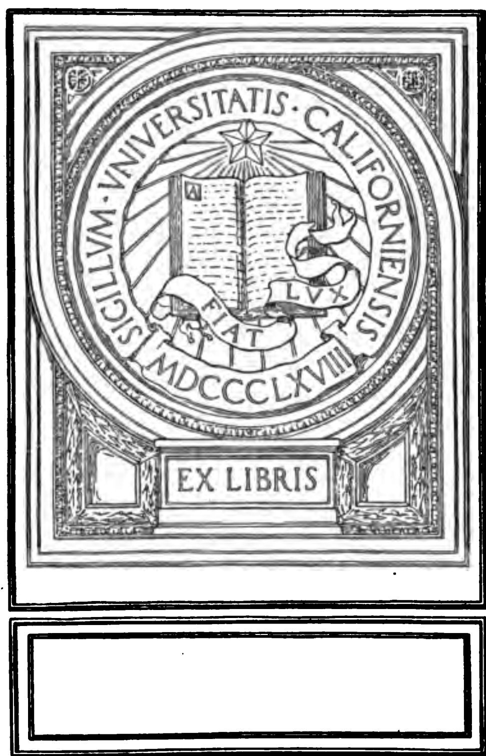
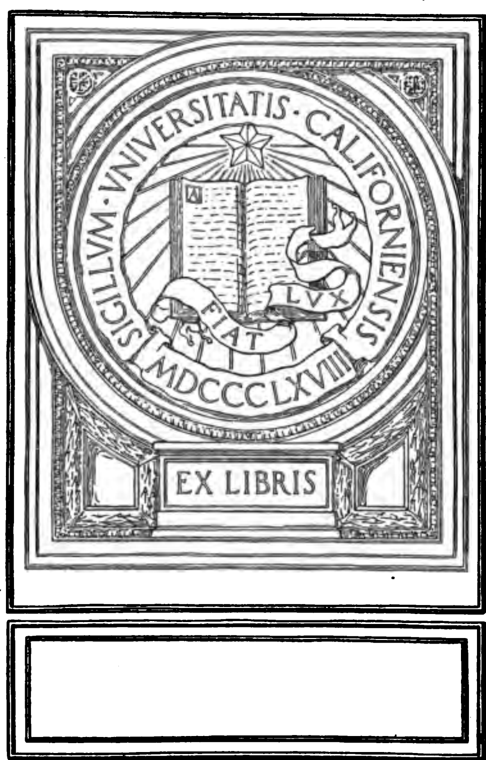

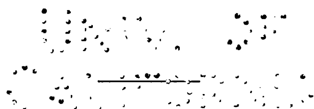

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

HISTORISK TIDSSKRIFT

UDGIVET AF

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

FJERDE RÆKKE

FJERDE BIND

KRISTIANIA
GRØNDAHL & SØNS BOGTRYKKERI
1907

INDHOLD.

STUDIER
OVER
HARALD HAARFAGRES HISTORIE.

AF
Dr. YNGVAR NIELSEN.

---

1. Indledning.

Som Harald Haarfagre, Norges første *einvaldskonungr* eller *allvaldskonungr*, staar for os, i Belysning, fornemmelig af den fra Egils Saga og fra nogle andre islandske Ættesagaer, saavelsom fra Heimskringla, kjendte Tradition, er han den haardhændte og tyranniske Hersker, under hvem gammel Selvstændighed, baade for Individ og for Samfund, maatte knækkes og dø bort. Vi kan med Lethed forstaa, at en saadan Tradition kunde danne sig, og at den kunde leve et langt Liv blandt Efterkommere af de Modstandere, hvem Kongens Erobringer og dybt indgribende nye Foranstaltninger havde drevet ud i Landflygtigheden, den være nu tvungen eller frivillig. Fra de Hold er der overhovedet ikke at vente en overbærende Dom, der erkjender, at der var Forhold, som berettigede Harald til at føre sin erobrende Samlingspolitik, og at Kongens Gjerning havde været en historisk Nødvendighed, der atter maatte begrunde en mildere Dom over hans Færd.

For Medlemmerne af flere blandt de til Island udvandrede norske Slægter var der utvivlsomt Omstændig-

heder forhaanden, som kunde efterlade bitre, smertelige Minder fra de Kampe, der førte til Grundlæggelsen af det norske Enekongedømme og til den dermed nær sammenhængende Omformning af det gamle Samfund. Det er let at forstaa, hvorledes netop den Maade, hvorpaa denne Nydannelse havde foregaaet, kunde indgive uddragende Nordmænd og deres islandske Efterkommere den Tro, at Samfundets Nyordning væsentlig bestod i en tyrannisk Krænkelse af ældgamle Rettigheder og i voldsomme Indgreb i den fra Fædrene hævdede personlige og sociale Frihed.

I Forbindelse hermed maa der ydermere haves for Øie, hvorledes flere af Udvandrerne inden sin Afreise fra Norge havde havt et personligt Mellemværende med Kong Harald, — hvorledes de havde følt sig personlig krænkede og tilsidesatte af ham og derpaa havde forladt det gamle Hjem som hans bitre Fiender. Af senere Slægter kunde saa dette, væsentlig personlige Fiendskab lettelig opfattes som grundet i et vidtgaaende politisk Modsætningsforhold, — hvorved senere den Tradition, som dannede sig blandt dem, angaaende det norske Monarkis Grundlæggelse og Islands Bebyggelse, ganske naturlig formedes som en Anklage mod den norske Konge, i hvis Regjeringstid begge Dele havde fundet Sted.

Men som denne Tradition foreligger, kan den i og for sig ikke eie nogen Ret til at opstilles som fuld historisk Sandhed. Det maa ialfald være tvivlsomt, hvorvidt man deri har at se noget andet end et Udtryk for det Syn, som Efterkommere af misfornøiede norske Udvandrere havde paa Kong Harald og paa hans Samlingsværk. Allerede deri, at den nævnte Tradition i sin skarpeste Form er opbevaret i Egils Saga, altsaa netop i den af de islandske Ættesagaer, der i det hele, fremfor alle andre,

repræsenterer den mod Harald personlig mest fiendske Opfatning, maa der ligge en Opfordring til at være varsom med at tillægge den almengyldigt Værd.

Saa er imidlertid skeet.

Ved Bedømmelsen af Haralds historiske Personlighed har der været lagt en stor Vægt paa de Steder af den nævnte Saga, hvor Resultaterne af hans Gjerning i Norge findes sammenstillede.

Der skulde imidlertid saa meget mere været Betænkeligheder ved at tage disse Steder af den enkelte Saga til Rettesnor, som dens Opfatning er fremmed for enkelte andre, med den ligestillede Sagaværker. Dertil kommer, at den Tradition, der maa ansees som den ægteste islandske, — den Tradition, som er opbevaret i *Landnámabók*, ingenlunde som Helhed kan tages til Indtægt for den i Egils Saga givne haarde Dom.

Det er tillige en Kjendsgjerning, at der ogsaa er bevaret en helt anden, om end meget knapt formet Tradition om Kong Harald, — en Tradition, der stiller ham i et fra den første ganske afvigende Lys. Den Opfatning, som taler ud fra denne Tradition, træffes i gamle historiske Skrifter, der enten er forfattede i Norge eller ialfald har staaet under Paavirkning af den i dette Land raadende historiske Betragtning. At betegne disse historiske Synsmaader som fremgaaede af norsk Tradition maa derfor være berettiget.

For denne norske Tradition staar Kong Harald og hans samlende Værk i en Belysning, der fuldstændig afviger fra den, som findes i Egils Saga. Seet med norske Øine, staar Harald Haarfagre, fremfor noget andet, som den fredstiftende Konge, hvis Gjerning det var at bringe Orden og Ro tilveie i Landet og at give det af indre Stridigheder oprevne Folk Anledning til at læge alle Saar.

1*

Men ogsaa ved denne Tradition kan der frembyde sig visse Betænkeligheder, — hvorvidt den virkelig ublandet repræsenterer den Opfatning af Kong Harald, der havde holdt sig helt fra hans egen Samtid. Der er ved de Kilder, i hvilke den er bragt til Eftertiden, enkelte Sider, der maa fremkalde visse Tvivl, om den virkelig ogsaa giver os den fulde og ubeskaarne historiske Sandhed. Det er, naar der nærmere sees hen til de Kildeskrifter, i hvilke den er bevaret, og navnlig naar der tages Hensyn til den Tendens, der ialfald aander ud fra nogle af dem, maaske ogsaa for dens Vedkommende vel beføiet at gjøre visse Forbehold. Ialfald kan det, under Hensyn til det Tidspunkt, da denne norske Tradition førtes i Pennen, tænkes som en Mulighed, at vi der netop kunde have for os det Syn paa Kong Harald og hans Gjerning, som Sverre og Kongerne af hans Æt ønskede at skaffe Indgang i det norske Folks historiske Bevidsthed. I dette Tilfælde vilde det været politiske Hensyn, som havde medvirket til at give netop denne norske Tradition en Form, der stemte med Kongehusets egne Interesser og Planer.

En nøiagtig Udskillen af hver enkelt mellem disse historiske Opfatninger har ikke hidtil været forsøgt. Historikernes Skildringer af Harald Haarfagre var længe nærmest byggede paa en Sammensmeltning mellem de forskjelligartede Kilders Udsagn. De betragtede dem alle omtrent som ligegode, kun at jævnlig en ganske væsentlig Vægt blev lagt paa den Side ved den islandske Tradition, der var mest ubillig mod Kong Harald. Men med den høist vekslende Alder og Karakter, som der er ved disse Kilder, kan dette ikke ske. Kildernes Vægt er en meget skiftende, hvorfor det ikke kan tilstedes at sammenstille f. Eks. Fagrskinna og Egils Saga som helt jævnbyrdige og lige vægtige. Jeg kan derfor ikke betragte

det som endelig afgjort, at den overveiende Del af det norske Folk og de fleste Islændinger virkelig har betragtet Harald Haarfagres Personlighed og hans Nydannelse af det norske Samfund i det Lys, hvori det hele stod for de Islændinger, der delte Mening med Forfatteren af Egils Saga. Over selve den nye Statsdannelses Art er der i Aarenes Løb opnaaet en voksende Klarhed, og dette er her for mig kun et underordnet Spørgsmaal. Hvad jeg derimod hovedsagelig vil have for Øie, er noget andet, — nemlig hvor langt det kan være muligt at naa i Retning af at skaffe Klarhed over det Spørgsmaal, hvorledes den virkelig ægte, af personlige Hensyn upaavirkede Tradition om Harald Haarfagre har været.

Her spørges da først: hvorledes har han staaet for det norske og for det islandske Folk? — har han været opfattet som den ordnende, fredsæle Hersker eller som den haardhændte Tyran? Dette har tillige en nær Sammenhæng med et andet Spørgsmaal: hvorvidt den Udvandring til Island, der tog sin Begyndelse kort efter Slaget i Hafrsfjorden og Norges Samling, overveiende har været foranlediget ved den Maade, hvorpaa Harald gjennemførte dette sit Storværk. Mellem begge disse Dele er der en nær indre Forbindelse.

Her vil den sikreste og paalideligste Kilde, som overhovedet haves for Harald Haarfagres Regjeringshistorie, ikke slaa til. De samtidige Skaldevers behandler kun Begivenheder og Livet ved Kongens Hird. Ingen Hirdskald kunde lovsynge de store administrative Forandringer, som han gjennemførte, og allermindst kunde han fortælle om, at de havde vakt Misnøie.

Udover Skaldeversene er alt, hvad der fortælles om Kong Harald, udelukkende bygget paa gammel Tradition. der er formet over lokale Sagn, og disse er igjen af

meget ulige Værdi. Det gjælder da om at udfinde, hvor denne Tradition og disse Sagn har den største Ælde og den største Paalidelighed. Som de nu foreligger, er der hengaaet Aarhundreder, forinden de førtes i Pennen. Gjennem den mundtlige Overlevering har de været forplantede under forskjellige ydre Omstændigheder, der kan have øvet forskjellig Indvirkning paa deres Form. Det gjælder da om at træffe Traditionerne i deres mest tendensfrie Skikkelse. Vi er saa heldige, i den allerede nævnte *Landnámabók* at have en Samling af Traditioner om Harald Haarfagre, i hvilken der ikke er gjort Forsøg paa at tvinge dem ind under en enkelt historisk Opfatning. Men dette giver dem for vort Øiemed et Værd, som ikke kan tillægges noget andet enkelt Skrift i den gamle islandske Literatur. Af den Grund kan netop Udgangspunktet for den videre Undersøgelse bedst tages i dette eiendommelige Skrift.

Forinden jeg gaar over til den detaillerede Paavisning af den nøgterne, upaavirkede Karakter, som hviler over de deri samlede Traditioner, skal jeg først omtale den historiske Begivenhed, som afsluttede Harald Haarfagres lange Erobringskampe inden selve Norge, og først derefter optage Traaden i min videre Undersøgelse.

2. Slaget i Hafrsfjorden.

Efter den længe mellem alle Historikere gjængse Opfatning havde Slaget i Hafrsfjorden, Aar 872, alene Betydning som Afslutningen af Harald Haarfagres store Erobringsforetagende i Norge. Det var kun den sidste Kamp, i hvilken Kong Harald beseirede de faa gjenværende Modstandere inden Norges Grænser og derefter underlagde sig deres Smaariger i det sydlige Norge. Men udover dette skulde ikke Indvirkningerne af Kampen i Hafrs-

fjorden have rukket. I denne Henseende har længe den ene Historiker fulgt den anden[1]. Kun en eneste har skilt sig ud. Denne var Gustav Storm, der i en Monografi om Slaget (trykt i Historisk Tidsskrift, Række II, Bind 2, S. 313—331) fremsatte en helt ny Anskuelse, den nemlig, at Haralds Modstandere i Hafrsfjorden ikke alene var de indtil da uafhængige Konger eller Høvdinger over Hørder, Ryger og Egder, men at talrige Nordmænd fra Island og fra de skotske Øer havde kjæmpet sammen med dem.

Hvad Storm har fremført i denne Afhandling, er for mig meget tiltalende. Det forekommer mig at være saa godt begrundet, og i sig selv saa sandsynligt, at det omtrent kan regnes som givet, at Slaget i Hafrsfjorden herefter maa sees og forstaaes ud fra det af Storm hævdede Synspunkt. Et strengt historisk Bevis er ikke ført. Et saadant kan heller ikke føres. Endvidere kan der maaske i enkelte Punkter gjøres Indvendinger mod Storms Teori. Men jeg tror alligevel, at den, som Helhed taget, paa det nærmeste rammer de virkelige, historiske Forhold, og efter dette bliver Slaget i Hafrsfjorden en Kamp, hvori den norske Vikingeverden fra Vesten har været indviklet, og som derfor ligeledes fik meget videreрækkende Følger, end det tidligere var forudsat, med Kampens snevrere Begrænsning.

Storm erkjender ingen andre norske eller islandske Kilder som gyldige for Slagets Historie end de gamle Kvad, som er gjengivne i Fagrskinna og i Heimskringla, og dette er aldeles rigtigt. De udmalende Beretninger,

[1] J. E. Sars har dog i 1872 (Historisk Tidsskrift, II, S. 176) fremsat den Opfatning, at Haralds Modstandere i Hafrsfjorden væsentlig havde sin Magt og Styrke fra de keltiske Lande i Vesten.

som træffes i flere Sagaredaktioner, er enten byggede over disse eller konstruerede paa nyere Formodninger. Med saadant for Øie maa derfor Personligheder som de to Konger Erik af Hørdaland og Sulke af Rogaland med dennes Broder Sote Jarl udgaa af Historien. Slaget har alene staaet mellem to Konger: Luva, den ætstore Konge, *allvaldr austmanna*, paa den ene Side, og Kjøtve, den mægtige og halsdigre. Sidstnævnte havde tillige for Anledningen faaet Hjælp af en anden Konge, der nævnes under Navnet Haklang.

Alle tre Navne er Tilnavne.

At Luva betegner Kong Harald, maa være utvivlsomt. Det er den haarrige Konge. At de to andre Navne maa være Øgenavne, er antagelig ligesaa utvivlsomt; den ene Konge betegnes som den fede, halsdigre, over hvem den seirende Part hoverer, og den Egenhed ved den anden Konges Ydre, hvortil hans Tilnavn hentyder, er mere end tilstrækkelig Grund til at forklare dette.

I yngre Sagaer har man forsøgt at supplere de to Øgenavne ved at give hver af de nævnte Konger et ordentligt Fornavn, og de taler saaledes om Asbjørn Kjøtve og Tore Haklang. Men der er ingen Grund til deri at se andet end et Udslag af en fri Fantasi. Heller ikke er vi dermed nærmere til at erholde nogen Oplysning om, hvem disse Konger forøvrigt har været.

Imidlertid er det muligt, ad andre Veie at faa Rede paa, hvem og hvorfra disse Konger var.

I Skaldekvadene om Hafrsfjordskampen siges, at den saakaldte Kjøtve, den halsdigre Konges Krigere bar vesterlandske, altsaa skotske eller irske Sværd og galliske Skjolde. Dermed synes det givet, at de havde faaet sin krigerske Udrustning fra de keltiske og fra de frankiske Lande. Men dette, at Kong Haralds Modstandere i Hafrs-

fjorden havde Vaaben fra Skotland eller Irland, faar en vis Vægt, naar det sammenstilles med en irsk Beretning, paa hvilken Storm først har henledet Opmærksomheden. Det er et irsk Annalfragment, der omhandler Hafrsfjordslagets Tid[1], og i dette heder det:

[871]. „Amhlaeibh drog fra Erin til Lochlann for at føre Krig mod Lochlannmændene og for at hjælpe sin Fader Godfrid. Thi Lochlannmændene havde begyndt Krig mod ham. Hans Fader var kommen for [at faa Hjælp fra] ham. Men da det vilde være kjedeligt at berette om Krigens Aarsag, og det desuden kun angaar os lidet, uagtet vi har en Kundskab om det, undlader vi at skrive det, for vor Opgave er ikke at skrive hvadsomhelst der kan angaa Erin, eller ikke engang alt dette; for Irerne lider ondt, ikke alene fra Lochlannmændene; men de lider ogsaa megen Uret fra hinanden indbyrdes.“

Umiddelbart efter følger i samme Fragment en anden Annalnotits, der lyder saaledes:

[873]. „I dette Aar, det tiende af Aedh Finnliaths Regjering, plyndrede Imhar, Søn af Godfrid, Søn af Ragnvald, Søn af Godfrid Conung, Søn af Godfrid, og Sønnen af den Mand, som drog bort fra Erin, d. e. Amhlaeibh, hele Erin, fra Vest til Øst og fra Syd til Nord.“

Ved *Lochlann* menes Norge, og Amhlaeibh er den norske Konge i Dublin, der i norsk-islandske Kilder fører Navnet Olaf hvite. *Landnámabók* (S. 108) har et noget andet Slægtregister. Han siges der at være Søn af en Ingjald, som tilhørte en Gren af de oplandske Ynglingekongers Æt. I denne forekommer ogsaa Navnet Gudrød (Godfrid). En saadan mindre Uoverensstemmelse har dog for vort Vedkommende ingen Betydning.

---

[1] Annals of Ireland. Three fragments, edited by John O'Donovan (Dublin, 1860), pag. 195.

Hovedsagen er og bliver det mærkelige Sammentræf, som her er forhaanden mellem Skaldekvadenes Oplysning om Haralds Modstandere som de, der bar vesterlandske Vaaben, og de irske Annalers korte Beretning om den norske Konge i Dublin, der drog til Norge for at hjælpe sin Fader. Storm maa have Ret, naar han derom har udtalt:

„Dette Tog, som en Konge fra Lochlann forbereder ved at samle Tropper i Irland, kan, saavidt jeg forstaar, ikke være andet end det, som islandske Kilder omtaler i de samme Aar, og som endte med Slaget ved Hafrsfjord.“

For mig er dette i høi Grad overbevisende.

En Konge fra Norge kommer i 871 til Dublin til sin Søn, som der er Hersker, for at søge hans Bistand imod en farlig Fiende i Norge. De drager saa begge dertil. Det maa have været en ganske betydelig Flaade, hvorover Kongen i Dublin kunde raade. Ved et stort Plyndringstog til Skotland i samme Aar havde han ifølge de irske Annalers Oplysning havt med sig tohundrede Skibe, og kanske han har ført et ligesaa stort Tal over Havet til Norge. Om hans Fader, Kong Gudrød af Agder blot har havt det halve Tal af dette, har det alligevel været en mægtig Flaade, der mødte frem. Der synes ikke at være nogen Mulighed for, at en saadan Styrke skulde have været i Norge samtidig med, at Slaget stod i Hafrsfjorden, uden at Erindringen derom skulde have fremkaldt Skaldevers, som atter var blevne opbevarede af Sagaforfattere.

Efter de irske Annaler er det øiensynligt, at Kongen fra Dublin har fundet sin Død paa dette Tog[1]. Han er ialfald ikke kommen tilbage til Irland, og i 873 tales der,

---

[1] *Landnámabók* beretter (S. 108), at Olaf hvite faldt i en Kamp i Irland. Men dette hviler neppe paa sikker Tradition.

som vi har seet, om „Sønnen af den Mand, som drog bort fra Erin“, og som altsaa øiensynlig er kommen af Dage udenfor Irland. Men saa meget mere maa det beklages, at den gamle irske Annalforfatter ikke har anseet det nødvendigt at meddele mere af den Kundskab, han selv siger, han har havt. En irsk Beretning om Hafrsfjordslaget vilde været meget værd.

Det maa ansees som utvivlsomt, at der i 872 i Norge alene har staaet og alene har kunnet staa et eneste Søslag med saadanne store Maal. Kjøtve og Haklang bliver saaledes de samme som Godfrid og Amhlaeibh eller Gudrød og Olaf, den ene fra Dublin, den anden formodentlig fra Agder[1]. Ti det maa fastholdes, at der i de gamle Kvad alene er Tale om to Konger, der kjæmper mod Luva.

At Sagaerne mellem Deltagerne i Kampen ogsaa nævner Kong Erik af Hørdaland, Kong Sulke af Rogaland og dennes Broder Sote Jarl, er — som allerede nævnt — uden Betydning. Storm har nærmere paavist, hvorledes dette udelukkende kan tænkes indkommet gjennem senere Tildigtning. Denne Tildigtning kan være bygget over Lokalsagn, som maaske ikke engang oprindelig har havt nogen Sammenhæng med Hafrsfjordslaget. Storm formoder, at „Kong Erik“ er kommen med, fordi en saadan var kjendt fra Sagnet om Gyda Eriksdatter. Herom er det ikke muligt at have nogen nærmere begrundet Mening. Derimod er der sikkerlig en Sammenhæng mellem det Navn, som er tillagt Rogalandskongen Sulke og Fjeldnavnet Sulken, der forekommer indenfor Jæderen. Hvorledes denne Forbindelse er istandbragt, og hvilke Kombinationer der har bragt den ind i Sagaens Beretning,

[1] I Egils Saga kaldes Haklang Konge af Agder.

er usikkert og kan være Gjenstand for flere Gjætninger. Der kan have været et Sagn om en Kong Sulke, knyttet til Sulken, og dette har saa foranlediget Sagaforfatterne til at give den Konge af Rogaland, som de har anbragt i Kampen, netop dette Navn.

Sulken *(Sölkjen)* sees, efter hvad Konservator Helliesen i Stavanger velvilligst har meddelt, meget godt fra Jæderens ytre Rand, f. Ex. ved Gaardene Reve og Hodne, der ligger noget i Nord for Jæderens Rev. Endnu bedre sees dette Fjeld ude fra Havet, og det er der et bekjendt Sømærke og Med. Inde paa selve Jæderfladen tager det sig derimod ikke noget videre ud. Det er i nær Overensstemmelse med mange lignende Lokalsagn, at der af Sulken er lavet en Kong Sulke, — kun, at vi, saafremt min Formodning erkjendes for rigtig, i dette Tilfælde har et Sagn af meget høiere Ælde, end der ellers med Sikkerhed kan paavises[1].

Saa meget mere beføiet er det at lade Kong Sulke og de to andre Høvdinger udrangere af den sikre Historie. I det Sted bygges vor Viden om Slaget i Hafrsfjorden paa de gamle Skaldevers og paa de irske Annaler.

Der er endnu at nævne et velkjendt Sted i *Landnámabók* (S. 174), der viser, at der umiddelbart før det store Slag kom Vikinger vestenfra til Rogaland, som opererede paa egen Haand og sluttede sig til Harald Haar-

---

[1] Sote Jarls Navn er sat i Forbindelse med Sothaugen, en stor Gravhaug fra Broncealderen! Hvis dette Haugnavn kunde antages at have en høi Alder, var det muligt, at man deri havde Forklaringen til, at Sote Jarl er kommen med i Sagaerne. Men det er dog mere rimeligt, at Haugen i senere Tider har faaet sit Navn efter Sagaernes Omtale af ham. Forøvrigt er at mærke, at en Sote af Sotanes i Landnámabók omtales som Farfader af en af Haralds Modstandere i Hafrsfjorden; *Íslendínga sögur*, I, S. 71; 159 flg.

fagre. Det er neppe rimeligt, at dette var saa ganske tilfældigt, uden at de i Forveien skulde have været vidende om, at noget stort var i Gjære. I Slagets Aar og nærmest forud for dette, er det rimeligt, at Bevægeligheden mellem de udflyttede og omsværmende Nordmænd har været større end sædvanligt, og at Vikingernes Opmærksomhed var vakt for, at noget forestod, som ogsaa for dem kunde drage alvorlige Følger efter sig.

Jeg vil ikke her gaa videre i dette Punkt. Jeg nøies med at præcisere Storms Meninger, — at den ene i Kvadene om den store Kamp i Hafrsfjorden nævnte Konge eller Høvding har været en Gudrød og Konge fra Agder, og at han har havt Hjælp af sin Søn Kong Olaf hvite fra Dublin. For Kong Harald blev dermed Slagets Maal og Resultater noget mere end alene Samlingen af Norge i egentligste Forstand. I og med Seiren havde han ogsaa faaet den Anvisning paa at udstrække sit Herredømme til de norsk-keltiske Vesterlande, som han snart efter fulgte.

Derimod skal jeg endnu dvæle noget ved Hafrsfjordens geografiske Forhold, der ogsaa har sin Interesse[1]. Ti Valget af denne Fjord var ingen Tilfældighed. Den er som skabt til Valplads for en afgjørende Søkamp efter den gamle Taktik. Man rammer ikke det karakteristiske ved denne Fjord, ved at nøies med de almindelige korte Beskrivelser, — at den ligger nordligst paa Jæderen, at den har et smalt Indløb og at den længere inde breder sig ud til en større Flade, omkring Sømsøerne.

Virkeligheden byder nemlig meget mere. Hafrsfjorden og dens Omgivelser er noget høist mærkeligt. Den

---

[1] Smlgn. Norsk geografisk Selskabs Aarbog, 1904—1905.

ligger ovenikjøbet netop paa det Punkt af Kystlinien, hvor det var nærmest at være forberedt paa Ankomsten af den fra Vesten ventede norsk-irske Flaade, — paa den store Halvø, Stavangerhalvøen, hvormed Jæderen mod Nord finder sin Afslutning, mellem Atlanterhavet og Gandefjorden. Gamle Jordfund fra denne Halvø vidner om, at den tidlig var et Hjem for en udviklet Kultur. Her findes ogsaa de gamle Storgaarde, fremfor alle det berømte Sole.

Halvøen er meget ophakket. To store Vand, der begge fører Navn af Stokkevandet, ligger kun faa Meter over Havet, og deler den. Forbi Sole fører et ganske lavt Eide over til Havet fra Hafrsfjordens sydvestlige Bund. Alt dette var i gamle Dage af en meget væsentlig Betydning. Thi derigjennem blev den hele Halvø tilgjængelig. Hafrsfjorden var i Oldtiden — tiltrods for, at den da som nu kun havde et eneste virkeligt Udløb — dog tilgjængelig, mindst fra tre Sider, idet det var en let Sag at drage de dengang brugelige Skibe over Eider og ferske Vand til Havet ad forskjellige Veie. Fornemmelig var det her Eidet i Nord for Sole, som maatte komme i Betragtning. Det er øiensynligt, at Pladsen for denne gamle Storgaard maa være valgt med Hensyn til den Adgang, dette Eide har budt til at slæbe Skibene overland ud og ind af Hafrsfjorden. Denne var saaledes ingen *cul de sac*, kun det hovedsagelige Led i et forgrenet System af Fjorde og Ferskvand, der breder sig over den hele Halvø. Hafrsfjordens Bredder blev ikke alene et ypperligt Hjem for Vikinger. Dens store indre Flade blev tillige en fortrinlig Kampplads, i sin Art af de bedste, som den norske Kyst har at byde.

Det var derfor ingen Tilfældighed, at Harald Haarfagre valgte dette Sted til at optage en afgjørende Kamp,

ikke mod nogle faa norske Smaakonger alene, men tillige imod Magten fra den norsk-keltiske Verden i Vesten. Valget af Sted for denne store Styrkeprøve giver tillige en Veiledning til at forstaa de Principer, hvorefter Vikingetidens Søkrigere førte sine Kampe. Den, som ovenfra Udlandshaugen, dette nu saa yndede Udflugtssted for Reisende fra Stavanger, ser udover Hafrsfjorden med dens brede Omgivelser, forstaar let, at her var den rette Plads for det Slag, hvis blivende Resultat var Samlingen af det egentlige Norge og Indledningen til en Grundlæggelse af det større Norge, som siden holdt sig gjennem lange Aarhundreder.

Endnu maa jeg nævne et enkelt topografisk Punkt, som vedkommer Slaget i Hafrsfjorden.

I Hornkloves Kvad[1] heder det:

„Lei af Landet
mod Luva at verge
blev halsdigre Høvding:
Holmen til Skjold tog han.“

Dette er øiensynlig den eneste Kilde for den mere udvidede Beretning i Heimskringla: „da flygtede Kjøtve og paa en Holme, hvor der var stor Befæstning.“ Men denne udvidede Text, med dens Tillæg om den store Befæstning, skyldes sandsynligvis en Viden, som Snorre Sturlassøn har erhvervet ved et Besøg paa selve Valpladsen. Det kunde derfor have sin Interesse at kontrollere Rigtigheden af denne Beretning, idet Hafrsfjorden netop ligger inden de Dele af Norge, hvor Snorre havde reist, og det maatte antages, at han ikke havde passeret derforbi, uden at foretage en Undersøgelse af Stedfor-

---

[1] Efter Gustav Storms Oversættelse i Snorre Sturlasons Kongesagaer.

holdene. Om Høsten 1218 reiste Snorre fra Bergen til Tønsberg, og da har han neppe undladt at se indom i Hafrsfjorden.

Den 28de Juni 1905 passerede jeg fra Sole op til Hinna og derfra til Stavanger, paa den indre Side af den navnkundige Fjord, hvor jeg havde min Opmærksomhed særlig henvendt paa Muligheden af at kunne paavise den af Snorre omtalte store Befæstning. Jeg traf den ogsaa. Men den laa ikke paa nogen Holme. Hvis Snorre har været der i Baad og er kommen til Stedet fra Fjordsiden, er det nok muligt, at han har taget det for en Holme. I Virkeligheden er det dog en Halvø. Denne bærer paa sin ytterste Spidse Mure, der stammer fra et meget gammelt Befæstningsanlæg, fra en af de saakaldte Bygdeborge, ovenikjøbet fra en ganske stærk Befæstning. Jeg saa snart, at denne Halvøbefæstning efter al Rimelighed maatte være den i Heimskringla omtalte Befæstning paa Holmen.

Da jeg den følgende Dag i Stavanger konfererede herom med Konservator Tor Helliesen, fik jeg ogsaa Vished for, at jeg dermed havde truffet det rette. Men jeg havde ikke været den første, som gjorde Opdagelsen, der ovenikjøbet allerede for flere Aar siden havde været fremsat paa Tryk. Konservator Helliesen havde under sine mangeaarige grundige Undersøgelser af Landet omkring Stavanger ogsaa paavist Tilværelsen af denne Bygdeborg og derefter fremsat Formodningen om, at den var identisk med den i Heimskringla omtalte store Befæstning, — en Formodning, som jeg alene kan give min fulde Tilslutning. En tilsvarende Befæstning findes, efter hvad Hr. Helliesen oplyste for mig, overhovedet ikke paa noget andet Sted ved eller i Hafrsfjorden, hvis Øer og

Holmer han, netop med dette for Øie, har underkastet en indgaaende Undersøgelse[1].

Den Halvø eller det Nes, hvorpaa den omhandlede Bygdeborg er anlagt, tilhører Gaarden Saurnes og kaldes Ytreberg. Paavisningen af denne Lokalitet er et vigtigt og interessant Led i de af Hr. Helliesen drevne Undersøgelser paa Jæderen. Naar han mener, at Neset tidligere har været en omflydt Holme, kan jeg dog ikke være enig med ham. Det forbindende Eide er nemlig saa høit, at det hverken paa Snorres eller paa Harald Haarfagres Tid kan tænkes at have ligget under Vand. Der er desuden ogsaa paa Eidets indre Side en Mur, der synes at høre med til den gamle Befæstning, og denne forudsætter, at Neset har været landfast, da Anlægget af denne Bygdeborg fandt Sted.

At den slagne Konge fra Agder har taget sin Tilflugt til denne gamle Befæstning, er altsaa kun en Formodning fra Sagaskriverens Side, og denne kan vel nærmest blot være at opfatte som lidet grundet.

Hvad det med Slaget nogetnær samtidige Skaldevers angaar, da nævner jo dette alene en Holme uden at tale et Ord om Befæstningen, som først er kommen ind i den meget yngre prosaiske Skildring i Kongesagaen. I det 12te og 13de Aarhundrede kan denne have været i forholdsvis god, kanske endog brugbar Stand, og det er da ikke forunderligt, om Datidens historiske Kritik har ment, at den her havde for sig den Lokalitet, hvortil Skaldene havde ladet Kong Kjøtve flygte, da Slaget var tabt for ham. Hvis han var kommen iland ved Ytreberg, havde

[1] Oldtidslevninger i Stavanger Amt, S. 85 flg., trykt Stavanger Museums Aarshefte for 1901.

det ikke været vanskeligt for ham at flygte videre, sammen med dem af hans egne Krigere, der tog de øvre Veie over Jæderen for derved at komme tilbage til Agder. Men da havde der heller ikke været nogen særlig Grund til at omtale hans Landstigning paa dette Sted.

Vi maa med Skaldeverset holde paa, at den slagne Konge virkelig kom iland paa en Holme i Fjorden, hvor han forsøgte et sidste Forsvar. Denne Holme (eller mindre Ø) maa være en af Sømsøerne, og paa den er da Kongen af Agder — som det maa forudsættes — snart bleven dræbt. Om dette end ikke udtrykkelig er nævnt af Hirdskalden, der lovpriste Haralds Bedrifter, maa det alligevel være forudsat, som noget, der fulgte omtrent af sig selv. Nærmere er det neppe muligt at komme med den rette Sammenhæng i Hafrsfjordslagets sidste Episode.

3. Landnámabók's Traditioner.

Landnámabók, den navnkundige *Landnámabók* er og bliver et af den islandske Sagaliteraturs mærkeligste Skrifter. Denne Bog eier visseligen ikke Sidestykke i nogen anden Literatur, og med Rette kan derfor Finnur Jónsson nævne Bogen som „et Værk med et saa eiendommeligt Indhold og af en saa exakt Paalidelighed, at den altid vil være den islandske Oldliteraturs Pryd og Stolthed". *Landnámabók* er den store Fundgrube for Studier over Islands og tildels over Norges Fortid, af mangesidig Art. For os her eier den sin særlige Betydning gjennem de Oplysninger, den giver af Forholdene i Norge, paa den Tid, da dette samledes til et eneste Kongerige. Om overhovedet noget historisk Skrift skulde

kunne give ægte, nøgterne islandske Traditioner helt tilbage mod Indvandringstiden, da maa det være dette, som derfor bliver den store Generalnævner, ved hvis Hjælp det er muligt at kontrollere de hidhørende Beretninger, som indeholdes i de islandske Ættesagaer.

Landnámabók antages i sin endelige Redaktion at stamme fra Tiden mellem 1200 og 1225[1]. Men dette hindrer ikke, at dens Indhold kan tages som Bevis for og Veiledning til at forstaa meget ældre Forhold. Kilderne har nok for en Del været islandske Ættesagaer, og i saadanne Tilfælde ligger Bogens Beretning nær ind paa disse. Tildels er den dog i Strid med, hvad de fortæller. Men overveiende hviler Bogen paa indsamlet mundtlig Tradition, af hvilken en Del ogsaa forud er ført i Pennen af kyndige Mænd. Der er de gamle, noksaa ubearbeidede islandske Slægtstraditioner, som har været bevarede gjennem Hundreder af Aar, med hvilke vi her kan stifte et Bekjendtskab, og hvad en saa fremragende Kjender af den gamle Sagaliteratur som Finnur Jónsson derom har udtalt, maa erkjendes at ramme den hele og fulde Sandhed: at de eier en saa stor Paalidelighed og Tilforladelighed, som overhovedet kan ventes i Spørgsmaal af den Art. Ifølge samme Forfatter danner Bogen et velkomment Supplement til de islandske Ættesagaer „og giver os Midler til at prøve disses historiske Værd“.

Selv om der i Enkelthederne kan findes Feil, vil dette dog ikke forringe Bogens almindelige Paalidelighed i dens Helhed. Det er for en Del ogsaa Feil, som det er let at kontrollere, saa at de for en Bedømmelse af Bogens Værd som Kilde vil være uden større Betydning.

[1] Finnur Jónsson, Den oldnorske og oldislandske Literaturs Historie, II,1, S. 590 flg.

Efter de store Grundlinier maa Billedet forudsættes at være nogenlunde korrekt. Saaledes giver *Landnámabók* det mest tilforladelige Indblik i de Forhold, der bestemte og paavirkede Udvandringen fra Norge, og i hvad der forøvrigt stod i Forbindelse med denne. Det er Traditioner, som er samlede fra det hele Island og gjengivne, hver enkelt for sig i geografisk Rækkefølge, henførte til hver sit Sted. De forskjellige Traditioner er ikke afpassede efter hinanden, ikke pressede ind under en fælles, samlende Redaktion; men den ene staar uafhængig af den anden, som den altid forhen havde staaet.

Alene ved at gjennemgaa samtlige i *Landnámabók* indtagne Traditioner og ved at undersøge, hvad der siges — og kanske allermest ved at undersøge, hvad der ikke siges, vil der kunne bringes fuldstændig Klarhed over det vigtige Punkt, hvad Efterkommerne af de til Island udvandrede norske Slægter havde at meddele om de Bevæggrunde, der engang havde drevet deres Forfædre bort fra Norge. I denne Henseende tør Traditionernes Taushed være ulige mere veiledende end de Tilfælde, i hvilke de taler, — og denne Taushed godtgjør, at Massen af Islands Slægter ikke kan have bevaret blivende, bitre Minder fra Udvandringstiden.

Landnámabók er for den væsentligste Del taus om saadanne. Den taler i Almindelighed ikke derom. Saa maa det ligge nær at drage den Slutning, at Traditionerne i alle saadanne Tilfælde ikke har havt noget at meddele. Ved en Gjennemgaaelse af Bogens talrige Anførsler og Opregninger, falder det meget hurtig i Øinene, hvor knappe de Traditioner er, som angaar Minder af den nævnte Sort. Bogen er kortfattet i, hvad den har at byde af saadanne Oplysninger. I store Dele kan dens Indhold nærmest karakteriseres som en nøgen Statistik over Ud-

vandrerne og over deres Slægter. En udførligere, udmalende Tradition hører med til Undtagelserne.

Det er det, som maa fastholdes, — at *Landnámabók*, den bedste og sikreste Kilde for islandsk Tradition, som Regel ikke har andet at berette om de fleste norske Udvandrere, end det ene, at de kom over til Island og der bosatte sig paa nærmere angivne Steder. I de følgende Aarhundreder har Traditionen om Personnavne og Stedsnavne holdt sig med en mærkelig Seighed, medens der ikke kan være talt om, at der til disse Navne var knyttet nogen Minder om, at Udvandringen havde politiske Aarsager.

Dette er det regulære ved de Traditioner, som er samlede i denne mærkelige Bog. Det andet er og bliver kun Undtagelser. Men Skildringen af et Folks Syn paa en stor historisk Tid maa bygges paa det, som er Regel, ikke paa Undtagelserne. Saaledes bliver *Landnámabók*, tagen som Helhed, nærmest et Bevis for, at der ikke paa Island har levet nogen almindelig Tradition om, at Øen væsentlig var bleven befolket af misfornøiede norske Udvandrere, der ikke kunde holde ud i Hjemmet paa Grund af Harald Haarfagres Tyranni.

Hos andre Folk vilde dette kanske ikke have en saadan Beviskraft. Men hos Islændingerne, med deres paa samme Tid aarvaagne og følsomme historiske Bevidsthed, maa det kunne siges, at hvis den overveiende Del af Folket havde havt en stærk Følelse af, at de alle gjennem Trykket af tyranniske Forholdsregler var drevne ud fra sit oprindelige Hjemland, da vilde dette ikke have gledet ud af den levende Tradition.

Undtagelserne, de Tilfælde, i hvilke der nævnes noget om de Bevæggrunde, som havde drevet Udvandrerne bort fra Norge, maa snarere siges at bestyrke Regelen.

Thi forsaavidt man erfarer noget om disse Grunde, er de af noksaa forskjellig Art. Tildels er de desuden i sig selv saa karakteristiske, at de maa formodes at have medvirket i mange af de Tilfælde, hvori man kun har Udvandrernes Navne og ikke faar videre Besked om Motiverne.

Jeg skal anføre, hvad der i *Landnámabók*[1] anføres om de første Udvandreres, om Landnaamsmændenes Motiver, naar de forlod Norge.

Først møder her de Tilfælde, i hvilke det heder om dem, at de reiste ud, alene fordi de havde Lyst. Grunden har altsaa alene været den urolige Vandretrang, som var kommen dem i Blodet. I vore Dage, da vi kjender den stærke Magt, der ligger i Amerikafeberen, lader saadanne Følelser sig let forstaa. Den ene drog afsted, fordi den anden drog, uden rigtig at gjøre sig Rede derfor. Beretningerne lyder ganske ligefrem. I et enkelt Tilfælde, som i det med Grim Ingjaldssøn fra Hallingdal, Broder af Aase Herse, heder det: *hann fór til Íslands í landaleit* (S. 76). Et mere almindelig holdt Udtryk er, at vedkommende *fór til Íslands at fýsn sinni* eller *af fýsi sinni* (S. 201, 283 flg.); en enkelt Gang heder det: *Eyvindr fýstist til Íslands eptir andlát föður síns* (S. 228) eller som med Hovgoden *Þórhaddr* fra Mæren: *hann fýstist til Íslands* (S. 254). Om Ørlyg Hrappssøn, der tilhørte en Herseslægt fra Sogn og opdroges paa Suderøerne, heder det ligeledes, at han fra disse Øer *fýstist at fara til Íslands* (S. 42).

Men i denne Længsel, i denne *fýsn* efter at komme ud til det nye, fjerne Land — denne Trang efter at drage

[1] Denne citeres nedenfor med Sidetal efter Udgaven i Íslendínga sögur, I (Kbhvn. 1843).

paa *landaleit* har vi vel det mest karakteristiske Udslag for den Aand, som havde taget Sæde i det norske Folk. Det er netop saa betegnende for Tidens gjennemgaaende Stemninger, hvad der fortælles om *Þorsteinn lunan*, hvem det var spaaet, at han skulde dø paa et Land, som den Gang endnu ikke var bebygget[1]. Det har synlig været en Tanke, som senere drog efter med ham, saaledes at han paa sine gamle Dage virkelig begav sig afsted til Island sammen med sin Søn (S. 297). Om en enkelt Udvandrer heder det (S. 148), at *hann fór til Íslands at vitja frænda sinna*, og at han senere blev bosiddende paa denne Ø. Det er i den samme Smag.

Videre møder der Mænd, som driver Fredens Gjerning — ialfald for en overveiende Del —, om hvem det vel skulde kunne siges, at de ingen Opfordring havde til at drage bort fra Norge. Og dog gribes de af Udvandringslysten, som de ikke kan modstaa. En vakker Dag farer de saa ud og fæster Bo paa den nyfundne Ø, uden at vende tilbage til Norge.

Et godt Exempel byder her ved Siden af den førnævnte Torstein Lunan, Fortællingen om *Skinna-Björn* (S. 169 flg.) Hans Fader, *Skútaðar-Skeggi*, omtales som en *maðr ágætr í Noregi;* selve Bjørn siges at have faaet sit Tilnavn, fordi han var en *Holmgarðsfari*, altsaa handlede paa Rusland med Pelsværk. Men saa blev han kjed af sine Handelsfærder og drog til Island. Ogsaa Bjørns Søn, *Miðfjarðar-Skeggi*, omtales som *garpr mikill ok farmaðr*; men derhos herjede han *í austrveg*. Under et Besøg paa Sjæland brød han sig ind i *Hrolf kraki's* Haug og satte sig i Besiddelse af dennes Sværd *Sköfnung*.

[1] Torstein omtales som *maðr norrœnn ok farmaðr mikill.*

Under Forhold som disse, med Tidens store Uro, med den almindelige Bevægelighed, som overalt møder, maatte det fremfor alt ligge nær, at allehaande urolige, voldsomme Elementer søgte til Island og bosatte sig der. Mellem Farmanden og Vikingen var der ikke skarpt Skille, og vi har i *Miðfjarðar-Skeggi* et Exempel paa en Mand, der stod midt imellem begge Dele. I Omstændighedernes Medfør kunde han snart være den fredelige Handelsmand, snart den herjende Viking. Med saadanne Mellemled var Overgangen let.

For disse vilde Vikinger kunde hyppig Island blive et stille Hvilested, hvor de fandt sig tilrette ovenpaa et langt omflakkende Liv, fuldt af Uro og Møie. *Landnámabók* (S. 161, 269) har bevaret Mindet om flere af denne Slags Indvandrere til Island. Men saa nævner den ogsaa Exempler paa Mænd, som derfra fortsatte sit Vikingeliv, og som levede paa den Vis, de allerede i Forveien havde vænnet sig til at leve. Saadanne Personligheder er mest i Stilen, mest overensstemmende med hele den Aand, som var den raadende i Tiden. Hvad Traditionerne beretter om dem og om deres voldsomme Færd, bliver derfor et interessant Bidrag til et Tidsmaleri: Deres *fýsn* havde et videre Maal; deres *landaleit* sigtede længere ud end til alene at finde et Hjem paa Island og der slaa sig til Ro.

Af saadanne, for den hele urolige Tidsaand høist karakteristiske Personligheder møder først i *Landnámabók's* Beretning (S. 80) en Hirdmand hos Harald Haarfagre, om hvem det siges: *hann vá víg í véum ok varð útlægr*; derfor drog han *til Suðreyja ok staðfestist þar*. Han havde tre Sønner, og disse drog senere til Island. — Videre har vi *Þorbjörn bitra,* der skildres (S. 159)

som *víkíngr ok illmenni,* hvorved det ligesom bliver selvsagt, at han for til Island.

Paa samme Maade er det med *Ólafr bekkr,* en Søn af *Karl or Bjarkey af Hálogalandi,* som blev utlæg for et Drab og saa i Fællesskab med *Ulfr víkíngr* for til Island (S. 202). *Þormóðr enn rammi* blev landflygtig (S. 202), fordi han dræbte Gyrd, som var Morfar til *Skjálgr á Jaðri,* og for saa til Island. Selv var denne *Þormóðr* Søn af en Harald Viking. *Gunnólfr enn gamli* fra Sogn dræbte *Vegeir, föður Vebjarnar sygnakappa* og for siden til Island (S. 203). Videre er det selvsagt om en Mand som *Flosi,* der kaldes *son Þorbjarnar ens gaulverska,* at han maatte udvandre til Island. Han dræbte nemlig tre af Kong Haralds *sýslumenn,* og drog saa frivillig over Havet til Island (S. 295). Sogningen *Özur hvíti* var i Brudefærd paa Oplandene, hvor han *vá víg í véum*; derfor blev han *landflótti til Íslands* (S. 304).

Beretningerne om alle disse Personer er ganske ensartede. Det forstaaes let, at de har levet i en voldsomt gjærende Tid, i hvilken der var fuldt op af urolige Elementer. Det er et af de Billeder, som ikke kan misforstaaes. Overalt, efter hele Norges lange Kyst forekommer saadanne Personer, fra Jæderen og op til Haalogaland, saa langt overhovedet den norske Befolkning havde trængt frem mod Nord.

Inden selve Norge var der ogsaa denne samme Uro og Bevægelighed, der lod Mænd og Slægter jævnlig skifte Bo og flytte fra Landsdel til Landsdel, i en stadig Higen mod noget Nyt. Nogle slog sig omsider til Ro, inden Grænserne for det, som senere hen blev det samlede Norge. Men der var andre, som der ikke kunde finde sig tilrette, og disse søgte da videre ud. Uroen var

kommen i Folket. Den havde grebet Sindene. Saa drev den mange bort.

Men denne Bevægelse var en langvarig Proces, der havde foregaaet længe, forinden Island var fundet og kjendt. Islands Opdagelse gav blot Strømmen en anden Retning. Først havde de, som var grebne af den store Bevægelse, søgt ud til de keltiske Lande i Vest for Nordsøen, hvor et nyt, norsk Befolkningselement kom ind og for en Tid blev det herskende. Vikingernes gamle Veie var kjendte. Havet gjennemsøgtes. Det var en Tid, der havde spredt norske Skibe ud over de nordlige Have, — en Tid for en almindelig *landaleit*, som den ellers ikke kan paavises, og det var denne, som gav Anledning til, at Island blev fundet. I den Henseende er det betegnende, at allerede Beretningen om Islands første Landnaamsmænd anvender et dertil svarende Udtryk (S. 31 flg.). De for, som det siges, *at leita lands þess er Hrafnaflóki hafði fundit, ok þá var Ísland kallat.* Ogsaa paa en anden Maade viser denne Beretning om Ingolf og Hjørleif, hvorledes Norge var i Bevægelse og Uro, og hvorledes en derigjennem fremkaldt Familietvist blev den tilfældige Aarsag til Nordmænds første Bosættelse paa Island.

Ingolf og Hjørleif tilhørte en Æt, som oprindelig stammede fra Telemarken. Men for et Drabs Skyld havde den forladt sin Hjemstavn og havde bosat sig ved Dalsfjorden paa Fjalir. Her kom de i et fiendtligt Forhold til Atle Jarls Sønner, og saa udspandt der sig en Ættekamp af helt lokal Karakter. Der var i denne Kjærlighed, der var Drab og deraf fulgte igjen en Landflygtighed, som drev Ingolf og Hjørleif bort fra Norge og blev Anledningen til, at Island fik sin første Bebyggelse.

Noget lignende er Forholdet med den Beretning, som *Landnámabók* (S. 39 flg., 94 o. fl. St.) giver om *Ketill flatnefr*. Han traadte frivillig i Kongens Tjeneste, blev hans haandgangne og betroede Mand og overtog, hvad vi med et moderne Udtryk kunde kalde „en speciel politisk og militær Mission" som Bestyrer af Suderøerne. I denne Stilling kom han i Kollision med Kongen, idet han undlod at betale ham de skyldige Skatter af sine norske Eiendomme. Dette vakte Haralds Vrede. Han inddrog Ketils norske Eiendomme og fordrev hans Søn Bjørn fra Norge, og dermed var denne Æt henvist til at slaa sig ned i Vesten og paa Island.

Den her meddelte Beretning, som er grei og forstaaelig, stemmer vel overens med Fortællingen i Eyrbyggja Saga. P. A. Munch har derimod (Norske Folks Historie, I, 1, S. 505) fundet en anden Relation, den, som meddeles i Laksdøla Saga, mere sandsynlig. Ifølge denne havde Ketil Flatnev allerede i Hjemlandet været misfornøiet med Haralds Nyordninger, og han havde af den Grund frivillig forladt Norge som Kongens personlige Fiende. Hvilke Hensyn der har bevæget Munch til at foretrække den sidste Form for Traditionen som den mest sandsynlige, vides ikke. For mig staar det, som om *Landnámabók* maa gives Fortrinet for alle Ættesagaer. Den repræsenterer dog som Regel den mest nøgterne og dermed visselig ogsaa den mest paalidelige Tradition. Som Beretningen i Laksdøla Saga foreligger, synes den ogsaa i andre Henseender at være urigtig.

Jeg forudsætter altsaa, at Ketil Flatnev oprindelig var saa langt fra at have været en principiel Modstander af Harald Haarfagre, at han endog til en Begyndelse havde reist ud som hans Mand, med et ham af Kongen særlig overdraget vigtigt Hverv.

Saavidt jeg kan se, er det netop den almindelige Uro og Bevægelighed, hvorom *Landnámabók* belærer os, selv hvor den kun giver de nøgne Navne, uden nærmere Oplysning om Motiver og om de ledsagende Omstændigheder. Uroen er det *milieu*, i hvilket Islands Bebyggelse rettelig maa sees.

Midt op i al Uroen kom imidlertid Harald Haarfagres Erobring, med dens Afslutning ved Slaget i Hafrsfjorden. En saadan Omvæltning, der greb ind i mange Forhold, kunde nu, mindre end ellers, undlade at sætte sine Spor. Uroen, som allerede var der, maatte nødvendigen øges. Der blev nu forskjellige, for hvem det ogsaa af politiske Grunde blev umuligt at holde ud i Hjemmet, og som derfor søgte bort fra dette. Af dem vendte mange sig til de keltiske Lande i Vest, medens andre søgte videre hen og drog til Island. *Landnámabók* gjør ogsaa Rede for denne Klasse af Udvandrere, der drog bort fra Norge af politiske Hensyn. Men sidestillet med den store Skare af Udvandrere, bliver deres Tal kun et ganske ringe. For de Traditioner, paa hvilke *Landnámabók* hviler, har saaledes politiske Bevæggrunde kun i forholdsvis ringe Udstrækning staaet som den afgjørende Aarsag til Udvandringen. Dette er ikke hidtil, i tilstrækkelig Grad, blevet paaagtet. Jeg skal da her, et for et, gjennemgaa de enkelte Tilfælde, som de refereres, og se, hvad der kan bygges paa dem.

Ved de Udvandrere, om hvem det siges, at de drog bort paa Grund af Misnøie med Kongen, altsaa ialfald for en Del af politiske Bevæggrunde, anvendes der regelmæssigen to Udtryk, der muligens kan have en lidt forskjellig Betydning. Det ene er, at de fór bort *fyrir ofríki Haralds konúngs hárfagra*, — det andet, at de blev

missáttir við Harald konúng enn hárfagra. Nogen større Vægt kan dog vanskelig lægges paa en saadan mulig Forskjel.

Det første af de to Udtryk *(fyrir ofríki Haralds konúngs)* forekommer ved Omtalen af Torolf Mostrarskegg (S. 96), Ørlyg Bødvarssøn (S. 155), samt den nedenfor (S. 31) nævnte Ørn fra Rogaland (S. 139 flg.). Flere var der ikke.

Hvor mange var saa de, der vilde drage ud, fordi de var blevne *missáttir* med Kongen?

Først møder her *Án rauðfeldr* (S. 140, 352), senere Strindbyggerne *Eyvindr vopni* og *Refr enn rauði* (S. 238), samt *Ófeigr* fra Raumsdølafylki (S. 279, 342), — altsaa atter et ganske ringe Tal. Sidstnævnte blev ovenikjøbet dræbt, inden han kunde komme afsted. Saa er der Hærkongen *Geirmundr heljarskinn*, som skal have havt et Rige paa Rogaland. Han var i Vesterviking, da Slaget stod i Hafrsfjorden, og kom først efter dette tilbage til Hjemmet, hvor han erfarede, at Kong Harald havde lagt under sig hele Rogaland *ok tekit þar marga menn af óðulum sínum.* Derfor mente Geirmund, at der for ham ikke var anden Udvei levnet end at forlade Norge, og saa heder det videre (S. 122): *hann tók þá þat ráð, at leita Íslands.*

Fremdeles er det en ganske naturlig Sag, at der mellem de Mænd, som i Hafrsfjorden havde kjæmpet mod Harald Haarfagre, fandtes flere, der senere hen drog til Island Saadant fortælles om *Hallvarðr súgandi* (S. 147), om *Önundr tréfótr*, der var saaret i Slaget (S. 157), om *Bálki Blæingsson* (S. 160) og om *Þrándr mjöksiglandi* (S. 308). *Ormr enn gamli* drog til Island (S. 316), uden at nogen Aarsag opgives, kun at der i Notitsen om ham

tilsidst heder, at hans Fader *Eyvindr jarl var með Kjötva auðga mót Haraldi konúngi í Hafrsfirði*[1].

Til disse Exempler kommer fremdeles to, hvori der bruges det Udtryk, at vedkommende Udvandrer *stökk fyrir Haraldi konúngi.* Den ene af disse Udvandrere var Hersen *Veþormr, son Vemundar ens gamla* (S. 314). Han drog selv til Jæmteland, hvorfra hans Efterkommere over Sudrøerne fortsatte videre til Island. Den anden var *Álfr enn egðski* (S. 318): *stökk fyrir Haraldi konúngi af Ögðum or Noregi; hann fór til Íslands.* Hid hører endvidere nærmest *Hásteinn,* Søn af Atle Jarle (S. 301). Men Aarsagen var her en indre Kamp mellem Jarle-slægterne selv, og denne vedkom ikke direkte Kong Harald.

Vi har derefter at bestille med to særegne Tilfælde, det første med Søndmøringen *Dýri.* Han omtales (S. 143) som *maðr ágætr,* om hvem det heder, at han udvandrede til Island *at ráði Rögnvalds jarls, en fyrir ofríki Haraldar konúngs hárfagra.* — Det andet af de nævnte Tilfælde var med Sogningen *Þórhrólfr fasthaldi,* ogsaa en *maðr ágætr* (S. 155). Om ham heder det, ganske i Modsætning til Dyre, at han *varð ósáttr við Hákon jarl Grjótgarðsson ok fór til Íslands með ráði Haralds konúngs.*

---

[1] Eyvind nævnes som Sønnesøn af Nerid Jarl den gamle. I denne Anledning har P. A. Munch (Norske Folks Historie, I, 1, S. 342, Note 5) ment at kunne antage for givet, at denne Slægt maa have havt sit Hjem i Telemarken eller Grenland, da Navnet Nerid kun skal forekomme i disse Strøg og paa det nær tilgrænsende Vestfold. Det kan imidlertid ogsaa paavises fra Rakkestad i 1578 og fra Askim i 1603 (Breve fra disse Steder i Rigsarkivets Yngre Diplomsamling). Smlgn. forøvrigt G. Storm i Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger, 1875, S. 86, Note 2 og Norske Gaardnavne, af O. Rygh, VIII (ved Amund B. Larsen), S. 6.

I denne Forbindelse indgaar ogsaa nogle andre Tilfælde af lignende Art. Haalogalændingen *Loðinn aungull* (S. 224) drog til Island, som det siges, *fyrir ofríki Hákonar jarls Grjótgarðssonar. Vebjörn Sygnakappi* (S. 149) udvandrede til Island, fordi han blev *ósáttr við Hákon jarl.* Ligeledes heder det om en anden *maðr ágætr*, der hed Ørn, at *hann varð missáttr við Hákon jarl Grjótgarðsson ok fór af því til Íslands* (S. 352). Men Traditionen har ikke været sikrere, eud at det i samme Skrift paa et andet Sted heder om denne samme Mand, der var fra Rogaland og en Frænde af Geirmund Heljarskinn, at han udvandrede til Island *fyrir ofríki Haraldar konúngs* (S. 139 flg.). Det er ikke let at forklare, hvorledes det kunde gaa til, at Uvenskabet med Ladejarlen skulde drive en fornem Mand fra Rogaland i Landflygtighed. Maaske kan det tænkes, at der her foreligger en eller anden Misforstaaelse.

Paa noget lignende Maade siges om *Þórir þussasprengir* fra Amd, at han var kommen i Uenighed med den samme Haakon jarl, *ok fór af því til Íslands* (S. 211). Med *Ölver enn hvíti* har der været et lignende Forhold, skjønt Beretningen (S. 239) er noget uklar: *hann var lendr maðr —; hann varð ósáttr við Hákon jarl Grjótgarðsson, ok fór á Yrjar ok dó þar, en Þorsteinn enn hvíti, son hans, fór til Íslands.* Endnu et Exempel paa en Udvandring, der skal have fundet Sted paa Grund af Uvenskab med en Jarl, forekommer S. 222 med *Skagi Skoptason*, en *maðr ágætr á Mæri*, om hvem det fortælles, at han blev *ósáttr við Eystein glumru ok fór af því til Íslands.*

Af en mere indviklet Art er Affæren med *Öndottr Kráka* og hans Slægt (S. 213 flg.). Øndottr nævnes som *ríkr maðr* og boede inden Kvin; han og hans Sønner kom

i Ættekamp med Kongens Herse Grim og hans Jarl Audun, og derigjennem blev der foranlediget Overfald, Drab o. s. v., alt endende i en Udvandring. Det ser ud, som om Øndottr og hans Børn til en Begyndelse har føiet sig efter den nye Samfundsorden. Først efter et voldsomt administrativt Indgreb fra Hersens Side, begynder Uenigheden. Kongen synes næsten personlig optagen af Striden, der spiller fra Agder helt op til Nordmøre, hvor der i den Anledning nævnes to Lendermænd i Surendalen.

Om *Hella-Björn* (S. 156 siges), at han var *víkíngr mikill; hann var jafnan óvin Haralds konúngs; han fór til Íslands.* Paa samme Maade (S. 156) fortælles om *Herrauðr hvítaský*, der kaldes *göfugr maðr*, at han blev dræbt paa Kong Haralds Anstiftelse, hvorefter hans tre Sønner *fóru til Íslands.*

Vi er dermed komne ind paa de Tilfælde, hvori der foreligger formelige Ættekampe. Men disse er ikke synderlig mange i Tallet og har, nærmere beseet, en saa overveiende personlig Karakter, at det politiske Element, som ogsaa kunde være forhaanden, saagodtsom svinder bort. De har budt et rigt Stof for digterisk Behandling, og derfor er da ogsaa Egils Saga bygget over en saadan Ættekamp, den, som i flere Slægtled førtes af Kveldulfs Efterkommere mod det norske Kongehus. *Landnámabók* (S. 55 flg.) har ogsaa en Tradition om denne Kamp, som dog afsluttes med Ættens Bosættelse paa Island.

For en Mand som Kveldulf har det været en vanskelig Sag, rolig at finde sig i Anerkjendelsen af den nye Samfundsorden. Foreløbig kunde det dog gaa. Men Bruddet fremkaldtes ved en Handling fra Kongens Side, der i den til os komne Tradition skildres som et voldsomt Overgreb. Harald overfaldt og dræbte Torolf

Kveldulfssøn, og dermed var den lange Ættekamp indledet. Kveldulf og hans Søn Skallagrim drog til Island. En Mulighed, som ikke er udelukket, er den, at der ogsaa kan have været noget Ret paa Kongens Side, og at Torolf kan have været tvivlsom i sit Forhold til ham. Men derom tier den islandske Tradition.

I nær Sammenhæng med Kveldulfs og Skallagrims Udfærd staar *Ketil Høngs* (S. 281 flg.). Denne nævnes som *ágætr maðr*, bosat i Namdalen og Søn af en Jarl. Han hævnede først Torolfs Drab og fór saa til Island. Imidlertid har ikke hele denne Frænde- og Vennekreds med samme Lidenskab taget Parti. I den Henseende er at mærke, hvad der (S. 283 flg.) berettes om *Sighvatr rauði*, der nævnes som *maðr ágætr á Hálogalandi.* Han stod Torolf Kveldulfssøn temmelig nær, og han udvandrede senere til Island. Men det siges da udtrykkelig om ham, at han drog derhen *at fýsn sinni.*

Endnu er der i denne Række et Exempel at nævne. Det er, hvad Traditionen (S. 292) har at berette om en mægtig Herse i Telemarken, *Úlfr gyldir*, hvis Søn *Ásgrímr* negtede at betale Kongen Skat. Derfor sendte denne til ham sin Frænde, Tororm fra Tromøen, som dræbte Aasgrim. Men da Aasgrims Søn, Torstein, kom hjem fra Viking, benyttede han Anledningen og lagde til ved Tromøen, hvor han indebrændte Tororm med alle hans Folk og røvede alt hans Løsøre. Derpaa drog han med sin yngste Broder til Island. Her er en Indledning, ganske som i Skildringen af Kveldulfsættens Forhold til Kongen.

Andre Tilfælde af denne Klasse forekommer ikke i *Landnámabók.* I dens Traditioner optager de saaledes ingen større Plads, og de kan ikke forandre det Indtryk, som disse Traditioner i sin Helhed giver af de Forhold,

som drev de norske Udvandrere bort fra Fædrelandet og lod dem bosætte sig paa Island.

Imidlertid er der endnu en Del Bemærkninger at gjøre ved disse samme Traditioner, — til mulig Forklaring af de forskjellige Forhold, som ledede til Islands Bebyggelse. Allerede Torfæus har udførlig gjort Rede for disse og paavist de til Island indvandrede Slægters Herkomst fra de forskjellige Dele af Norge. I nyere Tid har P. A. Munch i Det norske Folks Historie leveret en udførlig Oversigt over Indvandrernes Fordeling efter deres lokale Hjem i Norge. Det er saaledes let, under Henvisning til denne Oversigt, her at nøies med nogle kortfattede Bemærkninger.

Et Træk ved denne Udvandring, som hurtig maa falde i Øinene under en Gjennemlæsning af *Landnámabók*, er den overveiende Andel, hvormed de vestlige Landskaber optræder. Det er Kystlandets Befolkning, fra Agder til Senjen, som leverer den hovedsageligste Kontingent til Islands Befolkning. For Hovedmængdens Vedkommende er der rigtignok intet opført om deres Hjemsted i Norge. Men det er ikke nogen urimelig Tanke at forudsætte, at disse har været fordelte over det gamle Land nogenlunde i samme Forhold som de, hvis Hjemstavn udtrykkelig opgives.

Viken og **Vestfold** har saagodtsom helt staaet udenfor. Fra selve Viken nævnes kun en enkelt Mand, der stammede fra „Sotanes", og som kjæmpede i Hafrsfjorden mod Harald (S. 159). Men deraf følger ikke, at han selv boede paa Sotanes i Viken[1]. Han kan selv meget godt være kommen fra Vesten og saa efter Slaget have søgt til Island. Fra Vestfold træffes ogsaa kun en enkelt

[1] Smlgn. ovenfor, S. 12.

Udvandrer, hvis Moder imidlertid var fra Namdalen (S. 196). Da hendes Broder derfra drog til Island (S. 207), kan det vel tænkes, at det er disse Familieforbindelser, som ogsaa bragte hendes Søn til at udvandre. I dette Tilfælde bliver det saaledes et meget underordnet Hensyn, at Udvandreren paa fædrene Side stammede fra Vestfold.

Fra **Oplandene** er der kun et Par Udvandrere, *Þorsteinn upplendingr* (S. 269) og *Bruni enn hvíti*, der opgives som Søn af Oplændingejarlen Haarek (S. 201). Om en enkelt Udvandrer (S. 148) heder det: *hann var getinn austr, ok upplenzkr at móðurætt.* Ogsaa Herjolf Hornbrjots Sønnesøn, *Þrasi í skógum* (S. 250, 276 flg., 341) maa regnes som Oplænding. P. A. Munch[1] medtager ogsaa Orm den gamle (S. 317) mellem Oplændingerne. Men det tør vel være mere tvivlsomt, om denne kan medregnes under den Kontingent, som disse leverede. Fra det hele store, søndenfjeldske Indlandsdistrikt har der øiensynlig kun ganske tilfældig og enkeltvis foregaaet nogen Udvandring.

Heller ikke **Trøndelagen** i egentligst Forstand har budt nogen større Kontingent til Udvandrerne.

Af størst Interesse er her Exemplet med *Þórhaddr enn gamli* (ovfr. S. 22), der uden nærmere Motivering var greben af Udvandringslysten. Han var *hofgoði í Þrándheimi á Mæri.* Nu rev han Hovet ned, tog Hovsmulden og Sulerne med sig og anvendte dem paa Island ved Bygningen af det nye Hov, over hvis Omgivelser han, som det heder, lagde Mærehelgen. Videre nævnes to Udvandrere fra Værdalen (S. 242) og en fra Orkedalen

[1] Norske Folks Historie, I, 1, S. 553.

(S. 58)[1], samt Haakon Grjotgardssøns Dattersøn Kolgrim den gamle (S. 48), der forøvrigt omtales som Søn af Rolf Herse.

Af disse Navne fæster man sig uvilkaarlig ved Hovgoden fra Mære. Beretningen om ham kan forsaavidt være paalidelig, som den meddeler den Oplysning, at en høitstillet Mand fra Indtrøndelagen har reist over til Island, og det er vel muligt, at han dertil har overført og fortsat en særegen trøndersk Kultusform. Men for den videre Udmalings Vedkommende er det nødvendigt at stille sig meget tvivlende. Naar det heder, at han inden sin Afreise nedrev Hovet paa Mære, da kan der spørges, om dette virkelig var muligt, at en enkelt Mand kunde tiltage sig Retten til at udføre noget saadant.

Indtrøndelagens centrale Kultusbygning kunde dog ikke paa denne Maade fjernes. Hovet paa Mære var jo ogsaa i den paafølgende Tid et religiøst Samlingssted. Den dertil knyttede Hellighed lod sig ikke overføre til Island, hvad jo maatte have været Meningen, hvis den anførte Tradition var at stole paa. Antagelig er derfor i dette Punkt den islandske Tradition af nyere Datum og kun delvis stemmende med de historisk givne Forhold.

Trøndelagen maa, med sit ringe Bidrag til Udvandrernes Skare, hovedsagelig blive at sætte i Klasse med Oplandene og Viken. Heller ikke i dette Landskab kan derfor Folket i nogen større Grad have været greben af Uroen og Bevægelsen, og selv om der til de her opregnede Navne endnu skulde føies alle, om hvem det fortælles, at de dreves bort af Ladejarlen, vil Tallet af paaviselige Udvandrere fra Trøndelagen blive et forholdsvis

---

[1] Dette er *Björn gullberi*, hvis Hjemstavn ikke nævnes i Landnámabók, men omtales i Hørd Grimkjelssøns Saga, Kap. 1.

ringe. Selve den egentlige, den indre Trøndelag maa nærmest — tiltrods for Fjorden — regnes som Indlandsdistrikt, med de deraf følgende Nærings- og Livsforhold.

Helt forskjelligt bliver det Billede, som byder sig frem, naar vi følger Kystlandet. Fra dette stammer den store Hovedmasse af Udvandrere, og det hele Kystland er med.

Allerede fra **Haalogalands** nordligste Dele er Tallet forholdsvis betydeligt. Der møder Udvandrere helt oppe fra Amd, fra Lofoten og fra Salten, saavelsom fra Helgeland. Ogsaa fra **Namdalens** Kystland, ikke i sig selv noget større Distrikt, er der ret mange Udvandrere, mellem dem *Ketill hœngr*, der angives at have været en Søn af Torkell Naumdølajarl.

Nordmør og **Raumsdalen** leverede sin Kontingent, og derimellem Mænd, som angives at tilhøre Ragnvald Mørejarls Slægt, hvorimod der kun nævnes to Udvandrere fra **Søndmør**. **Fjordene**, der har at opvise de første Udvandrere, er stærkt repræsenteret mellem Landnaamsmændene, deriblandt med Efterkommere af Jarlerne Atle og Roald, samt af Herserne Arinbjørn og Tore. Herfra kom Kveldulfs Æt.

Imidlertid er der mellem Udvandrerne fra Norge til Island en endnu stærkere Repræsentation for de sydover efter Fjordene følgende Fylker. Hovedmassen af den senere islandske Befolkning stammer, ifølge *Landnámabóks* Tradition, fra Sogn, Hørdaland, Rogaland og Agder.

Udvandrerne fra **Sygnafylket** hævdede for sig en høibyrdig Afstamning. Den sognske Herser *Björn buna* er, ifølge vor Kilde, Stamfaderen for talrige Familiegrene, og det forsikres gjentagne Gange, at *frá Birni er nœr allt stórmenni komit á Íslandi* (S. 39), eller som det

heder om hans Sønnesøn: *frá Þórði er mart stórmenni komit á Íslandi* (S. 40). Denne Bjørn Bunas Herseræt er nær beslægtet med en anden Æt af samme høie Rang fra Sogn og er indgiftet i en ringerikisk Herseræt (S. 41, 94, 108 flg.). Andre udledede sin Herkomst fra Harald Guldskjæg, den sidste Fylkeskonge i Sogn (S. 185, 300, 325).

Hørdafylket var paa lignende Maade Hjem for mange Udvandrere, af hvilke nogle efter Traditionen skulde stamme fra Herser. Om ikke faa af disse Hørder opgives det udtrykkelig, at de kom fra **Voss.** *Böðvarr enn hvíti* var en af disse. Han havde et langt Slægtregister, der for det meste tør være meget tvivlsomt, idet det fører helt op til den gamle Oplandskonge, Rolf i Berg. Torolf Mostrarskegg var ligeledes mellem Notabiliteterne fra Hørdaland. Om Brødrene Tord og Ønund Vikingssønner fortaltes, at de skulde være Harald Haarfagres Sønner, hvad dog neppe kan have stemt med det virkelige Forhold (S. 143, 147). Som Hersesønner fra Hørdafylket nævnes ogsaa Eyvind Torsteinssøn og hans Broder Ketil (S. 228 flg.). Naar P. A. Munch (I, 1, S. 550) udtaler: „Hørdafylke har saaledes maaske endog afgivet det største Antal Kolonister til Island“, da er det rimeligt, at han dermed maa have rammet Sandheden. Mellem disse Kolonister var der ogsaa flere, som i første eller andet Led skulde være Efterkommere af den hyppig omtalte Høvding, Kaare, der gjerne gik under Navnet Hørdakaare.

Paa **Rogaland** møder os først Hærkongen, Geirmund Heljarskinn, der nedstammer fra tidligere Konger over Hørdafylket. Sagnene om denne Æt maa forøvrigt have vaklet mellem Hørdaland og Rogaland.

Agder talte ogsaa mange notable Udvandrere, af hvilke flere har tilhørt den store Æt (eller Ætter?), som boede inden det berømte Kvin. Ligeledes var der nogle, hvis Navne knytter sig nær til Øksnatore, en hyppig omtalt Personlighed. *Steinólfr enn lági* omtales (S. 122) som *son Hrólfs hersis af Ögðum.* Ogsaa Ætlinger af Ølve Barnakarl omtales.

Endelig kommer **Valdres** og **Hallingdal** med nogle faa Udvandrere, af hvilke Hallingerne sættes i Forbindelse med en Herseslægt. Begge disse Landskaber maa regnes som tilhørende Vestlandet. Skjønt de ligger paa den østlige Side af den store Fjeldryg, saa var de dog i gamle Dage Annexer til de vestlige Kystdistrikter. Fra disse havde de faaet sin Befolkning. Med dem havde de sine stærkeste Tilknytningspunkter, og saaledes var det en helt naturlig Sag, at de maatte paavirkes af den urolige Bevægelse, som var kommen i Gang over hele Kystlandet.

4. Harald Haarfagres Tilegnelse af Odelen, efter de gamle islandske og norske Beretninger.

Allerede i sjette Kapitel af Harald Haarfagres Saga i Heimskringla, umiddelbart efter Omtalen af Kongens første nordenfjeldske Erobring, da han havde lagt Orkedalen under sig, fortsætter Snorre Sturlassøn:

„Kong Harald satte den Ret overalt, hvor han vandt Rige under sig, at han tilegnede sig al Odel og lod alle Bønder, baade mægtige og ringe, betale sig Landskyld.“

Derefter følger i umiddelbar Fortsættelse den bekjendte Skildring af Kong Haralds administrative Nyordning:

„Han satte i hvert Fylke en Jarl, som skulde dømme Lov og Landsret og kræve Sakøre og Landskyld,

og skulde enhver Jarl have en Trediedel af Skatter og Skylder til Bordhold og Omkostninger. Hver Jarl skulde have under sig fire eller flere Herser, og hver af dem skulde have Landindtægter paa 20 Mark. Hver Jarl skulde stille til Kongens Hær 60 Hærmænd, men hver Herse 20 Mand. Men saa meget havde Kong Harald øget Paalæg og Landskyld, at hans Jarler havde større Rige, end Konger havde forud. Men da dette spurgtes om i Trondhjem, da søgte mange Stormænd til Kong Harald og blev hans Mænd.“

Videre fortæller Snorre, i første Kapitel af Haakon den godes Saga, at da denne Konge i 934 kom til Norge og holdt sit første Ting med Trønderne, da havde han

„det Ophav i sin Tale, at han bad Bønderne at give sig Kongenavn, og det tillige, at yde ham Støtte og Hjælp til at holde Kongedømmet. Men til Gjengjæld bød han dem at gjøre alle Bønder odelsbaarne og give dem deres Odelsgaarder, som de boede paa. — — — De Tidender spurgtes til Oplandene, at Trønderne havde taget sig en Konge, som var slig i alt, som Harald Haarfagre var, undtagen det, at Harald havde trælbundet og kuet alt Folk i Landet; men denne Haakon vilde hver Mand godt og bød at give tilbage til Bønderne deres Odelsgaarder, som Kong Harald havde taget fra dem.“

Som det vil sees, har Snorre, de norske Kongers Historieskriver, i disse Skildringer væsentlig forholdt sig som den refererende, med Anvendelse af nøgterne, mere forbeholdne Ord. Alene der, hvor han nævner Odelens Tilbagegivelse til Bønderne og omtaler disses Tilfredshed i samme Anledning, bruger han de stærkere Ord om Kong Harald. Det er ogsaa at mærke, at i den Tale, han i Kapitel 11 af Harald Haarfagres Saga lader Sølve

Klove holde for Kong Audbjørn af Fjordene, anvender han de stærkere Ord, som der maatte staa for Talerens, ikke Forfatterens Regning: „Alle“ — siger Sølve — „kan vi nu let se, at det Vilkaar, vi har, er at reise os imod Kong Harald, alle tilsammen; da vil vi have Styrke nok, og da vil Skjæbnen raade for Seiren. Men ellers har vi kun at blive hans Træler, og det er intet Vilkaar for de Mænd, som ikke har ringere Navn end Harald. Det tyktes min Fader bedre at falde i Kamp i sit Kongedømme end at blive Kong Haralds Undermand.“

I en ganske anderledes utvungen Form er de tilsvarende Skildringer i enkelte af de islandske Ættesagaer affattede: „I Harald Haarfagres Dage“ — heder det saaledes i Indledningen til Hørd Grimkjelssøns Saga — „blev Island mest bygget, fordi Mænd ikke taalte hans Undertrykkelse og Vold, fremfor alt de, som var af stor Æt og af stort Sind og havde gode Kaar, og vilde de hellere fly fra sine Eiendomme end lide Fortræd og Uretfærdighed, mere af Kongen end af en anden Mand.“ Lignende Udtalelser træffes i andre Sagaer, dog ingensteds bitrere og krassere end i Egils Saga, hvor atter Kongens Tilegnelse af Bøndernes Odel er bleven en Hovedanklage mod Kongen. Egils Sagas Omtale af disse Forhold er hyppig paaberaabt som Hjemmel og gaar igjen paa flere Steder. Men over den Skildring, som denne Saga giver, hviler der en stærk Stemning af personligt Had.

Sagaens Helt, Egil Skallagrimssøn og hans Slægt følte sig personlig krænkede af det norske Kongehus, og deraf har den Saga, der bærer hans Navn og handler om hans Bedrifter, taget sin Farve. Sagaen er en Fortælling om en Familiefeide, der føres af en fra Norge til Island udvandret Slægt mod Harald Haarfagre og dennes

Efterfølgere. Sagaens Indledning begrunder hele Egils Stilling og hans Forhold til det norske Kongehus ved at levere en udførlig Skildring af, hvorledes allerede hans Fader og Farfader havde staaet paa en meget spændt Fod med dette — og hvorledes der i denne Forbindelse skulde være megen gammel Uret at hævne.

Egils Saga er ganske vist en islandsk Ættesaga, men den spiller for en meget væsentlig Del paa norsk Grund. Hele dens historiske Karakter er derigjennem bestemt: Islændingerne skal have Ret som de, der holder paa den gamle Samfundsorden. Det norske Kongehus maa derfor i tilsvarende Grad have Uret. Dermed er tillige denne Sagas Værd som historisk Kilde bestemt. Den viser os mange Træk og mange Begivenheder, der kan formodes at kaste Lys over Forholdene i Norge selv, gjennem det niende og tiende Aarhundrede. Men den svigter, hvor det gjælder om at skabe et paalideligt Grundlag for den objektive Skildring af den historiske Harald Haarfagre. Ikke engang om Forfatteren af Egils Saga havde havt fuldstændig Ret i sine Meninger angaaende Kongens og Kongehusets personlige Forhold til den enkelte Slægt, hvis Hændelser og Oplevelser han beskriver, og selv om Harald overfor den udelukkende havde ladet sig bestemme af personlige, tyranniske Bevæggrunde, saa vilde det dog ikke dermed nødvendig have fulgt, at dette tillige skulde gjælde for hans hele Regjeringssystem og for hans Forhold til alle dem, som udvandrede fra Norge til Island. Kongens og Kongehusets Mellemværende med Egil Skallagrimssøn og hans Slægt er en Sag for sig, og det er ikke rigtigt, derfra at hente den eneste eller ialfald hovedsageligste Maalestok for Bedømmelsen af Kong Haralds indre norske Politik.

Egils Saga giver, allerede i tredie Kapitel en udførlig Fremstilling af Haralds Erobringstog. Her træffes et Ræsonnement, som er lagt de handlende Personer i Munden, men som i Virkeligheden alene kan være Forfatterens eller ialfald høre hjemme i den Tradition, hvorpaa han bygger. Sølve Klove holder ogsaa her en Tale — denne Gang til Søndmørskongen Arnvid — og egger ham til Modstand mod Harald Haarfagre, idet han om denne bruger det Udtryk, at han *hefir alla menn þrælkat ok áþjáð, sem hann vill, á Norðmœri ok í Raumsdal.* Sølve Klove siger yderligere, at Namdalskongens Underkastelse med sine Folk var som *at ganga með sjálfvilja í ánauð ok gerast þrælar Haralds.*

Alt dette er Udtryk, som aander en ganske anden Bitterhed end de tilsvarende i Heimskringlas Referat. Ligesaa er Forholdet med den Omtale af Odelstilegnelsen, med den nye Samfundsorden, som forekommer i Egils Saga, sammenlignet med, hvad der findes hos Snorre. I Egils Saga heder det herom:

„Om Vaaren derefter for Kong Harald sydefter Landet med en Skibshær og lagde under sig Fjordene og Fjalir og satte der til Magten sine Mænd. Han satte Hroald Jarl over Firdafylke. Kong Harald var overmaade nøie agtpaagivende, naar han havde tilegnet sig de Fylker, som var nykomne i hans Magt, med Lendermænd og mægtige Bønder og alle dem, om hvem han nærede den Mistanke, at der af dem kunde ventes noget Forsøg paa Reisning. Da lod han dem vælge et af to — enten at blive hans Tjenestemænd eller at fare bort fra Landet; — men i det tredie Tilfælde at lide haard Medfart eller lade Livet. Men nogle blev lemlæstede paa Hænder og Fødder. Kong Harald tilegnede sig i hvert Fylke al Odel og alt Land, bebygget og ubebygget, ja

endog Søen og Vandene, og alle Bønder skulde være hans Leilændinger. Ligesaa de, som ryddede i Markerne, og Saltbrænderne og alle Jægere, baade paa Sø og Land, — de blev ham alle tjenstskyldige. Men for denne Undertrykkelse flyede mange Mænd bort fra Landet, og da bebyggedes videnom mange Ødelande, baade øster i Jæmteland og Helsingeland, og Vesterlandene: Sudrøerne, Dublinshire, Irland, Normandie i Valland, Katanes i Skotland, Orknøerne og Hjaltland, Færøerne, og paa den Tid blev Island fundet."

Vi møder her Synsmaader, paa hvilke der er bygget formelige Slagord om Harald Haarfagre. Han har frataget Bønderne deres Odel; han har gjort dem til sine *leigumenn* eller, som det endnu skarpere udtrykkes, til sine *þrælar*; han har givet dem Valget mellem at modtage disse haarde Vilkaar eller at fly Landet, og tildels har han mod de gjenstridige anvendt Lemlæstelser eller slaaet dem ihjel.

Alt saadant er det interessant at kjende, som Udtryk for Opfatninger, der har hersket paa Island, men ikke videre, medmindre det kunde bevises, at disse ogsaa havde havt historisk Gyldighed for den Tid, Sagaen omhandler.

En helt tilsvarende Opfatning som den, der gaar igjennem Egils Saga, kommer tilorde i de første Kapitler af Laksdøla Saga. Den historiske Ræsonnør er her Ketil Flatnev, der omtales som *hersir ríkr í Noregi ok kynstórr*. Sagaen lægger ham haarde og strenge Ord i Munden, idet han nævner Kong Haralds Fiendskab mod hans Æt. Ketil siger saaledes, at der for ham og hans kun var levnet Valg mellem et af to: *at flýja land eða vera drepnir hverr í sínu rúmi*, — og videre, at hvis han forblev i Norge, da var dette enstydigt med at blive *gørr*

þó at leigumanni sjálfr. Men Værdien af disse Paastande er meget tvivlsom, idet denne Sagas Skildring ligefrem strider mod, hvad andre, mindst ligesaa paalidelige Kilder har at meddele om denne samme Mand.

Ti, som allerede ovenfor nævnt — der findes her en Dobbelthed i Traditionen, som endog er egnet til at vække grundede Tvivl, der maa række ud over dette enkelte Tilfælde. I Landnámabók og i Eyrbyggja Saga møder nemlig en helt anden Fortælling, der stiller Ketils Bevæggrunde i et ganske forskjelligt Lys.

Ovenfor i denne Afhandling (S. 27) har jeg anført som min Mening, at den Tradition, der forekommer i Laksdøla Saga, ikke kan være den mest paalidelige og ikke den, som nærmest har rammet Sandheden om dette Forhold. Den anden Tradition passer ganske anderledes ind i den almindelige Opfatning, der gaar igjennem de mere nøgterne, lidenskabsløse Kilder, som i og for sig maa byde sig frem som de mest paalidelige.

Forskjellighederne viser nærmest, at Traditionen ikke har været sikker, og at den derhos har lagt meget an paa at kunne stille de islandske Ætters Stamfædre i det mest straalende Lys. En saadan Tradition vil ialfald ikke kunne tages til Støtte for en bestemt Opfatning af Harald Haarfagres Behandling af det norske Folk, som om denne gjennem sin overdrevne Haardhed skulde have berettiget dette og de islandske Udvandrere til i ham væsentlig at se Tyrannen.

Der er andre af de islandske Ættesagaer, som i dette Punkt stiller sig ganske neutrale i Dommen over Kong Harald, medens de dog samtidig røber en Tendens til at hævde vedkommende Ætters Stamfædre som nogle af de gjæveste Mænd, der var komne til Island. Hrafnkell Freysgodes Saga har saaledes kun aldeles rolige

Udtalelser om den Udvandring til Island, som fandt Sted i Harald Haarfagres Dage. En lignende Aand møder ogsaa i Brandkrossaþáttr.

Det er altsaa langt fra, at al den Tradition, som findes i de islandske Ættesagaer om Harald Haarfagres Optræden i Norge, bæres af en fremherskende Tendens til at vise os ham som en Tyran. Ogsaa dette maa vække Tvivl om Paalideligheden af de stærke Skildringer, der findes i Heimskringla og i de to førstnævnte islandske Ættesagaer.

Anklagerne mod Kong Harald samler sig derom,

at han har villet gjøre Norges Befolkning, Landets frie Bønder, til sine Leilændinger, ja, til sine Trælle, og dette har atter fundet sit stærkeste Udtryk i den Paastand,

at han berøvede dem Eiendomsretten til deres gamle Odelseiendomme.

Men ikke nok med, at disse Anklager kun har en ganske afgrænset islandsk Tradition at støtte sig til, — saa er det ogsaa paafaldende, at der intet nævnes angaaende Tilfælde, hvori en saadan Konfiskation af selve Odelsretten virkelig er foregaaet.

Det Skrift, i hvilket det fornemmelig kunde ventes at træffe omtalt saadanne Tilfælde, er *Landnámabók*. Men denne indholdsrige Bog er i den Henseende aldeles taus og meddeler ingensomhelst Oplysninger om Odelens Inddragning.

I hele *Landnámabók* tales overhovedet ikke et Ord om, at Kong Harald havde taget Odelen fra Bønderne. Ti det er noget andet, naar det (S. 122) heder, som ovenfor er anført, at Kongen *hafði þá lagt undir sik allt Rogaland, ok tekit þar marga menn af óðulum sínum.* Saadanne Udtryk betegner kun, at Kong Harald, efterat han var kommen i Besiddelse af Herredømmet over Ro-

galand, der havde foretaget Konfiskationer af sine enkelte Modstanderes Eiendomme. Men deri ligger ikke nogen Antydning om en almindelig Inddragning af selve Odelsretten og en Ophævelse af den hele Institution. Det fortæller os kun, at Kong Harald i et enkelt givet Tilfælde har drevet enkelte af sine Modstandere bort fra deres arvede Eiendomme.

Heri ligger et Argument af megen Vægt, og dette Argument vinder endmere Styrke, naar der sees hen til den ulige større Række af gamle Skrifter, der giver en aldeles modsat Skildring af Kong Haralds Gjerning i Norge. Efter disse Skrifter er han den ordnende og fredbringende Monark, der har gjort et stort og godt Arbeide til det hele Samfunds Gavn, og dertil kan endnu føies, som et ganske væsentligt Tillæg, at disse andre Skrifter for det første repræsenterer en gammel Tradition, og at de dernæst maa forudsættes at give os denne Tradition i en norsk Form[1].

Jeg skal i det følgende referere, hvad denne norske Tradition indeholder om Kong Harald og om hans Ordning af de norske Samfundsforhold. Det vil deraf vise sig, at der i den ikke findes et eneste Ord, der hentyder til noget saadant, som at Bønderne skulde have maattet afstaa sin Odel til Kongen.

Det ældste, bevarede **norske** Kildeskrift, den af *Theodricus monachus* forfattede *Historia de antiquitate regum Norvagensium*, der er nedskreven mellem 1177 og 1179, giver kun en ganske mager Beretning. I første

[1] Dr. G. Storm, Norske Historieskrivere paa Kong Sverres Tid, trykt i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1871, S. 410—431.

Kapitel fortælles, at „Kong Harald Haarfagre først uddrev alle Smaakonger og alene erholdt Regjeringen over hele Norge i sytti Aar og døde“. I tredie Kapitel fortælles om Islands Opdagelse og første Bebyggelse, men uden noget forklarende Tillæg, at Kongens Haardhed havde drevet Folk bort fra Norge[1].

Efter denne Historie kommer den kun ubetydelig yngre *Historia Norvegiæ*, der ogsaa i sin Beretning om Harald Haarfagre er meget kortfattet. Det heder alene, at Harald „først erholdt Regjeringen over hele Sølandet; for Midtlandet raadede fremdeles Smaakongerne[2], dog ligesom under hans Herredømme. Om ham erindres mange og mærkelige Ting, som det dog nu er langt at fortælle i Enkelthederne. Han regjerede i 73 Aar og avlede 16 Sønner.“

Som det tredie i Rækken af disse gamle Kildeskrifter kommer den saakaldte *Ágrip*[3], hvor vi videre kan vente at træffe Udtryk for den norske Tradition om Kong Harald. Her møder i Hovedsagen atter en ganske knap og kort Redaktion, dog lidt mere udvidet. Harald var den tidlig udviklede Kraft; han kjæmpede med de nærmeste Konger, hvem han beseirede, og tilegnede sig derefter hele Norge. Hans sidste seierrige Kamp stod i Hafrsfjorden. Siden raadede han for det hele Norge og var dette Lands *allvaldskonungr*, hvorefter det heder, at han „indførte god Orden og Fred i Landet“ (*siðaði vel land sitt ok friðaði*). Haandskriftet omtaler derpaa

---

1 Dr. G. Storm, Monumenta historica Norvegiæ (1880), S. 6; 8 flg.

2 Anf. St., S. 103 flg. Ved Midtlandet menes her det Indre, Vestfold, Oplandene m. m.

3 Ágrip af Noregs konunga sögum, Diplomatarisk Udgave ved Verner Dahlerup, (1880), Sp. 2 flg.

Haralds mange Hustruer og nævner samtlige hans Sønner, som her er tyve i Tallet, og af hvilke Ragnvald anføres sidst, han, som var Søn af Finnepigen Snjofrid, Datter af Finnekongen Svase. I Tilslutning dertil fortælles saa det bekjendte Sagn om Kong Harald paa Tofte, hvor han gjør disses Bekjendtskab, om hans Kjærlighed til Snjofrid og Sorgen over hende, m. m. Umiddelbart derefter fortælles, at han regjerede i 60 Aar som *einvaldskonungr*, foruden 10, i hvilke han før havde været Konge, og saa: „siden døde han paa Rogaland og var hauglagt paa Haugar, op fra Hasløiarsundet“.

Med al sin Knaphed giver alligevel dette lille Skrift et interessant Indblik i den Opfatning af Harald Haarfagre og hans historiske Gjerning, der i anden Halvdel af det 12te Aarhundrede kom tilorde i Norge. Harald er den ordnende og fredbringende Landsstyrer. Men allerede nu har der om hans Skikkelse begyndt at gruppere sig enkelte Lokalsagn. Fortællingen om Svase og hans Datter er, hvad enten den knyttes til Toten eller til Tofte paa Dovre, et oplandsk Sagn, som en Forfatter her, antagelig for første Gang, har forsøgt at indregistrere som Historie.

Om Ágrip er ført i Pennen af en Nordmand eller af en Islænding, er et i denne Forbindelse ligegyldigt Spørgsmaal, da der forøvrigt hersker Enighed om, at denne Bog hviler paa en fra Norge stammende Tradition.

Et fornyet Udtryk for denne samme norske Tradition træffes atter i en yngre Sagasamling, *Noregs konunga tal*, eller som den almindelig benævnes, *Fagrskinna*, med et Navn, som egentlig blot skulde gjælde det ene af de to Haandskrifter, i hvilke den er bevaret. Selv om ogsaa den her foreliggende Redaktion maa antages at være ført i Pennen af en Islænding, saa kan det alligevel

regnes som utvivlsomt, at den er forfattet i Norge, og at den viser norsk Opfatning. Det kan endog med Grund antages, at denne Redaktion for en Del er formet efter den Tradition, der i det 13de Aarhundrede fandtes hos en af Norges fornemste Ætter, og at den stammer fra Egnene omkring Christianiafjorden[1].

Forudsat, at Fagrskinna paa denne Maade kunde siges at give Udtryk for Traditioner inden det Lendermandsaristokrati, der var indordnet i den monarkiske Samfundsorden, — maa det ogsaa haves for Øie, at det samme Skrift tillige var godkjendt af Kongehuset. Fagrskinna eller *Noregs konunga tal* blev oplæst for Kong Haakon Haakonssøn under hans Sygdom paa Orknøerne (1263). Saaledes maatte det ialfald være en monarkisk-aristokratisk Tradition, hvori man her bliver indført. Hovedsagen er imidlertid, at det var en norsk Tradition.

Forfatteren af dette mærkelige Skrift giver os en Skildring af Kong Harald, der for en væsentlig Del bygger paa Skaldekvad.

Hvad historiske Begivenheder angaar, da er Fagrskinnas Beretning indskrænket til to Punkter. Først omtales Kampen mellem de to Jarler, Atle og Haakon Grjotgardssøn. Dernæst nævnes, at Kongen efter at have underlagt sig Trøndelagen og Landet op til Finmarken, aflagde det Løfte, ikke at ville skjære sit Haar, forinden han havde Skat af hver Opdal som af hvert Udnæs, saa vidt som Norge var, øster til Markerne og nord til Havet. Saa havde han mange Kampe, indtil den sidste, den i Hafrsfjorden, nordenfor Jæderen. Denne beskrives alene med Citater af Skaldenes Kvad, hvorefter det kort

---

[1] G. Storm i Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger, 1875, S. 81 flg.

og godt heder: „Herefter bragtes Landet i Orden; Skatter betaltes baade inde i Landet og langs Kysten“ [1]. Saa klippede Ragnvald Mørejarl Kongens Haar.

Fagrskinna opregner Haralds Sønner, nøiagtig efter Fortegnelsen i Ágrip, men meddeler intet legendarisk Stof angaaende hans Hustruer, ikke engang om Snjofrid. Tilsidst kommer Fortællingen om Kongesønnen Haakons Ophold i England, og derunder nævnes hans Moder. Saa bliver Kong Harald gammel og overlader sin Søn Erik Blodøkse at styre Riget, hvorpaa han efter tre Vintres Forløb døde: „han blev sottdød paa Rogaland og er hauglagt i Haugesund“.

En Hovedkilde for denne Fremstilling af Harald Haarfagres Liv er, som jeg har nævnt, gamle Skaldekvad. I disse kan det ikke ventes at finde Skildringer af de nye statsretslige Forhold, paa hvilke Harald opbyggede sit Monarki. Hvad de giver, er Slagene og Livet ved den pragtelskende Konges Hird. I dem er der saaledes ikke Tale om Udvandringen til Island, og der kan da heller ikke nævnes noget om, at den var fremkaldt ved de af Harald indførte Forandringer. Det er værd at lægge Mærke til, at der i denne Sammenhæng, hverken i *Ágrip* eller i *Fagrskinna*, overhovedet forekommer nogen Bemærkning om Island. I begge disse Sagaredaktioner er der fuldstændig Taushed angaaende denne Ø helt til Olaf Trygvessøn, da det fortælles, at han kristnede Islændingerne. I Grunden gjælder det samme ogsaa *Theodricus monachus*. Han taler nok om de alleræIdste Landnaamsmænd, men er for øvrigt taus,

[1] Dette gjenfindes i Flateyjarbók, I, S. 575, medens Heimskringlas Beretning er fulgt smstds., S. 569 flg., og i Saga Ólafs konungs ens helga (Christiania 1853), S. 4.

indtil han beretter om Christendommens Indførelse paa Island, og dette samme gjenfindes ligeledes i *Historia Norvegiæ*.

Som den norske Tradition foreligger i de nævnte fire Skrifter, og da fornemmelig i de to, som er skrevne paa Norsk, præsenterer den sig for en Del i en meget knap Form. Men dette er netop egnet til at vække Tillid, fremfor den udmalende, bitre Beretning, som læses i Egils Saga. Uvilkaarlig maa Læseren ved denne sidste Skildring spørge, hvorledes det skulde været muligt at fastholde en saa detailleret Beskrivelse gjennem den lange Tid, der hengik, forinden den islandske Ættesaga blev fæstnet.

Ágrip og *Fagrskinna* nævner intet om, at Harald tog Odelen fra Bønderne, og at han i den Anledning i sin Samtid blev opfattet som den, der gjorde dem til sine Træler og Leilændinger. Men i den sidstnævnte Bog siges noget andet, som vel stemmer med alt, hvad ellers kan ansees sikkert om Kongens Samfundsorden, at han lagde Landet i Skat, og at han betragtedes som en god og fredsæl Fyrste.

Med dette for Øie, bliver det en ganske nærliggende Slutning, — at formode, at det, *Fagrskinna* har at fortælle om den almindelige Skatlægning af Landet, netop er det samme, som den islandske Tradition gjengiver i den Form, at han skulde have taget Odelen fra Bønderne. Sagaforfatteren har skrevet paa en Maade, der viser, at der i Norge ikke kan have levet nogen stærk Bevidsthed om, at Harald havde gjennemført eller blot planlagt en radikal Omstyrtning af Odelen som Institution.

Hertil kommer et meget vigtigt Moment, der ikke maa oversees. Det er efter mit Skjøn et Moment af

stor Vægt for den kritiske Forstaaelse af de forskjellige Sagaredaktioners indbyrdes Værd.

Fagrskinna nævner ikke et Ord om, at Haakon den gode gav Bønderne deres gamle Odel tilbage. Det heder om den unge Konge: „Han forlangte intet, blev Ven med alle, indyndede sig hos forstandige Mænd, vandt de gamle Mænds Hengivenhed med kloge Raad, skjænkede Gaver til unge Mænd, deltog med dem i Leg og Morskab, viste ved store Folkesammenkomster sin Legemsfærdighed paa mange Maader. Derfor priste hver Mand ham, og der kom op Ord om ham, som fløi i hver Mands Hus. Efter det fik alle Længsel til ham, men frygtede den Vold og den Ulovlighed, som var lagt paa Landets Folk, og som alle tilskrev Gunhild. Men der fandtes ikke den, som talte imod det, at hun var den, som havde voldet dette.“

Denne Beretning har en mere naturlig Klang, mere menneskelig. Modsætningen til Haakons vindende Mildhed er ikke Haralds 60 Aar gamle Reformer, men Ugjerninger af Erik Blodøkse og Gunhild, som Folket havde i friskt Minde. Vi kan forstaa, at det var saadant, som lettest kunde gribes af den store Mængde og tænde den Lue, som gik fra Landsende til Landsende.

Fagrskinna giver her en selvstændig Tradition, aldeles uafhængig af Ágrips Fortælling. I denne dvæles der især ved Haakons ydre personlige Egenskaber. Det er, som om hver af de to Redaktioner har taget sin særlige Side ved hans Personlighed. Saa kommer Forskjellen i Opfatning hovedsagelig tilsyne mellem Fagrskinna og Heimskringla. Hvad der især maa understreges, er Fagrskinnas Taushed om Odelen baade under Harald og under Haakon.

5. Historikernes Domme om Haralds Tilegnelse af Odelen, fra det 16de til det 19de Aarhundrede.

Rækken af nyere Skribenter, der har omtalt Harald Haarfagre og hans Landsstyrelse, aabnes af den bergenske Læsemester, Mag. Absalon Pederssøn Beyer. Denne Forfatter har i sit Skrift *Om Norges Rige*, forfattet 1567, paa flere Steder omtalt Kong Harald. I ham ser Magister Absalon den store og gode Hersker, Harald *magnus*, hvem Herren havde opvakt for at straffe de ugudelige og forbryderske Næssekonger: „Haver han strengeligen sæt Fred i Riget og holdet Undersaatterne med den Lov og Ret, som hans Herr Fader, Halfdan Svarte, indskikkede, hvilken han og forbedrede, og straffede med Sværd og Landflygtighed de uljudige, paa det at Riget kunde komme til Ro og Lise efter langvarende Krig.“ Senere heder det, at misfornøiede Høvdinger drog bort fra Norge, og at de saa fandt Island, men uden at Kongen i denne Forbindelse dadles for nogen Haardhed. Harald Haarfagre er her fremstillet som den ordnende og fredende Regent, der rigtignok er streng og lader den underordnede private Interesse lide, hvor det gjælder at vinde det store, foresatte Maal, at grundlægge den offentlige Ro[1].

Paa lignende Maade taler ogsaa Peder Claussøn Friis[2] om de „mange duelige og mandelige Mænd“, som udvandrede til Island, „af de Fylkeskonger og deres Folk og Slægt, som Kong Harald havde fordrevet af Norrig,

---

[1] Historisk-topografiske Skrifter om Norge og norske Landsdele, udgivne af Dr. Gustav Storm (1895), S. 6 flg., 47 o. fl. St.

[2] Samlede Skrifter af Peder Claussøn Friis, udgivne af Dr. Gustav Storm (1881), S. 175; 182.

og mange, som ikke vilde taale hans strenge Regimente". Paa et andet Sted taler denne Forfatter ogsaa om Haralds „Haardhed og Strenghed", som drev mange bort fra Norge: „og somme haver været saa trodsige, at de ikke vilde give sig under hannem eller begjære nogen Naade eller Fred af hannem, og en Part kjedis ved hans Regimente og ved de stedse Krig, han førde imod dennem; derfor haver di veget for hans Løkke og Fremgang og store Magt og Vælde".

Kong Harald er øiensynlig i Besiddelse af begge disse, med hinanden omtrent samtidige Forfatteres Respekt som den samlende, ordnende Kraft. Men han er dog tillige, efter deres Opfatning, en streng og haardhændt Hersker.

Der er fra dem et langt Sprang frem til Tormodus Torfæus, hvis berømte Værk, *Historia rerum Norvegicarum* udkom 1711. Dette Skrift har en betydelig flersidig Interesse, — i denne Forbindelse ikke mindst gjennem Forfatterens raske Tilløb til at levere en historisk Karakteristik af de gamle Dages Mænd. Torfæus har tillige stræbt efter Objektivitet, og skjønt han væsentlig skrev efter islandske Kilder, maa det siges, at han har vidst at staa uafhængig overfor disse.

Torfæus har anlagt sin Fremstilling paa den i Kongesagaerne forekommende Rækkefølge. Han omtaler Haralds Tilegnelse af Odelen, som Snorre giver den, men med det udførlige Tillæg fra Egils Saga og har dertil føiet sin egen Kritik. Ordene lyder saaledes:

„Men hvad Lande og Marker han ved Vaabnenes Magt — ikke ligeledes ved frivillig Overgivelse, som det sluttes af mange Ting — havde modtaget i sit Herredømme, det belastede han med denne Tyngsel, at han overdrog Fiendernes fædrene smaa eller store Gaarde,

Ødemarker og ligeledes Fjelde, Skove, Vande, Elve og det omliggende Hav til den kongelige Kasse, og at enhver Bonde, uden nogen Forskjel paa hans Fattigdom eller Rigdom, hvad enten han pløiede nyryddet Grund eller han opdyrkede udyrket Land, eller han opholdt Livet ved Saltkogning, ved Fiskeri eller endelig ved Jagt, saa skulde han betale Kongen en aarlig Skat og Afgift af sin Gaard eller Gods, ogsaa om det var ham efterladt fra Fædrene, hvad man kalder Odel."

For øvrigt udtaler Torfæus sig paa et Par andre Steder i dette Afsnit af sit store Hovedværk om Kong Harald. Han skildrer saaledes, efter den udførligste Redaktion af Kongesagaerne og efter Egils Saga, Slaget i Hafrsfjorden (*pars secunda, liber I, cap. 12*). Skildringen afsluttes med disse Ord: „Dette Slag regnes blandt de grusomste og navnkundigste i hele Norden. Det gjorde Ende baade paa Borgerkrigene og Mangeherredømmet, ved at indføre Eneherredømmet, en større Hæder for Riget, en Fordel for de følgende Tider, omend et haardt Middel."

Idet Torfæus længere frem, efter Omtalen af Haralds Død, giver en Karakteristik af hans Personlighed som Regent, mangler det ikke paa Ros. Men dertil knyttes dog Bebreidelser for en „umaadelig Herskelyst", hvorhos Harald skildres som „en Ophavsmand til skjændige Raad, og som den freidige Opmuntrer, utrættelige Opfordrer og grumme Tilskynder til at angribe andres Eiendomme, med den største Uret".

Derhos siger Forfatteren: „Hans Overbærenhed med Eriks Forbrydelser, hans grænseløse Kjærlighed til flere Hustruer og Skjøger, som ikke holdes i Tømme ved nogen Betænkelighed, undgaaes dog ikke Dadel."

Men disse Pletter bliver dog ikke afgjørende for det Billede, den berømte islandske Historieskriver har tegnet. I sin Helhed er dette et meget gunstigt, og Harald fremstilles som et Mønster paa en stor Konge. Torfæus er, naar Dadel veies mod Ros, Harald Haarfagres Beundrer. Skjønt Islænding, lægger han ikke Vægt paa, at det var hans strenge Fremfærd, som drev de mange norske Udvandrere bort fra sit gamle Hjem og lod dem søge et nyt i Vesten og paa Island. Det er at mærke, at Torfæus alene bedømmer Harald ud fra et rent norsk Synspunkt, og at han i den Henseende er uafhængig af sine islandske Kilder. Vi tør deri se et Vidnesbyrd om, at han var en selvstændig Forsker, en Historiker af virkelig Rang. Han viser en iøinefaldende Evne til at opgjøre sin Mening paa Grundlag af forskjellige Kilder, og falder ikke i den Fristelse at levere en ganske ensidig Skildring.

Ogsaa fra en med Torfæus samtidig, norskfødt Historiker har vi en Bedømmelse af Harald Haarfagre, der væsentlig falder sammen med den foregaaende, uden dog at eie dennes Originalitet og Selvstændighed. Det er en Historiker af meget lavere Rang, nærmest en Kompilator i stor Stil, Magister Jonas Ramus, hvis *Norriges Kongers Historie* udkom i 1719.

Kong Harald — heder det her (S. 54) — forøgede sit Rige, „endel med Magt og Vælde, og endel med Venskab og Forbund. Thi som han var modig og uforsagt i Krigen, saa var han venlig og lystig i daglig Omgjængelse. Han holdt de gamle i Ære, og sine jævnlige i Alder talede han blidelig til, saa at alle Mænd elskede ham og søgte hans Yndest, hvorved hans Hof blev storligen formeret“. Noget senere (S. 89), efter Hafrsfjordslaget heder det: „Efter denne Seier fik Kong Harald

ingen mere Modstand af Norriges Indbyggere; thi hans største Fiender var da slagne, og mange ypperlige Mænd, som ikke vilde staa under Kongens Magt, rømte af Landet til fremmede Steder, nogle til Jæmteland og Helsingeland, som af norske Folk blev opfyldte og bebygde; nogle drog hen til Orknøer, Hetland og Færø; men de fleste begav dennem til Island og bygde samme Land, som før var ubebygt“. Alt dette er jo intet andet end en Kompilation, der ikke bringer noget nyt eller originalt.

I 1773 udgav Gerhard Schøning anden Del af sin store Norges Riges Historie, hvor han ogsaa (S. 494 flg.) søgte at give en Forklaring af, hvad der egentlig mentes ved Kong Haralds Tilegnelse af Odelen. Schøning var Forløberen for den moderne Historieforskning og søgte at give en kritisk Tolkning af, hvad Sagaerne indeholdt om denne Begivenhed. Han siger derom:

„Det var bemeldte Konges Forsæt, en af hans Stats-Maximer, som af hans Historie kan sees, at alle inden Norges Grænser skulde betale ham Skat; deri tror jeg den Odel eller den Odels-Rettighed fornemmelig og egentlig at have bestaaet, som denne Konge, ved Monarkiets Indførsel, siges at have tilegnet sig, fornemmelig i Hensigt til dem, som han var bleven nødt til, med Sværdet at undertvinge sig. Man ser dette bedst af de Gamles egne Beretninger derom: — — — —. Det var Skat og Landskyld af Odelen, ei Eiendom deraf, som Kong Harald tilegnede sig, som ingen blev undtagen fra, især blandt dem, hvilke havde grebet til Vaaben imod ham. Blandt disse var Þelerne; de burde derfor, efter bemeldte Stats-Maxime, betale Kong Harald Skat — — —.“

Her er altsaa den videnskabelige Tvivl kommen frem om de gamle Beretningers bogstavelige Paalidelighed. Schøning havde gaaet i Spidsen med den kritiske Prø-

velse af disse. Men det varede endnu længe, forinden han fik Efterfølgere.

Hvad der meddeles i L. A. Gebhardis mere kortfattede Kongeriget Norges Historie (dansk Oversættelse, Odense, 1777), I, S. 42, er kun at regne som en misforstaaet Udskrift af Torfæus og har ingen selvstændig Betydning. Beretningen om Odelen har hos denne Forfatter faaet følgende Form: „Denne Erobring var ugemen fordelagtig for Harald; thi den forhvervede ham endnu mange flere Lande uden Sværdslag, formedelst den vise Indretning, som han gjorde i Orkadal. Han lod nemlig alle dem, som frivillig underkastede sig ham, beholde deres Gods og Rettigheder mod en maadelig Afgift, hvilken de tilforn allerede havde betalt. Men Skove, dyrkede Agre, Søer og kortelig, alle Besiddelser og Næringskilder, som tilhørde dem han ved Vaaben betvang, tilegnede han sit Skatkammer. De gamle Indbyggere maatte dyrke dem og føre dem til Nytte, men indlevere Kongen alt, hvad de forhvervede ved Fiskefangst, Jagt eller Agerdyrkning, hvorimod Kongen gav dem nødtørftig Livs Ophold".

Det kan ikke antages, at denne Skildring i nogen nævneværdig Grad har medvirket til at bestemme de senere Slægters Mening om Harald Haarfagre eller om hans Tilegnelse af Odelen. Det Skrift, hvori den forekommer, har overhovedet ikke hørt med i Rækken af de historiske Værker, der har efterladt sig de dybe Spor i Folkets Bevidsthed og i dets Opfatning af Fortiden.

Efter 1814 møder Chr. M. Falsen med den første Norges Historie, hvis første Bind udkom i Christiania 1823. Men denne blev væsentlig et Kompendium, bygget paa, hvad Forgjængerne havde ment om de samme Spørgsmaal. S. 19 heder det om Kong Harald:

„Allevegne, hvor han vandt Landet med Magt, lagde han Odelsgodset under sig eller tvang Indbyggerne til, uden Persons Anseelse, deraf at betale ham Landskyld eller Skat. Derved fornedredes de fra frie Eiendoms- eller Odelsmænd til Leilændinger og mistede al deres Indflydelse paa Forfatningen selv, siden de ei længere havde Stemme ved Thingene.“

For øvrigt er Falsen en Beundrer af Harald, hvem han roser for den Klogskab og Tapperhed, med hvilken han samlede Norge, og han mener, at Udvandringerne væsentlig maatte regnes som et Gode, fordi de skilte Norge af med mange urolige Elementer.

Fra Falsen kommer derefter et Sprang over til den nyere Retning af norske Historikere.

Rudolf Keyser er den første af disse. Han siger i sin Kirkehistorie (I, S. 19), om Harald, at han „styrede efter de gamle Sagaers enstemmige Vidnesbyrd Norges samlede Rige med Kraft, Klogskab og Hæder i en lang Aarrække“, og at „hans Erobringsværk gav Anledning til mange Udvandringer“.

I sin lille Norges Historie (I, S. 210—230) omtaler Keyser Harald paa en Maade, der viser denne som den store, omend strenge Konge: „Hans Herredømme var i mange Henseender Seierherrens over de undertvungne; det var derfor ikke andet at vente, end at det maatte synes Folket strengt, endog naar det udøvedes med Retfærdighed. Harald troede det nødvendigt, til sin Magts Opretholdelse at indskrænke Folkets gamle Friheder; Bønderne skulde derfor ei længere være uindskrænkede Eiendomsherrer over sin Jord (Odelsbønder), men skulde betragtes som Kongens Leilændinger. — — Den store Omvæltning imidlertid, som Harald udentvivl tilsigtede, og hvilken de mere oplyste og uafhængige

Nordmænd forestillede sig som uundgaaelig Følge af hans Eneherredømme, blev, som det lader, ingenlunde gjennemført i det Omfang, som udtaltes i dens Grundsætninger. Tilegnelsen af Landets Odel synes ikke at have ledet til nogen virkelig Skatlægning af Jorden eller til et almindeligt Leilændingsvæsen, men i det Høieste til Indførelsen af en personlig Skat."

Keyser gjør derhos opmærksom paa de mørke Skildringer, som enkelte af de islandske Sagaer har givet af Haralds tyranniske Herredømme, men tilføier: „Imidlertid maa man ogsaa erindre, at disse Sagaers Forfattere var Islændinger, og at paa deres Fædreneø, som blev bebygget af Slægter, der ansaa sig forurettede af Harald, ingen gunstig, men snarere en overdreven haard Dom maatte fældes over hans Foretagender."

Skarpere og strengere falder Udtrykkene i Keysers Udsigt over den norske Samfundsordens Udvikling i Middelalderen (Samlede Afhandlinger, S. 403 flg.). Her heder det saaledes: „Haralds Fremgangsmaade kunde ikke andet end vække et retfærdigt Misnøie", og der tilføies lidt efter, at „Norges mange misfornøiede Stormænd — — — forlod Landet med talrige Skarer af Tilhængere"; fremfor alt flyttede „mange Høvdinger af Norges mægtigste og mest anseede Slægter" til Island.

Vi finder saaledes ikke hos R. Keyser nogen fast og klar Opfatning af Harald Haarfagres historiske Personlighed. Til forskjellige Tider har han hyldet forskjellige Meninger, og hans vekslende Anskuelser i dette Punkt er saaledes nærmest at opfatte som de skiftende Stadier for hans egen fortsatte Granskning og derpaa byggede Udvikling.

Heller ikke hos P. A. Munch i hans store Hoved-

værk, Det norske Folks Historie, vil der findes nogen indgaaende Behandling af disse Spørgsmaal.

Munch mener først (I, 1, S. 466 flg.), at efter den af Harald indførte nye Tingenes Orden blev Gaardene ikke længere sine Besidderes Odel; de tidligere Eiere beholdt dem kun som Len og mod en Afgift. I den Anledning udtaler han, at saadant ikke kunde andet end hos Folkets Flerhed at vække Harme og Mismod, hvorpaa da ogsaa Historien har leveret mange Exempler. Hvad der anføres, er dog alene to Steder af Egils Saga, og det bliver ikke *mange Exempler*. Længere frem i Værket (I, 1, S. 606) gjentages den samme Dom, at Haralds Indretninger, fornemmelig i Begyndelsen af hans Regjeringstid havde været forhadte, og at Kongen ved flere Leiligheder havde vist Strenghed, ja, Haardhed. Men Munch siger tillige i samme Forbindelse, at Harald maa have besiddet overlegne Talenter og udøvet en mægtig Indflydelse paa alle sine Omgivelser.

Munch har her, som ogsaa ved andre Tilfælde, søgt at sammenarbeide de forskjellige Opfatninger, for saa af dem at lave en ny, der skal vise Harald fra flere Sider.

Som den næste Historiker kommer i denne Række T. H. Aschehoug, der i sit Værk over Statsforfatningen i Norge og Danmark (1866) kort og klart udtalte, at Harald „fordrev vel ikke Jordens forrige Eiere; men han berøvede dem deres Odel (Eiendomsret) og lod dem give sig Landskyld“. Efter dette gives en Oversigt over Haralds administrative Anordninger. Aschehoug har antagelig her ladet sig nøie med en Tilslutning til sine nærmeste Forgjængere, idet hans Opgave mere var at give en Oversigt over den samlede, afsluttede Udvikling end med Munch at indgaa i den kritiske Under-

søgelse og Prøvelse af alle de Enkeltheder, der skal bygge den samlede historiske Bygning op.

Men saa afsluttes ogsaa dermed den ældre Opfatning af Harald Haarfagres Tilegnelse af Odelen, — hvad der i Virkeligheden laa i denne. Denne ældre Opfatning havde ikke trængt dybt ind, og den havde hovedsagelig dvælet paa Overfladen. Munch havde nok — i sin Prøvelse af de gamle Kilders Beretning om Haralds Samfundsorden — forsøgt at gjøre et dybere Snit. Men han havde ikke naaet frem til et holdbart Standpunkt, der kunde afgive det faste Grundlag for et videre Arbeide, sigtende til at opnaa en Tydning af Kilderne, som gav den endelige Forklaring.

Keysers og Munchs Forsøg paa at finde en saadan, blev senere kritiseret af den berømte tyske Lærde, Konrad Maurer, der behandlede Emnet i en Artikel i Tidsskriftet Germania, XIV, S. 27—40. Han saa i Odelstilegnelsen væsentlig en „kolossal Brandskatning“. Men den Begrundelse, han gav for denne nye Fortolkning, var altfor kunstlet til, at den i Længden kunde finde Tilslutning. Den mødte derfor ogsaa berettiget Kritik, da Spørgsmaalet næste Gang blev optaget til Undersøgelse, og denne Gang atter fra en norsk Historiker[1].

Den norske Historiker, som nu (1872) traadte frem, var J. E. Sars. Han tog Odelstilegnelsen til sit Emne i en Afhandling om Harald Haarfagres Samling af de norske Fylker og hans Tilegnelse af Odelen, der findes i første Række af Historisk Tidsskrift, II, S. 171—237. Hans første Resultat bestod deri, at den

[1] I sit Skrift over Island (München, 1874) har imidlertid Maurer udtalt sig mere ubestemt om strenge fiskalske Forboldsregler, der fremkaldte Misnøie og gav Anledning til Udvandringer.

islandske Tradition om Haralds *ofríki*, om hans voldsomme og hensynsløse Færd, om Utaaleligheden af den Tvang, han gjennem sin Erobring lagde paa Folket, ingenlunde kunde regnes som ubetinget paalidelig (S. 176). Videre saa han i Harald, saadan som denne grundlagde Organisationen af det nye norske Samfund, en bevidst Hersker, der stod paa sin Tids Høide og havde tilegnet sig dens raadende, politiske Ideer (S. 187). Uagtet Sars ikke fandt Heimskringlas og Egils Sagas Beretning om Odelens Tilegnelse bekræftet ved andre Kilder, antog han dog, at den maatte have et faktisk Grundlag (S. 189). Sars antog videre, at det forfatningsmæssige Grundlag, Harald gav sit nye Enekongedømme, i Hovedtrækkene har svaret til, hvad der var blevet gjældende Ret i de store germaniske Mønsterstater, det frankiske og det angelsachsiske Rige (S. 213). I Henhold hertil har Harald ikke frataget Bønderne den egentlige Eiendomsret i privatretslig Betydning. Gaardene har vedvarende fortsat med at gaa i Arv efter de Bestemmelser for Odelsarvegangen, som havde været gjældende forud for Haralds Erobring. Hvad der var ophævet, var den med Odelen forbundne Suverænetet.

„Der er“ — siger Sars (S. 218) — „bleven paalagt dem Byrder, som ikke havde Karakteren af frivillige, til deres eget Forsvar indgaaede Forpligtelser, men som udgik fra en Magt, der var deres egen ubetinget overordnet og selv bestemte, hvad der skyldtes den. De maatte gjøre Krigstjeneste, ikke blot, hvor det gjaldt at værge deres egen Frihed, men naar og saalænge det faldt Kongen for godt at bestemme. — — — Det blev endelig paalagt dem Skat. Men at give Skat var uforeneligt med det gammelgermaniske Begreb af personlig Frihed og uafhængig Eiendom.“

Den hele Afhandling er et Indlæg mod den Opfatning, at Harald alene var den hensynsløse Voldshersker. Sars skrev for at tage Kongens Billede ud af den Ramme af frastødende Haardhed, der stemte med de Forestillinger, som engang var blevne de gjængse. Sars siger (S. 231): „Hans Værk staar ikke for os som Udtryk for et blot personligt Magtbegjær, der ingen andre Grænser kjender end dem, som den ydre Modstand foreskriver. Det har været betinget og begrænset af en almindelig Udvikling. Han har repræsenteret denne; men han har tillige foregrebet den. Deri kommer hans Personligheds overlegne Magt tilsyne."

Med dette sit Arbeide havde Sars ført Opfatningen af Harald Haarfagre som historisk Personlighed ind paa helt nye Linier. Med den var skabt et nyt, og som det maatte forekomme, væsentlig paalideligt Grundlag til en Forstaaelse af den nye Samfundsorden. Undersøgelsens Hovedresultat kan i Korthed formuleres derhen, at Harald Haarfagre i og med de Forandringer, han foretog i Forfatning og Rigsstyrelse, havde sat Norge ind i Rækken af Europas ordnede Enhedsstater.

En afgjort Modsætning til Sars bød Gustav Storm i en Afhandling om de norske Lendermænd (fra 1882), i hvilken han ogsaa havde Anledning til at omhandle Harald Haarfagres Samfundsorden og hans Stilling til det gamle Fylkesaristokrati[1]. Han tog der for sig det administrative System, som Snorre tilskriver Harald, og mente at kunne paavise Svagheder og Uregelmæssigheder i Snorres Fremstilling, og derunder antydede han som en Mulighed, at Systemet, som det foreligger i Heimskringla, kunde være opkonstrueret af Snorre, og altsaa nær-

[1] Historisk Tidsskrift, Række II, Bind 4, S. 129 flg.

mest at betragte som et Resultat af dennes kritiske Slutninger[1].

I 1893 udkom Ebbe Hertzbergs Afhandling Lén og veizla i Norges Sagatid[2], der i flere, væsentlige Punkter grundig behandlede de af Harald Haarfagre indførte Forandringer i Administrationen. Hertzberg fandt Storms Formodning uholdbar, idet han opfattede denne, som om han sigtede Snorre for at have grebet det hele ud af Luften. Dette ligger dog ikke i Storms Ytringer, der visselig rettest er at opfatte som ovenfor skeet. Hertzberg gik saaledes ud fra, at Snorres Beretning var korrekt, og byggede sine videre Slutninger paa den. Med Hensyn til Spørgsmaalet om Odelstilegnelsen var han væsentlig enig med Sars, at Harald aldrig havde foretaget nogen privatretslig Tilegnelse af Odelen, medens han ikke som Sars saa Forbilledet for Haralds Organisation af sin Rigsstyrelse i det frankiske Monarki, men derimod nærmest antog denne for at være bygget efter angelsachsiske Forbilleder.

Til Sars sluttede sig væsentlig Halvdan Koht i en liden Afhandling, der er trykt i Samtiden for 1900. Han antog, at det var de frankiske Riger, der havde givet Harald hans Forbilleder for den nye Ordning af

---

[1] Storm har ogsaa i den Oversigt, han har leveret af Norges Historie i Salmonsens Konversationslexikon, XIII, S. 616, omhandlet dette Emne. Han giver der den Forklaring, at „Kongens Tilegnelse af Odelen kun betyder en Fiktion om, at al Arv tilfalder Kongen, og at den virkelige Arving maa løse Odelen, altsaa ved et Slags Arveafgift“. Med fuld Ret siger A. Taranger (Udsigt over den norske Rets Historie, II, S. 188), at han ikke kan finde denne Lære „velgrundet“.

[2] Germanistische Abhandlungen zum LXX. Geburtstag Konrad von Maurers, S. 286—331.

det norske Samfund[1], og at Odelstilegnelsen havde bestaaet deri, at Kongen paalagde en Landskyld eller Jordskat.

I 1904 udkom første Halvdel af A. Tarangers Værk, Udsigt over den norske Retshistorie, Bind II, hvori han, S. 188 flg. ytrer sig om det samme Spørgsmaal. Han bestrider her Rigtigheden af „den herskende Lære", at det var Haralds Beskatning, der af Folket regnedes for en Tilegnelse ɔ: Ophævelse af den private Odelsret. Taranger mener tværtimod, at dette er en Forvexling af Aarsag og Virkning og opstiller den Lære, at den principale Ret, som Harald tilegnede sig, var en Eiendomsret til Landet. Af denne Ret fremgik igjen hans Beskatningsret, eller rettere: Beskatningen er en Udøvelse af Eiendomsretten.

Den næste Behandling af de hidhørende Emner skyldes Alexander Bugge, der i sit store Arbeide, Vesterlandenes Indflydelse paa Nordboernes Kultur i Vikingetiden (1905), har ofret et særeget Afsnit paa Omtalen af *Harald Haarfagres Stat* (S 86—130).

Bugge ser ogsaa Forholdene i det Lys, at denne Konge, ved sin Samling af Norge, „var, bevidst eller ubevidst, et Led i en stor europæisk Bevægelse", og at hans nye Kongedømme paa mange Maader maatte forekomme Folket at være en fuldstændig Nydannelse, et Brud med forudgaaende Aarhundreders Udvikling. Sagaernes Syn paa Haralds Styre kan imidlertid ikke antages at være aldeles uhildet og maa stamme fra misfornøiede islandske Landnaamsmænd. Bugge tror ovenikjøbet, at

[1] Samme Forfatter har ogsaa omhandlet Emnet i en Afhandling, der er trykt i Verdens Gang for 7de og 8de Mai 1905. I denne omtales tillige forskjellige Forsøg, som andre har gjort paa at finde en Forklaring af, hvad der skede.

de Nyordninger, som almindelig gaar i Haralds Navn, for en stor Del allerede af hans nærmeste Forgjængere var gjennemførte i hans fædrene Rige.

Beretningen om Haralds Tilegnelse af Odelen vil Bugge — i Henhold til en af Professor Absalon Taranger given Anvisning — have forstaaet derhen, at den alene gjaldt de nyerobrede Landstrækninger, men ikke Haralds egne Arvelande, hvor det nye, af ham opretholdte og ellers indførte System allerede fra Tiden omkring Aar 800 havde været gjældende.

Efter Sagaernes Udtryk havde Kongens Tilegnelse af Bøndernes Odel tilfølge, at de maatte betale Kongen en Afgift af sine Eiendomme. Men Forholdet kan ikke opfattes paa den Maade, at Harald tillige skulde have tilegnet sig den øverste Eiendomsret til Bøndernes Jord. At saa var skeet, er rigtignok, hvad Sagaerne fortæller. Det kan ligeledes have været i Overensstemmelse med Bøndernes eget Syn paa Sagen. Det viser imidlertid ikke det virkelige retslige Forhold.

I den allersidste Tid har en tysk Retshistoriker, Assessor Dr. Friedrich Boden i Hamburg, ogsaa behandlet de samme Emner[1], uden at dog hans Afhandlinger synderlig berører dem i den Forbindelse, i hvilken de

---

[1] Professor Taranger har gjort mig opmærksom paa denne Forfatters Afhandlinger, Das altnorwegische Stammgüterrecht, trykt i Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, germ. Abt., XXII (Weimar 1901), S. 109 flg., Das Urteil im altnorwegischen Recht og Die isländischen Haüptlinge, i samme Tidsskrift, XXIV, S. 1 flg. og S. 148 flg. Dertil kommer allersenest: Die isländische Regierungsgewalt in der freistaatlichen Zeit, trykt i Dr. Otto Gierkes Untersuchungen zur Deutschen Staats- und Rechtsgeschichte, LXXVIII (1905).

her maa sees. Det er helt nye Undersøgelser, der bl. a. byder den ikke uvæsentlige Fordel at være byggede paa et grundigt Kjendskab til Island. De repræsenterer det nyeste Standpunkt af Studierne over denne Øs ældgamle Forhold. Men derved kastes der neppe synderligt Lys over Moderlandets Historie.

6. Slutning.

Det foregaaende Referat er blevet noksaa langt. Det staar tilbage at samle, hvad der efter min Opfatning fremgaar som Resultat af en Gjennemgaaelse af Kilderne. Det stiller sig for mig, som om J. E. Sars er den, der nærmest maa antages at have rammet det rette, især naar hans Meninger bedømmes med de af Hertzberg tagne Forbehold. Men det maa tilføies, at ogsaa Storms kritiske Tvivl kan forekomme ganske vægtige, — vel at mærke, naar de opfattes som tidligere forudsat. Som jeg tror at burde tyde Storms Ord, angiver de kun, at Snorres Skildring af Harald Haarfagres politiske og administrative System ikke er det umiddelbare Udtryk for en fra gammel Tid bevaret, samlet Tradition, men at den er bygget paa Snorres og andre Forfatteres egen kritiske Bearbeidelse og Sammenstilling af de forskjellige lokale Traditioner om det gamle norske Fælleskongedømme.

Det er her ikke Hensigten at optage selve Hovedspørgsmaalet til fornyet Drøftelse. Hvad her haves for Øie, er nærmest at forsøge paa en Udskillen af Harald Haarfagres Billede i den gamle Tradition. Men dermed er atter Udtalelserne om hans Tilegnelse af Odelen nær sammenhængende, idet Anklagerne for Haardhed og tyrannisk Færd netop i det Punkt har budt den skarpeste Braad. Det er som den haarde Konge, der tog Odelen

fra Jordens gamle, oprindelige Eiere, han er tegnet af de mod ham fiendtlige Forfattere af de islandske Ættesagaer.

Naar jeg saa skal opgjøre min egen Mening om den reelle Betydning af det, der i Historien staar som Harald Haarfagres Tilegnelse af Odelen, maa jeg til en Begyndelse bede fastholdt, at jeg anser det for nødvendigt med en langt større Skarphed, end det tidligere er skeet, at fastholde det stærke Skille, som faktisk er forhaanden mellem de tre Klasser, der er af gamle Kilder. Jeg sætter *Landnámabók* i Midten, med de Kilder, der bygger paa norsk Tradition, og de, som leverer den yngre islandske, til hver Side.

Den kortfattede Tradition, som bærer de historiske Beretninger, Ágrip og Fagrskinna, og som snarest vinder i Styrke ved at sammenstilles med Beretningerne i Landnámabók, er — efter mit Skjøn — det, som i dette Punkt ligger nærmest ind paa de virkelige historiske Forhold. Hvis man vil søge at udfinde, hvad der ved Siden af Skaldeversene er den historiske Kjerne i Traditionerne om Harald Haarfagre, da bliver det disse kortfattede Beretninger, som nødvendigen maa danne Udgangspunktet. Efter hvad der nu vides, navnlig om Fagrskinna gjennem Gustav Storms Undersøgelser[1], kan det forudsættes, at denne Sagaredaktions Bearbeidere endnu har havt en levende, omend uklar Sagntradition at holde sig til, helt fra Harald Haarfagres Dage. Men en saadan maatte være knap og kort, og den kan heller ikke benyttes uden skarp Kritik. Den viser os kanske ikke saa meget, hvorledes Harald opfattedes og bedømtes af

[1] Disse Resultater er samlede i de allerede (S. 47) nævnte Afhandlinger om de norske Sagaforfattere m. m. fra 11te—13de Aarhundrede.

sin Samtid, — som den giver os det Billede, de nærmest følgende Slægtled havde dannet sig af ham og hans Gjerning.

For mig staar det — jeg maa gjentage det paany — som den mest nærliggende Slutning, at enhver Fremstilling af Harald Haarfagres Historie først maa bygges paa denne kortfattede Tradition, der stammer fra Norge, paa Skaldeversene og paa Landnámabók. Deraf følger dog ikke, at al anden Sagaskildring uden videre maa forkastes. Men Storm kan have været inde paa den rigtige Opfatning, da han i Snorres berømte Skildring af det nye Rigsstyres Organisation mere saa Resultatet af en kritisk prøvende og afveiende Undersøgelse af forskjellige Sagn og Traditioner, indsamlede fra mange Kanter, end en Gjengivelse af en enkelt, allerede foreliggende Tradition. Hertzberg maa derfor paa sin Side ligefuldt tilkjendes Ret i den Opfatning, at Snorres Skildring var rigtig, og at den stemmer overens med de Brudstykker, vi endnu kan gribe af den lokale Tradition før og under Haralds Tid.

Men Grunden hertil er vel neppe nogen anden end den, at disse Brudstykker netop er Dele af det Materiale, Snorre benyttede som Underlag for sin kritiske Bearbeidelse. At Snorre i det væsentlige er kommet til rigtige Resultater, kan alene tjene til at øge den Respekt der staar af ham som Historieforsker og Bearbeider af det foreliggende Kildemateriale.

I ét Punkt har dog, tror jeg, Snorre gaaet videre, end det var nødvendigt og rigtigt. Det er angaaende Haralds Tilegnelse af Odelen. Men idet jeg der drager en videre Konsekvense af Sars's Resultater, erkjender jeg villig, at dette tildels kan være en Strid om Ord, mere end om Realiteter. Det, som virkelig skede, er, ogsaa

efter min Opfatning, netop hvad Sars og Hertzberg har fundet. Men i Stedet for den nu givne Fortolkning, at Snorres Beretning ikke har Hentydning til Odelen som privatretslig Institution, men derimod kun gjælder Ophævelsen af Odelens Suverænetet, vil jeg sige, at Snorre og andre islandske Forfattere her nok har havt for Øie en Forandring som den, der udtrykkes ved de sidstnævnte Ord, men at de for at betegne den har valgt et Udtryk, som i denne Forbindelse ikke gav nogen fuldgyldig Redegjørelse for det sande Forhold. Denne Opfatning af Forholdene er ny. For mig staar den som vel grundet, og den henstilles hermed til Andres nærmere Overveielse. Jeg tror, den maa vinde i Styrke gjennem en ganske nærliggende Henvisning til Island.

Islændingerne havde ikke Odel i den Forstand, i hvilken Begrebet blev taget i Norge. Odelen var for dem et fremmed Begreb, der repræsenterede en Institution, til hvilken de ikke selv besad noget Sidestykke. Men de vidste, at der i Norge var Odel, og de hørte megen Tale om denne Odel. De havde en Tradition, der bl. a. gik ud paa, at Kong Harald havde taget Odelseiendommene fra mange Mænd og fra mange Slægter. For de islandske Sagaforfattere, der byggede paa de bitreste Minder, var det ikke saa lige til at skille mellem Inddragning af enkelte Odelseiendomme og Ophævelse af den hele Odelsinstitution, og saa sammenblandedes disse to, i sig selv ganske forskjellige Ting. De er sammenblandede inden nogle Kredse af lokal islandsk Ættetradition, og de er sammenblandede i den af Snorre leverede kritiske Bearbeidelse af de ham foreliggende islandske og norske Kilder, der for os baade er kjendte og ukjendte, det sidste kanske ikke mindst.

Men Landnámabóks Taushed viser, at det kun var

en afgrænset Tradition, der havde at fortælle om Odelstilegnelsen, og det maa forudsættes, at dette heller ikke kan have været den oprindelige Tradition, men langt hellere en sekundær Tradition, der var bygget paa Slægtleds Reflexion over den Uret, som mentes at være tilføiet de Forfædre, der først drog ud fra Norge. Saaledes kan det ikke være berettiget at tage et Udgangspunkt for den moderne Forskning i den.

Vi kan overhovedet aldrig vente at komme til fuldstændig Klarhed om den Udvikling, som i disse Henseender maa forudsættes at være foregaaet med den ældste islandske Tradition, saavel den, som angik de enkelte Slægter paa Island som den, der dreiede sig om de norske Konger og om Moderlandets politiske Forhold. Hvad vi derimod gjennem nye Undersøgelser maa kunne haabe at faa bragt frem til bedre Indsigt, er et dermed nær sammenhængende Spørgsmaal, — hvorvidt virkelig den islandske Opfatning af Norge, saadan som den kommer tilsyne i Sagaliteraturen, giver os, hvad vi kunde kalde den rette Norm for Norges Historie. Dette er netop det, jeg her tror at kunne fæste Opmærksomheden ved. Snorre var ganske vist en af de Islændinger, som gjennem Selvsyn bedst kjendte Norge. Men deraf følger ikke, at hans Meninger i alle Dele skal være bindende for Dommen over vore middelalderske Begivenheder og de med dem samtidige Forhold. Ialfald bør det herefter være et Maal for videnskabeligt Arbeide, at faa det bragt paa det Rene, hvor langt vi tør stole paa de islandske Sagaers Beretninger om den ældre Del af det, vi kalder Sagatiden. I denne Strid er der inden de norske Historikere flere, der i dette Punkt har sine Tvivl, og jeg ved, at jeg i den Henseende ikke staar alene. Saa meget mindre er

der Grund til at holde Tvivlene tilbage, — om ikke for andet, saa ialfald for at faa deres Holdbarhed prøvet.

Det er her et underordnet Spørgsmaal, hvorvidt Egils Saga er Snorres Kilde, eller om de begge har benyttet en fælles ældre Kilde. Med Gjessing og Finnur Jónsson er det vistnok — mod G. Storm — rigtigst at forudsætte, at Egils Saga, der var skreven kort før 1200, altsaa ældre end Snorre, ikke har været benyttet af Snorre, men at de begge viser hen til ældre Kilder[1]. Det væsentlige er den anden, reelle Side, hvorvidt det er en gammel Tradition, som er fulgt, — eller om det er en kritisk Konjektur, bygget paa det foreliggende, gjennem Tradition overleverede Stof.

Hvis saa denne sidste Forudsætning holder Stik, hvis Omtalen af Odelen altsaa er en Tilsætning, beregnet paa at forklare, hvad der skulde gjøre Haralds Adfærd saa forkastelig og stemple den som det til Yderlighed gjennemførte Tyranni, da kan det forstaaes, hvor liden Vægt der rettelig bør lægges paa den Sag. Den sikre, gamle Tradition kan da ikke have tillagt Harald en saadan Handling som Ophævelsen af en privatretslig Institution. Hvad vi nu har af norsk Tradition, maa nærmest forudsættes at være Udtryk for, hvad der om denne Sag mentes inden de Kredse, der stod nærmest Kongerne af Sverres Dynasti og inden enkelte af Norges mest høitstillede Ætter, og der var det vel forstaaet, at Haralds Nyordning ikke havde grebet ind paa dette privatretslige Omraade.

Naar der i denne Sammenhæng er lagt Vægt paa den Statshandling, hvormed Haakon den Gode aabnede

[1] Se Fortalen til Finnur Jónssons Udgave af Egils Saga Skallagrimssonar (Kjøbenhavn, 1886—1888), S. LXXV seqv.

sin Regjering, idet han skal have givet Odelen tilbage til Bønderne, da maa først betones, at denne er aldeles ukjendt i de Kilder, som giver den norske Tradition.

Efter disse Kilder var det tværtimod som den, der ophævede Erik Blodøkses og Dronning Gunhilds tyranniske Bestemmelser og Paabud, at Haakon hurtig vandt sin Popularitet. Den Maade, hvorpaa f. Ex. P. A. Munch[1] her har benyttet samtlige Kilder til et Forsøg paa at give en Oversigt over Haakons hele Optræden ved Ankomsten til Norge, er i flere Henseender høist betegnende. Som han tager lidt af Heimskringla og lidt af Fagrskinna og støber dette sammen, glider den mellem disse Kilder bestaaende Grundforskjel bort, og det glemmes, at det ikke er saa ganske rigtigt at tage Sagen paa denne Maade. Det maa først erindres, at Kilderne hverken er ensartede eller jævnbyrdige.

Fagrskinna staar her bestemt imod Heimskringla og de med denne overensstemmende Haandskrifter af Egils Saga[2]. Ligesaa lidt som Fagrskinna beretter om, at Harald tilegnede sig nogen Odelsret og tog den fra Bønderne, ligesaa lidt har den et eneste Ord om, at Haakon gav den tilbage til Bønderne.

Det er alene helt islandske Kilder, som nævner begge Dele, og da ligger en Formodning meget nær, — den Formodning, at ogsaa Odelens Tilbagegivelse hviler paa en kritisk Slutning. Som det først var sluttet, at Odelen var ophævet, maatte det være ligedan med dens Gjenindførelse. Thi de islandske Forfattere vidste meget vel, at Odelen vedvarende bestod. Men da de nu engang havde ladet Harald afskaffe Odelen, var det en Nødven-

[1] Det norske Folks Historie, I, 1, S. 708 flg.

[2] I Finnur Jónssons Udgave er det hidhørende Sted ikke optaget i Texten (S. 213). Vedk. Haandskrifter er de yngre.

dighed at faa den tilbage. Dette var omtrent ikke til at undgaa. Anledningen dertil bød sig netop frem i Forbindelse med Haakons Tilbagekomst. Men er det saa, da indsees hurtig, at Fagrskinnas ligefremme Udsagn ikke af den moderne Historie lader sig sammenarbeide med det Forsøg paa at anvende Kritik, der møder i Heimskringla. Hvad enten dette skyldes Snorre eller oprindelig en ældre Forfatter, saa lader det sig ikke forene med Fagrskinna.

Med denne Sammenhæng er det i Grunden en overflødig Ting at spekulere over, hvad der ligger i Snorres Omtale af Odelstilegnelsen. Saa meget mindre kan derfra hentes noget Argument imod Sars' og Hertzbergs Opfatning af den egentlige Rækkevidde i Haralds Nyordninger. Denne faar netop sin bedste Støtte gjennem Ágrip og Fagrskinna..

Men dermed bortfalder videre det odiøse, som navnlig Forfatteren af Egils Saga har ment at kunne lægge ind i den nye Samfundsorden. Saaledes synes det nødvendigt i væsentlig Grad at afdæmpe Skildringen af Haralds haarde Fremfærd. Ingen kan betvivle, at der i mange Tilfælde blev taget haardt paa Haralds Modstandere, og at Rigets Samling ikke kunde gjennemføres uden at gjøre adskillig Vold og Uret. Vi ved nok, at flere af den Grund forlod Norge, og at der mellem Islands Nybyggere var en Del af den Slags Udvandrere, der ganske naturlig kunde komme til at betragte sig som end mere forurettede, end de virkelig var.

Men vi har ogsaa Snorres Ord for, at de Kilder, han havde benyttet, nærmest lokale Traditioner, tillige viste noget andet, — at de ved Haralds Samfundsorden vundne Fordele var saa store, at de knyttede mange til ham som dennes paalidelige, varmt hengivne Støtter. Vi

kan dertil føie, at om det end i Haralds egen Tid bestandig kan have gjæret paa mange Steder i Norge, saa er ikke dette enstydigt med, at han overalt var den forhadte Hersker. Navnlig tør vi forudsætte, at han for de følgende Slægter ikke har staaet i noget saadant Lys. Der har vi de Vidnesbyrd, der forekommer i Ágrip og Fagrskinna. Det er paa dem, jeg har ment at kunne lægge Hovedvægten.

Nærmere er det ikke muligt at komme ind paa Livet af den virkelige, den historiske Harald. Hvad vi ved om hans Personlighed, er kun, hvad der gik ind i den noget yngre islandske og norske Tradition. Men vi kan dertil føie noget mere, at den store Bevægelse, der affødte den norske Kolonisation paa Island, ingenlunde alene skyldtes Haralds Politik. Denne Bevægelse var i fuld Gang, forinden Harald havde faaet Magten. Det var kun den tilfældige Omstændighed, at Island opdagedes netop, som Slaget havde staaet i Hafrsfjorden, der ledede Udvandringsstrømmen ind paa den Vei. Som vi nu, efter al Rimelighed, maa se dette Slag, som en Kamp mod norske Vikinger fra det keltiske Vesten, viser det selv bedst, at Bevægelsen har havt en meget almindelig Karakter, og at den har rukket langt ud over Island, hvor den tværtimod fik et af sine sidste Afsnit.

Udvandringen til Island er alene at betragte som Fortsættelse af den meget tidligere og gjennem et langt Tidsrum foregaaede Bevægelse fra Norge mod det keltiske Vesten, som igjen var et Sidestykke til de gamle Udvandringer fra Danmark og fra Sverige. Der er ingen Grund til at nære Tvivl om, at Island, efterat Øen først var funden, vilde blevet bebygget, selv om ingen Harald Haarfagre havde bragt det samlede Norge under sit Vælde. Han kan, gjennem sin Indgriben, for en Del have givet

Foranledningen til en stærkere Udvandring. Men den almindelige norske *fýsn* efter *landaleit*, den var der paa Forhaand og uafhængig af ham, ligesom den overlevede ham og holdt sig gjennem flere Aarhundreder.

Harald stod midt i denne Bevægelse Hans Samlingsværk hører, paa sin Vis, ogsaa med ind derunder som et af dens vigtigste Led, — tillige det, som fik den længste Varighed. Men da maa det ogsaa, i sit Forhold til Islands Bebyggelse, stilles paa en noget anden Plads end den, det indtager efter nogle islandske Kilder. Det maa sees under et meget videre Synspunkt, som det ogsaa har en adskillig bredere Basis, hvad Islændingerne, efter nogen Tids Forløb neppe selv forstod.

Jeg haaber senere at kunne komme tilbage til disse og lignende Studier og dermed at kunne række at behandle ogsaa andre Sider af Harald Haarfagres Historie, der overhovedet byder mange Opgaver. Som Punkter, der særlig forekommer egnede til kritisk Behandling, kan allerede her nævnes det gamle Fylkesaristokratis Deltagelse i Udvandringen til Island og det ældre vestfoldskoplandske Kongevældes Betydning som Indledning til Harald Haarfagres Erobringsmonarki og som den sidste Forudsætning for dette.

Hvad Aristokratiet angaar, da har øiensynlig Sagaskriverne havt sine Betænkeligheder ved at give Udvandringen de store Dimensioner, som den maatte have havt, hvis de islandske Ættetraditioner skulde have været helt ud paalidelige. Der tages jo Forbehold, endog meget stærke om, at der ogsaa var adskillige Stormænd, som blev i Norge, ja endog med Glæde greb den lokkende Anledning, som der var til at træde i den nye Storkonges Tjeneste og der vinde baade Udmærkelse og Fordele, som ikke hidtil havde kunnet byde sig frem for

dem under de snevrere Forhold, i hvilke de tidligere havde været henvist til at leve.

Hvad Kongedømmet angaar, da forekommer det mig, som om der maa være en stor, endog en saare væsentlig Forskjel mellem dettes Udvikling i de tre forskjellige Hoveddele af Norge. Det staar bl. a. for mig som et meget sandsynligt Resultat af en fremtidig Undersøgelse, at der har været en iøinefaldende Parallelisme i den historiske Udvikling af Samfundsforholdene mellem det østlige Norge og Sverige. Som der i Sverige opstod egne sluttede Samfund omkring Mælarens Bassin og omkring Gøtalands store Indsøer, saa maa ogsaa paa norsk Grund Christianiafjordens Bassin og Mjøsbassinet, med deres frugtbare, indsunkne Silurbund tidlig have budt Betingelser for at danne afsluttede Samfund.

Medens vestenfjelds de aabne Fjorde indbød til at færdes paa Søen og drog en æventyrlysten Befolkning mod det ukjendte Fjerne, gav Østlandets helt eller næsten helt indelukkede Indsøbassiner sine Beboere mere rolige Livskaar. Her var der Plads for mere fæstnede Samfund, med en agerbrugende Befolkning, der fra gammel Tid af fandt godt Udkomme, endog langt oppe i Dalene.

Fra Sireaaen til Rendalen gaar der en lang Række af parallele Dale med store Indsøer, som Regel nogenlunde i samme Afstand fra Kysten. I geografisk Udvikling vokser disse Dale og Indsøer, jo længer man kommer østover, og dermed tillige i økonomisk Værd, — hvilket ogsaa har øvet historisk Indflydelse. Vi kan mærke dette paa flere Maader, f. Ex. paa Forekomsten af de gamle Sagn. Paa Agder har vi Sagnene knyttede til Kysten, Kvin, Spangereid, Tromøen o. s. v. Derefter følger Skiensfjordens og Norsjøs mægtige Bassin, og saa flytter Sagnene ind i Landet, med en enkelt Undtagelse, af

Vestfold. Forøvrigt er Sagnene om det norske Kongedømmes Oprindelse knyttede til Indlandsbygder, hvis Jordbund overalt byder de samme Betingelser for Samfundets Udvikling. Sagnenes Forekomst viser, hvor den ældste Historie har spillet.

Hermed maa jeg afslutte disse kortfattede Bemærkninger, der nærmest kun er postulerede Teorier, hvis Prøvelse senere hen vil give adskilligt Arbeide.

ET AKTSTYKKE
FRA
STÆNDERFORHANDLINGERNE I KRISTIANA 1645.

MEDDELT AF
OSCAR ALB. JOHNSEN.

I det norske saavelsom i det danske rigsarkiv findes der et ikke ubetydeligt antal hidtil utrykte aktstykker til de norske stænderforhandlingers historie. Disse aktstykker har for størstedelen været temmelig upaaagtede, tiltrods for, at de — efter mit skjøn — indeholder saa værdifulde bidrag til vort folks historie, særlig under Kristian 4's og første del af Fredrik 3's regjering, at en hvilkensomhelst fremstilling, der ikke kjender dem eller tager hensyn til dem, nødvendigvis vil blive ufuldstændig og haltende. Det var derfor oprindelig min tanke at offentliggjøre en samling deraf som bilag til en i disse dage for doktorgraden fremlagt afhandling, betitlet: »De norske stænder. Bidrag til oplysning om folkets deltagelse i statsanliggender fra reformationen til enevælden«. Men da jeg hurtig indsaa, at selv et forsigtigt og skjønsomt udvalg vilde kræve en meget betydeligere plads, end det var muligt at afse dertil, og et vilkaarligt udvalg maatte ansees for helt forkasteligt, opgav jeg denne plan. Det er imidlertid mit haab, at kildeskriftskommissionen muligens vil kunne

finde anledning til at optage tanken og foranstalte en fuldstændig udgave af alle bevarede aktstykker til de norske stændermøders historie. Ved en kritisk bearbeidet, for unødige gjentagelser og bogstavophobninger renset samling, tror jeg, at stoffet vil kunne rummes i ett bind. Dette til overveielse!

Imidlertid turde det maaske ikke være nogen unyttig gjerning paa forhaand at meddele en prøve paa disse aktstykker. Jeg vælger hertil et af de merkeligere, nemlig en af adelen efter konference med lagmændene, biskopen i Kristiania og den søndenfjeldske borgerstands fuldmægtige afgiven resolution paa de af Han. Sehested under 29de oktober 1645 fremlagte propositioner, der, som det vil sees, i resolutionen gjengives in extenso, medens de hidtil kun har været kjendte fra Han. Sehesteds korte fortegnelse derpaa i hans skrivelse til kongen af 28de oktober 1645[1]. Resolutionen, der findes i original blandt »Norske saml.« i det danske rigsarkiv[2], danner for en væsentlig del grundlaget for den saakaldte »forretning«, der som resultat af disse stænderforhandlinger indgaves til kongen under 10de december 1645[3].

Ved gjengivelsen har jeg anvendt en noget simplificeret retskrivning, idet jeg ikke kan se nogen grund til at gjengive i trykken alle de taabelige medlyds- og selvlydsfordoblinger eller den vilkaarlige vexlen af store og smaa forbogstaver, af s og z, af i og j, af u, v og w, der er saa hyppige endnu ved midten af det 17de aarhundrede.

---

[1] Saml. til det norske folks sprog og hist. V, 409—412.

[2] N. S., 1. afd. fasc. 13, nr. 12.

[3] Saml. til d. n. f.s spr. og hist. III, 452—465, jfr. Aschehoug, Statsforfatn. i Norge og Danmark indtil 1814, 451 f. — Nærmere oplysninger om stænderforhandlingerne 1645 i min ovenfor anførte afhandling: De norske stænder.

I vore nabolande Danmark og Sverige saavelsom i Tyskland har man forlængst indseet det unyttige i at gjengive offentlige dokumenter fra det 16de og 17de aarhundrede bogstavret[1]. »Welcher Gewinn«, spørger Böhmer[2], »könnte darin bestehen, vnndt zu drucken statt und, vnnserr statt unser?« Og paa samme maade kan vi spørge: Hvad skal det tjene til at lade trykke: noegenn for for nogen, priissz for pris, goedtsz for gods? Kun naar det gjælder at gjengive egenhændige underskrifter eller merkelige personligheders egenhændige optegnelser, kan en nøiagtighed af denne art være berettiget[3].

---

[1] Jfr. for Danmarks vedkommende: Danske Kancelliregistranter 1535—1550 ved Kr. Erslev og W. Mollerup, Kjbh. 1881—82, Indl. VII f. samt W. A. Secher, Judicia placiti regis Daniæ justitiarii I, pag. XXVI ff.; for Sveriges: E. Hildebrands afhandl. »Om äldre handskrifters återgifvande i tryck« i »Histor. bibliotek« for 1878, side 19—48, jfr. Granlunds kritik heraf (ibidem, tillæg, side 1—9 (jfr. side 629—30) og Hildebrands svar (ibid., tillæg s. 9—12). I Tyskland har Böhmer, Waitz, Weizsäcker o. a. opponeret mod en ældre tids bogstavtrældom. Waitz har opstillet visse almindelige principer for gjengivelse af historiske aktstykker (cfr. hans afhandling i Sybels Hist. Zeitschr. 4 bd.: »Wie soll man urkunden ediren?«), hvilke i stor udstrækning er taget i anvendelse i Tyskland.

[2] »Ansichten über die wiedergabe handschriftlicher geschichtsquellen im druck«, i Friedemanns Zeitschr. für die Arch. Deutschl. II, 131; jfr. Roth von Schreckenstein: Wie soll man urkunden ediren? Tübingen 1864.

[3] »Es ist kaum zu zweifeln«, siger Julius Weizsäcker (Deutsche Reichstagsakten I, Vorwort, pag. LXXI f.), »dass die in jeder Beziehung unnütze und störende Häufung der Buchstaben theilweis nur deshalb von den Schreibern dieser Zeit beliebt worden ist, weil der Arbeiter nach der Seite bezahlt wurde. Dann freilich wurde es allgemeine Modesache. Aber diesen Wust heutzutage im Druck zu wiederholen hätte keinen Sinn.« — Waitz træffer sømmen paa hovedet, naar

Men om man saaledes end fuldt ud indrømmer det unyttige ved den bogstavrette gjengivelse af texten, saa gjælder det dog paa den anden side ogsaa at skaane sprogformen og navnlig at lade mulige dialektiske eiendommeligheder ved denne komme fuldt til sin ret. I betragtning heraf forekommer de af Secher opstillede og befulgte regler for simplificering af ortografien i texter fra det 16de og 17de aarh. mig at være noget vidtgaaende, medens jeg derimod i alt væsentligt slutter mig til dem, der er benyttede i »Danske Kancelliregistranter« (1881—82) samt i »Aktstykker til rigsraadets og stændermødernes historie i Kristian 4's tid« (1883—1890). Ved den her anvendte mere maadeholdne forenkling opnaar man ikke alene at bevare sprogformen uskadt; men texten beholder tillige den for tiden eiendommelige ortografiske dragt; kun dens udenpaahængte, skjæmmende flitter er taget bort. I en eventuel udgave af »Aktstykker til de norske stænderforhandlingers historie« turde ortografien derfor vistnok heldigst kunne forenkles efter et lignende system.

Eptersom vi underschrefne med flere af stenderne herudi riget hafver veret forschrefne och vocerede hid til dette almindelige mode herudi Christiania til den 24. octobris nest forleden och di epterfølgende dage af erlig och velb: mand, Hannibal Sehested til Nøragger gaard, Danmarckis rigis raad, statholder och general udi Norge och høfvidsmand paa Aggershus, til at deliberere om adschillige begge rigers

---

han om den slaviske gjengivelse af den skrevne text ytrer, at »der herausgeber entschlägt sich nur einer arbeit, die billig er und nicht der leser oder benutzer machen soll: den text so zu liefern, wie ein richtiges Verständniss desselben es an die Hand giebt.«

Dannemarchs och Norgis anliggende i denne vanschelige och farlige tid efter velbe:[te] her statholders fremlagde propositioner derom paa Christiania raadstue den 29. octobris nestforschinit och begierte resolution af andre stender och os derpaa, och vi derepter i underschetlige sessionibus derom hafver delibererit och haft for os bispens udi Opslo och Hammerstift samt fire laugmends och borgemesterne af Christiania, Frederichstad, Thonsberig och Skeeden, deris schriftlige consultationer, eptersom enhver af for[ne] stand herudi kunde vere interesserit til.

Velbe:[te] her statholders første proposition er som følger:

Hvor mange ryttere de egentlig formener at vere fornøden continuerlig at blifve udi thienniste och paa hvad steder at logeris og hvorledis underholdis och under hvad officerer, som stenderne self best kunde befalde och vere mest angenem til kong: mayts. och rigits tieniste.

Tiennistvillig och velment resolution:

At os undersch:[ne] med ofvenbe:[te] stender vel siunis gaat efter dieris sehrdelis videre erklering derom, at nogen af de tydsche ryttere saasom forsøgte karle i krigen motte endnu beholdis heri landet, om kongl: mayts. det naadigst ville consentere, formedelst at vore naboer trindtomkring os ere in armis til hest og foed, och for hvis di godt folch i Jylland och Holstein i nestforleden aar er vederfaret, sampt och formedelst Norgis indklemelse nu mere end tilforen imellum de svendsche gebitter, iblant flere motiver dertil, os och nu til dette mode foreholdene iblandt andet mere, och nemlich noget af for:[ne] tydsche rytteri isteden for det meste af det rytteri udaf ringere forfarenhed i krigen, som kan tilhøre de geistlige og odelsmend at holde af deris gods eller contribuere dertil, naar paabiudis, saasom nemlig for det geistlige gods af de geistlige och for odelsgods och andet sligt gods af odelsmend och deris lige, indtil kong: mayts. naadigste resolution herom kunde erlangis, om och hvor lenge hans kong: mayt: formedelst for:[ne] motiver schyld (naar di hans mayt: maa andragis af her statholder, som tienstvilligen begieris) saa kand velbefalde. Och hvor lenge da samme rytteri schal och maa forblifve her i landet,

och da for:ne tvende stenders rostienniste-penge at maatte forbrugis dertil (som endelig er fornøden), saa vit de dertil kand forslae, och til deris officerer. Hvilcket rytteri och iche kunde saa hastig afschaffis som befalit var formedelst mangel paa penge och andit, men hvor mange af for:ne gevorben ryttere kand behøfvis i for:ne thvende stenders dieris rytteris sted, kand vi iche eygentlig vide, men efter det forslag i førige statholders sal: Jens Juels tid er giort, forfarer vi, at di geistliges rostieniste af deris samt och af kierckens indkomme, saa och odels-mendens, thil sammen hafver beløbbet til nogle ofver 200 heste, dog da var Jempteland och Herdallen derudi beregnet saavelsom presters och kierckers gods och tiende ofver alt for fuldt anslaget efter forn:ne taxt. Och ey kand vide, hvad for:ne stenders contribution til samme rytteres gage och deris officerer kand forslae, men formoder, at velbe:te her statholder det sielf allervisseste kand forfare och ved sin myndighed det formaa at maatte tilkiendegifves af de vedkommende hver paa sin sted. Och hvormeget af for:ne rytteri her schal forblifve i landet (saalenge kong. mayt. kand velbefalde ut supra och iche videre), om den[nem] siunis och fornøden (som och nu for samme fornødenheds schyld er i verch stilt) at motte fordelis paa visse beqvemme steder at indleggis i garnison, saasom nemlig helst i kiøbstederne och iche for mange paa hver sted, efter her statholders egen gode disposition derom, at disbedre justicie af deris officerer kand holdes ofver dennem och nogen commissarier sammesteds vel fornøden derhos, som dermed kand hafve opseende, at det scheer, och kand størche officererne udi justitiens administration. Och dersom helst de forbrydende iche saaledis af officererne straffis, saa at den forurettede med billighed kand gifve sig tilfreds, da commissarierne magt at hafve den eller de exorbiterende ved rytterens officerer, saalenge i arrest at lade tage, indtil sagen hans excellents (eller hvor i hans sted commenderer) blifver andraget, at da derudi kand beschiches til den forurettis satisfaction, hvis ret er; och dersom officerer eller rytter ofver nogen i byerne hafver sig at besverge med rette, da byens øvrighed det at rette och remedere som tilbørligt kand vere. Och hvad adelens eget rytteri belanger, da erbiuder sig di adel och lensmend, som nu her vare tilstede och i denne feigde

hafver holdt ryttere udi marcken, fremdelis dieris folch och heste hiemme parat gierne at vilde holde, end och endnu i freds tid efter den maade, som in anno 1625 blev besluttet, och sig lade munstre paa beqvemme steder och bruge i feigde-tid, hvor och naar paakrefvis och tilhør. Och de afgelegenste af adel sig sielf at erklere, om dieris rosstienniste eller rostienniste-penge.

Propositio secunda.

Disligeste at vide deris betenckning om landtregimenterne herudi riget, nemlig det Bahusische, Agershusische, Tønsbergische, Stafuangerske, Bergensche och Trundhiemsche tilbørligen igien at completeris och med behørige dychtige officerer vel forsiunis samt nøyagtig gevehr och munition at forblifve udi riget, at gribe til och vere parat, naar nogit igien schulle paakomme udi en eller anden maader, som vel er at befrøchte och muligt snarist det som mindst er at forvente.

Resolutio.

Os synes, at det er fornøden, at regimenterne completeris och vedligeholdis, baade fordi at kong: mayt: før denne feigde begyndtes, hafver naadigsten forordnet, at di schulle udi verch stilles, samt och for at den høie noedvendighed til landsens defension saadant synes at udkrefve, och fornøden, at dychtige och nøiagtige officerer til regimenterne forordnes til at baade excercere knegterne samt den tilvoxende ungdom, paa ded regimenterne kand vere complete samt knegterne afrettede til at vere beqvemme at brugis og føres i marchen, naar de kunde behøfves. Och begieris af cronernis indfødde, som døchtige ere, eddele og u-eddele, helst og fornemligst til officerer ofver rytter och fodfolch at maatte brugis, saa och vel nogle fremmede, som sig troligen til dette riges tienneste i denne krig hafver ladet bruge, hvilche hans excellentie self best kiender, som hafver mest och nest veret hos dennem i atschillige occasioner.

Propositio tertia.

Hvor mange ofver- och underofficerer af indlendsche eller fremmede de formener endelig at vere fornøden herudi riget til at disciplinere milicien udi fredstid, som det sig bør, at man udi feygde tid kand giøre tienniste och hafve

gode excercerede knegte, efterdi den største mangel nest materialia och ammunition nu seniste, der krigen begyndte, var, at der iche fandtis til it regimente rette officerer, hafde mand iche med saa stor besvering och omkostning forskrefvit och bekommit dennem fra fremmede steder. Och hvad stenderne da formener deris gage at kunde och schulle vere uden rigits och stendernis besvering saa at officererne ochsaa kunde blifve ved och hafve deris nødtørftig underholdning uden besvering til borgeriet, och paa landet med fri qvarter och andet saadant, som mere graverer it sted end det andet. Och kand ved de almindelige middel fra alle steder lettelig hielpis; officererne er nu ofverflødig at bekomme og mulig for maadelig gage. Naar de ere borte schulle de besverlig udi dette rige formedelst atschillige aarsager vere at bekomme.

Resolutio.

Vi indstiller ded til velbe:[te] her statholder paa hans mayts: vegne, som best forstaar, hvormange officerer til militien behøfvis i fredstid saavelsom feigdetid. Och om deris gage tvifler vi ingenlunde paa her statholder vel accorderer ded lideligste mueligt med officererne, saa at och landet iche videre dertil besvergis end fornøden. Och middelen til deris besolding formoder saasom nødvendigt at maa tages af rigens contribution, och om nogen af dennem nogen af cronens gaarder kunde tilleggis at bo paa eller bruge uden nogens besvering, och derimod kortis noget i besoldingen, ded och indstilles til her statholder.

Propositio quarta.

Hvorledis at kong: mayts: och rigets festninger aarlig med al fornødenhed inden och uden kunde saaledis forsiunis och forsickres med alt hvis der tilhører, och det forfaldene eller uferdige repareris och fuldendis och siden continuerlig underholdis och holdis vedlige, item magasinerne formeris och ammunition och materialia samt stycker og andet daglig forbedris, desligeste garnisonerne forsterckis at defendere festningerne, naar behøfvedis, besynderlig Bahus och dette sted, samt alle andre grendsepasser vel at observeris, om nogit videre nogensteds schulle biugges eller nyvercker henleggis til dette rigis mere forsickring, och hvad man for-

mener aarligen dertil at behøfvis udi penge, saadant at fundere och holde vedlige, och hvorudaf de middel schulle tagis, saa at begge riger kunde hafve hielp och fellits bistand af hver andre, efterdi der ulige mere end her behøfvis til Danmarckis riges daglig och store udgifter, hvor begge rigers velfert er interesserit och dette rige med maadelig og limiterede middel nochsom kand forsvaris og forsickris.

Resolutio.

Vi eragter ded at vere storlig fornøden, at rigens festninger repareris och holdis vedlige; men hvad til deris reparation och vedligeholdelse behøfvis, er fornøden først ofverslag paa giøres, hvad den uforbigengelige fornødene bekostning kand beløbe. Saa och kand om magazinerne samt garnisonens maade, hver sterch schal vere, resolveris, naar først vides, hvor megen indkomst hans kong: mayt. til rigets conservation vil forunde. Och eptersom Bahus och Aggershus vit fra hver andre er gelegen, och endvidere Aggershus fra Thrundhiem, agtes vel fornøden, at forsichring och vercker til defension ligges paa fornødene steder, som ved landkyndige høie officerer med lensherrene kunde udsees och ved soldaterne saa efterhaanden forferdiges, hvilcket baade holder almuen, landet och grentserne i forsichring, samt och synnes tienligt, at Christiania by maatte forferdiges som begyndt er med muren ved siøsiden at optreckis fra Hofvitstangen til byens vold. Och Frederichstad samt fortificeris, som nogit er begyndt paa tilforne.

Propositio quinta.

Hvorledis at defension skibe herudi riget kunde bringis til veye, och ved hvad privilegier underholdis, at vere parat til tienniste, naar behøfves, som visselig vil vere det rigit allermest ligger magt paa, och iche ved den førige anordning siunis at kunde bringis udi skick, menis dog lettelig ved andre middel at kunde schie och endelig fornøden er at schee.

Resolutio.

De nu her tilstede verende trafiquirende sig underdanigen resolverer, naar de vide, hvad privilegier kong: mayt: dennem naadigst vil unde och maa continuere, saa vil di sig underdanigst resolvere derpaa; thi dersom saadanne foreslag

paa privilegier maatte dennem vorde gifven och blifve ved magt, saa di byggende kunde vere holden, fandtes di formodelig vel, som vedtoge tienlige aarloug schibe at bygge, och di sielf sig videre at erklere. Thi enhver fornuftig vel kunde betenche, at med mindre gode och faste privilegier paa saadanne schibe gafves, schulle faa eller ingen findis, som sin velfart derpaa vilde sette. Di her tilstede verende torde iche nafngifve privilegierne, mens remitteret ded til konningens naadigste betenchende, eptersom saadant vilde vere it frit och iche tvunget verch.

Och hvad min, Steen Villomssens, velmente betenchende er paa hans mayts. naadigste behaug, hvordan rette aarloug- och defension-skibe schulde vere, och hvad privilegier de byggende synes at hafve for nøden, vil jeg sehrligen ofverlefvere; och jeg Palle Rosenkrands ligesaa[1].

Propositio sexta.

Hvorledis de formener at bringe rigens indkomst paa en visse fod, saa at den til al nødvendig udgift paa krigsfolcket, som nu resolveris at schulle underholdis samt festningernis reparation med tilbørlig forsiuning inden och uden och andet saadant, som før er rørt, udi fredztid kand forslaa och med det øfrige secundere Danmarch, hvilckit med madelige schatter, naar de betimelig och ordentlich maa indfordris, nochsom siunis at kunde schee, at baade dette rige kand forundis middel til sin conservation og stendernis forsvar, och Danmarch merckelig derforuden med anseelige summer hielpis, hvorudi voris beste conservation och assistents, naar alting vel er pondererit, monne bestaa.

Responsio.

Derpaa er voris resolution och fleris, at saafremt ingen anden besvering leggis paa bonden, end hvis han til hans landdrost er schyldig, och aarligen bør at yde, da om helegaardsmend nesten igemeen kunde formaa at gifve sex eller siuf rixdaler i contribution herefter, och en halfgaard hal-

---

[1] Steen Willumsens (Rosenvinge) og Palle Rosenkrandz' erklæring, dateret $^{11}/_{11}$ 1645, findes blandt Statholderskabets »Indk. sager« for dette aar, rigsarkivet.

fierde daler och en ødegaard siuf ort, siunis os vel at vere det høieste och herudi saa høigt anslaget, for at kong: mt: dismere til hans mayts. store uleg i Danmarch kunde komme af for[ne] contribution til gode, hvis iche til armeens behof i landet og til festningernis forbedring och slige fornøden verckers anrettelse iblant andet sligt kunde behøfvis. Och dog nogen platser och folch at efterladis paa half contribution, som allermest i denne forleden feide hafver verit graverede med plyndring af fienden, durchtog af rytteri och fodfolch med nogen stor foderasies samt hestes forlis deroffver, och ellers jefnlig mere end andre ere onererede til landsens daglig tieniste och anden saadan fornødenhed. Och sønderlig di platser och gaarder at forschonis i contributionen, som slet staar øde, indtil di nogit kand komme til magt igien. Och di knegte, som ere hiemme hos bønderne at arbede for deris kost och løn, och medens di ere paa landet, vere under lands lougen, mens naar di ere udi garnison eller udi deris excercitier, da under krigsretten; och naar knegtene schal marchere til festningen, da fire eller fem bønder, efter som mandtallit kand forslaa til, at vere om at forschaffe knegtene proviant, saavit di kan hafve fornøden paa veien til festningen eller hvor di schal excerceris eller vere i nogen thienniste, och soldaterne paa festningen med half commis och half penge monatligen at motte underholdis, saavit i rede penge af contributionen kand tilreche, samt mener billigt at vere, at di knegte och husmend, som ere i exerceringen, at motte vere fri for knegte och husmend schat. Och i steden for nogen forlis derudinden och formedelst nogen forhindring paa contributionen hos samme vedtorfvende folch paa nogen faa steder, hvorom supra, derom vil vi nu her nerverende af adel vor velmente betenchende paa en designation andrage, hvad kong: mayt. derimod kand komme til nogen indkomst. Och formoder iche ringe (i blandt andet) til landsens ved magt blifvelse och sønderlig til bøndernis velmagt at kunde hielpe, at di gaarde, som ere sette for høyt kunde afsettis, och de, som ere for ringe, kunde opsettis til gelegener tid, i laugmendenis ofververelse, der di kand vere saa nehr tilstede och ellers dieris velbetroede fuldmegtiges i deris sted paa andre steder och ledingen efter land-schyldens settelse at passis efter lougen, dog saa at hvor for høi leding er set tilforn, den iche at schulle

formeris, och at hvor nogit afsettis paa nogen gaarde i noget len, der saa meget at opsettis igien paa andre steder i samme len, hvor det muligt er, at kong. mayt: intet af hans mayt.s indkomst schulle lettelig meste der ofver. Och iche for:ne contribution derved at komme i disorden och der efter samt en viss taxt at anslaaes, hvad rettelig for en half, hel eller ødegaard schal regnis udi hvert len, nordenfields och sønden, efter lenenis och landschyldens beschaffenhed och ret collation mod hver anden.

Propositio septima.

Hvorledis de formener, at tolden kunde bringes i saadan visse schich herudi riget, at fremmede och indvonerne kunde vere content och holden ved den felleds communication och trafich mellum landene, saa at kongl. mayts. indkomst derudofver intet schulle formindsches, mens formedelst mengden af skibe och søgning paa hafnerne fast mere tiltage och lasten bringes udi pris hver mand til fordel. Hvilcket nochsom siunis at kunde bringes udi verch, fremmede til contentement, voris egne til profit och kongl: mayts. til mere rente og aarlig indkomst, naar alting ordentlich søgis, anordnis och ved lige holdis udimod adschillig dagelig forandring, som mere perturberer end gafner.

Resolutio.

Erklerer vi saavelsom andre nu her nerverende os, at det i sandhed befindis, at nu i mange aare da hafver den store told gaaet ud ofver indbyggerne, saa at fremmede udi den sted hafver gifvet des ringere for lasten och indbyggerne ichon veret de fremmedes sleb och treller, och det beste middel der imod at vere, at om tolden endnu kunde settis epter skibenis dregtighed och bonden iche schulle maa selge sin last til fremmede, mens alleniste til privilegerede indbyggere til at handle med ind- och udlanske, saasom adel och borgere; och om en viss constitution at giøres paa hver ladested med øfrighedens raadføring och betenckende epter lastens beschaffenhed, før fremmede kommer, om lastens høigde och pris och ingen ringere saa at selge under lastens confiscation, end da mellum dennem førafschedet vorder. Och ligesom dieris last jo mere kom hos fremmede i pris, ligesaa och at forhøies prisen paa bondens och andris last,

som selger lasten til privilegerede. Och borgene plichtigen til saaledis at handle, at adelens last (lensmendenis och andris) iche blifver bestaendis ukiøbt, naar den er saa god som borgernis egne, men af borgerschabet at blifve kiøbt i thide hos adelen, som vil selge, helst di som bruger adelens sauger, saafremt di dog iche schal gifve saa meget for dennem, som di for deris egne af lige verd bekommer hos fremmede, om di staar och blifver sorte derofver, och hvor nogen befalingsmend eller adel findis noget nehr ved ladstedet boendis, da de at hafve indseende med, at al egennøttighed (hvor ved trafiquen i gemeen kunde forsveckis) forbigaes, och hvilcken bonde, som hafver saadan gaard, at hand ved sin gaard des aufling och rydning vel kunde lefve, den iche schulle mue bruge saugbrug; thi hans afuel samt gaards forbedring och rydning derofver forsømmis, och hver lensmand i sit len at schulle hafue indseende med, at heller andre, der ringer nehring hafver, saugbrug at motte bruge eller och di sauger at staa stille. Och ingen fremmede at motte tilladis at drage op i landet eller elfver[ne] at bese mengden af lasten, den udvelge eller der kiøbe dieris last, mens lasten at nederføres til ladstederne och der kiøbis; och ingen løsgengere, handtverchs folch, saugmestere eller saug drenge at motte kiøbe saug timmer eller hafve nogen brug dermed.

Propositio octava.

Hvorledis och paa hvad steder visse stapelplasse kunde funderis, hvor trafiquen herepter mellum begge riger Norge och Sverig med visse marckeder schulle holdis, och intet at forhandles med ind- eller udføring uden det scheede paa forsch:[ne] steder, saa at kong: mayt: paa sin told och rettighed intet scheede forkort, och megen anden strippen och fortenckelig handling och udspeding her og der udi riget derved motte forekommis.

Resolutio.

Da synes hvad Oplandene belanger, at svenschen ich videre burde komme ind i landet end til Hammer, och ded ichon paa en thid om aaret, saasom nemlig efter kyndermisse (sic!) och begyndis den 26. februari och samt ingen anden steds i Oplandene med norsche at maate kiøbslaa; och der en beschickes, der kongens told af hvis saaldis och

kiøbtes kunde oppeberge, och ved grentserne en visiteur at anordnes, hvor svenschene med hvis di ind- och udførte sig schulle angifve, och saa paa Hammer med visiteurens seddel bevise, at hand sig hafde angifvet, samt siden igien for visiteuren paa udreigsen bevise sin told at hafve aflagt. Och om toldens høigde hafver kong: mayt: eller her statholder paa hans mayts: vegne at anordne, och med Christiania, Friderichstad och Schee marchet at forholdis i de dager och thider som tilforne, och ingen videre strippen af svensche bissekremmere i Norge at maatte tilstedis med bielder, leer, saxer eller noget andet. Och synes herhos vel tienligt, at alle veie fra Sverig (undtagen de som recta gaar til de be:[te] stapelpladser) at schulle forhuggis saavit mueligt.

Propositio nona.

Hvorledis at bergverckerne herudi riget, som visselig er den største schat, hvor ved landet schal prosperere och kongerne hafve deris største indkomst, naar de blifver ret bragt udi schich, kunde saaledes vorde administrerit, at det epter dette riges vilckor motte hafve bistand och verckerne billigen privilegierit til bedre fortsetning.

Resolutio.

Da eftersom her i landet sønderlig ved sølfvercket findes forstandige bergfolch, som ved en snes aar herudi landet hafver veret och kiender disse bergverckers gelegenhed, samt tilforne hafver veret brugt udi de tysche bergvercker och kand giøre underretning, hvad forschiel der er paa thysche och norske bergvercke och dessen brug och thilbehør. Derfor tøckis os best samme kyndige bergfolch sig om denne puncht først resolverer och siger dieris betenckende, och siden andere landkyndige, som sig paa bergverck noget vel forstaar, videre derom at desernere, och herudinden sønderlig oberberghopmandens, bergmesterens och den gesoernes betenchende iblant fleres med bergverck heri landet lenge bevandte at forfares.

Propositio decima.

Hvorledis at schydsferd gansche kunde afschaffes udimod andre privilegier paa dennem, som dertil ere berettiget, efterdi det er den største pungt, som ieg formener Norgis rige at lege magt paa.

Resolutio.

Derom er voris nu her tilstede verende af adel demødige begiering och tilforsigt, at vi holdis ved den frihed, som voris forfedre for os hafver fuldt, och med den soerne loug samt privilegier er gemess. Hvilchet och nogle fraverende schriftligen hafver begieret. Och er en af den norsche adels beste privilegier, hvorfor man iche tør sig understaa at begiere nogen privilegier i denne besverlige tid, som derimod schal kunde æquipareres och vel kunde mistis. Men och formenis, naar den uloulige schydsferd forekommis och afschaffes (som er den største och i denne feigde mest hafver vancket), at da den ordentlige schydsferd til dennem, som til schydsferd ere berettiget, och gods och len i landet følger, iche meget kand besverge med flere motiver dertil. Men hvad ellers kongl: mayts: indkomst kand vere til formerelse och ingen privilegier eller lougen imod, derom videre supra art: 6.

Saa och hafver tilkiende gifvet meget bøndernis besvering med schydsferd at kand forlindre, om altid motte holdis visse postbude til Kiøbenhafn, Bergen och Thrundhiem, der hver otte eller fiortten dage herfra reigste, saa kunde di paa schydsferd privilegierede for en maadelig post leie hos samme postbudde bestille dieris brefve och dermed thit kunde forrekomme dieris tiennere igiennem landet med deris erender och brefve at forsende. Och ellers alle hvis andre videre middel, som kand thienne til uloulig foedringschabs afschaffelse hos de forordninger, som derom er udgangen tilforn, at vere fornøden at betenckis, samt at anordne med her statholders gode raad, hvormange heste eller rors folch nogen officerer kand bequemme at hafve eller iche, som iche er af adel och ei hafver gods i landet och paa hvad reigser och udi hvad erender, och ingen, som til forenschab er berettiget, til kiøbmandschab at maa tage schydsferd under varenes forbrydelse och anden vider derhos.

Och laugmendenis betenckende om skydsferd vil di ochsaa sehrdelis gifve tilkiende och beschrefvet iblant de andre poster[1].

---

[1] Lagmændenes resolution, dateret Kristiania den 6te november og undertegnet af lagmændene Niels Hanssen, Hans Nielssen og Peder Lauritssen, findes blandt statholderskabets »Indk. sager« i rigsarkivet.

Propositio undecima.

Hvorledes at man for alvor motte ret engang begynde ofver det hele rige, saavit schee kand, paa alfar veye saaledes at rydde, fundere och reparere veiene samt continuerlig at holde ved lige, at det kand hafve bistand och den gemene mand som reigser derudaf saavelsom bonden kand hafve gafn och tienniste at befordre sine vey- och fordringschab, som, foruden den uordentliche schydsferd, formedelst unde veye er saa besverlig.

Resolutio.

Vi samtligen iblant flere agter ded høigt fornøden, at med veyenis reparation her søndenfields først maatte efter saa underschetlige kongelige befalinger fortfares och sønderlig landsveyene vel forferdiges och visse sogner och gaarder til hver støche veigs, samt och broers vedligeholdelse assigneris, och di sogner, som ligger fra veien, at komme dennem ved veyen boende udinden veienis forferdigelse til hielp, saa at ded kunde hafve bestandighed; och den vanscheligste reparation vil dog falde paa fieldene. Och alt dette forberørte om alle poster til høibe:te kong. mayts. och hans mayts. høivise raad, her statholder och di andre gode mends egen høifornuftig och videre betenckende och deliberation samt til andre fornemme landkyndiges her i landet, som iche nu vare tilstede eller kunde komme, remitteret.

Propositio duodecima.

Hvad menige stenders her udi riget fornemste anligende kand vere at andrage och hos kongl. mayts. underdanigsten begiere til forrevendte[1] pungter rett at bringe udi skich saavelsom ellers alting saaledis at diregieris, at begge riger Danmarch och Norge motte hafve it ret trøggeligt forsvar at defendere sig bedre, naar noget igien schulle paakomme, som vel er at befrøgte iche lenge at vil blifve ude, ihvor sterch freden siunis at vere giort. Gud gifve, ieg udi min ringe och uforstandige mening motte vere bedragen.

Resolutio.

Da hafver vi intet videre paa denne tid kundet beten-

[1] Kan ogsaa læses: forrenendte.

cke der til tienligt, end det som før berørt er; dog om nogen af os noget videre derom kand besinde och føre os til gemyt och erindring, inden her statholder forreigser neder til Danmarch, da vil vi det thiennistvilligen och tropligtigen andrage med fast tilforladelse til hans excellentie, at han som rigens statholder och general os underschrefne och di andre af voris stand her udi riget udi kongl. mayts. voris allernaadigste herris kongelige ynde och gunst frommeligen vil recommendere och til det beste befodre, thilkiendegifvendis, hvorledes en hver efter sin beste efne och forstand i denne feigde sig under hans commando troligen som schyldigen til høibe:te kongl. mts: och landsens tienniste hafver comporteret och ladet bruge, som her statholder self best er bewust, och vore forfedere bevisligen hafver giort for os udi adschillige feigder, hvor til vi ochsaa nest Guds hielp ufeilbarlig vil och bør fremdelis findis beredde och beflittiget. Actum Christi: den 12. novembris anno 1645:

Jenns Bielche (L. S.) *Palle Rosenkrantz* *Sigwerd Gabriell*
Sthenn Willumß
Preben vonn Ahnen.
Daniell Bildt.
Niels Langhe (L. S.) *Peder Bagge*
H. Bielche[1].

[1] Til samtlige navne, undtagen H. Bielche, er føiet »manu propria« eller »egen hand«, ialmindelighed forkortet.

HARALD HAARFAGRES TILEGNELSE AF ODELEN[1].

KRITIK AF Dr. YNGVAR NIELSEN, STUDIER OVER HARALD HAARFAGRES HISTORIE.

AF

ABSALON TARANGER.

---

1. Landnámabóks traditioner.

Da Videnskabsselskabet har besluttet, at der i dets hist.-filosofiske klasse skal holdes et diskussionsmøde om dr. Yngvar Nielsens »Studier over Harald Haarfagres Historie«, og jeg er anmodet om at indlede denne, tar jeg strax fat paa kjernepunktet i hans bevisførelse: paalideligheden af Landnámabóks traditioner.

Y. N.s dom om Landnámabók er baseret paa Finnur Jónssons literaturhistorie (se s. 18 f.). Derimod har han ikke benyttet fortalen til Finnur Jónssons udgave af Landnámabók af 1900[2]. Havde det været tilfælde, vilde hans dom om Landnáma muligens blevet en anden.

Det karakteristiske for Y. N.s opfatning af Landnámabók er ikke blot, at den paalidelig gjengir de folke-

---

[1] Foredrag i Videnskabsselskabets historisk-filosofiske klasse 23 februar 1906.

[2] Landnámabók I—III. Hauksbók. Sturlubók. Melabók m. m. Udgiven af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. Kjbhvn. 1900.

lige traditioner om landnamet og landnamsmændene, men ogsaa at den udtømmer dem. »Alene ved at gjennemgaa samtlige i Landnámabók indtagne Traditioner og ved at undersøge, hvad der siges — og kanske allermest ved at undersøge, hvad der ikke siges, vil der kunne bringes fuldstændig Klarhed over det vigtige Punkt, hvad Efterkommerne af de til Island udvandrede norske Slægter havde at meddele om de Bevæggrunde, der engang havde drevet deres Forfædre bort fra Norge. I denne Henseende tør Traditionernes Taushed være ulige mere veiledende end de Tilfælde, i hvilke de taler[1], — og denne Taushed godtgjør, at Massen af Islands Slægter ikke kan have bevaret blivende, bitre Minder fra Udvandringstiden« (s. 20 jfr. s. 21).

At drage slutninger fra en kildes taushed er kun tilladt, naar kilden enten er udtømmende eller ialfald har tilsigtet at være det. I sidste fald kan vi gaa ud fra, at dens forfatter ikke blot har medtaget, men ogsaa eftersporet og indsamlet alt, der hørte til hans emne. Først da kan man fra verkets taushed slutte, at der er ikke mere at si om den sag.

Har Landnámabóks forfatter stillet sig den opgave at meddele alt, hvad den islandske literatur og den islandske tradition ved aar 1200 vidste om landnamet og landnamsmændene? Saare langt fra det. Han har benyttet Ares Íslendingabók og 13 kjendte sagaer, hvoriblandt Egilssaga og Eyrbyggjasaga, og en ældre saga om Harald Haarfagre [og Halfdan Svarte], der ogsaa er benyttet af Snorre. Dertil kommer endel tabte sagaer. »Det er, som man kunde vænte, — siger Finnur Jónsson — en temmelig tilfældig samling af sagaer, der har stået forf. til rådighed. Af disse er de fleste (c. 12) fra den syd-

[1] Udhævet her.

vestlige del af landet, hvilket står i den bedste samklang med Landnámas utvivlsomme tilblivelsessted« (fortalen s. L—LI). Dette maa være Sydvestlandet. Thi »værkets kendskab til personer og steder og til landnamene overhovedet er ingen steds større end netop i det sydvestlige land. — Navnlig mærke man sig, hvilken detaljeret nøiagtighed og grundighed der vises lige fra egnene ved Faxebugten til Isefjorden eller rettere sagt til Hunafloe. Størst er vel nøiagtigheden i egnene omkring Borgarfjorden, i Myrar og Snæfjældsnæsset. Her er der neppe en plet jord glemt eller udeladt.

Allerede dette er talende nok. Men også fremstillingens og udførlighedens art er betegnende. Netop her er de historiske småfortællinger og anekdoter af en talende betydning« (fortalen s. LII).

Disse smaafortællinger inddeler F. Jónsson i 3 grupper efter de tidsperioder, de angaar: 1. gruppe angaar landnamsmanden (eller hans slægt) før og under bosættelsen paa Island; 2. gruppe angaar landnamsmanden eller hans slægt efter dette tidspunkt; 3. gruppe angaar hans og andres efterkommere, altsaa senere perioder i landets historie. Fortællinger af 1. gr. findes for Vestlandet (hvortil den vestlige del af Sydlandet regnes) i 22 kapitler, for Nordlandet i 16, for Østlandet i 15 og for Sydlandet i 13 kapitler. Af 2. gruppe for V. i 14 (eller 15) kapitler, for N. i 9, for Ø. i 3, for S. i 4. Og af 3. gruppe for V. i 32 kapitler, for N. i 18, for Ø. i 8 og for S. i 12. Eller ialt: for V. i 68 (69) kapitler, for N. i 43, for Ø. i 26 og for S. i 29.

»Når nu hertil kommer — siger F. Jónsson —, at disse fortællinger tit og ofte kun er ganske korte antydninger af historiske begivenheder, som f. ex. »Sigmundr, hvem Glúmr dræbte paa marken«, hvoraf der er omtrent 10 af 18 (den 3. gruppe) i N., og når man lægger mærke

til, at mange af disse fortællinger i 3. gruppe i S. — — går tilbage til litterære kilder, så er det ganske klart, hvilket misforhold der er mellem de enkelte hovedafsnit i bogen[1], og hvilken begunstigelse Vestlandet overalt nyder, ikke mindst for 3. gruppes vedkommende. Med andre ord: påstanden om bogens gennemgaaende ensformighed[1] lader sig ikke opretholde; den må frafaldes. Og dernæst, den overvægt, Vestlandet sidder inde med, viser med nødvendighed, at forfatteren er en vestlænding, og at bogen er bleven til paa Vestlandet« (fortalen s. LIII).

Det viser sig altsaa, at Landnámas forfatter med en høist forskjellig interesse, omhu og udførlighed har bearbeidet bogens forskjellige afsnit. Hermed bortfalder ethvert skin af ret for os til at slutte noget af hans taushed. De faa og knappe oplysninger, Landnáma gir om landnamsmændeue, kan være saa paalidelige, de være vil; det er dog sikkert nok, at den ikke meddeler alt, hvad der fortaltes eller var skrevet om dem. Den, som vil skrive landnamets og landnamsmændenes historie, er derfor nødt til at ty til ættesagaerne og kongesagaerne.

Hvad ættesagaerne angaar, er det Y. N.s mening, at »Landnámabók maa gives Fortrinnet for alle Ættesagaer« (s. 27). De sidste er tendentiøse digterverker (s. 41 ff.). Dette kan neppe kaldes en korrekt karakteristik af ættesagaerne. De kan vistnok i visse maader betragtes som historiske romaner, hvis første og i regelen vel ogsaa eneste tendens er at underholde og fængsle læseren. Derfor er deres emner altid kamp og feide. »En saga forudsætter stridigheder mellem personer eller familier«, siger Finnur Jónsson (Landnámabók, fortalen s. LII). Fortællinger om kamp og strid var det eneste, som virkelig

[1] Udhævet her.

interesserte publikum i middelalderen, ja længe efter den tid ogsaa. Men heraf følger ikke, at en ættesaga ikke er korrekt i sine historiske oplysninger eller i sin opfatning og skildring af personer og forhold. Der har vistnok været reist anker mod de islandske ættesagaer ogsaa i denne retning. Saaledes er de juridiske partier af Njála gjort til gjenstand for en skarp og vistnok berettiget kritik[1]. Men paa den anden side er de juridiske partier i Eigla og Eyrbyggja underkastet en nøiagtig prøve af Konrad Maurer og har bestaaet den. Særlig vil jeg fremhæve, at Maurer efter en omhyggelig undersøgelse kommer til det resultat, at hvor Eyrbyggja og Landnáma paa forskjellig maade skildrer en proces, maa Eyrbyggja gives fortrinnet. Den indeholder den oprindeligste og fuldstændigste relation, som forfatteren af Landnáma ikke blot har forkortet og forenklet, men ogsaa forfalsket, idet han har bragt de refererede, paa hans tid antikverede retsregler i samklang med den da gjældende ret[2]. Maurer er saaledes ikke af den mening, at »Landnámabók maa gives fortrinnet for alle ættesagaer«. Denne mening er heller ikke af Y. N. videnskabelig begrundet. Den beror paa et subjektivt skjøn[3], som videnskabsmanden vistnok ofte maa lade sig nøie med, men som ikke forekommer mig at være paa sin plads her, hvor en objektiv begrundelse er mulig.

I virkeligheden forholder Landnáma sig til ættesagaerne som en »oversigt« eller »udsigt« til en detailbehandling af emnet. Landnáma gir derfor i regelen kun uddrag af

---

[1] Se nu herom Karl Lehmann, Jurisprudensen i Njála, i Tidsskrift for Retsvidenskab XVIII (1905) s. 183 ff.

[2] K. Maurer, Zwei Rechtsfälle aus der Eyrbyggja (Sitzungsber der bayr. Akademie 1895 s. 7—30). Zwei Rechtsfälle aus der Eigla (sammesteds 1896).

[3] Jfr. udtrykket s. 27: »for mig staar det«.

ættesagaerne, og disses forfattere maa ansees som »specialister« paa felter, hvor Landnámas forfatter er en andenhaands arbeider. Præsumptionen er derfor altid for, at den historiske ættesaga har de fyldigste og bedste oplysninger, som overhode kan opdrives. Denne præsumption er dog selvfølgelig »afbevislig«. Men ættesagaens forkastelse kræver bevis for, at dens beretning er umulig, usandsynlig eller den mindst sandsynlige.

Heller ikke kan jeg medgive, at f. ex. Egilssaga tegner et ensidigt og usympatetisk billede af Harald Haarfagre. Y. N. søger at godtgjøre dette ved uddrag af taler, som forf. lægger Haralds uvenner i munden. Men Harald har ogsaa sine venner og beundrere i Egilssaga, hvis ord forfatteren kalder sande. Saaledes hedder det (s. 14) om Ølve Hnúfa, da han søgte at overtale Kveldulf til at bli Haralds mand, at »han fremholdt stærkt, som sandt var, at kongen var god mod sine mænd, baade med hensyn til gods og hædersbevisninger«. Og Torolf Kveldulfsson lægges følgende ord i munden (s. 16): »Er mig sagt om kongen, at han er den mildeste til at gi sine mænd pengegaver og desuden villig til at hjælpe dem frem og overdrage len til dem, som han dertil finder skikkede. Men det hører jeg om alle, som vender ham ryggen og ikke vinder hans venskab, at ingen af dem blir noget tilmands. Somme flygter bort fra landet, men andre forvandles til leilændinger (leigumenn).« Jeg anser dette for en saa træffende karakteristik af Haralds politik overfor de gamle høvdingeætter, som gives kan.

Dernæst vil jeg gjøre opmærksom paa et udtryk, som flere gange forekommer i Landnáma (se Y. N. s. 29), nemlig at folk forlod Norge »fyrir ofríki Haralds konungs«. Det er ganske utilladeligt med Y. N. at begrænse dette ofríki kun til de mænd, hvorom det udtrykkelig nævnes. Ofríki er en ganske almindelig karakteristik af Haralds

regjering: det er et voldsherredømme, en magtudfoldelse og magtanvendelse, som under fylkeskongedømmet var ganske ukjendt. Med andre ord: Landnámas forfatter har nøiagtig den samme opfatning af kong Haralds regjering som de bedste ættesagaer og kongesagaerne.

Endelig vil jeg fremhæve, at Egilssagas skildring af bogens hovedperson, Egil Skallagrimsson, giver et alt andet end sympatetisk billede af denne. Denne pengegriske berserk er med alt sit heltemod og sin digtergave ikke det 12te aarhundredes virkelige mandsideal.

2. Den saakaldte »norske tradition«.

Y. N. har (s. 47) efter Gustav Storms forbillede lagt en særlig vægt paa den »norske tradition«, som skal gjenfindes hos Theodricus monachus, i Historia Norvegiæ, Ágrip og Nóregs konungatal (Fagrskinna). Jeg vil hertil for det første bemærke, at alle disse fremstillinger af Norges oldhistorie er yderst knappe, saa den vilde bli meget fattig, om vi ikke havde rigere oplysninger ogsaa om norsk tradition. Theodricus udgjør i Storms Monumenta med sit store noteapparat 68 sider, Historia Norvegiæ 53 sider, Ágrip er 48 sider (i Dahlerups udgave) og Nóregs konungatal 387 sider liden oktav (i Finnur Jónssons udgave). Der kan ikke være tale om, at disse smaaskrifter virkelig har udtømt den norske tradition. Dertil kommer, at Theodricus, som muligens er identisk med biskop Tore i Hamar, og som kanske har skrevet sit verk i Paris[1], udtrykkelig erklærer, at hans kilde til den ældste historie er beretninger af Islændinger, som selv paaberaaber sig sine antiqua carmina[2]. Og forfatteren af Hist. Nor-

---

[1] Se herom Daae i Hist. Tidsskr. 3. række III 397 ff.

[2] Se Storms Monumenta fortalen s. X.

vegiæ oplyser ligesaa, at han for den ældre tid følger tidligere forfatteres beretninger (cum nihil a me de vetustatis serie novum vel inauditum assumpserim, sed in omnibus seniorum assertiones secutus[1]), hvorved han sigter til Adam af Bremen og Are Frodes store Íslendingabók, som nu er tabt[2]. Den sidste og Historia Norvegiæ[3] selv er Ágrips hovedkilder, medens Nóregs konungatal, der omkring aar 1240 er forfattet af en obskur Islænding og vistnok efter kong Haakon Haakonssons bestilling, hviler for det meste »paa ældre skrevne kilder (enkeltsagaer), som han delvis forkorter og sammendrager; herved kan han gjøre sig skyldig i forvanskninger og utilbørlige udeladelser«. Saaledes lyder Finnur Jónssons dom om dette verk i fortalen til hans udgave af det (s. XIV), hvor han med hensyn til begrundelsen henviser til sin Literaturhistorie II 630—39.

Dette faar være nok til belysning af manglerne ved Y. N.s kildekritik og kildegruppering. Han har fuldkommen ret i det, at en kildesondring er nødvendig; derom er alle nulevende historikere enige. Men sondringen kan ikke foregaa efter den mekaniske metode, som Y. N. gir anvisning paa. Og navnlig kan vi ikke gaa ud fra, at kun det, som findes i de korte bearbeidelser i Landnámabók og i de ældste norske spirer til en historisk literatur, er paalideligt, medens det, som findes i de udførligere ættesagaer og kongesagaer er grumset og upaalideligt. Det maa fastholdes, at traditionerne fra Harald Haarfagres dage, da literaturen begynder i det 12. aarh., allerede er mellem 2 og 3 hundred aar gamle, og det maa ansees som givet, at de i denne tid har spaltet sig i en

[1] Storm l. c. XXI.
[2] Storm l. c. XXI—XXIII.
[3] Dette er den herskende opfatning. Meisner, Die Strengleikar (s. 39—45) sætter Historia Norvegiæs affattelsestid til 1264—66.

mængde varieteter. Heraf at udskille den oprindelige sande kjerne har ikke været nogen let opgave for datidens historieforskere og historieskrivere. Ingen af disse kan forudsættes kun at give et raat referat af en enkelt traditionsvariant. De har maattet veie og vrage og vælge det, som forekom dem selv mest sandsynligt. Det samme maa vi. Og den største viden, i forbindelse med den største intelligens og den bedste fagmæssige uddannelse havde da som nu den bedste chance for at opdage og afdække sandheden. Derfor maa vel Snorre ansees for en paalideligere fører gjennem det 9., 10. og 11. aarhundreds traditionslabyrinth end hans forgjængere[1].

3. Harald Haarfagres »tilegnelse af odelen«[2].

Y. N.s opfatning af dette fænomen synes at være den, at kong Harald konfiskerede enkelte af landnamsmændenes »odel«, hvilket en senere tradition eller muligens først selve sagaforfatterne har generaliseret derhen, at han tilegnede sig al odel, eller ophævede selve odelsinstitutet (se s. 72 f.). Dette lar sig høre. En saadan konjektur fortjener at prøves.

---

[1] Jeg overser selvfølgelig ikke, at Snorre var hildet i sin tids vildfarelser, at han ansaa sagn og myter for virkelig historie, og at hans kritiske metode ikke holder stand for nutidens domstol. Men jeg vil have fremhævet, at kritikken af Snorre som af ættesagaerne og kongesagaerne i det hele maa baseres paa en prøvelse af det hele materiale, og navnlig maa ikke de korte beretninger foretrækkes for de udførlige.

[2] Dette afsnit af foredraget er omarbeidet, uden at jeg dog har fundet leilighed til at underkaste dette vanskelige og interessante emne en så dybtgaaende behandling, som det fortjener. Særlig antager jeg, at studiet af vort ældste skattevæsen her skal blive frugtbringende.

Men hvis dette er den egentlige kjerne i Y. N.s opfatning af Haralds »tilegnelse af odelen«, forstaar jeg ikke hans tilslutning til Sars og Hertzberg; thi disse forfattere fortolker fænomenet paa en helt anden maade. Ogsaa efter deres opfatning beror sagaernes beretning paa en misforstaaelse af, hvad der virkelig foregik, men en misforstaaelse af en ganske anden art end den, som efter Y. N.s mening har fundet nedslag i sagaernes beretning om »odelstilegnelsen«. Sars og Hertzberg mener nemlig, at det er Haralds skattepaalæg, som af bønderne er opfattet som landskyld af jorden, og at jorddrotterne derved fandt sig forvandlede til kongens leilændinger, hvad de i virkeligheden slet ikke var. Kongen rørte ikke ved deres odelsret eller overhode ved deres privatretslige forhold til jorden. Han paala dem kun en statsretlig byrde, som de før havde været fri for, og som derfor oprørte deres retsfølelse. Og i denne exalterte tilstand la de noget andet og mere ind i beskatningen, end denne tilsigtede eller indeholdt. Denne fortolkning af »odelstilegnelsen« gir — som sagt — Y. N. sin udtrykkelige tilslutning, idet han (s. 71—72) udtaler: »Det, som virkelig skede, er, ogsaa efter min Opfatning, netop hvad Sars og Hertzberg har fundet.« Han søger derpaa at forene den Sars-Hertzbergske hypothese med sin egen ved følgende ord (s. 72): »Men i Stedet for den nu givne Fortolkning, at Snorres Beretning ikke har Hentydning til Odelen som privatretslig Institution, men derimod kun gjælder Ophævelsen af Odelens Suverænitet (ↄ: Sars-Hertzberg), vil jeg sige, at Snorre og andre islandske Forfattere her nok har havt for Øie en Forandring som den, der udtrykkes ved de sidstnævnte Ord, men at de for at betegne den har valgt et Udtryk, som i denne Forbindelse ikke gav nogen fuldgyldig Redegjørelse for det sande Forhold.« Hvis jeg ikke misforstaar Y. N., saa er det hans mening,

at Snorre og hans forgjængere »har havt for Øie« Haralds jordbeskatning, men kaldt den odelstilegnelse, hvilket »ikke gav nogen fuldgyldig Redegjørelse for det sande Forhold«, som efter Y. N. er, at enkeltkonfiskationer er bleven generaliseret til en almindelig odelstilegnelse. Medens Sars og Hertzberg lar sig nøie med én misforstaaelse, saa opererer altsaa Y. N. med to, og det er efter min formening mindst én formeget. Jeg tillader mig derfor at antage, at Y. N. i virkeligheden ikke er enig med sine forgjængere, men opstiller en helt ny og selvstændig hypothese, den om enkeltkonfiskationernes generalisation. Denne tillader jeg mig at kalde konfiskationshypothesen, medens jeg betegner den Sars-Hertzbergske teori som beskatningshypothesen. Endelig har Alexander Bugge[1] forfægtet en lære, som ogsaa jeg foredrog paa mine første forelæsninger over vor statsrets historie, men som jeg ikke har optaget i min trykte »Udsigt« II bind. Læren, som jeg vil kalde erobringshypothesen, gaar ud paa, at odelstilegnelsen kun fandt sted i de erobrede landsdele, ikke i Haralds arvelande. Den har unægtelig god støtte, for det første, som vi senere skal se, i sagaernes ord og dernæst i den frankiske retsregel, at alt fra fienden taget land tilhører kongen[2]. Da imidlertid ogsaa Bugge opfatter »landskylden« som en skat og saaledes er en tilhænger af beskatningshypothesen, skal jeg ikke opholde mig videre ved erobringshypothesen. Derimod vil jeg, saa godt det lar sig gjøre i dette korte foredrag, prøve beskatnings- og konfiskationshypothesernes kildemæssighed.

Beskatningshypothesen har i Hertzbergs »Lén og veizla i Norges sagatid«[3] faaet en begrundelse, der

---

[1] Se A. Bugge, Vesterlandenes indflydelse s. 92 f.

[2] Se Schröder, Die Franken und ihr Recht, i Zt. der Sav.-St. II 64 note 2.

[3] Festskrift til Konrad Maurer s. 303 ff.

ikke blot hviler paa et indgaaende studium og omhyggelig fortolkning af vore hjemlige kilder, men tillige paa et fortroligt kjendskab til den herskende lære om den almindelige europæiske retsudvikling. Og det vil jeg strax tilføie: uden sammenligning med den europæiske retsudvikling vinder vi ikke fuld klarhed over Harald Haarfagres verk.

Udgangspunktet for Hertzbergs betragtning af Haralds odelstilegnelse er den ældgamle betegnelse af kongen som **lánardróttinn** ɔ: laans- eller lensherren. Lánardróttinn er i de svenske love betegnelse for den private jorddrot, (paa norsk landsdróttinn), medens ordet i Norge betegner kongen dels i forhold til hans haandgangne mænd, dels i forhold til alle hans undersaatter. Den første ordbrug forekommer i sagaerne, den anden i det ældgamle indledningskapitel i Gulatingsbogen, som paalægger undersaatterne »at bøie sig mod øst og bede til den hellige Krist om godt aar og fred og om, at vi kan holde vort land bygget og vor lánardrot frisk. Han være vor ven og vi hans, men Gud vor alles ven«. Det er paa det rene, at denne kristne formular er bygget over et hedensk forbillede, og at den derfor er meget gammel. Det ligger derfor nær at slutte, at lánardrotten længe før kristendommens indførelse har været en teknisk betegnelse for kongen i forhold til hans hele folk, hvilket atter vil sige, at folket havde landet »til laans« af kongen, med andre ord, at han var hele landets egentlige jorddrot, undersaatterne hans laans- eller lensmænd. Hertzberg antar imidlertid, at denne Gulatingslovens sprogbrug ikke er den oprindelige, men den afledede. Oprindelig er kongen kun sine haandgangne mænds og specielt sine lendermænds og skattejarlers lánardrot. Senere har ordet faaet den udvidede betydning om kongen som hele landets lánardrot. Jeg finder ikke denne forklaring overbevisende. Jeg antar, at lánardrot i Norge

som i Sverige oprindelig har været betegnelse for den private jorddrot i forhold til hans leilændinger eller tjenerskab. Fra privatretten er det gaaet over i statsretten som betegnelse for kongens forhold baade til hans haandgangne mænd og til hans undersaatter i det hele. Denne sidste anvendelse forudsætter ialfald et faktisk magtforhold, der lader undersaatterne føle sig i høi grad afhængige af kongens naade. Jeg ved ingen periode i Norges ældre historie, som var bedre skikket til at fremkalde denne følelse end Harald Haarfagres, Erik Blodøkses og Gunhildssønnernes regjering. Jeg anser det derfor for mest sandsynligt, at den opfatning, at kongen er hele folkets lánardrot, netop er skabt i denne tid.

Men den opfatning, at kongen er hele folkets lánardróttinn, stemmer merkelig godt med sagaernes beretning om, at kong Harald tilegnede sig al odel og alt land, og at alle bønder skulde være hans leilændinger og betale ham landskyld. Denne beretning foreligger i tre redaktioner, hvoraf én findes i Egilssaga, en anden i OHS (1853) og i Fms. samt i OTS i Flatøbogen og Fms. og en tredie i Hkr. (Harald Haarf. s. 6) og i Upphaf ríkis Haralds hárfagra (Flatøbogen I c. 460). Uagtet ordlyden oftere er gjengivet, vil jeg dog gjenta den her.

Egilssaga c. 4: Kong Harald tilegnede sig i hvert fylke al odel og alt land, bygt og ubygt og endog sjøen og vandene, og alle bønder skulde være hans leilændinger. Ligesaa de, som virkede i skogene, og saltkarlene og alle fangstmænd, baade paa sjø og land, da var alle ham lydskyldige.

OHS (1853) c. 1: Da Harald herjede (var. fredede) landet og havde kampe, da tilegnede han sig saa fuldstændig alt land og al odel, baade bygder og sætre og udøer; han tilegnede sig ligeledes alle skoge og alt landets øde; alle bønder var hans leiemænd og landboer.

Snorre: Kong Harald satte den ret overalt, hvor han vandt riget under sig, at han tilegnede sig al odel og lod alle bønder, baade mægtige og ringe, betale sig landskyld.

I de to sidste beretninger er odels- og landstilegnelsen sat i forbindelse med erobringen, og det samme er uden tvil ogsaa Egilssagas opfatning; thi umiddelbart foran det citerede gaar her følgende skildring: »Kong Harald var, naar han havde tilegnet sig de fylker, som var nykomne i hans vold, meget nøie agtpaagivende overfor lendermænd og mægtige bønder og alle dem, om hvem han nærede den mistanke, at der af dem kunde ventes nogen reisning etc.« (se Y. N. s. 43). Hos Snorre er paa den anden side odelstilegnelsen sat i forbindelse med Haralds lensorganisation af hele riget med en jarl i hvert fylke og under ham 4 herser eller flere (se Y. N. 39 f.). Da efter sagaerne lensorganisationen fulgte slag i slag, eftersom erobringen skred frem, gjør vi vel rettest i at opfatte baade odelstilegnelsen og landets bortforlening som foranstaltninger, der iverksattes umiddelbart efter erobringen, landsdel for landsdel. Og politisk hører begge disse regjeringshandlinger efter min mening uadskilleligt sammen: Kong Harald tilegnede sig odelen for at kunne uddele len til sine mænd. Dette var et skridt, som maatte være en bydende nødvendighed, hvis Harald virkelig skulde kunne gjennemføre den lensorganisation, som Snorre tillægger ham. Denne gik jo, som allerede nævnt, ud paa, at det hele land skulde styres af lensmænd, der skulde holde en staaende lenshær til kongens tjeneste: hver jarl 60 hærmænd og hver herse 20. Til gjengjæld skulde hver herse af kongen ha et veizlelen (beneficium) paa 20 mark, d. e. saa meget jordegods, at det aarlig afgav 20 mark i landskyld. Jarlen skulde derimod ha et embedslen, d. e. kgl. embedsmyndighed over et fylke, og

hans løn bestod i en trediedel af samtlige indtægter i lenet (skat, [sagøre] og landskyld). Snorre oplyser, at kong Harald i den grad havde øget paalæg og landskyld, at hans jarler havde større magt (ríki), end kongerne havde før. Dette er overmaade sandsynligt. Men hvorledes var dette muligt uden en voldsom forøgelse af krongodset?

Den herskende lære gaar ud fra, at kong Harald forøgede kronens indtægter og dermed lensindtægterne ved at paalægge bønderne grundskat, og at det er dertil, der sigtes ved den af kongen paalagte »landskyld« og alle bønders forvandling til kongens »leilændinger«. Herved er dog at mærke, at »landskyld« er en specifik norsk betegnelse for jordleieafgift, som paa Island kaldes leiga[1], medens leiglendingr og leigumaðr baade paa Island og i Norge er tekniske termini for jordleier[2]. Paa den anden side er skattr et velkjendt begreb; men hverken i Norge eller i Norden forøvrigt kjender man jord- eller grundskat før i det 13. aarh., da ledingen baade i Danmark og Norge forvandles fra en kopskat til en grundskat. Den eneste skatteform, som oldtiden kjender, er nefgildisskatten (kopskatten)[3], som udtrykkelig siges paalagt af Harald Haarfagre. I Landnáma (Hauksbók c. 314) berettes, at kong Harald kræver skat af Asgrim Ulfsson i Telemarken, men at denne kun vil give kongen en »gave«, hvori ligger, at ydelsen var frivillig, ingen retspligt; men da kongen ikke vil modtage nogen »gave«, men vil ha »skat«, holder Asgrim ting med bønderne og spør, om de vil betale kongen slig skat, som han krævede. Bønderne bad Asgrim svare for sig og vilde intet betale. Der foreligger

---

[1] Se Finsen, Gloss. til Grágás: leiga; landskyld forekommer i et islandsk dokument fra 1295 DI II 301; jfr. v. Amira, OR II 743 note 5.

[2] v. Amira II 742.

[3] Se A. Bugge, Vesterlandenes indflydelse s. 95.

ingen grund til at anta, at her sigtes til anden skat end kopskatten, som er den eneste, kilderne tillægger kong Harald. Landskylden er derimod ingen skat, men en jordleieafgift, som selveierbønderne maatte betale sin nye jorddrot, kongen. Den er det korrekte, juridiske udtryk for kongens eiendomsret til landet. Jfr. s. 126—127.

Det er mod denne privatretlige opfatning af odelstilegnelsen indvendt, at sagaerne ikke gir udtryk for nogen ændring i bøndernes privatretlige forhold til jorden. »Rent privatretligt seet, forblev [alt] ved det gamle, idet man kunde arve og odle, kjøbe og sælge, handle og vandle som før«, siger Hertzberg[1]. Lad os se, hvorledes dette stemmer med Egilssagas beretninger:

Paa Torgar bor lendermanden Bjørgolf, som af et ældre ægteskab havde sønnen Brynjolf og paa sine gamle dage indgik »lausabryllop« med Hilderid Hognesdatter fra Leka, med hvem han fik Hilderidsønnerne. Ved Bjørgolfs død faar de sidste ingen del af farsarven, men flytter med sin mor til Leka, hvor de og moren overtar arven efter morfaren Hogne. Brynjolf overtar sin farsarv paa Torgar, blir kong Haralds lendermand, faar af ham »større veizler, end hans far før har havt«, samt finneferden, konungssýsla á fjalli og finnehandelen, hvilket ogsaa hans far har havt.

Efter Brynjolfs død overtar hans søn Baard, som havde ægtet Sigrid Sigurdsdatter af Sandnes, sin farsarv og blir kongens lendermand med samme veizler og syssel, som faren har havt. Baard og hans ven Torolf Kveldulfsson deltar i Hafrsfjordslaget, hvor Baard dødelig saares. Da han føler døden nærme sig, lod han kong Harald kalde og siger saa: »Hvis saa sker, at jeg dør af disse saar, da vil jeg bede eder, at I lader mig raade for min arv.« Da kongen indvilger heri, sa han: »Al min arv vil jeg, at min felage og frænde Torolf skal tage,

[1] Lén og veizla s. 304.

land og løsøre. Ham vil jeg og give min kone og min søn til opfostring, thi jeg tiltror ham det bedst af alle mænd.« Han »fester« denne kontrakt efter lovens forskrift (som log voro til) med kongens tilladelse. Med kongens orlov drager Torolf senere nord til Torgar for at tiltræde Baards arv, og »kongen gjør med ordsending og jærtegn, at Torolf skal faa alt det, som Baard gav ham; han lader det følge, at denne gave var gjort med kongens raad, og han vil lade det være saaledes«. Kongen gjør Torolf til lendermand og veiter ham alle de veizler, som Baard havde havt, og dertil finnefærden. Da Torolf kommer til Torgar, meddeler han Sigrid Baards død, og »at Baard havde givet ham efter sig land og løsøre og det kvánfang, som han før havde eiet. Bærer siden frem kongens ord og jærtegn«. Sigrid bøier sig for kongens vilje, hvis hendes far ikke var mod partiet, hvad han ikke er. Torolf fæster Sigrid hos hendes far og holder siden bryllop med hende. Strax efter dør Sigurd paa Sandnes, og Torolf »tog al arv efter ham«.[1] Da Torolf nægter Hilderidsønnerne andel i arven efter deres far Bjørgolf, fordi de var konkubinebørn, bagtaler disse ham hos kongen og beskylder ham for uredelig erlæggelse af finneskatten. Følgen blir, at kongen overdrager syslen paa Haalogaland og finnefærden til Hilderidsønnerne, og samtidig konfiskerer han (kastaði eigu sinni á) »boet i Torgar og alle de eiendomme, som Brynjolf havde eiet,« og gir Hilderidsønnerne forvaltningen over dette. Torolf drager da med det løsøre, han kunde disponere over (mátti með fara) og sine frigivne og træler nord til sit bo paa Sandnes[2]. Over sin hustrus farsarv disponerer han endnu frit, sælger og pantsætter de dertil hørende jorder for at holde sin

---

[1] Eigla c. 7—9.
[2] Eigla c. 9, 12, 16.

husholdning paa den vante fod. Paa en udenlandsfærd røver han kongens skib til hævn for, at kongens mænd har røvet hans. Enden blir, som bekjendt, at kong Harald overfalder Torolf paa Sandnes og fælder ham, hvorefter han konfiskerer alt hans gods paa Sandnes. Derefter overdrager kongen til Torolfs frænde, Eyvind Lambe, hans hustru og alt hans gods. Sigrid bøier sig atter for kongens vilje og blir Eyvinds hustru[1]. Mellem kongen og Kveldulfsfamilien blev nu bittert fiendskab, og den sidste forlod landet og bosatte sig paa Island. »De havde med sig alt det løsøre, som de kunde tage med sig. Men deres jorder turde ingen mand kjøbe af hensyn til kongens magt (firi ríki konungs)«[2]. Saaledes forholdt det sig med friheden til »at handle og vandle« i kong Haralds dage.

Det omtales i Eigla nogle gange ellers, at børn rolig tiltræder sin farsarv; tre gange handles der om kongsmænd, som staar paa god fod med kongen (s. 51 og 127 f., 232). Men da lendermanden Erik Alspak døde, tog kongens aarmænd hans arv »og kastede paa den kongens eiendomsret« (ɔ: konfiskerede den), mens Eriks søn Torstein var i England. Torstein henvender sig da til den engelske konge Adalstein med bøn om at »sende ord« til sin fostersøn, Haakon den gode, som da var bleven Norges konge, om at Torstein maatte faa sin arv og eiendomme i Norge. Torstein og Egil Skallagrimsson reiser saa til Norge, hvor Torstein opfordrer aarmændene til at udlevere ham sin farsarv. Disse overdrar ham forvaltningen (varðveizla) af arven, indtil kong Haakon har afgjort sagen. Kong Haakon »lod Torstein naa sine eiendomme, og dertil blev han kongens lendermand, som hans

[1] Eigla c. 22.
[2] Eigla c. 25 (s. 81).

far havde været«[1]. Ligesaa tillader kong Haakon, at Egil med lov og ret indtaler sin hustrus farsarv, som kong Erik Blodøkse havde tildømt Berg-Onund, hvis bror Atle den korte nu sad inde med den. Karakteristisk er Atles svar paa Egils tiltale: »Længe har vi hørt det, Egil, at du er en uforligelig mand (újafnaðarmaðr), men nu faar jeg erfaring for det, naar du tænker at indtale det gods i min besiddelse, som kong Erik tildømte min bror Onund. *Havde kong Erik da at raade for bud og bann her i landet.*« Enden blev, som bekjendt, at sagen afgjordes ved holmgang mellem Egil og Atle, og i den seirede Egil, som derpaa tiltraadte arven[2].

Det forekommer mig, at vi efter disse oplysninger ikke har ret til at tale om, at den *privatretlige adkomst til jorden* respekteres under Harald Haarfagre og særlig ikke arveretten. Det er aabenbart sagaens mening, at *kongens bud og bann* (ɔ: *regjeringsmagt*) *gaar foran al arveret.* Det er en kongelig *naadesag*, om arveretten skal gjælde[3].

Jeg vil særlig fremhæve Harald Haarfagres ret til at disponere over sin lendermand Baards gods og hustru, ikke blot over hans veizler og len, men over hans privatgods. En saadan dispositionsret er fuldstændig uhjemlet i vore gamle love, og den var ca. 1200, da Egilssaga forfattedes, utvilsomt uden sidestykke i praxis. Ud fra sin tids retsforudsætninger kunde forfatteren umulig komme til at opstille en saadan retsregel. Kongens disposition over Sigrid, efterat han har fældet hendes anden mand, Torolf, og konfiskeret hans gods, har derimod en nøiagtig parallel i Olaf den Helliges disposition over Ølve paa Eggs enke, efterat han havde dræbt Ølve og konfiskeret

[1] Eigla c. 62—63.
[2] Eigla c. 65.
[3] Eigla c. 63.

hans eiendomme. Det hedder der udtrykkelig, at »kongen da var hendes formynder« (en forráð hennar hafði þá konungr)[1]. Ølve efterlod sig 2 sønner.

Vi vil forgjæves i retsbøgerne søge nogen hjemmel for denne kongens ret til at disponere over sine mænds arv, end sie over deres enker. Derimod er denne regel en velkjendt bestanddel af den europæiske lensret. De germanske konger optog fra de romerske keisere den regel, at et kongeligt ægteskabspaabud, erhvervet af beileren, erstattede brudens og hendes slægtsformynders samtykke til ægteskabet. Denne kongelige ægteskabstvang udøvedes baade af Vestgoterkongerne og Merovingerne; men der reiste sig en reaktion mod dette priviligerte kvinderov, og Chlothar II forbød i 614, at nogen begjærede en enke eller jomfru tilægte per auctoritatem regiam. Men derved udryddedes ikke denne sedvane. De anglonormanniske konger solgte ligefrem sine lensmænds arvedøtre og enker til den høistbydende[2]. I Henrik I's kroningsbrev af 1100 hedder det: »Hvis nogen af mine baroner eller andre mænd ønsker at bortgifte sin datter eller søster eller niece eller kusine, lad ham tale med mig derom; men jeg vil ikke tage noget af ham for tilladelsen eller forbyde ham at bortgifte hende, uden til min fiende. Og hvis en af mine baroner eller andre mænd ved sin død efterlader en datter som arving, vil jeg bortgifte hende med hendes land med mine baroners raad. Hvis han efterlader en enke uden børn, skal hun beholde sin dos og ægteskabspart, og jeg vil ikke bortgifte hende mod hendes vilje«[3] etc. Det fremgaar af brevet, at kong Henriks baroner har samme ret over sine vasaller. Vi har sikre spor af dette lensretlige formynderskab i England tilbage til sidste halv-

[1] Heimskr. ed. F. Jónsson II 224—5.
[2] Brunner RG II 56—7.
[3] Pollock and Maitland HEL I 306.

del af det 10. aarh.[1] Skal vi tænke os, at Egilssagas forfatter har digtet disse fortællinger om Haralds arve- og kvindedispositioner paa grundlag af den samtidige lens-retlige praxis i England? Denne udvei forekommer mig udelukket. Fortællingen hænger for nøie sammen med Kveldulfsættens historie og med personernes fuldt historiske ætteforbindelser til, at vi kan anse den for digtning. De maa ansees for fuldt paalidelige historiske kjendsgjerninger. Men da er kun en forklaring mulig: Kong Harald har disponeret over sine lendermænds arv og deres enker efter den fransk-engelske lensrets regler. Ja vi kan tilføie: Hans odelstilegnelse og hele hans lensorganisation er en reception af samtidens europæiske lensret.

Det er en bekjendt sag, at Munch, Keyser og Aschehoug opfattede kong Haralds odelstilegnelse paa denne vis. Men saa kom Maurer og efter ham Sars og benægtede, at dette var muligt, da en saadan lensret ikke existerede i Europa paa Haralds tid. Hertzberg har dog fundet Haralds forfatningssystem saa ligt lenssystemet, at han har følt sig opfordret til udtrykkelig at afvise de ældre historikeres forklaring og henviser til Maurers og Sars's begrundelse. Derhos fremhæver han, »at feudalordningen var af militær oprindelse, medens Haralds saakaldte tilegnelse af odelen intet har med forsvarsvæsenet at gjøre, men saameget mere med hans fiskale foranstaltninger. Hverken forbilledet eller formaalet tjener derfor til at forbinde hans skattevæsen med feudalvæsenet. Og ligesaa umulig er sammenligningen paa andre punkter. Medens et frankisk feudum var et kongeligt jordegods eller andet »beneficium«, der overdroges den belenede mod visse tjenestepligter, overdrog kong Harald de norske bønder intetsom-

[1] Maitland, Domesday Book and Beyond s. 310.

helst, men lod dem, forsaavidt de underkastede sig ham, rolig forblive i besiddelse af sine arvede eller anderledes erhvervede eiendomme, og medens feudallenet ansaaes for og fra først af ogsaa benævnedes en »velgjerning«, for hvis modtagelse »beneficiaren« var kongen tak og troskab skyldig, var det med alt andet end erkjendtlige følelser, at de norske bønder modtog den skattebyrde, som var den eneste foranstaltning, som Harald Haarfagre for deres vedkommende satte i værk«[1].

Dette ræsonnement er ikke overbevisende og særlig ikke sammenligningen mellem de norske bønder og udlandets lensmænd. Hvis vi derimod sammenligner de norske lensmænd (jarler og herser eller lendermænd) med udlandets lensmænd, da springer det strax i øinene, at hovedøiemedet med begge er oprettelsen af en lenshær, der stadig staar til kongens tjeneste. Bønderne er ligesaalidt her hjemme som i udlandet kongens »lensmænd« i teknisk forstand. Kongen er ikke bøndernes lánardróttinn i samme forstand, som han er sine lensmænds lánardróttinn. For at opnaa en bedre indsigt i disse forhold vil vi kaste et blik paa det europæiske lensvæsens oprindelse.

Som af Hertzberg bemærket, er lensvæsenet baseret paa en forening af vasallitet (norsk: haandgang) og beneficialvæsen (norsk: veizla). Det karakteristiske for vasallen er, at han staar i et specielt troskabs- og tjenesteforhold til herren, som paa sin side skylder ham beskyttelse (norsk: traust). Det karakteristiske for beneficiet er for det første, at det er en løn for vasaltjeneste (»riddersold«), dernæst at det ikke er en overdragelse til eiendom, men et laan, som falder tilbage til herren, saavel ved vasallens død (mannfall) som ved tronskifte (herrenfall) og endelig ved vasallens troskabsbrudd. Det er

[1] Lén og veizla s. 305.

nu almindelig antaget, at beneficiet har sit specielle forbillede i det kirkelige precarium, og det af den grund, at Karl Martel ikke kunde disponere over kirkegodset, som han i stor udstrækning anvendte til beneficier for sine vasaller, paa anden maade end som laan. Tidligere havde Merovingerne lønnet sine mænd med landgaver, som imidlertid i henhold til det almindelige germanske gavebegreb ikke stiftede fuld afhændelig og arvelig eiendomsret til det modtagne land, hvis en saadan ikke udtrykkelig i kongeskjødet var stipuleret. I regelen overførte den kongelige landgave en begrænset eiendomsret, idet landet ikke uden kongens samtykke kunde afhændes til andre, og hvis donataren døde uden mandlige arvinger, faldt det som oftest tilbage under kongen; ligesaa hvis donataren svigtede sin troskabspligt. Med kongeskjødet fulgte immunitet og grundherredømme, hvilket vil sige overdragelse af den kongelige regjeringsmagt (twinc unde ban = norsk: bóð ok bann) over det tilskjødede territorium og dets beboere. Efter Karl Martels tid blir den kongelige landgave almindelig ændret til forlening (beneficium) efter de af ham oprettede kirkegodslens forbillede[1].

Hvad er det for »land«, den merovingiske konge og agilolfingiske hertug bortskjænker? Svaret lyder: det er krongods. Og til krongods hører, foruden kongeættens gamle familiegods, fiskalgods i de erobrede lande, konfiskeret privatgods og alt herreløst land[2].

---

[1] Se Brunner, RG II §§ 91—94, jfr. I § 26 og om Merovingernes og Agilolfingernes landgaver Brunner, Forschungen s. 1 ff. Schröder, RG[3] s. 24, 27, 28, v. Amira, Recht §§ 49—51, 65.

[2] Brunner, RG II 71—72 jfr. I 203. Schröder, RG[3] s. 206 jfr. 210 f.

Richard Schröder fremsatte i sin tid[1] den lære, at donatarens begrænsede ret til den kongelige landgave havde sin retsgrund i et kongeligt grundregal (Bodenregal). Men da Brunner[2] havde forklaret denne retsbegrænsning ud fra det germanske gavebegreb, blev dette accepteret af Schröder[3]. Ogsaa frankerkongens dispositioner over kirkegodset opfattede Schröder oprindelig som en følge af hans grundregal. Men da Ulrich Stutz havde paavist, at disse dispositioner var et udslag af den germanske eiendomskirkeret (Eigenkirchenrecht), der atter skulde have sit forbillede i den germanske eiendomstempelret, gik saavel Schröder[4] som Brunner[5] over til denne lære. Til eiendomskirkeretten kommer jeg senere tilbage. Grundregalet fandt sit retlige udtryk i kongens eiendomsret til herreløst land, i rydnings- og kolonisationsprivilegier, i almennings- og rydningsafgift, i strøm-, vei- og strandregalet, i forst- og jagtbannet og senere i bergverks- og saltvindingsregalet[6].

Germanisterne bestrider, at kongegaven kan gribe forstyrrende ind i private jordeiendomsforhold. Men jeg føler mig ikke overbevist om, at germanisterne i dette stykke har ret. Jeg vil henlede opmærksomheden paa en række bayerske gavebreve til kirker, hvor det udtales, at den bayerske hertug samtykker i dispositioner over privatgods. Det hedder saaledes, at giveren per licentiam eller per consensum eller under hertugens medvirkning traderer til en kirke ea quae habuit, mancipia sua eller colonias eller rem propriam, heredidatem suam, propriam

---

[1] Zt der Sav.-Stift. II 78 f.

[2] Forschungen s. 38 f.

[3] RG[3] s. 212 f.

[4] RG[3] s. 208.

[5] Grundzüge[1] s. 67 f.

[6] RG[3] s. 207 f.

hereditatem, partes hereditatis, possessionem propriae hereditatis, aliquid de hereditate, quam mihi meus genitor dereliquit, de propria alode seu de adquisitione sua. Roth antog, at den hertugelige afhændelseskonsens over privatgods havde sin grund deri, at dette gods skrev sig fra en hertugelig landgave eller forlening, som modtageren ikke uden giverens samtykke kunde afhænde til andre. Brunner kan imidlertid ikke uden videre tiltræde denne forklaring. Han oplyser derhos, at omtrent ²/₈ af traditionsbrevene ikke omtaler denne afhændelseskonsens, at den i enkelte brevsamlinger aldrig fremhæves ved gaver af proprietas eller af hereditas, og at en og samme person snart afhænder med, snart uden afhændelseskonsens. Han antager derfor, at afhændelseskonsensen dels har sin grund deri, at giveren har hørt til homines potestatem non habentes[1], dels deri, at godset er rydningsgods paa fiskalland, dels i andre forhold, hvor hertugens samtykke var foreskrevet eller begjæret til gavens retsbeskyttelse. I tvilstilfælde mener dog ogsaa Brunner, at konsensen har sin retsgrund deri, at den omhandlede proprietas eller hereditas er erhvervet ved en hertugelig landgave af res dominica, selv om ikke brevet udtrykkelig fremhæver dette moment[2]. Jeg vil foreløbig ikke udtale nogen dom om rigtigheden af denne forklaring. Jeg vil blot fremhæve, at der i det 8. aarh. i Bayern ikke saa sjelden disponeres over privatgods (proprietas, hereditas) med fyrstens samtykke, og at dette samtykke er en betingelse for dispositionens retskraft.

Jeg vender mig dernæst til det angelsaksiske folcland og bócland. Fra 1830—1893 var alle forskere enige om, at folcland betegnede ager publicus eller oprinde-

---

[1] Se om disse Forschungen s. 10—11.

[2] Forschungen s. 14—15, jfr. s. 12—13.

lige »statsalmenninger«, og denne lære fastholdes tildels endnu af tyske germanister[1]. I 1893 gjenoptog og begrundede Paul Vinogradoff[2] Spelmans gamle forklaring af folcland som »land held by folk-right«, d. e. odel (terra familiae), og denne tydning er siden godkjendt af de engelske retshistorikere Pollock og Maitland[3] og nærmere begrundet af professor Vinogradoff i hans nye bog »The growth of the manor« (s. 142 ff. og noten s. 244 ff.). Han siger her: »The rules which governed family property — — — were rules of popular custom, of folk-right, and the land which came under the action of these rules was **folcland**, as opposed to land which had been exempted from them through the influence of the Church, the legislative action of king and witan and the formal testimony of charters or books—**bócland.** This latter class of land was growing steadily« (s. 142—43).

Bócland er priviligeret land, skabt ved en kongelig landbóc. Kun overkongen, ikke underkongen, kan udstede en landbóc. Ved denne modificeres eller ophæves den almindelige folksret, specielt i den retning, at bóclandet kan blive virkelig individualeiendom, hvorover eieren frit kan disponere saavel inter vivos som mortis causa. Vi finder derfor bócland betegnet som »terra testamentalis« eller »terra hereditaria«, hvorved der netop sigtes til dets egenskab af individualeiendom i modsætning til folclandet som slægtseiendom[4]. Ganske karakteristisk er det, at kongen lader sit eget folcland forvandles til bócland, for at han kan opnaa en friere raadighed derover.

---

[1] Schröder RG[3] s. 210 finder den ialfald rimeligere end Vinogradoffs forklaring.

[2] Engl. Hist. Rev. VIII 1—17.

[3] Hist. of Eng. Law I 38—39 og særlig Maitland, Domesday Book and Beyond s. 226—340, særlig s. 244 ff.

[4] The growth of the manor s. 209.

Vil en undersaat forvandle sit folcland til bócland, trænges dertil kongelig »konfirmation«[1].

Professor Maitland[2] har gjort det klart, at den angelsaksiske konge ved sine »landbøger« ikke blot disponerer over krongods, men ogsaa over sine undersaatters odelsgods (folcland), og han kalder altsammen »tellus mea«, »terra iuris mei«. Det er selve landet, han bortskjøder, »med alle sine tilliggelser, marker, havnegange, skoge og enge«. Han giver selve grunden. Landbogen udtaler: »perpetualiter trado et de meo iure in tuo transscribo terram — — — ut tam tu quam posteri tui teneatis, possideatis et quaecumque volueris de eadem terra facere liberam habeatis potestatem«[3]. Men, hvad vil det sige, at kongen paa denne vis disponerer over sine undersaatters folcland? Jo, baade Maitland og Vinogradoff antager, at han trods skjødets ord i virkeligheden ikke disponerer over sine undersaatters odelsjord, men kun over sine kongelige regjeringsrettigheder og specielt sine fiskalrettigheder over denne. Bóclandseieren blir saaledes, hvor det ikke gjælder krongods, kun eier af de kongelige rettigheder over landet, medens folclandseieren (odelseieren) uforstyrret og ukrænket beholder sin private eiendomsret til jorden. Denne fortolkning indeholder neppe den hele sandhed. Det forekommer mig klart, at odelsretten (folclandsretten) umulig kan bli helt uberørt af det factum, at kongen har disponeret over privat folcland og derved forvandlet det til bócland. Derved er ialfald indtraadt den meget væsentlige forandring, at folclandseieren har faaet en ny landlord eller landrica over sig, der i kraft af sin private hjemmel udøver de kongelige rettigheder over ham

---

[1] l. c. s. 246.

[2] Domesday Book and Beyond s. 226 ff.

[3] l. c. s. 231.

og hans land. Og denne hjemmel er ifølge landbogens egne ord erhvervet i kraft af kongens eiendomsret til hans land. Det kan da ikke være en tom frase, at kongen kalder den private jordeiers land »terra iuris mei« eller »tellus mea«? Der maa ligge en retslig realitet til grund for dette udtryk. Ja, denne retslige realitet er, at kongen opfatter sin herskerret (imperium) som en eiendomsret (dominium). Med andre ord: kongen opfatter sig som eier af land og folk. Dette er ikke en opfatning, som først skabes af det 12. og 13. aarh.s feudalret[1]. Den er tvertimod urgermanisk. Jo længere tilbage vi gaar i tiden, des mere vil vi finde, at herskerrettigheder er eiendomsrettigheder, eiendomsting og -gjenstande, hvorover kongen disponerer med samme ret og paa samme maade, som den private mand disponerer over sine eiendomsting. Et talende bevis herfor er netop den germaniske eiendomskirkeret, som jeg foran har nævnt. Hele kirkeregjeringen forvandles hos germanerne til en kirkeeiendomsret med alle dens privatretlige beføielser. Det er dette, som i Gulatingsbogen 15 har faaet det karakteristiske udtryk, at »gera kirkiur at fekaupe« (at bygge kirker til godserhverv). Ligesaa karakteristisk er det, at vore loves og sagaers udtryk for regjeringsmagten (bóð ok bann) tillige er det tekniske udtryk for eiendomsretten. Omkring aar 1200 fører Garmomændene paa et stevne ved Tesservand sine »hævdsvidner (fyrnuvitni) paa, at de i 30 vintre havde raadet for sine [fiske]bodvolde med bud og bann«[2], ganske som kong Erik Blodøkses bud- og bannsret i Egilssaga anføres som hjemmel nok for hans disposition over Egils hustrus arvegods.

---

[1] Se Domesday Book and Beyond s. 240—41.
[2] DN II no. 4.

Jeg mener altsaa, at man ikke kan afvise de ældre historikeres teori om, at kong Haralds »tilegnelse af odelen« var en »lensretlig« foranstaltning, med den bemærkning, at en saadan lensret paa Haralds tid var ukjendt i Frankrig og England. Det er saare langt fra, at den var ukjendt; den kan forfølges tilbage til aar 600 baade i England og Frankerriget. Og endnu havde ikke den primitive identification af regjeringsmagt og eiendomsret veget plads for den senere lensretlige sondring mellem overeiendomsret (dominium directum) og undereiendomsret (dominium utile). Først ved den kanoniske rets seir i det 12. aarh. banes veien for den moderne opfatning af kronen som en juridisk person, over hvis rettigheder kongemagtens indehaver kun har en begrænset raadighed[1].

Jeg nærer saaledes ingen tvil om, at kong Haralds odelstilegnelse er et udslag af den germanske storkonges eiendomsret til landet[2]. Jeg anser derfor sagaernes ord for rigtige. Misforstaaelsen er ikke paa bøndernes og sagamændenes side, men hos vore moderne historikere.

Et i mine øine aldeles afgjørende bevis for beskatningshypothesens urigtighed leverer de shetlandske og orknøiske skatte- og jordebøger, hvis indhold jeg netop i disse dage har lært at kjende, og som jeg derfor ikke kunde paaberaabe mig i mit foredrag i Videnskabsselskabet. Disse jordebøger viser, at Shetlands- og Orknø-

---

[1] Se herom H. Hjärne, Kyrkliga inflytelser inom Sveriges äldre statsrätt i Bidrag till Sverges medeltidshistoria tillegnade C. G. Malmström. L. M. Bååth, Bidrag till den kanoniska rättens historia i Sverige.

[2] Af Landnámas beretning (Hauksbók c. 294) om, at kong Harald bestemte, at ingen skulde tage mere land paa Island, end han med sit skibsfølge kunde fare om med ild paa en dag, synes at fremgaa, at han ogsaa ansaa sig som »eier« af Island.

jarlerne har oppebaaret skat og leding af alle jordbrugere paa øerne, hvad enten de var leilændinger eller óðalsmenn (udallers); men landskyld (landmail = landmáli?) kun af jarledømmernes leilændinger[1]. Her er skattr og landskyld holdt fuldkommen ud fra hinanden og uden tvil lige fra Harald Haarfagres dage. Og »skatten« er ikke af disse norske øboere opfattet som udtryk for en »tilegnelse« eller en »ophævelse af odelen«. Trods sin ældgamle skattepligt har de vedblevet at opfatte sig selv som fri óðalsmenn.

At gaa ud fra, at vore fædre skulde opfatte et skattepaalæg som en »tilegnelse af odelen«, er at tillægge dem en juridisk naivitet, som man forgjæves skal søge exempler paa baade i love og i sagaer, og som aabenbart var dem ganske fremmed. Viser ikke saadanne træk som det foran (s. 112) omtalte, at man vil have en skattr eller gjald betegnet som gjǫf, at de gamle havde sine juridiske begreber fuldkommen i orden? Og viser ikke retsbøgerne det samme? Hvor i den germanske verden finder man vel en mere bestemt, bevidst og konsekvent juridisk ordbrug end i Gula- og Frostatingsbøgerne og i den islandske Grágás? Jeg tillader mig her at henvise til Hertzbergs eget Glossarium og til v. Amiras Westnordisches Obligationenrecht.

Hermed kunde jeg godt slutte. Men jeg vil dog endda sige et par ord om Yngvar Nielsens konfiskationshypothese. Hvis jeg ikke følte mig saa inderlig overbevist om, at sagaernes beretning om kong Haralds »odelstilegnelse« var korrekt, vilde jeg ubetinget foretrække konfiskationshypothesen for beskatningshypothesen. Men

[1] Gilbert Goudie, The celtic and scandinavian antiquities of Shetland (1904) s. 172 ff. Peterkin, Rentals of the ancient Earldom and Bishopric of Orkney (1820).

der er andre historiske kjendsgjerninger end de ovenanførte, som staar i veien for konfiskationshypothesens antagelse. Disse kjendsgjerninger er paa den ene side sagaens beretning om, at kong Harald tilegnede sig »alt land, baade bygt og ubygt, ja endog sjøen og vandene«, og paa den anden side lovenes bestemmelse om, at almenningerne tilhører kongen. Jeg slutter fra bøndernes brugsret i almenningen og fra hauldernes og bøndernes ret til hvalfund[1], at almenningerne baade tilfjelds og tilhavs (hit efra og hit ytra) i fylkesstatens tid har været bøndernes og ikke kongens eiendom. Det kongelige almennings- og strandregale er derfor efter min opfatning en følge af kong Haralds tilegnelse af alt land. Heraf flyder saa atter, at vi ikke kan begrænse hans odelstilegnelse til blot og bart de konfiskerte privateiendomme. »Tilegnelsen« har et større omfang og en dybere retsgrund end den, Yngvar Nielsen vil lægge ind i den.

[1] G. 149. F. XIV 10.

NOGLE STUDIER
I
SAXO GRAMMATICUS.

AF

DR. LUDVIG DAAE.

For et Aars Tid siden fortolkede jeg efter de Studerendes Ønske i et Par Semestre udvalgte Dele af Saxos beundringsværdige Verk, fortrinsvis Partier, der angaa Norge. Disse Forelæsninger, ved hvilke jeg havde den sjeldne Glæde at see ogsaa en dansk Student blandt mine stadige Tilhørere, have givet Anledning til, at de nedenstaaende Bemærkninger ere nedskrevne.

I.

En samlet Undersøgelse af Saxos personlige Forhold til Norge og hans Verks Betydning som Kilde særlig til Norges Historie er endnu ikke anstillet. For de danske Forskere har en saadan Undersøgelse ligget fjernere. De norske Historikere have i den Grad betragtet »vore« (ɔ: Islændingernes) Sagaer som de afgjort paalideligste Kilder til norsk Historie, at Saxo nærmest kun er bleven benyttet som en subsidiær, supplerende Kilde. Efter min Mening fortjener Saxo navnlig for sin Samtids Vedkommende en større Opmærksomhed, naturligvis især,

hvor det gjelder Norges Forhold til Danmark og Sammenstød mellem de to Riger.

Det følger af sig selv, at det, naar man vil danne sig en Mening om Saxos Værd for norsk Historie, maa blive af største Betydning at komme paa det Rene med, hvilken Adgang og hvilke Betingelser Forfatteren har havt til at skaffe sig Kundskab om Norges Land, dets Forhold og dets historiske Traditioner. Hidtil har man paa Forhaand antaget, at hans Efterretninger om Norge alene have beroet paa de Fortællinger om dette Land, han har kunnet høre af Danske eller, om det kom høit, paa de Iagttagelser, han har havt Leilighed til at gjøre, naar Nordmænd eller Islændinger indfandt sig i Danmark.

Jeg er derimod kommen til den Tro, at Saxo personlig har besøgt Norge og befaret en større Del af dets Kyster, og at han saaledes har havt Anledning til ved Selvsyn at skaffe sig en langt sikrere og frugtbarere Kundskab om Landet, end den, man kan erhverve blot gjennem Andres Fortællinger. At Saxo har været i Norge, mener jeg at gjøre sandsynligt ved en Sammenligning mellem hans Beretninger om de to Tog, som Valdemar I har gjort til Norge i Aarene 1165 og 1168.

Det første af disse Tog skildres, skjønt det indledes med en længere Oversigt over Hovedbegivenhederne i Norges Historie efter Harald Gilles Død, i sig selv temmelig kortfattet[1].

Men desto udførligere, livfuldere og mere interessant beskrives det andet Tog. Herpaa maa man allerede af den Grund sætte saa meget større Priis, som dette Tog ikke med et Ord omtales i nogen islandsk Kilde, saa at altsaa Historien paa dette Punct vilde være gaaet fuld-

---

[1] Saxo, ed. P. E. Müller p. 793—795.

stændig til Grunde, om ikke Saxo havde bevaret den[1]. Grunden til, at Saxo med saa stor Forkjærlighed har beskrevet dette andet Norgestog, kunde allerede søges i en for ham meget vigtig Omstændighed. Absalon, som vel at mærke ikke omtales som Deltager i det første af Valdemars norske Tog og derfor maa antages ikke at have havt noget dermed at gjøre, sees udtrykkelig ikke alene at have været med paa det andet, men endog under dette at have spillet en betydelig Rolle. Saxo, »Absalons Klerk«, kunde altsaa af sin Patrons Mund have faaet en Besked om dette Tog, fyldigere og for ham betydningsfuldere, end den, han har havt om det første.

Men Beretningen har Momenter, som aabenbart lettere kunne forklares som umiddelbart stammende fra et Øienvidnes Iagttagelser, end som Gjengivelser af Andenmands Fortælling, hvor fortrinlig en saadan end kunde have været.

Skildringen af Valdemars Modtagelse i Tønsberg, hvor man gaar ham i Møde med festlig Procession, »saa at man ved en religiøs Ceremoni gjorde sin Underkastelse fuldkommen«, er meget malende. Erling Skakkes Stridsmænd havde flygtet fra Borgen. Det er høist interessant at læse: »Kongen steg op ad Bakken[2] [til »Slotsbjerget«],

[1] Det er høist characteristisk, at Keyser med sin devote Kulsviertro paa Sagaernes Ufeilbarhed og Fortrin for andre Kilder tager saa lidet Hensyn til Saxos prægtige Beretning, hvis Sandfærdighed og Paalidelighed skulde synes indlysende for enhver fordomsfri Læser, at han alene omtaler den i Forbigaaende med den Bemærkning, at Valdemar I »skal have (!!) landet i Viken«, men snart maatte vende om! (Norges Historie af R. Keyser, udg. af O. Rygh, Christiania 1870, I, S. 97.

[2] Der staar (p. 818): *superato clivo.* Det maa aabenbart være den Bakke eller Klev, som endnu hedder »Danekleven«. Skulde den have faaet sit Navn ved denne Leilighed?? En liden Ø ved Tønsberg hedder ogsaa »Danholmen«.

betragtede Fjeldet, beundrede dets steile Top og erkjendte, at Befæstningen var uindtagelig, idet Naturen her havde gjort mere, end Kunsten.«

Er denne livfulde Gjengivelse af Kongens Stemning og Tale paa Slotsbjerget allerede mærkelig, gjelder dette endnu mere andre Steder i Fortællingen. Efterat Misfornøielsen med Toget hos nogle af de danske Krigere er skildret gjennem Nils Oxes Tale i første Person og Absalons bestemte Optræden derimod, faar man høre om Flaadens Seilads videre langs Kysten. Man kom, hedder det, til Portør, og om denne Havn siger Saxo, at »den er berømt af Sigurd Slembes udmærkede Tapperhed, thi her var det, at han med faa Skibe beseirede en uhyre stor Flaade«.

Er det nu sandsynligt, at Saxo har hentet denne eiendommelige, netop for en Mand med historisk Sands særlig interessante Oplysning af Absalons eller en anden Deltagers senere Beretning til ham i Danmark? Det er ikke rimeligt, at almindelige Danske, naar de kom til Portør, just skulle have erkyndiget sig om Stedets historiske Minder eller, om noget saadant tilfældigvis var blevet dem berettet, bevaret, hvad de fik at høre, og bagefter fortalt det til Saxo. Tænker man sig derimod denne som personlig nærværende, bliver det en helt anden Sag. Mærkes maa det nu, at Sigurd Slembes Bedrifter netop høre til de Partier af Norges Historie, som Saxo med størst Udførlighed og Liv har beskrevet[1].

Maaskee endnu mærkeligere er det, at Saxo under Skildringen af Seiladsen nordover langs Norges Kyst gjør den Bemærkning, at man »kom saa langt, at ved Sommersolhvervs Tid befandtes Nætterne at være saa lyse

[1] Saxo p. 786—89. I den Skildring nævner han ellers ikke Sigurds Kamp ved Portør, hvilken dog kjendes ogsaa fra Sagaerne.

og i den Grad lige med Dagen, at der næsten ingen Forskjel blev paa Døgnets Tider, ja saa, at man endog om Natten kunde læse den fineste Skrift«.

Jeg spørger her: Er det antageligt, at man ombord paa Valdemars Flaade har været særlig literær og overhoved givet sig meget af med at læse Skrift, det være sig ved Dag eller Nat? Det er ikke sandsynligt, at Høvdingerne, end sige Mandskabet har givet sig af med at læse. Men har »Absalons Klerk« været med, kan det rigtignok let forklares, at dette Træk er kommet med i Skildringen.

Paludan-Müller har med vanlig Genialitet paapeget en Række af Stykker i den Del af Saxos Verk, som han har giver Navnet: »Absalonspartiet«, om hvilke Stykker det aabenbart maa antages, at de bero paa Saxos umiddelbare Iagttagelse af Begivenheder og Phænomener som Øienvidne. Han bemærker[1]: »Tager man Absalonspartiet nærmere i Øiesyn, vil man finde, at det for en stor Deel bestaar af høist livlige Enkeltskildringer, der vel i Texten ere stilistisk sammenarbeidede, men i den indre Sammenhæng temmelig løst forbundne.« Han nævner nu en Række Exempler paa saadanne Partier af Saxos Verk, om hvilke han siger, at »de røbe sig ikke alene som hidrørende fra et Øienvidne til de skildrede Begivenheder, men synes endog at være nedskrevne under det endnu friske Indtryk af de mærkelige eller rystende Scener«. Mellem de af Paludan-Müller fremhævede Steder er der flere, der angaa Begivenheder udenfor Danmark, f. Ex. »det prægtige Stykke om Arkonas og Karenz's Erobring, om Flaadens Farer og Absalons Aandsnærværelse paa Toget mod Julin og ved det mislykkede Forsøg paa at føre Flaaden ud gjennem Oder-

[1] (Dansk) Historisk Tidsskrift, 4. R., V, 337 flg.

mundingen ved Divenow« o. s. v. Er der da altsaa med Paludan-Müller Grund til at antage, at Saxo har ledsaget Absalon til Østersøens sydlige Kyster, bliver det ikke mindre sandsynligt, at han i 1168 har fulgt sin Herre til Norge.

Hvor langt mod Nord Valdemars Flaade er naaet i 1168, siger Saxo ikke bestemt, men fortæller kun, som vi have hørt, at man kom didhen, hvor Forskjellen paa Nat og Dag omtrent var borte. Munch[1] har ment, at man i dette Punct »neppe kan have været sydligere, end henimod Bergen, maaskee man endog var kommen lige til Stadtland«, og han tilføier i en Note, at »dette forsaavidt er det rimeligste, som Forbjerget der afgav ligesom en bestemt Grændse for Indenskjærsfarten«. Det synes imidlertid mere sandsynligt at antage, at Seiladsen har strakt sig endnu adskilligt videre mod Nord, thi Bergen, ja endog Stadtlandet hører dog til den sydlige Del af Norge, hvor Sommernatten ikke let er i den Grad lys, som Saxo her beretter, at den var ved Nordgrændsen for Toget. Efter Ordene[2] skulde man endog tro, at Valdemar var naaet til »Midnatssolens Land«, hvilket dog paa den anden Side ikke er rimeligt. Sandsynligt turde det være, at han idetmindste er naaet op til f. Ex. Mundingen af Throndhjemsfjorden.

Det bør ikke lades ubemærket, at Iagttagelserne paa dette Tog aabenbart ligge til Grund for den kortfattede Omtale af Norges Natur, der findes i Saxos længe efter

---

[1] D. n. F. Hist. III, 27. Steenstrup (Danmarks Riges Historie I, 619) siger, at de Danske naaede »lige til Sognefjorden«. Men der er Forskjellen paa Nat og Dag ved Midsommerstid dog større end den af Saxo beskrevne, om end Sommernætterne overalt i Norge ere lysere end i Danmark.

[2] Der staar (Saxo p. 820): *Ad qvarum* (ɔ: *noctium*) *lumen, solis beneficio procuratum, levi contemplatione exiles literae legi poterant.*

den Tid skrevne og til Erkebiskop Andreas Sunessøn stilede Fortale til sit historiske Verk[1]. De Ord om det »yndigste« (*amoenissima*) Danmark og det vilde Norge (*tot inculta locorum spatia — — nihil praeter aspera saxa atque invias rupes*), som han under Beskrivelsen af Norgestoget lægger i Munden paa Nils Oxe, der vilde bevæge Valdemar til at vende om allerede ved Tønsberg, disse Ord ere ret overensstemmende med Fortalens kun endnu en Smule mere rhetoriske Udmaling af Norges ublide Natur[2]. Observationen af de lyse Nætter gjentages ogsaa i Fortalen, om end i varierede Udtryk.

II.

Den danske Forsker Dr. Axel Olrik, der har givet saa vigtige og betydelige Bidrag til Belysning af Saxos Oldhistorie og dens Kilder, har gjort sig megen Flid med at paavise, hvorfra Historieskriverens mange norske »Fornaldarsagaer« stamme[3]. Han mener at have godtgjort, at Saxo har dem fra Island, ja endog at hans Viden stammer fra en eneste, naturligvis Danmark besøgende Islænding. Men han mener tillige, at disse Saxos Fornaldarsagaer ere »tildannede og udformede af Nordmænd«. Islændingen skulde altsaa ikke have hørt disse Sagaer hjemme paa sin fjerne Ø, han maatte først have hørt dem i Norge og derefter have gjenfortalt dem for Saxo.

For nu at forklare, hvorledes dette er gaaet for sig, fremsætter Dr. Olrik skarpsindige Formodninger, om »hvad Berøring med Norge har en Islænding haft, som er reist fra sit Hjemland til Danmark?« (S. 280). Han har, mener For-

---

[1] Saxo, pag. 13.

[2] *Saxei situs deformitas, rupes infoecundae et scopuli undiquesecus, tristes locorum salebrae.*

[3] Axel Olrik, Sakses Oldhistorie, norrøne Sagaer og danske Sagn. En literaturhistorisk Undersøgelse. Kbhvn. 1894, S. 272 fgg.

fatteren, skaffet sig Part i et Skib, der gik mellem Island og Norge, hvor der rimeligvis var baade Islændinger og Nordmænd ombord, og er saa kommen til en norsk Havn, allersnarest til Nidaros. For nu at komme derfra til Danmark, er han enten gaaet ombord paa et Skib, som har havt dette til directe Maal, eller i Mangel deraf paa et, der gik til det sydlige Norge, og er saa kommen ned langs Vestkysten til Lindesnes, hvorfra Skibet enten har sat Kurs ind efter Oslo eller seilet lige over Skagerrak forbi Skagen til Kattegat og Øresund.

Videre udvikler nu Forfatteren, at samtlige de norske Stedsnavne, der forekomme i Saxos Fornaldarsagaer, findes netop paa Kysten fra Throndhjemsfjorden til Lindesnes. »Islændingen« skulde da under sin Seilads langs Kysten have hørt Sagaerne og mærket sig Localiteterne. For at gjøre en saadan Antagelse sandsynlig anfører han Steder af Landnámabók, der skulle »give et Billede af, hvorledes den lange Seilads langs Kysten kortedes ved Fortællinger om de mærkelige Steder, man saa underveis«. Dr. Olrik udfinder, at »Saxos Stedfæstelser fordele sig paa hele Kystlandet fra Throndhjemsfjorden til Norges Sydspids«. Han paapeger Øen Hiteren med Baldershagen, Frøkasund, Rusla ved Indseilingen til Sognefjorden, Stikla paa Karmøen, Rennesø, Aumar o. s. v.

Som Resultat finder nu Dr. Olrik, »at hans Gjetning, at Saxos Fornaldarsagaer egentlig ere Skippersagaer, løser en hel Række Vanskeligheder« (hvilke jeg dog her ei vil gaa nærmere ind paa).

Villig anerkjender jeg Skarpsindigheden i Dr. Olriks udførlig fremsatte Hypothese. Men jeg tillader mig dog at spørge, om ikke »Vanskelighederne« endnu lettere end gjennem en Islændings hypothetiske Reise »løses« gjennem Sandsynligheden af Saxos egen personlige Færden langs den norske Kyst i det mindste fra Tønsberg og til langt

op imod Nord. Saxo egen ovenfor citerede Bemærkning om Havnen Portør som Skueplads for en Bedrift af Sigurd Slembedegn peger jo uimodsigeligt paa, at Ankomsten til denne Udhavn har foranlediget, at man har givet tilbedste Fortællinger om Sigurd, ganske som det i vore Dage af og til hænder, at Passagerer paa et Dampskib, endog Folk af tarvelig historisk Dannelse, komme til at tale om 1812 og »Najadens« Undergang, naar man passerer den ikke langt fra Portør beliggende Havn Lyngør, eller om 1532 og Christiern II, naar man befinder sig i Nærheden af det i samme District beliggende Hestnes.

Valdemar kom til Norge 1168 som forbunden med et Parti, der bekjæmpede Magnus Erlingssøn. Det er utvivlsomt, at der paa hans Flaade befandt sig ikke faa endog ret fremstaaende Nordmænd. Saxo siger jo selv udtrykkelig til Slutning, at de »fornemme Nordmænd, som havde ledsaget Kongen«, skilte sig fra ham, da han omsider vendte om og seilede tilbage til Danmark, »fordi de skammede sig ved at forlade sit Fædreland«.[1] Herpaa lægger jeg megen Vegt. Det var naturligvis i de høiere Classer, at den historiske Tradition fortrinsvis var bevaret, og Saxo tør derfor formentlig i et saa udsøgt Selskab have havt Anledning til at høre fuldt saa indholdsrige og paalidelige Beretninger som de »Skippersagaer«, en Islænding maaskee kunde gjøre Regning paa at indsamle under en Kystreise paa et almindeligt Handelsskib.

Om Mythologi og Sagnhistorie udtaler jeg mig ikke. Men det forekommer mig indlysende, at Saxo ikke kan andet end faa en ikke lidet større Betydning som Kilde til norsk Historie, naar man tør antage, at han som Del-

---

[1] Saxo p. 821: *Norvagiensis nobilitas, quæ venienti regi comes extiterat, linqvendae patriae pudore revertentem prosequi supersedit.*

tager i et dansk Tog til Norge har havt Anledning til at lære Landet at kjende, idet man kan være vis paa, at han har benyttet Leiligheden til at sætte sig ind i Forholdene og navnlig til at indsamle historisk Kundskab saa godt, som vel muligt.

Det seer ud til, at han ikke har følt sig tiltalt af Nordmændene. Flere Steder i hans Verk pege i denne Retning. Medens man neppe kan finde Ytringer hos Saxo, der tyde paa Uvilje mod de Svenske, thi dertil kan man dog ikke egentlig regne hans Paastand, at intet Folk villigere optager Landflygtige eller lettere bortjager dem[1], har han strengere Domme om de Norske. Han beskylder dem saaledes for, at de fremfor noget andet finde Behag i at drikke umaadeligt[2]. Er nu dette maaskee kun en henkastet Ytring, vidner et andet Sted om en dybere Antipathi. Det er der, hvor Saxo fortæller om Svensken Gunnar, der angriber Norge og først ødelægger Jæderen og derpaa beseirer den norske Konge Regnald og saa »for ret at hævne det overvundne Folk for dets Feighed satte en Hund til Høvding over det. Hvad skal man tro, at han hermed har tilsigtet, uden at lade et hovmodigt Folk føle sig grundig straffet for sit Overmod ved at maatte bøie sin stive Nakke for en gjøende Hund.« — — »Saaledes opnaaede han ved at knække Nordmændenes Hovmod, at de ret tydeligt fik at føle, hvilket Skaar der var gjort i deres Stolthed, eftersom de saa sig tvungne til at vise en Hund Lydighed.«[3] Saxos Udgiver, P. E. Müller

---

[1] Saxo p. 683: *Neque enim ulla gens exules aut promptius recipit aut facilius respuit.*

[2] p. 653: *Norvagienses summam in potionis magnitudine voluptatem habent.*

[3] p. 352: *Ut plenus superbiae populus insolentiam suam manifestius puniri cognosceret — — ita Norvagiensium tumore exploso obtentum est, ut liqvidius fastus sui detrimenta cognoscerent.*

udtaler her, at det neppe kan negtes, at Udtrykkene tale for, at Saxo ikke har yndet de Norske. Kunde det end tænkes, at disse til Fortællingen om ældgamle Oldsagn knyttede Udbrud nærmest kun burde forstaaes som rhetoriske Udbrud, er der dog ogsaa andre Steder hos Saxo, der bestemt tyde paa, at han ikke har holdt af Nordmændene. Fornemmelig bør her mærkes nogle meget heftige Ytringer i Sven Tveskjægs Historie. Saxo giver her en fabelagtig Fortælling tilbedste om Olaf Tryggvessøn og Sigrid Storraade. Det hedder, »at Olaf havde stevnet Sigrid til sig ombord paa et Skib, og da hun traadte ud paa en til dette anbragt Bro, blev Brættet, hun gik paa, trukket bort under hende, saa hun styrtede paa Hovedet i Vandet. Søfolkene, som havde faaet Befaling hertil, nøiedes saa ikke med at have tilføiet den ophøiede Dronning denne Tort, men for at lade hende forstaa, at de ansaa hende for et liderligt Kvindfolk, gave de sig til at raabe og vrindske ad hende. Dette var norsk fin Opførsel, fuld af Svig og Spot — hvo som viser det Folk Godhed og Venlighed, maa sandelig være belavet paa at faa alt andet end Tak derfor.«[1] Allerede Torfæus, hvis mangen Gang mærkeligt skarpsindige Bemærkninger ikke bør fornemt oversees, som den Keyser-Munchske Skole tidt har gjort (baade hvor det gjælder ham og Schøning), fandt det tænkeligt, at disse »Invectiver« staa i Forbindelse med Saxos Harme over Erling Skakkes formentlige Utaknemlighed mod Kong Valdemar[2]. En lignende Formodning udtaler P. E. Müller i Noterne til Saxo, uden som det synes at have været opmærksom paa Torfæus. Det kan derhos bemærkes, at Saxo, idet

[1] Saxo pag. 503: *Haec est Norvagica humanitas, dolis ac derisione instructa, — et sane quisquis ei populo humanitatem atque obsequium erogat, ingratis beneficium praestat.*

[2] Torfæi Hist. rerr. Norv. III 568.

han omtaler Magnus den godes Succession efter Harde-Knud i Danmark, i høie Ord roser sine Landsmænd for den Samvittighedsfuldhed, hvormed de respecterede den mellem Magnus og den danske Konge trufne Arvepagt, idet de fandt sig i at foretrække den fremmede Magnus for Sven Estridssøn, der var af dansk Kongeblod[1]. Det tør antages, at han her har villet rose sine Landsmænd paa de Norskes Bekostning.

III.

At Saxo saaledes, idetmindste til sine Tider, har været uvillig stemt mod de Norske, bør dog ingenlunde i væsentlig Grad forringe vor Tillid til ham som Fortæller af den virkelig historiske Tids, navnlig Samtidens Historie. Jo mere den norske Historieforskning kommer til at erkjende, at der ikke kan tillægges islandske Traditioner en saa vidtgaaende Tillid, som hidtil er viist dem, vil Saxos Værd sikkert blive mere og mere paaskjønnet.

Her skal kun gjøres et Forsøg paa en Sammenstilling af hans Historie med de sagamæssige Kilder til Magnus Erlingssøns Historie. Disse Kilder ere, som bekjendt, Fagrskinna og Snorre; Knytlinga Saga kan ikke komme i Betragtning. Selvfølgelig bliver her nærmest kun Tale om de Partier af Norges Historie i denne Konges Dage[2], der angaa Norges Berøringer med Danmark.

Det er indlysende, at Saxo ligeoverfor disse to islandske Kildeskrifter til Historien i Tiden fra 1161 nødvendigvis maa have visse Fortrin, hvilke dog hidtil ingenlunde ere ret bemærkede eller fremhævede.

Saxo levede nemlig for det første samtidig med hin Tids Begivenheder, medens Fagrskinna og Snorre ere

---

[1] Saxo p. 538.
[2] p. 540.

betydelig yngre. Førstnævntes Affattelsestid sættes nu med Rette saalangt ned i Tiden som 1230—1240, altsaa samtidig med Snorres Historieskrivning; den sidste kan altsaa ikke have benyttet Fagrskinna. Nu maa vistnok Morkinskinna, der antages ligesom Fagrskinna og Snorre at have ført Fremstillingen ned til 1177, men hvis senere og os her vedkommende Stykker ere tabte, rimeligvis være at henføre til en lidt ældre Tid (henimod 1230), og den har maaskee ligget til Grund for Fagrskinna. I ethvert Tilfælde staar altsaa Saxo Begivenhederne noget over en Menneskealder nærmere. Hertil kommer, at Saxo ganske sikkert gjennem sin daglige Omgang med Absalon, om hvis politiske Indflydelse og Betydning det er overflødigt at tale, har havt en særegen Adgang til at kjende Tidens danske og dansk-norske Politik og blive indviet i alle dennes Hemmeligheder. Snorre derimod og de anonyme Forfattere af (Morkinskinna og) Fagrskinna vare neppe i det heldige Tilfælde at kunne belæres af saadanne i Rigsanliggender nøie indviede Personligheder. De skreve i Haakon Haakonssøns Regjeringstid. Men da laa ikke alene, som Enhver veed, Erling Jarl, Magnus Erlingssøn, Erkebiskop Eystein og alle den Tids mægtigste Nordmænd forlængst i sin Grav, men — hvad der ikke nok kan fremhæves — Sverres voldsomme Omvæltninger havde knust de Ætter og Kredse, i hvilke Overleveringen fra de nævnte Mænds Dage under normale Forhold maatte kunne tænkes bevarede. Biskop Nicolaus af Oslo († 1225) har maaskee været den sidste, ganske vist høist ensidige og lidet paalidelige Bærer af hine Dages mere intime politiske Erindringer. Selv en Mand med Snorres Evner

[1] Jeg holder mig med Hensyn til disse Kildeskrifters sandsynlige Affattelsestid til Finnur Jonssons: Den oldnorske og oldislandske Literaturs Historie. II. S. 625—639.

har under sine Ophold i Norge havt vanskeligt nok for at skaffe sig dyberegaaende Indsigt om de Ting, hvorom her er Tale. Snorres Ven Skule Jarl maatte man jo nærmest tænke paa som hans Veileder, men Jarlen, opdragen, som han var, mellem Birkebenere, har neppe havt meget indgaaende Viden om Tiden før Kong Sverre.

P. A. Munch har da ogsaa i Fortalen til sin i 1859 udgivne Oversættelse af Snorre (pag. XXI) indrømmet, at det sidste Parti af dennes Verk er dets svageste, og anstillet forskjellige skarpsindige Betragtninger over Aarsagerne hertil.

IV.

Vil man nu studere den dansk-norske Historie i Tiden fra 1161 og ned gjennem de følgende Aar indtil 1170, vil det formentlig være mindre heldigt, saaledes som man almindelig har gjort, at forsøge paa gammeldags Maade at combinere Saxos og Sagaernes Beretning. De bør derimod betragtes hver for sig og saa sammenholdes, men ikke sammenblandes.

Magnus Erlingssøns Historie begynder, som bekjendt, dermed, at Kong Inges Parti, dengang han var falden 1161, besluttede fremdeles at holde sammen og ikke underkaste sig Haakon, Sigurd Munds Søn, hvis Parti havde vundet den foreløbige Seier. Efter en Raadslagning, om hvem man skulde tage til Konge blandt de kvindelige Descendenter af Kongehuset, faldt Valget paa Christina Sigurdsdatters og Erling Skakkes Søn. Hvor stor Tillid man kan skjænke Snorres udførlige Referat af de forudgaaende Forhandlinger — i Fagrskinna, der paa dette Punct har en Lacune, findes derom Intet — hvor Talere optræder i *oratio recta*, faar staa derhen. Men der er her en Omstændighed tilstede, som ikke alene lades uomtalt af Snorre, men som, saavidt jeg veed, heller ikke

senere Historikere have fæstet sig ved. I Sverres Saga (Cap. 83) faar man pludselig vide, at Kong Inge havde efterladt en Søn, Harald, der i Aaret 1184 optræder i Bergen mellem Magnus Erlingssøns Folk og længere ud paa samme Aar blev en af de Faldne i Slaget ved Fimreite. Dette er mærkeligt. Da Kong Inge selv ved sin Død var en ganske ung Mand, maa denne Harald ved Faderens Bortgang vistnok have været et lidet Barn. Men det var ogsaa den femaarige Cognat Magnus Erlingssøn. Haralds Forbigaaelse er altsaa mærkelig. Maaskee har han været en posthumus, ligesom Haakon Haakonssøn? I ethvert Fald er det af Interesse, at han, Kongesønnen, som voxen har fundet sig i at være Magnus's Tjener, og at ikke Nogen har fundet paa at benytte ham i Partiøiemed.

Efterat Magnus imidlertid var hyldet af Inges forrige Parti i Norge, men en haard Kamp øiensynlig vilde forestaa, inden der kunde tænkes paa at faa ham almindelig anerkjendt, besluttede Erling sig til at søge Hjælp hos Kong Valdemar og begav sig med sin Søn ned til Danmark. Snorre omtaler ikke, at Christina, Magnus's Moder, paa hvis nære Slægtskab med Valdemar Haabet om dansk Understøttelse vel for en væsentlig Del maatte bygges, dennegang var med paa Færden. Derimod medfulgte Kong Inges Moder, Dronning Ingerid, som her for sidste Gang omtales[1]. Hun ledsagedes af to Sønner; mellem dem har sandsynligvis været den senere Biskop Nicolaus, der dog endnu ei kan have været voxen. Videre medfulgte Jon Kutiza, en i den følgende Tid af og til nævnt ivrig Tilhænger af Magnus og Erling; han hørte hjemme i Thrøndelagen, var idetmindste siden Lendermand og nævnes endnu (1185) som tilhørende Kuflungernes Parti.

---

[1] Se det til Slutning tilføiede Excurs.

Færden talte 10 Skibe, og det hedder, at man henvendte sig til Kong Valdemar og til Dronning Ingerids danske Søn Buris.

Ogsaa Saxo kjender dette Danmarkstog, skjønt han kun nævner Erling og Magnus ved Navn. Han omtaler derhos, at det var Jylland, hvor de Norske kom hen. Han tilføier ogsaa, at de bleve modtagne med de største Hædersbevisninger, og at der ydedes dem rigelig Understøttelse for den Tid, de vare hjemmefra, og stor Udrustning[1], hvilket vel vil sige, at de bleve forsynede med forskjellige Fornødenheder til den forestaaende Kamp med Haakon Sigurdssøn.

Snorre angiver saa, at der sluttedes en meget vidtrækkende Overenskomst mellem Valdemar og Erling. Den første skulde yde Kong Magnus al den Hjælp, som han maatte tiltrænge for at vinde Norge og »holde det siden«. Til Gjengjæld skulde »Valdemar have det Rige i Norge, som hans »Frænder« Harald Gormssøn og Svein Tjugeskjæg havde havt, »hele Viken nord (ɔ: vest) til Rygjarbit« (ɔ: Gjernestangen, der dannede Østgrænsen for Agder).

Fagrskinna har, som anmærket, her en Lacune. Men paa et senere Punct omtaler ogsaa denne Kilde en saadan Overenskomst om, at »hvis Magnus blev Konge i Norge«, — Overenskomsten maa altsaa ogsaa her sættes til 1161, da denne endnu ikke var kommen i Besiddelse af Riget — da skulde Kong Valdemar »tilegne sig alt Landet, som ligger mellem Danmark og Lindesnes med Skat og Skyld, som i fordums Tid Danekongerne havde havt«.

---

[1] Saxo p. 792: *Erlingus ad Jutiam appulit ibique in summa regis dignatione versatus uberes exilii impensas et amplissima commeatuum instrumenta percepit.*

Valdemar skulde altsaa have endnu mere, end hvad Snorre, der kun taler om Landet til R y g j a r b i t, lader Erling afstaa. Fagrskinnas Forfatter lader tilsidst endog Erling give Valdemar et lidet Cursus i dansk-norsk Historie (*sagði konungi bæði forn dœmi ok ný. — — mintisk hann á þat, er Hákon hinn ríki jarl hafði haldit Norgesveldi at léni af Danakonungi!*). Fagrskinna tilføier endelig, at Valdemar paa sin Side lovede at understøtte Erling til at underlægge sin Søn Landet[1].

Det synes mig lidet troligt, at en Overenskomst mellem Erling og Valdemar har været bygget paa dunkle Minder om, at Viken i sin Tid havde hørt til Daneveldet, og overhoved paa Traditioner, der gik tilbage til Hedenskabets Dage. Det er rimeligere i begge Contrahenter at see Realpolitikere, som tænkte paa den givne, actuelle Situation og paa de Fordele, enhver af dem kunde haabe at afvinde denne. Den hele Tale om Gorm, Haakon Jarl, Viken til Rygjarbit eller Lindesnes o. s. v. turde snarest være — i s l a n d s k e P h a n t a s i e r. For Islændinger, som rugede over gamle, uklare Forestillinger fra en længst svunden Tid, kunde det ligge nær, naar de hørte noget om en Forhandling mellem Danmark og Norge, hvor Danmark var den overlegne Magt, da strax at tænke tilbage paa Haakon Jarl o. s. v. I Norge var der vist ikke Mange, som under kritiske Spørgsmaal i Samtiden vendte Blikket mod en taaget Oldtid, og i Danmark har vel slet Ingen hengivet sig til den Art Betragtninger. Thi naar ikke engang Saxo hentyder dertil, have sikkert ikke Andre været inde paa saadanne Tanker.

De følgende Begivenheder vise aabenbart, at Erling maa have misligholdt Forpligtelser ligeoverfor Valdemar, thi paa anden Maade kan neppe det Fiendskab mellem

[1] Fagrskinna, Munchs og Ungers Udg. S. 179, 183.

Rigerne forklares, der snart sees at have afløst det i 1161 fremtrædende varme Venskab. Men hvori disse Forpligtelser have bestaaet, kan visselig nu ikke siges. Har der været Tale om et Vasalforhold, da vilde det være sandsynligere, at Magnus for hele Norge har skullet erkjende et Slags dansk Overhøihed, end for en enkelt Provinds's Vedkommende. Herpaa kunde nemlig de af Saxo fortalte Betingelser ved det endelige Forlig i 1170, hvortil vi senere skulle vende tilbage, synes at tyde, tildels ogsaa andre Omstændigheder.

Erling seirede over Haakon, som det maa antages, uden anden dansk Hjelp, end den Udrustning med Krigsfornødenheder, som han strax har faaet hos Valdemar. Et Par Aar efter (1163, som Hertzberg har vist at være det rette Aar) kunde han lade sin Søn krone. Vi skulle ikke her opholde os ved denne af Andre nys udtømmende behandlede Begivenhed. Kun bemærke vi, at Snorre kun har lidet indgaaende Kjendskab til, hvad der foregik. Han tror, ar Kroningen i Norge var fremkaldt ved Exempler fra England og — Danmark, hvor han mener at allerede Sven Estridssøn var kronet Konge. Sandheden er, at Norge er det første af Nordens Lande, som har seet en Kongekroning. Men mærkeligere er det, at Snorre slet ikke kjender til den gjennemgribende Forandring i Norges Statsret, de store Indrømmelser til Geistligheden og de nye Regler for Thronens Besættelse, som bleve vedtagne og lovfæstede. Dette er et mærkeligt Bevis paa, hvad jeg ovenfor har udtalt om, hvor afsvækkede Traditionerne fra denne Tid vare blevne i Norge, da Snorre skulde skrive sit Verk i Haakon Haakonssøns Tid. At heller ikke Saxo omtaler disse Ting, er derimod ikke underligt, thi han berører kun leilighedsvis norske Forholde, hvilke han ogsaa betegner som fjernere liggende og hans Verk lidet vedkommende, naar det ei er nød-

vendigt at berøre dem for den danske Histories Skyld[1]. Men han har ingenlunde været uvidende om, hvilken Magt Hierarkiet i Magnus's og Erlings Tid havde vidst at tilvende sig, thi han siger udtrykkelig, at »Bispernes Magt i Norge paa den Tid var ganske umaadelig«[2].

Da et Par Aar efter Erlings og Valdemars Forhandlinger Forholdet mellem dem var blevet spændt, sees Valdemar at have ladet Udsendinge gaa til Norge for at kræve hans Ret; men Erling skal have henskudt sig under Almuen, der saa til Thinge negtede at finde sig i nogen Underkastelse under Danmark, idet de efter islandske Kilder henholdt sig til Historiens Vidnesbyrd om, at de Danskes Regimente i længst forsvunden Tid havde været saa ulykkeligt. En udmærket Historieforsker har i sin Tid træffende sammenlignet denne Erlings Appel til Thingalmuen med Frants I's Fremgangsmaade, da han i Freden i Madrid 1526 havde maattet afstaa Hertugdømmet Burgund til Carl V, men, efter at være kommen paa fri Fod, lod Burgunds Stænder protestere mod Afstaaelsen[3]. Efter E. Hertzbergs Beregninger af Tidsfølgen i

---

[1] F. Ex. p. 786: *Et quoniam externa nostris hoc loco connexa sunt, quaedam de re Norvagica cognosse fastidio non sit;* p. 895 (efter Omtalen af Sverre): *Sed ne peregrinis ulterius immorer, stilum ad propria referam.*

[2] p. 794: *Pontificum ea tempestate ingens apud Norvagiam auctoritas erat.* At han skriver »*erat*« og ikke *est,* har naturligvis sin Forklaring i, at han godt vidste, at Hierarkiets Vælde ikke blev langvarigt, men snart knækkedes af Sverre.

[3] Werlauff i Molbechs Tidsskrift for Histore, Literatur og Konst II (1828) S. 485. Denne Afhandling: »Om Krigen mellem Danmark og Norge i Slutningen af trettende og Begyndelsen af fjortende Aarhundrede, med nogle Bemærkninger over de tidligere Forhold mellem Rigerne« fortjente at være mere paaagtet af norske Historikere, end den synes at være.

disse Aars Historie[1] skulde de ovennævnte danske Sendemænd have været nærværende i Bergen kort før Magnus's Kroning der om Sommeren 1163 (formodentlig ogsaa overværet denne) og saa ud paa Høsten have fulgt Erling til Østlandet, hvor det omtalte Thing holdtes med Almuen, og vel derefter have vendt hjem til Kong Valdemar.

Imidlertid havde allerede samme Aar, som Kong Haakon var falden i Slaget ved Sekken[2] (1162), denne Konges Tilhængere paany samlet sig og ladet en anden af Sigurd Munds Sønner, den saakaldte Sigurd Marcusfostre, udraabe til Konge paa Eidsivathing. Saxo kjender den nye Thronprætendent, dog uden at angive hans Navn, idet han (p. 793) kun benævner ham *Marci alumnus.* (Af Sagaerne — jeg følger fremdeles Hertzbergs Tidsberegning — vide vi, at baade Sigurd og Marcus henrettedes i Bergen 1164). Nu, fortæller Saxo, henvendte de Henrettedes Tilhængere sig først til Kong Karl Sverkerssøn i Sverige, »som syntes at staa i en vis Slægtskabsforbindelse med Norges Konger«[3]. Her opnaaedes ikke nogen virkelig Hjelp, og nu sendte Partiet Bud til Valdemar for at søge Bistand hos denne og lovede »en Deling

---

[1] Norsk hist. Tidsskrift 4 R. III., S. 138 fgg.

[2] I Haakons Historie er der hos Saxo en Afvigelse fra Sagaernes Beretning. Saxo siger nemlig (p. 792), at der var opstaaet en Uenighed mellem den unge Konge og hans fornemste Høvding, Sigurd Jarl af Reyr, fordi Haakon havde negtet ham Midler (*impensas*) til Krigsførelse, hvorfor Sigurd havde skilt sig fra denne, var flygtet til Sverige og, efter at være kommen tilbage derfra, dræbtes af Erlings Folk. Jeg veed ikke, hvorfor den samtidige Saxos Beretning skal forkastes, alene fordi den ei stemte med yngre Islændingers.

Tidligere (p. 651) har Saxo berettet, at Karl var en Søn af Sverker med en norsk Kvinde Ulfhild, som han havde bortført fra hendes Mand. Ulfhild skal efter Snorre have været en »Ætling af Thore Hund«.

af Norge«[1]. (Man maa her spørge: mellem hvem? Valdemar skulde vel have den ene Part, men, da Sigurd var falden, hvem skulde have den anden? Endnu var jo ikke nogen ny Prætendent opstillet). Kong Valdemar, fortsætter Saxo, vilde ikke uden videre stole paa de norske Misfornøiede, men lod nu Nordmændenes Sindelag undersøge ved hemmelige Udsendinge, og det viste sig da, at adskillige Norske virkelig vare tilbøielige til Frafald fra Magnus og Erling[2].

Saxo beretter om hemmelige danske Agenter, og saadanne have altsaa virkelig optraadt her. Snorre har, som bekjendt, en Fortælling om noget lignende. Hvad der især maa interessere i den sidstes Fortælling, er, at Snorre lader Agenterne optræde i Thrøndelagen. Dette viser nemlig klart, at Valdemars Planer om at underkaste sig Norge idetmindste nu ikke have indskrænket sig til Viken, men maa have omfattet det hele Land; at han begyndte med at ville vinde Thrønderne, kom vel af, at

[1] I den overleverede Text af Saxo (p. 793) staar: *Norvagiae petitione promissa.* Som det synes med Føie har afdøde Overlærer J. Kinch i Ribe i sine fortjenstlige »Bidrag til en Textkritik af de 7 sidste Bøger af Saxos Danmarkshistorie« (særsk. Aftr. af Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1874, S. 303—304) rettet *petitione,* der ingen Mening synes at give, til det let forstaaelige: *partitione.*

[2] I de 1898 paabegyndte, desværre siden ikke fortsatte Regesta Norvegica har G. Storm (S. 12) uden videre mellem Documenter opført Valdemars »Breve« til Erling og til Thrøndernes Høvdinger samt disses Svar. Dette forekommer dristigt, da man ingen anden Hjemmel har for disse »Breves« Existens i sin Tid, end islandske Sagaskrivere, der dog utvivlsomt aldrig have seet dem for sine Øine. Overhoved ere i disse Regester flere »Breve« optagne, som ikke alene ere tabte, men om hvilke det neppe ubetinget kan paastaaes, at de nogensinde havde været skrevne eller netop havde det i Sagaberetninger angivne Indhold.

han havde faaet Kundskab om, at disse var Erling fiendske. Men Snorres Fremstilling er forøvrigt uklar, idet det efter ham skulde see ud, som at Agenterne i Virkeligheden kun udgave sig for at være danske, men at disse danske Mænd egentlig vare udsendte af Erling selv for under Foregivende af, at de kom i Valdemars Ærende, at friste Thrønderne, for at han derved kunde sætte deres Troskab paa Prøve. Derefter skal saa Erling have gjort et Tog til Throndhjem og strengt straffet de compromitterede. Helt paalidelig synes denne Snorres Fortælling ikke at være, da man jo dog af Saxo veed, at Valdemar selv havde sendt slige Folk ud, og at de vendte tilbage til ham med Besked; det maatte da i det høieste kun være nogle af disse Danske, som maaskee Erling havde lokket over til sig. De siges hos Snorre at have givet sig Udseende af Pilegrime til St. Olaf, men da han samtidig lader dem komme til Throndhjem om Vinteren, medens dog Pilegrime uden Tvivl nærmest søgte did om Sommeren til Helgenens Festdage, bliver ogsaa dette mistænkeligt. Og hertil kommer endelig, at Fortællingen i ganske paafaldende, ja i altfor høi Grad minder om et lignende, mindre ædelt Træk, der tillægges Harald Haarderaade[1].

Efterat Valdemar ved sine udsendte Agenter var bragt til den Tro, at han kunde gjøre Regning paa Tilslutning i Norge, foretog han saa det første Tog til Landet 1165, hvorom baade Saxo og Islændingerne vide at tale. Interessant er Saxos Oplysning om Orm Kongsbroder, hvem han vistnok især har mærket sig, fordi han, som ogsaa anføres, var Halvbroder af den danske Buris. Han lader nemlig denne søge Valdemar og love ham Lydighed, dog uden at dermed skulde skee Brud

---

[1] Flatøbogen III, p. 347 fg.

paa hans Troskab mod Magnus. Heri synes mig at ligge et Vink om, at Erling i 1161 har lovet den danske Konge, at han skulde være Norges Lensherre, thi paa den Maade kunde jo Orm ypperlig være begge Kongers Tjener. Og Orm har naturligvis i sin fremskudte Stilling været nøie indviet i, hvad der i 1161 har været vedtaget, ja ikke usandsynlig i det Aar kan have fulgt med til Danmark, hvor jo hans Moder og to af hans Stovreimske Halvbrødre udtrykkelig nævnes blandt Magnus's og Erlings Ledsagere.

Saxos Fortælling om Valdemars første Norgestog viser ganske utvetydigt, at hans Hensigt nu var at »forene det norske Rige med det danske«, og Forfatteren mener, at det vilde have lykkedes ham, om han ikke havde spildt Tiden, men forfulgt Erling, der havde trukket sig tilbage til fjernere Egne. Dette tør jo være tvivlsomt. Enden blev, at Toget mislykkedes, men en »stor Mængde Nordmænd, som havde sluttet sig til Valdemar, forlod med ham Landet og levede en Tidlang dels paa Kongens, dels paa Høvdingernes Bekostning«.

Nu følger Beretningen om, at Erling søgte at hevne sig ved at gaa angrebsvis frem mod Danmark. Det er ikke nødvendigt her at gaa i Enkeltheder, men Saxos Beretning om Erlings Tog til Danmark indeholder særdeles fortræffelige Skildringer. Paludan-Müller har utvivlsomt Ret, naar han regner Absalons Møde med Erling i Nærheden af Kjøbenhavn blandt de Begivenheder, hvortil Saxo har været Øienvidne[1]. Derefter følger det andet danske Forsøg paa at erobre Norge, som Sagaerne ikke have et Ord om. Det er ovenfor udførlig omtalt.

Endelig har vi saa det endelige Forlig mellem Norge og Danmark, hvor Saxo ubetinget maa betragtes som

[1] Dansk hist. Tidsskr. 4 R. V. 338.

Hovedkilden, fuldt paalidelig og velunderrettet som han er, i Modsætning til Islændingerne.

Saxo, i hvis Verk Erlings Hustru Christina overhoved ikke nævnes, har Intet om hendes Reise til Danmark, der saaledes, om den end har fundet Sted, neppe maa tillægges nogen større Betydning.

Saxo beretter om det berømte Møde i Ringsted 1170, hvor Danmark saa sin første Kongekroning, idet Valdemars syvaarige Søn Knut (VI) der blev salvet. Samtidig blev ogsaa Kongens Fader, Knud Lavard, høitidelig skrinlagt som Helgen. Derefter fremtraadte som Erling Skakkes Gesandter Helge, Biskop af Oslo[1], samt Erkebiskop Stephanus af Upsala. Fra et ophøiet Sted bade de om Fred for Nordmændene og udviklede, at Valdemar paa denne Glædesdag burde være særlig fredelig stemt, og deres »udmærkede Veltalenhed gjorde omsider Indtryk«. Det blev tilstaaet, at Erling skulde faa Kongen i Tale. Efter Biskop Helges Forlangende bestemtes saa Esbern Snare, skjønt han nylig var saaret og ikke endnu helbredet, til at gaa til Norge som Gissel, medens to Nordmænd, en Erling[2] og en Ivar, skulde forblive i Danmark som Kong Valdemars Gisler. Da Esbern mødtes med Erling i Norge, vexlede de skarpe Ord »paa et Thing«. Derefter kommer Erling Skakke selv til Danmark med fire Skibe, ledsaget af den nysnævnte svenske Erkebisp.

---

[1] Han var ganske nylig bleven Biskop Thorsteins Eftermand og efterfulgtes siden af Nicolaus Arnessøn. Om hans Optræden i Danmark vide Sagaerne Intet og kjende ham overhoved ikke.

[2] Denne Erling er maaskee identisk med en Mand af samme Navn, der senere af Saxo nævnes som Deltager i de Danskes Kampe i Pommern (p. 980). Mere om ham vides neppe, men Saxo kalder ham paa det sidst citerede Sted: *Illustri inter Noricos loco natus*, og jeg har derfor tænkt paa en samtidig Erling af Bjarkø-Ætten. Ivar er vistnok ganske ukjendt.

Esbern Snare forbliver i Norge, medens Absalon mødte Erling ved Isøre paa Sjelland og førte ham over til Jylland til Kongen. Her sluttedes endelig Forlig, idet Erling aflagde Ed paa, at han skulde paatage sig at opfostre Danekongens yngre Søn Valdemar (den senere Valdemar Seier), der var et ganske lidet Barn, og gjøre ham til Jarl (*dux*), og dersom Erlings Søn Magnus ikke fik ægtefødte Børn (der staar *liberis*, ikke *filiis*) da skulde Valdemar den yngre blive det norske Riges Arving. Erling blev samtidig Kongens haandgangne Mand (*miles*) og skulde, naarsomhelst det var paakrævet, stille sexti norske Skibe (formodentlig bemandede) til Valdemars Tjeneste. Erling skal saa siden i Norge have bekjendtgjort dette Forlig til Thinge. Et Skib var sendt op fra Danmark for at hente Esbern Snare tilbage, og denne forlod Norge efter at have modtaget Gaver af Folket, bestaaende af Buer og Pile[1].

De islandske Beretninger paastaa, at Erling ved denne Leilighed blev dansk Jarl. Dette maa efter det ovenstaaende være urigtigt. Han blev Kongens *miles*, ikke hans *dux*. Allerede Munch[2] har her stillet sig tvivlende ligeoverfor Sagaerne, og det er sikkert rimeligst at tillægge den samtidige Saxo større Troværdighed. Jarletitelen har han visselig faaet af sin Søn. Og hans Vasalforhold angaar det hele Norge og ikke — »Viken«.

Nogen videre Betydning har Forliget ikke faaet, uden forsaavidt som Krigstilstanden mellem Rigerne ophørte. Valdemar blev ikke sendt til Norge for at opfostres, og Tilstandene der vare jo heller ikke indbydende, især efterat Birkebenernes Optræden havde gjort Borger-

---

[1] Saxo p. 852—854. Tidligere hedder det hos Saxo, at Nordmændene paa den Tid særlig lagde Vind paa Bueskydning og tiltroede sig stor Dygtighed heri.

[2] D. n. F. Hist. III 34.

krigen chronisk. Lenstjeneste blev heller ikke ydet, og Norges oprevne Tilstand har gjort dette umuligt. Men venskabelig Forstaaelse vedblev at herske mellem Landene, og efter sin Faders Død seer man Magnus Erlingssøn søge Tilflugt i Danmark. Efterat Valdemar II var bleven Konge i sit Hjemland, optræder han dog en Gang (i 1205) paa en Maade, der minder lidt om gamle Paastande paa dansk Overhøihed over Norge, idet han indfinder sig i Tønsberg og paa en Maade disponerer over Norges Throne til Erling Steinvegs Fordel.

Hermed ophører Saxos Beretninger om norske Forhold og Begivenheder, naar alene undtages, at han indflettede en kort, men desto mere indholdsrig og vigtig Beretning om Kong Sverre[1], hvem han er fuldt paa det rene med at stemple som Bedrager. Herom skal jeg ikke udtale mig, da jeg nys har behandlet dette Spørgsmaal i dette Tidsskrift.

I nærværende Afhandling har jeg nærmest holdt mig til de af Saxos norske Episoder, der angaa hans egen Samtid. Jeg har meent, at der maa tillægges disse en Troværdighed og Betydning, større end den, de norske Historikere hidtil have indrømmet dem. Selvfølgelig er der ogsaa i de foregaaende Afsnit af Saxos Verk Meget, der fortjener nærmere Undersøgelser fra norsk Standpunct. Det vilde være mig særdeles kjært, om denne lille Opsats kunde bidrage til at skaffe Saxo flere norske Læsere, især blandt de, for hvert Aar Færre og Færre, der endnu kunne forstaa hans latinske Original. Han er nemlig af de Forfattere, som det er meget vanskeligt at gjengive i en virkelig Oversættelse.

---

[1] p. 894—95.

Tillæg.

Dronning Ingerid.

Skjønt denne letfærdige Kvinde kun ganske i Forbigaaende har noget med det Emne at bestille, hvormed jeg her har beskjæftiget mig, benytter jeg denne Leilighed til nogle Bemærkninger om hendes Historie, da en saadan herefter neppe for mig vil tilbyde sig.

Hun var, som bekjendt, af svensk Kongeæt, men spiller en vis Rolle i alle tre nordiske Rigers Historie. Hendes Fader var Regnald, Søn af Kong Inge I af Sverige. Den berømte Margrete Fridkulla, først Norges, derefter Danmarks Dronning, var altsaa hendes Faster og kom til at virke bestemmende paa hendes Skjebne. Margrete fik hende nemlig gift med Henrik Skatelaar i Danmark, Sven Estridssøns Sønnesøn, og skjænkede hende i den Anledning betydelige svenske Godser. Ægteskabet blev imidlertid ulykkeligt. Saxo har (p. 628) en meget pikant Historie om hendes Utroskab: Hun rømte fra sin Mand om Natten, klædt i Mandsdragt, og indlod sig i en Elskovshandel med en ung Mand, om hvem det hedder: *muliebriter allectam, viriliter cultam furtive devexit*, hvilke Ord jeg overlader det til Læseren at oversætte efter eget Behag. Men Ægtemanden satte efter hende og traf hende i Aalborg klædt som Tjenestekvinde[1] og førte hende, efterat Elskeren var forduftet

[1] *In cultu familiari*; P. E. Müller forklarer det: »*in vestitu muliebri; familiaris h. l. est solitus*«. Denne Forklaring forekom mig strax ganske urimelig, og jeg har siden bemærket, at allerede J. Kinch (Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1874, S. 320—21) har forklaret det paa samme Maade som jeg (»Ternedragt«).

(*elapso*), tilbage til Hjemmet. Men da han mente, at denne Skandale skyldtes Knuds (Lavard) Raad, lagde han denne for Had.

Henrik Skatelaar faldt i Slaget ved Fodevig i Skaane 4. Juni 1134. Ingerid havde med ham havt tre eller fire Sønner: 1) Magnus, der knyttedes til Moderens Hjemland Sverige, hvor han endog en kort Tid blev Konge, men faldt 1161 i Kampen med Karl Sverkerssøn, efter selv at have ladet Erik den hellige dræbe. 2) Regnald, der var sin Broder Magnus's Jarl. 3) Buris, der blev i Danmark og der længe spillede en lidet hæderlig Rolle og 4) den mindre bekjendte Knud.

Ingerid sad just ikke længe Enke efter Henrik Skatelaar. Thi efter sit Nederlag ved Fyrileiv 10. August 1134 (lidt over 2 Maaneder efter Slaget ved Fodevig) kom Harald Gille til Danmark, som han igjen forlod saa snart, at han endnu samme Aar kom til Bergen. Under dette Ophold i Danmark maa han have knyttet Forbindelse med Ingerid, som nu blev hans Dronning. Da nu, som bekjendt, Harald Gille myrdedes 13. Dec. 1136, og hans Søn med Ingerid, der fik det svenske Kongenavn Inge, ved Faderens Død var paa andet Aar, er det klart, at Ægteskabet (eller i et hvert Fald Samlivet) med Ingerid maa være indtraadt senest i den første Del af 1135. Inge maa vel have været den eneste Frugt af dette Ægteskab, under hvilket Harald forøvrigt holdt en Frille, Thora Guttormsdatter, til hvem han allerede tidligere maa have staaet i Forhold, da hans Søn med hende, Sigurd Mund, var et Par Aar ældre end Inge. Hendes Forhold til Kongen maa, som kan sluttes af det bekjendte Væddemaal, som gik forud for Harald Gilles Mord, have været ganske offentlig bekjendt; hun har været en Art *maitresse en titre.*

Ingerids tredie Ægtemand var den norske Lendermand Ottar Birting, der kaldes en »mægtig Høvding«,

men dog, som man af Sigurd Jorsalfarers, hans Lykkes Befordrers, Saga erfarer, oprindelig var en fuldstændig Parvenu. At Ottar Birting af Snorre omtales som en trofast Støtte for sin Stedsøn Kong Inge, kan tyde paa godt Forhold ogsaa mellem ham og Ingerid, men Ottars Søn af en tidligere Forbindelse, Alf Rode, der ogsaa blev Lendermand, stod siden paa Haakon Herdebreds Side imod Inge og blev tilsidst dræbt i Throndhjem som Erling Skakkes Uven. Der nævnes ikke Børn af Ingerids Ægteskab med Ottar. Derimod havde Ingerid faaet en uægte Søn, den siden bekjendte Orm Kongsbroder, hvis Fader hed Ivar Sneis. Efter den Maade, hvorpaa Orms Fødsel omtales hos Snorre, kunde man, naar man ikke tænkte nærmere derover, tro, at Ingerids *liaison* med Ivar skulde have fundet Sted efter Ottar Birtings Drab, der af Munch (D. n. F. Hist. II 802) sættes til 1146, og saa siger ogsaa Munch (II. 804): »Efter Ottars Død[1] havde hun, letfærdig, som hun fra Ungdommen havde været, en Søn med Ivar Sneis.« Dette er imidlertid umuligt, thi Orm Kongsbroder var i Kampen ved Oslo 1161, da Inge faldt, en af Hovedanførerne og udmærkede sig særlig, saa at han nødvendigvis maa være født længe før 1146 og, da man vel helst maa hensætte hans Fødsel til et af Ingerids ledige Intervaller, maa han være født, førend hun ægtede Ottar Birting. Om Ivar Sneis vides egentlig Intet, men da det omtales, at Orm Kongsbroder havde sin Æt i Viken, er det ikke rimeligt, at Faderen har været en ganske simpel Mand. Munchs Hypothese, at Orm skulde være opkaldt efter Erling Skakkes Fader »Kyrpinge-Orm«, forekommer temmelig vilkaarlig. Et lidet Vink om, at en Ætling af Orm Kongsbroder siden har

[1] Udhævet af mig.

naaet en høi Stilling, har jeg allerede tidligere[1] ment at finde deri, at Orms Halvbroders, Biskop Nicolaus's, Efterfølger som Oslo Biskop havde det dog ikke meget sædvanlige Navn Orm. Det vilde være ret sandsynligt, at Nicolaus havde havt en Frænde til »Nepot«, gjort ham til Kannik og søgt at bane ham Vei sil Successionen.

Maaskee har den selv efter Datidens Tænkemaade og Sæder for Ingerid i ethvert Fald ikke hæderfulde Forbindelse med Ivar Sneis gjort det lettere for en Mand af Ottar Birtings Herkomst at opnaa Giftermaal med en Kvinde, der var Sønnedatter af en svensk Konge, havde været gift først med en dansk Konges Sønnesøn, derpaa med en regjerende Konge af Norge, og af hvis Sønner en havde været svensk, en anden norsk Konge, men hun havde jo nu gaaet gjennem mange Hænder.

Endnu en Gang indgik Ingerid Ægteskab, det fjerde, med Lendermanden Arne Ivarssøn, som derfor fik Navnet »Kongsmaag«. Hun, der vel under Ægteskabet med Ottar har havt Ophold i Throndhjem (der blev i det mindste Ottar dræbt, og der levede dennes Søn Alf), fik nu til Hjemsted Gaarden Stovreim, i Nutidens Udtale Stavreim, der ligger i Nordfjord, Eids Præstegjeld, omtrent 11 Kilometer udenfor Nordfjordeidet paa Fjordens Nordside[2]. Dette Ægteskab blev frugtbart, thi Ingerid fødte Arne ikke mindre end fire Børn, tre Sønner og en Datter. Sønnerne vare Inge, hvis Navn er paafaldende, da Moderens Søn af dette Navn med Kong Harald dog endnu maa have levet ved hans Fødsel, men om hvem ellers Intet vides, Nicolaus, den bekjendte Biskop, og Philippus af Herdla (nu Herlø, udenfor Askø og Holsenø i Nordhordland), der blev Magnus Erlingssøns Lendermand og faldt paa Ilevolden 1180. Datteren Margreta var gift

[1] Se min Krønike om Erkebisperne af Nidaros.

[2] W. S. Dahl, Biskop Nikolas Arnessøn, en kritisk historisk Fremstilling, Kristiania, 1884, S. 2.

først med Lendermanden Bjørn Buk, der faldt paa Kalvskindet 1179, derpaa med Simon Kaaressøn († 1190), hvis Sønner vare Baglerkongen Philippus og »Hr. Andres«, hvis Søn Gregorius af Stovreim var gift med Haakon den gamles uægte Datter Cecilia.

Efter Besøget i Danmark høres, som sagt, ikke mere om Ingerid, der dog maa antages at være vendt tilbage til Norge og at have levet der til sin Død. Kong Sverre giver i en af sine Taler hendes Børn, af hvilke jo Nicolaus var hans Dødsfiende, et lidet hædrende Vidnesbyrd. Det lader sig heller ikke negte, at mellem dem af hendes Sønner, der have gjort sig kjendte i Historien, er Orm Kongsbroder næsten den eneste, som giver et godt Indtryk. At f. Ex. Buris's og Nicolaus's lidet tiltrækkende Egenskaber kunne betragtes som Arv fra Moderen, kan dog sikkert ikke med Vished paastaaes. Thi bortseet fra de utvetydige Vidnesbyrd, vi have om Ingerids Letfærdighed, hvorved den afblomstrede Dame tør have givet slet Exempel og i ethvert Fald ikke bidraget til at høine Moralen i Norges fornemste Kredse — man kan tænke paa Kongedatteren og Kongemoderen Christina Sigurdsdatter, Erlings Hustru, hvis Liv ikke var renere — veed man lidet eller Intet om Ingerids Personlighed og Aandsevner. Det berettes rigtignok af Snorre, at hun lagde Iver for Dagen, da Harald Gille var død, for at faa sin Søn med ham, Inge, tagen til Konge, ligesom det hedder, at hun siden ophidsede Inge til Hevn over Sigurd Mund.

Mere lader sig altsaa neppe sige om Dronning Ingerid. Dog staar et Spørgsmaal tilbage, der har sin Interesse, fordi det ogsaa griber ind i hendes ulige mere sympathetiske Fasters, Dronning Margrete Fridkullas Historie. Dette Spørgsmaal angaar den sandsynlige Tid for Ingerids Fødsel og altsaa tillige hendes sandsynlige Alder paa de forskjellige Vendepunkter i hendes Livsbane.

Dronning Margrete Fridkullas Dødsdag vides efter sikre Vidnesbyrd at have været 4. November, hvorimod Dødsaaret kun omtales i en eneste Kilde og der henføres til 1117. Allerede Langebek har holdt for, at hun maa have levet længere, nemlig til omtrent 1130. Den Forfatter, som senest har behandlet Dronningens Historie, Dr. Hans Olrik, polemiserer mod Langebek og de mange, der senere have tiltraadt dennes Mening, og vil hævde Aaret 1117 som det rette[1]. Hans Grunde herfor kunde synes at være gode, men Ingerids Historie paa den anden Side ogsaa synes at gjøre et senere Dødsaar sandsynligere.

Gaar man nemlig ud fra Saxos Beretning om, at det var Dronning Margrete, som stiftede Ingerids Giftermaal med Henrik Skatelaar, maa dette Ægteskab altsaa være ældre end 1117 eller dog allersenest være stiftet i det Aar. Men nu see vi Ingerid indgaa nye Ægteskaber først 1135, derpaa noget efter 1136 og endelig efter 1146, og dertil erfare vi, at hun i det sidste Ægteskab endnu faar 4 Børn. I ethvert Fald maatte hun ved sit Giftermaal med Henrik Skatelaar have været meget ung. Jeg har dog kun villet gjøre opmærksom paa denne Sag, uden videre at ville indlade mig paa den.

Margrete Fridkulla havde, som ovenfor omtalt, skjænket Ingerid store Besiddelser i Sverige. Siden skulle disse have tilhørt Sønnen Magnus, som blev Konge der. Sandsynligvis ere de inddragne efter hans Fald af Seierherren Karl Sverkerssøn, og hendes norske Arvinger have vel ingen Deel opnaaet i dem. De norske Lendermænd, som bleve hendes to sidste Ægtefæller, have neppe ved hende tilgiftet sig synderlig Formue, men rimeligvis mere tænkt paa den Ære og Indflydelse, der kunde naaes ved at blive »Kongsmaag«.

[1] Hans Olrik, Knud Lavards Liv og Gærning, Kbhvn. 1888, S. 207.

HARALD HAARFAGRES SKATTEPAALÆG OG SAAKALDTE ODELSTILEGNELSE[1].

AF

EBBE HERTZBERG.

I.

Ved de germanske Stammers Indrykning i de tidligere af Romerne beherskede Lande forefandt de der dels i fuld, dels i afsvækket Anvendelse en Række Styrelsesprinciper, som hidtil havde været dem selv fuldkommen fremmede, samtidig med at de omvendt fra sin egen Hjemstavn medbragte andre, tildels meget vigtige Opfatninger og Organisationsled, hvortil igjen Romerne intet tilsvarende besad. De Brydninger, som herigjennem opstod, fylder som bekjendt den første Halvdel af Middelalderen med stadig Uro og stridende Modsætninger, og disse forplante sig herunder ad Idéoverførelsernes mere eller mindre dunkle Veie tillige op igjennem Nordeuropas Folkesamfund paa jævnførelsesvis ren germansk Grund.

En Hovedforskjel mellem romansk og germansk Styresæt aabenbarede sig navnlig ogsaa paa det Omraade, som vi benævner det finantsielle. Fra sit oprindelige

---

[1] Foredrag i Videnskabsselskabets historisk-filosofiske Klassemøde 6te April 1906.

Hjem var de germanske Stammer helt igjennem vante til naturaløkonomiske Livs- og Samfundsvilkaar, og et Led i disse var det, at de offentligretlige Ydelser, som ethvert Samfundsfællesskab forudsætter, om det overhovedet skal kunne opretholdes, antog Karakter af personlige Haandsrækninger, personlig Deltagelse i Udførelsen af det, som i fælles Interesse skulde gjøres. Først og fremst gjaldt dette Landsforsvaret. Værnepligten paahvilte blandt Germanerne samtlige voxne Mænd, eller, skarpere betegnet, den tilhørte dem som et selvsagt Udtryk for deres Værdighed af fuldt berettigede Samfundsmedlemmer. Den opfattedes ikke som en Byrde, men som en naturlig Menneskerettighed. Og noget lignende maa have været Tilfældet i Henseende til de øvrige, forresten forholdsvis faa Fællesanliggender, som det germanske Oldsamfund bekymrede sig om, Gudsdyrkelse og Offervæsen, Retsvæsen, Udbedring af Veie o. s. v. Alt saadant krævede altsaa Deltagelse, men ikke offentlige Udgifter. Hændte det imidlertid leilighedsvis, at der behøvedes Udredsler af en eller anden Art, f. Ex. til de store religiøse Offerfester, saa skede dette ved frivillige Sammenskud, for hvilke det strengt paasaaes, at de beholdt sin Karakter af Gave. Selv hvor denne Gave efterhaanden sædvanemæssigt fæstnede sig til at blive en regelmæssig Kontingent, maatte i Formen ethvert Anstrøg af Tvang omhyggelig undgaaes. Thi Tvang var det Trællens, ikke den fribaarne Mands Sag at underkaste sig.

I Overensstemmelse med denne Germanernes nedarvede og dybt rodfæstede Opfatning skilte da ogsaa deres Sprog meget bestemt mellem de 3 Begreber, personlig Arbeidsydelse, Gave og Afgift. For her at indskrænke mig til at gjengive de oldnorske Betegnelser, saa var disse *gerð*, *giöf* og *giald*. *Gerð* og *giöf* kunde den frie Mand

uden Skam præstere, men *giald* maatte han enten ad Magtens eller Rettens Vei tvinges til at erlægge.

Den finantsielle Svaghed, som en saadan Betragtningsmaade medførte for det fremspirende germanske Statsliv, stod i den skarpeste Modsætning til det velordnede, mangeleddede, til en talrig Stab af over- og — ikke mindst — underordnede Skatteopkrævere støttede romerske Beskatningssystem. I det keiserlige Romerrige var, for at holde fast ved den germanske Udtryksmaade, alt bygget paa *giald*, saagodtsom intet paa *gerð*. Skatteudredslerne blev da ogsaa noget af det allerførste, der tog Opmærksomheden fangen hos de byttegridske Barbarfyrster, som underlagde sig Romerrigets Provindser. Deres statsretslige Begreber var imidlertid altfor lidet udviklede til, at de forstod enten Systemets egentlige Princip og ledende Grundtanker eller endog blot dets administrative Teknik. Hvad de strax indsaa, var blot, at der ogsaa paa denne Maade var Gods at vinde. Følgen blev paa den ene Side, at de germanske Konger i videst mulige Udstrækning søgte at bibeholde de Afgifter og Skatter, som hidtil havde paahvilet deres nye romanske Undersaatter, og endog, naar Leiligheden syntes gunstig, at overføre dem paa den nytilkomne germanske Del af Befolkningen, men paa den anden Side tillige, at det romerske Skattevæsen ikke desto mindre snart i sine væsentligste Stykker forfaldt og smuldrede hen, navnlig saaledes at Skatterne gik over til uforanderlige Grundbyrder paa de faste Eiendomme[1].

---

[1] Jfr. f. Ex. med særlig Anvendelse paa det frankiske Rige Brunner's træffende Yttringer, D. Rechtsgesch. II, S. 3: »Det senromerske Rige er utænkeligt uden dets udviklede System af knapt inddrivelige Skatter og Afgifter, som leverede Midlerne til at lønne en vældig Hær og en talrig Embedsstand. Derimod lever den frankiske Forvaltning paa den germanske

Som nys antydet laa det imidlertid i Forholdenes Natur, at det i Levningerne af Romerriget forefundne Skatteprincip i høi Grad tiltalte navnlig de mest magtbevidste og myndige germanske Konger, og at de, naar Anledning gaves, søgte at bringe det i Anvendelse ogsaa paa sine Undersaatter af germansk Afstamning og i de af disse befolkede Landsdele. Men her stødte de paa den mest energiske, i det germanske Tænkesæt dybt begrundede Modstand.

Mest oplysende er i saa Henseende Spørgsmaalets Historie i Frankerriget under de ældre, kraftige merovingiske Herskere. Gregor af Tours beretter herom bl. a. (III, 36), at da den i det 6te Aarh. regjerende Kong Theodebert I havde ilagt Frankerne Skat, paadrog Parthenius, den Mand, der havde tilraadet ham dette, sig et saa stærkt og alment Had, at ikke før var Kongen død, end at Uveiret brød løs over ham. Skjønt han flygtede og tilsidst skjulte sig i en Kirke, slæbtes han ud derfra af den rasende Folkehob under Raabet: »Gud har givet vor Fiende i vor Haand«, — lemlæstedes og stenedes. Længere ud i samme Aarhundrede tog den tyranniske Kong Chilperich I, den endnu mere berygtede Dronning Fredegundes Ægteherre, sig ligeledes for at paalægge sit Folk Skatter. Dette forekom mange saa utaaleligt, at de forlod sine Bosteder og sine Eiendomme og udvandrede

---

Grundsætning, at de frie Mænd umiddelbart og gratis har at yde Samfundet, hvad det behøver. Den frankiske Statsrets saare Punkt var netop Mangelen af et ordnet Finantsvæsen; thi de lokale romerske Skatter, som blev igjen, tabte forholdsvis tidlig Karakteren af statsretslige Udredsler og gik over til privatretslige Byrder.« Se ligeledes Schröder, Lehrb. d. d. Rechtsgesch., § 17: »Beskatningsret besad Kongen ikke; selv det indtil videre opretholdte romerske Skattesystem . . . kom snart i Forfald«, samt herom nærmere i § 26.

til andre Lande. »De vilde«, siger Gregor, »heller udvandre, end løbe slig Risiko«[1]. Samtidig brød de hjemmeblivendes Utilfredshed ud i aabent Oprør, hvorunder Skattelisterne blev opbrændte. Til Straf satte Kongen først Skatterne endnu høiere. Men saa stærkt stred den hele Forholdsregel mod Frankernes nedarvede Retsfølelse, at da der kort efter udbrød en Omgangssyge, hvoraf Kongefamilien selv blev angreben, formaaede endog selve Dronning Fredegunde ikke at værge sig mod den Forestilling, at dette var en Guds Straffedom i Anledning af Skattepaalæggene. Hun henvendte sig derfor, beretter Gregor, til Kongen, stemplede Skatteopkrævelserne som Rov og behæftede med Forbandelse. »Lad os derfor brænde de uretfærdige Skattelister og nøie os med de Indkomster, som din Fader Kong Chlotar nøiede sig med.« Og virkelig lykkedes det hende tilsidst ved sine Forestillinger at faa Chilperich til at tilbagekalde Udredslerne.

Som det vil erkjendes, er denne Fortælling i høi Grad orienterende med Hensyn til det Lys, hvori den ægte germanske Opfatning anskuede selve Beskatningsprincipet. Den bekræftes yderligere ved den Tilføielse (Gregor af Tours, VII, 15), at efter Chilperichs Død kastede Folket sig over en af hans vigtigste Raadgivere, Dommeren Audoenus, og udplyndrede ham saa grundig, at han alene beholdt, hvad han paa Flugten kunde bære hos sig; og dette just, fordi han havde beskattet fribaarne Franker. Derimod havde Frankerne intet at indvende mod »ved særlige Leiligheder at bringe Kongen Gaver«; det var alene »Afgiften i sin Regelmæssighed«, som var

[1] »*Qua de causa multi relinquentes civitates illas vel possessiones proprias, alia regna petierunt, satius ducentes alibi peregrinari quam tali periculo subjacere*«, Gregor af Tours, V, 29.

dem »yderst forhadt«, og »fra Tid til anden udbryder derover heftig Uvillie«[1].

Overhovedet gaar Beskatningsspørgsmaalet, snart i en Anvendelse, snart i en anden, uafladelig igjen, ikke alene i den merovingiske Historie, men ud gjennem hele den ældre germanske Middelalder. Kongerne fornyer idelig, snart i et Land, snart i et andet, Forsøgene paa at skatlægge Undersaatterne, og disse vægrer sig ligesaa ihærdig ved at finde de dem paatvungne Skatter overensstemmende med deres nedarvede Frihedsbegreb.

For at hente et Par veiledende Vink fra et vore egne Forhold baade i Tid og Sted nærmere liggende Samfund end det frankiske Merovingerrige, skal her tillige mindes om, at den første Konge af Danmark, som historisk vides at have villet paalægge det danske Folk regelmæssige Skatter, var den i sidste Halvdel af det 11te Aarhundrede levende Kong Knud den hellige. Om ham heder det udtrykkeligt, at han »ved en ny og uhørt Lov tvang Folket til den Skat, som vi kalder *Nefgjald*« (d. v. s. Kopskat). Men derfor gik det ham ogsaa ilde. Adel og Almue reiste sig i endrægtig Harme og fældede ham i Albani Kirke i Odense Aar 1086. Først omtrent et Aarhundrede senere lykkes det under Knud VI. Kongemagten at faa indført et virkeligt Skattepaalæg i Danmark, nemlig den saakaldte Stud. Men vel at mærke, heller ikke dette sker saadan uden videre; thi Studen er i Virkeligheden kun en (delvis) Omlægning af den ældre »personlige og ubestemte Natholdspligt«, hvorved forstodes Bøndernes Forpligtelse til at underholde Kongen og hans Følge en eller flere Nætter, naar han var paa Reiser rundt i Landet. Med andre Ord, der møder os heller

[1] Loebell, Gregor von Tours u. seine Zeit, Leipzig 1869, S. 165.

ikke her egentlig en af Kongen paalagt Skat, men en gjennem Forhandlinger med Bønderne opkommen Udredsel, hvorved man i Udviklingens Medfør omdannede den ældre, mere personlig konstruerede og anskuede Ydelse[1].

Gaar vi dernæst over til Norge selv og spør os: naar opstod her i Landet den første varige — d. e. ikke paa Grund af Befolkningens Misnøie atter nogenlunde snart afskaffede — Skat, saa kan det ikke være tvilsomt, at Svaret maa blive: ved Ledingens (delvise) Overgang fra en personlig Byrde til en Udredsel[2]. Ligesom Tilfældet er i Danmark, er altsaa ogsaa i Norge den ældste varige Skat fremkommen ved en (delvis) Afløsning af en tidligere mere personlig anlagt »*gerð*«. Og denne Parallelitet bør særlig mærkes; thi den stadfæster, at den oprindelige germanske Betragtning heroppe i Norden først ad den naturlige Udviklings Vei og i Forholdenes velforstaaede Medfør er vegen for den yngre Opfatning, at Skat (*giald*, senere *skattr*, *tollr*) kunde man paatage sig, naar den gjennem frivillig, statsretslig Overenskomst

---

[1] Se herom Prof. Erslevs bindende Redegjørelse i »Valdemarernes Storhedstid« (1898), S. 79, 148—52 og 218. Jfr. ligeledes Johs. Steenstrup, Kong Valdemars Jordebog, S. 149—76, 313 ff.; K. Lehmann, Die Gastung der germ. Könige, i Abhandlungen (1888), S. 57—70 og det der citerede af ældre Literatur.

[2] Jfr. Taranger, Udsigt II_1, S. 314, hvor Forfatteren i mine Øine udtaler sig klarere og tildels rigtigere end S. 299. — Fr. Brandts Forsøg paa at sætte det 14de Aarhundredes »Visøre« i direkte Afledningsforhold til Harald Haarfagres *nefgildi* (Militært Tidsskr., 34te B., S. 8), fortjener neppe en alvorlig Imødegaaelse; jfr. dog Glossariet til N. g. L. under *vísaeyrir*. — Forøvrigt bemærkes, at jeg i hele denne Forbindelse ser bort fra Skibsafgiften, de saakaldte *landaurar*, der heller ikke opfattedes som Skat i egentlig Forstand, hvilket selvfølgelig i endnu høiere Grad gjælder Tienden.

traadte istedetfor og saaledes dannede den umiddelbare Fortsættelse af den ældgamle, almene Samfundspligt at yde sin Medvirkning til Fællesgjøremaalenes Udførelse. Hvor dette derimod ikke var Tilfældet, vægrede man sig fremdeles ved at anerkjende Berettigelsen af suveræne Skattepaalæg. Endnu saa sent som i Magnus Lagabøters Landslov af 1274 heder det med al mulig Tydelighed i 3die Bogs 1ste Kapitel: »Ingen almindelige Skatter skal Kongen paalægge os.«

Tidspunktet for Ledingens delvise Overgang til en Skatteform lader sig saameget mindre med Sikkerhed angive, som det nærmest ser ud til, at denne Overgang er skeet temmelig umærkeligt og successive, idet Udskrivningen af saakaldet »halv Leding« uden noget dertil knyttet Ledingsudbud blev mere og mere aarvis. I fuld lovlig Orden fremtræder Ledingsskatten imidlertid først i Magnus Lagabøters Landslov.

Men ligesom i Danmark og det merovingiske Frankrig mangler det heller ikke i Norge paa tidligere Forsøg fra Kongemagtens Side paa af egen Magtfuldkommenhed at bebyrde Folket med Skatter. Det yngste Vidnesbyrd herom danner Alfivatiden. Under det daværende kortvarige danske Herredømme i Norge indførtes der et for Landets Indbyggere hidtil ukjendt System af Afgifter, hvorom man rigtignok tør formode, at de formelt er bleven vedtagne af Almuen paa Lagthingene, men som med Tryghed kan siges alene at have opnaaet denne lovlige Anerkjendelse derigjennem, at Almuen, som Omstændighederne i Øieblikket forelaa, ikke vovede at modsætte sig dem. Afgifterne blev med andre Ord Folket paatvungne. Paa den anden Side havde ingen af dem efter Datidens Begreber strengt taget Karakteren af almindelige Skatter. Bortseet fra Arbeidspligt paa Kongsgaardene og en strengere Ledingspligt, angik et

Par af dem specielt Færdsel og Næringsliv paa Sjøen (Landslod af Fiskerierne og Toldafgifter), hvorved er at mærke, at Havet, som ikke Gjenstand for privat Eiendom, øiensynlig af Kongen er bleven sidestillet med Almenningerne, over hvilke, som bekjendt, Eiendomsretten ansaaes at tilkomme den norske Konge. I den samme Betragtning bunder paatageligvis den tredie Bestemmelse, at der paa ethvert Skib skulde holdes et Rum tverskibs til Kongens Raadighed. Meget nærmere en almindelig Skat kom det derimod, at der af hver Arne skulde erlægges en Mæle Malt, et Oxelaar og et Smørspand samt af enhver Husmor en Dot uhæglet Lin. Men netop ved disse Udredsler erfarer vi, at man i Navnet og altsaa ogsaa i Formen omhyggelig undgik at betegne dem som Skat; man gav dem tværtimod den hyggelige Benævnelse »Julegaver«, hvilket vil sige, at man ønskede at have dem betragtet som en Art frivillig paatagne Bidrag til Kongens Feirelse af Aarets største Høitid. Herved mindes vi da uvilkaarlig den gamle frankiske Opfatning, at man ogsaa gjerne var med paa at række Kongen Gaver ved festlige Leiligheder, naar de bare ikke fik Karakteren af Skat. Det samme honorable Udseende af Gave var det derimod ikke muligt at overføre ogsaa paa den af Fiskerne ligeledes *in natura* erlagte Landslod, og derfor hed det om dem øieblikkelig, at de nu var nødt til at »leie Sjøen«[1].

---

[1] Fagrskinna, Kap. 111. — Naar P. A. Munch, N. F. H. I_2, S. 816—18, af disse Paalæg drager den meget vidtgaaende Slutning, at de var ensbetydende med Indførelsen af en Feudalforfatning i Landet, saa hænger dette sammen med hans Syn paa Lensvæsenet som en allerede for de ældste germanske Erobringsriger naturlig og oprindelig, fælles Statsform. Men at en saadan Opfatning hviler paa stærke anakronistiske Misforstaaelser, er forlængst godtgjort og af Lensrettens Historikere almindelig erkjendt. Den bestyrkes da heller ingen-

Alfivatidens Afgifter blev i den større Del af Landet af kort Varighed; men det er et noksaa mærkeligt Vidnesbyrd om den Lovlydighed, som beherskede det gamle norske Samfund, at de ikke simpelthen ansaaes bortfaldne ved Knytlingernes Fordrivelse. Ligesom de var bleven vedtagne ved gyldig Lovbeslutning, maatte de ogsaa afskaffes paa gyldig Maade, nemlig derigjennem, at Kongedømmet atter frasagde sig Retten til at opkræve dem. Dette skede for Gulathingslagens og formodentlig Romsdals og Nordmøres Vedkommende paa et Thing, som Kong Magnus den gode holdt i Langøsundet ved Averøen paa Nordmøre omkring Aar 1040. Her afskaffedes saavel Julegaverne som de Skibsfart og Fiskeri paalagte Afgifter. Naar nemlig Gul. Kap. 148, som forøvrigt udtrykkelig omtaler denne Afskaffelse, ikke tillige oplyser, at Fiskernes Udredsel af 5 Fisk pr. Baad ligeledes bortfaldt, saa maa denne Udeladelse suppleres ved Hjælp af den ovenanførte Yttring i Fagrskinna, der bestemt gaar ud fra, at det kun var i Alfivatiden (og de sig dertil nærmest

---

lunde ved Arten af de Afgifter, som skyldtes det danske Herredømme efter Stiklestadslaget; thi vistnok var de flere og tungere, end man i Norge hidtil havde været vant til; men som ovenfor paavist udgik de dels fra andre Betragtninger, dels søgtes de meddelte en Karakter, som netop havde til Hensigt at fjerne enhver odiøs Antydning af ufri Underkastelse. Forøvrigt paaberaaber Munch sig ogsaa den Omstændighed, at der i Alfivatiden indførtes strengere Straffebestemmelser angaaende Forbrydelse af Odelsjord. Men det siger sig selv, at en Gradsforskjel i Straffenes Strenghed — Forbrydelse af Odelsjord ved visse grovere Lovbrud var ogsaa i norsk Ret baade før og senere fastsat — ikke kan opfattes som Udtryk for et helt nyt Statsprincip, og at bringe Odelsjordernes Forbrydelse i Forbindelse med Begreber som Feloni og Lensinddragelse er derfor vildledende, ikke at tale om, at det er uden nogensomhelst Støtte i oldnorsk Lov.

knyttende Aar), at Fiskerne »leiede Sjøen«. Fiskeafgiften har derfor rimeligvis gjort Følge med de øvrige nye danske Paalæg[1].

Naar de tilsvarende Indrømmelser fra Kong Magnus's Side er kommet det søndenfjeldske Norge tilgode, siges intetsteds; men den har neppe heller der ladet længe vente paa sig. Derimod har han ikke udstrakt den til ogsaa at gjælde de egentlige Thrøndere; thi disse siges i Magnus Barfods Saga, Kap. 1, udtrykkelig først at være bleven fri for Julegaverne og Skibsafgifterne ved en Eftergivenhed af Kong Haakon Thoresfostre i Aaret 1093. Sammenhængen hermed maa derfor have været den, at Magnus den gode har været uvillig til at indrømme Thrønderne den samme Fritagelse paa Grund af den ledende Rolle de sammen med Haalogalændingerne havde spillet ved Fældelsen af hans Fader Hellig-Olaf paa Stiklestad. Heller ikke nyttede Haakon Thoresfostres Gunst dem stort; thi da Magnus Barfod efter Underkuelsen af Steigar-Thores Oprør i 1095 saa sig istand til at holde Straffedom over Thrønderne, maa han først af alt

---

[1] Kun for Lofotfiskets Vedkommende (»i Vagum«) bibeholdtes ifølge Frost. XVI 2 ogsaa efter Magnus Barfods Sønners Dage de 5 Fiskes Afgift af hver deri deltagende. Bestemmelsens Ordlyd maa nærmest forstaaes derhen, at Kongerne nu indskrænkede sine Krav paa Fiskeafgift til Lofoten, medens den tidligere havde været erlagt ogsaa andetsteds i (og udenfor?) Haalogaland. Sammenholdes hermed den ganske almindelige Udtalelse i Fagrskinna om Fiskernes Leie af Sjøen i Alfivas Tid, maa det imidlertid antages, at der med Hensyn paa denne Afgift strax efter det danske Herredømmes Fald er indtraadt en væsentlig Forandring, der gjorde Afgiftserlæggelsen mindre upopulær. Nærmest ligger det da at formode, at Opkrævningen er bleven indskrænket til visse større Fiskerier og givet Karakter af en Landslod for Benyttelsen (ikke af »Sjøen«, men) af de vidtstrakte Almenningsstrande.

have taget tilbage de af ham saa ilde seede Indrømmelser, som hans Medkonge Haakon Thoresfostre havde gjort dem. Vi erfarer nemlig af Frost.lovens Slutningskapitler, at det først var under Kong Magnus's Sønner, at Thrønderne og med dem Naumdølerne og Haalogalændingerne endelig blev fritagne for de nævnte, upopulære Afgifter[1].

II.

Tager vi nu med den Forkundskab, foregaaende Afsnit har søgt at bringe, for os Harald Haarfagres Skattepaalæg, saa bliver det første, som bør fastslaaes, netop den Kjendsgjerning, at han udskrev Skatter af Befolkningen. At han saa gjorde, er nemlig utvilsomt. Landnáma ved gjentagende at berette, at islandske Landnamsmænd havde udvandret, fordi de ikke vilde erlægge Kongen Skat (f. Ex. Ketil Flatnef og hans Søn) eller kom i Strid med hans Sysselmænd, Herser og Jarler. Da det netop var disse Ombudsmænds Hovedfunktion at indkræve de kongelige Indtægter, hvoraf de for egen Del oppebar en betydelig Del, kan det umulig miskjendes, at det endnu mere ligeoverfor dem end overfor Kongen personlig først og fremst har været Skattevægringerne, som fremkaldte Striden. Særlig betegnende er i saa Henseende, hvad Landnáma fortæller om Bondehøvdingen Aasgrim fra

[1] Jeg slutter mig i Opfattelsen af de her omhandlede Afgifters senere Historie i det væsentlige til Munchs Fremstilling i N. F. H. I_2, S. 852 med Note 3, og II, S. 469 og 489, hvilken er den eneste, som holder sig strengt til Kildernes, Lovenes saavelsom Sagaernes Ord. Kun finder jeg ingen Grund til af Udtryksmaaden i Magnus Barfods Saga, Kap. 1, at formode, at ogsaa Oplændingerne lige til Haakon Thoresfostres Tid har maattet erlægge Julegaverne. Ordet »Rettebøder« henviser for deres Vedkommende vistnok kun til »de mange andre Rettebøder«, han ogsaa havde givet Thrønderne.

Thelemarken. Da Oppebørselsbetjenten kom for at kræve ham for Skatten, svarede han, at han havde sendt Kongen en Hest og meget Sølv, men som Gave, ikke som Skat; thi Skat havde han aldrig udredet og vilde han heller aldrig udrede. Da det samme Krav Aaret efter fornyes, sammenkalder Aasgrim Herredets Bønder og forelægger dem paa Thinget det Spørgsmaal, om de vilde erlægge Skat eller ikke. De afgiver da den enstemmige Erklæring, at Skat vilde de ikke udrede, og bemyndiger ham til at svare dette paa deres alles Vegne. Oppebørselsbetjenten lader da Aasgrim myrde, og hans Slægtninge maa efter at have hævnet ham ty til Island.

Ogsaa Snorre (Harald Haarfagres Saga, Kap. 6) kjender til, at Harald paalagde Bønderne »Skatter og Skyldigheder« eller, som han ogsaa siger, »Landskylder« (om Betydningen af dette Ord i denne Forbindelse, se nedenfor). Men særlig at mærke er det, at Fagrskinna, der er saa kortfattet i sin Omtale af Haralds Statsindretninger, dog finder Plads til den Oplysning, at efter hans Seire »*siðaðisk landit, guldusk skattar hit efra sem hit ytra*« (Kap. 13). For denne omtænksomt og i det hele vel og nøgternt redigerede Saga staar det altsaa som selve Kjærnepunktet, det eneste statsretslige Træk, den under Kong Harald anser det nødvendigt at fremhæve, at man under ham maatte erlægge Skatter og det baade »inde i Landet og langs Kysten«. Heller ikke er det uvist, hvilken Skatteform Kongen efter Fagrskinnas Mening anvendte. Af Kap. 32 fremgaar det nemlig, at det var det saakaldte *nefgildi* (Kopskat), den samme Skat, som de Danske et Par Aarhundrede senere slog sin Konge Knud den hellige ihjel for at ville paalægge dem. Saameget tryggere kan man vistnok stole paa denne Oplysning i Fagrskinna, som Kopskatten jo netop danner den i skatteteknisk Henseende raaeste og simpleste Beskatningsform,

der stiller Inddrivelsen de mindste Vanskeligheder at overvinde og derfor maa antages just at være bleven anvendt i et Land, hvor ethvert Skattevæsen hidtil havde været ukjendt. Nærmere beseet støtter desuden Omtalen ogsaa i Eigla af Haralds Skattepaalæg den Opfatning, at det her er med en Kopskat, vi har at gjøre. Foruden de egentlige Bønder og Rydningsmænd i Skogene nævner denne Saga nemlig Saltkogerne og Jægerne og Fiskerne som Gjenstand for Kongens (Beskatnings-) Undertrykkelse. Da nu imidlertid Næringsskatter, omfattende det hele Folk i dets forskjellige Sysselsættelser paa et Kulturtrin som Nordmændenes under Harald Haarfagre, faktisk vilde være umulige at regulere, inddrive og kontrollere uden netop i Skikkelse af en lav, almen Kopskat paa Hvermand, saa maa vi ogsaa heraf slutte, at det kun har været Spørgsmaal om en saadan.

I Modsætning hertil staar rigtignok Meddelelsen i Snorres Harald Haarfagres Saga, Kap. 6, saaledes som dette Kildested vanligvis opfattes. Det siges nemlig her, at Harald tvang alle Bønder, baade rige og ikke rige, til at »*gjalda sér landskyldir*«, hvilket Ord man oversætter med Landskyld og forklarer derhen, at Bønderne blev paalagt en Grundskat, afpasset efter Størrelsen af deres Gaarde. Men Rigtigheden af denne Forstaaelse bestrider jeg. Allerede af selve det nævnte Kapitel, der angaaende Haralds Indtægter om hverandre taler om »*sakeyrir ok landskyldir*«, »*skattar ok skyldir*«, »*álög ok landskyldir*«, faar man et Indtryk af, at »*skyldir*« og »*landskyldir*« her anvendes omtrent ensbetydende, nemlig om alt, hvad man var skyldig at udrede til Kongen, og at derfor ved »*land*« her ikke som i det privatretslige Landsleieforhold sigtes specielt til Jordeiendommene, men til Land og Rige som Helhed. Denne Betydning af Flertalsformen »*landskyldir*«, som jeg altsaa mener i hidhørende Forbindelser maa oversættes

med Landsudredsler el. lign., vil man rigtignok ikke finde anført hos Lexikograferne, der overhovedet ikke egner Ordet »*landskyld*« mere end en noksaa affeiende Opmærksomhed. Men i Glossariet til de gamle Love har jeg paapeget en Række Steder i Sagaerne, hvor »*landskyldir*« øiensynlig bruges i nævnte Forstand = *skyldir*. Paatageligst tør i saa Henseende være Slutningsordene i Kap. 72 af Snorres Harald Haardraades Saga (Ungers Udgave). I dette Kapitel er der Tale om Ophævelsen af de kongelige Indtægter paa Oplandene, og disse specificeres først i Forbindelsen »*at heimta þar skatta ok landskyldir ok konungs sakeyri*«, hvor altsaa de 3 Hovedbestanddele af Kongens Indtægter er særskilt opregnede. Strax ovenfor tales dermere kortfattet kun om at opkræve »*landskyldir sínar ok skatta af Upplendingum*«. Men da saa Oplændingerne vægrer sig ved at erlægge sine Skyldigheder til andre end Lensindehaveren, Jarlen Haakon Ivarssøn, svarer de, »*at þeir mundu greiða allar skyldir, þær er þeir áttu at greiða, ok fá í hendr Hákoni jarli, meðan hann var á lífi*«, og tilføies der saa, »*fékk konungr þaðan engar landskyldir á þeim vetri*«. Her bruges tydelig »*skyldir*« og »*landskyldir*« i samme Betydning, nemlig som omfattende alle de 3 førstnævnte Klasser af Indtægter, Skatter, Sagøre og Landskyld i snævrere Forstand, og i samme videre Betydning skjønnes som sagt Ordet »*landskyldir*« anvendt i en Række andre Sagasteder. Hvorvidt Harald Haarfagres Saga Kap. 6 ogsaa hører ind blandt disse, vil maaske befindes mere tvilsomt. Men betænker man, at Fagrskinna, som vi saa, udtrykkeligt oplyser, at Kong Harald lagde »*nefgildisskatta*« »*á alt landit*«, og at denne Meddelelse, selv om Snorre ikke direkte har benyttet Fagrskinna som Kilde, dog af sidstnævnte Saga maa være hentet fra en Kilde, som ogsaa maa have staaet Snorre tilraads (jfr. Finnur Jónssons Litteraturhistorie II, S. 636), kan

man neppe komme til andet Resultat, end at Kopskatten af Snorre indbefattes under Benævnelsen »*landskyldir*«, og at dette Ord saaledes ogsaa af ham her anvendes i sin videre Betydning. Dette stemmer ligeledes med, at Ordet strax nedenfor omskrives med »*skattar ok skyldir*« og »*álög ok landskyldir*«, Udtryk, der er mere samlende end enkeltvis præciserende[1].

Det staar følgelig fast, at Harald Haarfagre har indført et offentligt Retsinstitut, som tidligere var Nordmændene ukjendt, nemlig Skattevæsenet. Ligesaa sikkert er det, at Nordmændene i de nærmest følgende Aarhundreder — bortseet fra Alfivatidens mere eller mindre forbigaaende Afgifter — ingen Skattepaalæg var underkastede[2], før Ledingen, den personlige Værnepligt med tilhørende Naturalkontingenter, begyndte at antage Formen af en Skatteudredsel. Kong Haralds Skattepaalæg maa saaledes atter være bleven afskaffede. Naar skede dette? Ogsaa herom giver Fagrskinna Besked. Den meddeler (Kap. 32), at Kong Haakon Adelstensfostre »lod de Nefgildesskatter, som hans Fader Kong Harald havde paalagt hele Landet, borttage i Kystdistrikterne langs Havet og i Thrøndelagen og lægge til Skibsgerden«. Ved Skibsgerden mener

[1] Forøvrigt viser det anførte Kapitel af Harald Haardraades Saga, at Ordet »*landskyldir*« saa at sige i samme Aandedræt kan anvendes i sin snævrere og sin videre Betydning, og dette maa antages ogsaa at være Forholdet i Harald Haarfagres Saga Kap. 6.

[2] Naar, som strax ovenfor saaes, Harald Haardraades Saga hos Snorre Kap. 72 (efter den tabte Del af Haakon Ivarssøns Saga) omtaler »Skatter« som indgaaende blandt de kongelige Indtægter, maa dermed sigtes til de af Sysselindehaverne udredede Lensafgifter; thi at disse opfattedes som og benævnedes »Skatter»« fremgaar af flere Kildesteder; se f. Ex. Mork. S. 140 nederst; jfr. mine Paavisninger i »Lén og veizla«, S. 314—15.

Fagrskinna her det samme som ellers kaldes Ledingen[1], den af Kong Haakon indrettede Sjøforsvarsordning, og vi faar saaledes vide, at denne Konge, idet han gav Afkald paa de saa høist upopulære, af hans Fader anordnede Skatteudredsler og med dem tillige en Gang for alle Kongemagtens selvtiltagne Ret til at paalægge Skatter, istedet har formaaet Folket til at paatage sig den personlige *»gerð«*, Værnepligten med herunder indgaaende Naturalydelser.

Forøvrigt bør det udtrykkelig tilføies, at naar Fagrskinna nærmest maa forstaaes derhen, at det kun var Kystdistrikterne og det Throndhjemske, men ikke Indlandet og navnlig ikke Oplandene, som Kong Haakon fritog for Kopskatten, hvilket nyere Historikere atter har villet sætte i Forbindelse med den saakaldte Visøre, der paa Oplandene skulde være en Fortsættelse af Kopskatten fra Kong Haralds Dage[2], saa beror dette visselig blot paa en altfor sammentrængt Udtryksmaade fra Fagrskinnas Side. Ledingen, Skibsgerden i egentlig Forstand, indskrænkedes ganske vist til Kystdistrikterne. Men naar Kongen for at imødekomme Befolkningens Frihedsbegreb samtidig maatte give sit Minde til Skatternes Ophævelse langs Kysten og i Throndhjem, saa har Oplændingerne selvfølgelig ikke fundet sig i i denne meget principielle Henseende at staa tilbage for d. e. at maatte anse sig personlig for mindre frie end Rigets øvrige Indbyggere. Der er her rigtignok et Hul i de ned til os naaede Efterretninger. Men vi tør med Tryghed gaa ud fra, at ogsaa

[1] Jfr. Udtryk som *»hversú morg skip eða stór skyldi út gera or fylki hveriu«*, Snorre, Haakon den godes Saga, Kap. 21, — *»ganga þar i tal sem skip er í gerðum«*, d. e. udredes, stilles, Gul. 298; jfr. Glossariet til N. g. L. under *gerð*.

[2] Jfr. Noten S. 167.

Oplændingerne mod at paatage sig en personlig Forpligtelse af en eller anden Art, en *gerð*, er blevet fri for det forhadte *giald*, Nevgildesskatten. For Indlandsbygderne ligger det i saa Henseende unægtelig nærmest at tænke paa Skydspligten.

Resultatet af den forudgaaende Undersøgelse er altsaa, at Kong Harald af egen Magtfuldkommenhed paalagde Nordmændene Skat, og at Kong Haakon atter fritog dem derfor og frasagde Kongedømmet en saadan Magtfuldkommenhed. Men nu er det jo netop de to selvsamme Konger, hvorom andre eller tildels de samme Sagaer ved at berette, at den første af dem berøvede Bønderne deres Odeler og den sidste gav dem dem tilbage. Man kan da umulig undgaa at forbinde disse to ulige Sæt af Efterretninger. Naar den ene Udtryksmaade gaar ud paa, at Kong Harald tog Skat af Bønderne, og den anden, at han tog Landskyld af dem, gjorde dem til sine Leilændinger og Leiemænd og i og med dette berøvede dem deres Odeler, saa er det i mine Øine at gjøre sig forsætlig blind, hvis man ikke ser, at der her i forskjellige Ordelag tales om en og samme Regjeringshandling. Den Afgift, som lod Bønderne ligesaavel som Skogenes Rydningsmænd, Saltkogerne, Fjeldenes Jægere og Havets Fiskere betragte sig som Leiemænd, er just den af Harald »hele Landet« paalagte Nevgildesskat, og nævnte Betragtning nøiagtig den samme som den, der senere bragte Alfivatidens afgiftspligtige Fiskere til at finde, at de nu var nødt til at »leie« selve Sjøen.

Heller ikke bør det i mindste Maade forundre, at denne Betragtnings- og Udtryksmaade faldt Datiden let paa Tungen. Som allerede fremhævet, var Skattepaalæg for Kong Haralds Undersaatter noget nyt og tidligere ukjendt, hvortil de ikke fra sin hidtidige Erfaringskreds kunde fremskaffe noget nærmere Analogon, end Leilæn-

dingens Leieudredsel til Jordeieren. Dette at skulle betale for overhovedet at faa Lov til at drive en hvilkensomhelst økonomisk Virksomhed enten paa Land eller Sjø blev derfor i deres Øine uvilkaarlig lige godt med at erlægge et Slags Leieafgift, og anvendt paa de stolte og selvbevidste Odelsbønder førte altsaa denne Opfatning ganske følgerigtig til, at de herefter var Leilændinger, ikke længer Odelsmænd, eller med andre Ord, at Harald havde berøvet dem Odlerne, d. e. selve Eiendommene som Gjenstand for virkelig Eiendomsret, med andre Ord, den ubetalte og alle uspurgte Udnyttelse af Jorden.

Det er imidlertid denne Forklaringsmaade, som Prof. Taranger ikke vil lade gjælde. Den forveksler efter hans Mening »Aarsag og Virkning« (Udsigt S. 188): »Den principale Ret, som Kong Harald tilegnede sig, og som han mente og sagde at tilegne sig, var en Eiendomsret til Landet. Den Ret var Kilden, Hjemmelen til hans specielle Rettigheder over Land og Folk.« Og han paaberaaber sig til Støtte herfor dels Sven Aagesøns sent ude i det 12te Aarhundrede skrevne Oversigt over Danmarks Historie, hvori det heder, at Kongerne fra det Øieblik, de overtog Rigets Styrelse, ogsaa *jure dominii* besad al Rigets Jord (l. c. S. 189), dels en Række andre spredte Meddelelser fra Bayern, England, Shetlands- og Orknøerne saavelsom fra den privatretlige Kirkeeiendomsret. Jeg maa imidlertid nedlægge Indsigelse mod et Ræsonnement af denne Art. Det er at falde tilbage paa forladte Stadier af Forskning, naar man saaledes slæber sammen løst og fast af andetsteds henhørende Foreteelser for at forklare Udviklingen af vore egne Forhold. At der gives Parallelrækker i de forskjellige Landes institutionelle Historie, bestrider ingen; men desto mere maa det fastholdes, at en saadan Parallelitet selv maa bevises, men ikke kan opstilles som et Postulat. »Overhovedet

maa«, siger Konrad Maurer, »Jævnførelsen mellem beslægtede Retssystemer tage Ulighederne ligesaa skarpt i Øiesyn som Overensstemmelserne.« »Vil man imidlertid i den ene eller anden Retning opnaa brugbare Resultater, maa Jævnførelsen ikke, som forhen ofte skede, iværksættes ved vilkaarlig at blande om hverandre til en forvirret Masse en Del løsrevne Enkeltheder fra de forskjelligste Retskilder. Tværtimod kan den alene finde Sted under stadigt Henblik paa de jævnførte Leds Plads i Stammeslægtskabet og med den koldblodigste Overveielse af de Tidsforhold, hvorunder hver enkelt Retssætning er fremtraadt« (Nordgerm. Retskilder S. 3, jfr. 5). Men i Henseende til denne anbefalelsesværdige Forsigtighed lader Tarangers Anførsler, synes mig, meget tilbage at ønske. Saaledes ved vi intet om, fra hvilken Tid det af ham paaberaabte Skattesystem paa Shetlands- og Orknøerne skriver sig — at de »uden Tvil« skulde gaa tilbage til »Harald Haarfagres Dage« er en ganske ubevislig Gjætning —, ikke at tale om, at de oprindelige Forhold paa disse vestlige Øer fra første Færd af kan have ligget gunstigere til for Indførelsen af Beskatningsprincipet end i Norge. Ligeledes siger det sig selv, at Forholdene i det af en ny Race, Angelsakserne, erobrede og besatte England, i væsentlige Henseender maa have skilt sig ud fra Harald Haarfagres Erobringsmonarki, hvor der jo dog ingen anden Invasion fandt Sted end af Kongen selv og hans visselig ikke overdrevent talrige Skare af Hird- og Stridsmænd. Enhver Slutning fra de bekjendte, rent angelsaksiske Jordbrugskategorier, folcland og bocland, afviser jeg derfor som i foreliggende Forbindelse ubrugbare, og det saameget trøstigere, som Taranger, som jeg mener med Uret, just i selve Hovedpunktet, Spørgsmaalet om Eiendomsretten til folcland, erklærer sig uenig med de nyeste Forskere paa dette meget omtvistede Omraade, Maitland

og Vinogradoff. Paa lignende Maade afviger Taranger fra de tyske Germanister i Opfattelsen af Kongegavers Indflydelse paa de private Jordeiendomsforhold, og han synes for de private bayerske Gavebreves Vedkommende i selve Principet lidet tilbøielig til at slutte sig til Brunner's, som det synes mig, fuldt tilfredsstillende Forklaring. Overhovedet kan jeg ikke i det af Taranger paaberaabte finde den ringeste Støtte for den Opfatning, at det gammelgermanske, af den senere Lensret endnu upaavirkede Kongedømme skulde sidde inde med noget Slags Overeiendomsret til al Jord i Riget. Umuligheden af en saadan retslig Konstruktion paa de Tidspunkter, det her gjælder, fremgaar saa klart af Fremstillinger som f. Ex. Brunner's i hans Rechtsgeschichte I, S. 203 ff. (jfr. II, S. 76) eller v. Amira's i »Recht«, S. 152 f., at jeg herom anser det ørkesløst at strides med ham. Kun maa jeg med Hensyn til hans Paaberaabelse af Sven Aagesens Yttringer om Forholdet i Danmark paa Gorm den gamles Tid, paa Grund af det nære Slægtskab mellem de danske og de norske Statsindretninger, udtrykkelig tilføie, at dette Bevisforsøg forekommer mig at være det uheldigste af dem alle. Af de nyere danske Historikeres, særlig Steenstrup's og Erslev's, grundige Undersøgelser fremgaar det som ganske sikkert, at noget Slags Overeiendomsret til Landets Jordbund ikke heller tilkom den danske Konge. Jeg skal i saa Henseende først henvise til Prof. Erslevs fortræffelige Studie »Valdemarernes Storhedstid«, hvor det S. 265 heder: »Bortseet fra de fyrstelige Len, af hvilke Sønderjylland var det eneste, der fik blivende Betydning, er der i Danmark neppe Spor til en kongelig Overeiendomsret i feudal Form.« Og paa Siden forud: »Der er jo ikke mindste Spor af, at Herremændene, naar de traadte i Tjeneste hos Kongen eller en af Rigets Fyrster, overdrog denne nogen Art af Eiendomsret til deres Godser,

eller rettere, det er ganske klart, at de ikke gjorde saadant . . . . . Efter Vederlovens Regler om, at man for Utroskab mod Kongen mistede sin Jord, finder Holberg[1], at der ikke er Tvivl om, at der har været Vassalitet i Danmark. Ja, i saa Fald bliver ligeledes hver dansk Bonde Vassal, siden han ogsaa forbryder sit Gods, naar han fører Avindskjold mod Riget, ja endog blot for forsømt Leding.«[2]

Naar Erslev altsaa for Tiden omkring Aar 1200 blot har en ironisk Bemærkning at gjøre om den Tanke, at »hver dansk Bonde« skulde være »Vassal«, følger det af sig selv, at Sven Aagesens Udtalelse om de statsretslige Forhold i Danmark 3 Aarhundreder tidligere endnu mindre kan tillægges Spor af Vægt i den Forstand, hvori Taranger opfatter den. Men endnu ubegribeligere bliver

---

[1] Dr. Ludvig Holberg, der i »Kong Valdemars Lov« (1886) havde udtalt en modsat Opfatning.

[2] En tilsvarende Bemærkning er at gjøre ligeoverfor Taranger, naar han i sin Afhandling foran S. 117—18 synes at ville udlede Kongens Konfiskationer af Jordegods fra hans Overeiendomsret; naturligvis gjælder det i de anførte Tilfælde forbrudte Landeiendomme eller saadanne, der befrygtedes at ville blive anseede som forbrudte. Det er med andre Ord Strafferetten, ikke noget Slags Lensret, som her kommer i Anvendelse (jfr. ogsaa ovenfor Noten S. 170). — Naar T. i samme Forbindelse endog gaar saa langt som at ville opfatte Kong Haralds Indgriben i de af ham afhængige Personers Giftermaalsplaner som et Udslag af Lensretten, og til Støtte herfor dels anfører den engelsk-normanniske Kong Henrik I's Kroningsbrev af Aar 1100, dels Vestgoter- og Frankerkongernes Overgreb ved at tilsidesætte Samtykket fra en Bruds Slægtsformynder og erstatte det med en *auctoritas regia*, saa foreligger der saa haandgribeligt en Sammenblanding af saglig og kronologisk uensartede og kun i Resultatet tilfældigvis delvis sammenfaldende Foreteelser, at en vidtløftigere Imødegaaelse bør være overflødig.

det, at Taranger kan gjøre en saadan Forstaaelse gjældende, naar man i Jhs. Steenstrup's »Studier over Kong Valdemars Jordebog«, S. 325 ff., som Taranger selv henviser til ved et »jfr.«, finder en indgaaende og, som det skulde synes, aldeles afgjørende Kommentar til hine Ord hos Svend Aagesen. Steenstrup udtaler her bl. a., at »Beviset for, at her i Danmark Kongen aldrig har havt eller tillagt sig nogen saadan Ret til vilkaarligt at fordele Landets Besiddelser, kan simpelt, men afgjørende føres ved at henvise til hele den da gjældende Retsorden.« Dernæst paaviser han, at Sven Aagesens Yttring beror paa en Sammenblanding af den private Eiendomsret til Jorden, hvilken tilkom Bønderne, og Kongens privatretlig farvede, men ifølge selve sit Indhold og Væsen offentligretlige Eiendomsret til Kongedømmet og Riget som saadant. Et af sine Hovedargumenter henter Steenstrup forøvrigt netop — og med fuld Ret — fra de tilsvarende Forhold i Norge. Han anfører bl. a. de hidhørende Yttringer i Kongespeilet (Kap. 29). Endnu mere slaaende kunde han have paaberaabt sig den bekjendte Sætning i Hirdskraaens Kap. 14 om Kongen, at »*hans eign ok oðal er allt landit*«; thi her er det klart nok, at »*eign ok oðal*« ikke betyder noget Slags Privat- eller Overeiendomsret, aldenstund Norges Godseiere og Bønder vedblev at nyde den fulde Odels- og Eiendomsret til sine Gaarde. Men det er selve den kongelige Myndighed og Landsherredømmet, der anskues under Synsvinkelen af en Art Eiendomsret, hvilken imidlertid lod den private Odel og Eiendom i Landet ganske ubeskaaren. De to Odelsbegreber tilhørte med andre Ord to helt forskjellige Rets- og Tankeomraader.

De af Prof. Taranger paaberaabte fremmede Vidnesbyrd for, at det skulde have været »urgermanisk« Retsopfatning, at Kongen betragter sig som Eier af Land og

Folk i den Forstand, at han eiede selve Jorden, forfalder saaledes ganske ved den nærmere Granskning af deres Indhold. Hverken Danmark, Bayern, det merovingiske Frankrig eller det angelsaksiske England frembyder brugbare Spor af »den germanske Storkonges Eiendomsret til Landet«, naar dermed sigtes til Eiendomsret til Jorden[1]. Og naar Udtalelsen tilspidses derhen, at Kong Haralds »Odelstilegnelse og hele hans Lensorganisation er en Reception af Samtidens europæiske Lensret«, saa er dertil følgelig at svare, at nogen europæisk Lensret kjendte Kong Haralds Samtid overhovedet ikke til. Den europæiske Lensret befandt sig i det 9de Aarhundrede endnu blot i sin Vorden. Len havde man nok allerede, eller rettere forlængst[2]; men den fuldt udviklede Lensret, hvori Sætningen om al Jordeiendoms lensretlige Karakter endog er en forholdsvis ung Retsdannelse, tilhører først de følgende Aarhundreder, og den reciperedes forsaavidt aldrig i det skandinaviske Norden.

---

[1] Taranger foran S. 126 og 118. Den ærede Forfatters Benyttelse af Paastande synes mig at kulminere i den Bemærkning paa sidstanførte Side, Note 2, at Harald Haarfagres bekjendte Voldgiftskjendelse mellem de islandske Landnamsmænd, hvorefter hver af disse ikke maatte tage mere end et vist Maal Land i Besiddelse, skulde betyde, at Kongen ansaa sig som Eier ogsaa af (al Jord paa) Island!

[2] Naar Taranger foran S. 109—110 gjør gjældende en noget forskjellig Opfattelse af den oprindelige Anvendelse af Betegnelsen *lánardróttinn* end jeg i »Lén og veizla«, skal jeg gjerne indrømme, at der kan være ulige Meninger om, hvorvidt Ordet *lán* i denne Betydning tidligst har betegnet et stats- eller et privatretsligt Laan (jeg udtaler mig l. c. S. 303 temmelig ubestemt herom); men jeg maa vare mig mod, at min Opfattelse af dette Ord, som T. siger, skulde danne selve »Udgangspunktet« for min »Betragtning af Haralds Odelstilegnelse«. Det vilde være at lægge for stor Vægt paa et enkelt Udtryk.

III.

Beretningen om, at Kong Harald skulde have tilegnet sig al Jordeiendom i Landet i privatretslig Forstand, er kommen til os i 2 eller, om man vil, 3 Sagagjengivelser, nemlig i Snorres »Heimskringla« og hans store »Olaf den helliges Saga« samt i »Eigla«. Dog kan Udtryksmaaden i Olafssagaen ikke betragtes som en helt selvstændig Kilde ved Siden af dens Forfatters Anførsler i hans andet Værk, idet den kun repræsenterer en yderligere Omskrivning fra Snorres Side af den oprindelige Kilde. Derimod er Eigla og Heimskringla (med Olafssagaen) indbyrdes umiddelbart uafhængige af hinanden[1]. Der er imidlertid stærke Antydninger til, at de hver for sig hviler paa en fælles Kilde. »*Haralldr konungr eignaðiz í hverju fylki óðul oll*«, heder det i Eigla Kap. 4, og Heimskringla gjentager, at »*hann eignaðist óðul öll*« (Harald Haarfagres Saga Kap. 6), eller som Omskrivningen i den større Olaf den helliges Saga har det: »*Þa eignaðiz hann sva vendiliga allt land oc oll oðol*«. »*Skylldu aller búendr vera hans leiglendingar*«, siger Eigla strax nedenfor, og i en anden Forbindelse (Kap. 59) tilføier to af Hovedhaandskrifterne »*hafði Haralldr konungr hvern mann áþjáð, bæði ríka(n) ok úríka(n)*«. Hos Snorre er paa først anførte Sted dette omskrevet til, at Harald »*lét alla bændr gjalda sér landskylda, bæði ríka ok úríka*» (i Olaf den helliges Saga: »*voro allir búendr hans leigumenn ok landbúar*«), og i Haakon den godes Saga Kap. 1: »*Haraldr hafði*

[1] At Snorre ikke, som G. Storm formodede (Snorre Sturlassøns Historieskrivning, S. 53), »har kjendt og benyttet Egilssaga«, maa ansees fuldt godtgjort ved Gjessings (Arkiv f. nord. Filol. II, S. 289 ff.) og Finnur Jónssons (i Fortalen til hans Udgave af Egils Saga, Pag. LXXIV seq.) Undersøgelser.

allan lýð í landi þrælkat ok áþját«. Disse fælles Ordelag peger umiskjendelig hen paa en fælles Kilde, hvis Udtryksmaade Snorre i Heimskringla og Olafssagaen kun mere spredt har bibeholdt, medens Eigla, for hvem det jo ikke kom an paa at levere en selvstændig Redegjørelse for de statsretslige Forhold i Norge, maa antages for sit Øiemed at have indskrænket sig til en nogenlunde ordret Afskrivning af Originalen.

Hvilken denne Original har været, er neppe heller synderlig tvilsomt. Hvad Finnur Jónsson i Fortalen til Udgaven af Eigla, Pag. LXXVII—VIII efter Gjessings Foregang oplyser om Heimskringlas og Eiglas fælles Norgeshistoriske Kilde, gjør det overveiende sandsynligt, at denne har været Are Frodes tabte, i hans større Islendingabok indlemmede norske Kongekrønnike. Naar imidlertid Prof. Yngvar Nielsen vil indskrænke denne Tradition til at være en »lokal islandsk Ættetradition«, »en afgrændset« og »sekundær Tradition« i Modsætning til »den oprindelige« (se Nielsens Afhandling ovenfor i nærv. Bind, S. 72—73), har jeg vanskeligt for at følge ham. Nielsen paaberaaber sig til Støtte for denne sin Opfatning fortrinsvis den Omstændighed, at Landnáma, saaledes som han læser den, ingen bindende Vidnesbyrd bringer om en udbredt Misfornøielse blandt de til Island udvandrende Nordmænd over de af Harald Haarfagre indførte statsretslige Forhold i Norge, og at navnlig heller ikke Tabet af Odelen nævnes med et eneste Ord i dette udførlige Kildeskrift. Til Bevis herfor meddeler han en i sig selv værdifuld og oversigtlig Sammenstilling af de Motiver, der i Landnáma leilighedsvis anføres som havende foranlediget denne eller hin Landnamsmands Udvandring. Det forekommer mig imidlertid, at der netop ud af denne Sammenstilling nøiere beseet kan læses noget nær det modsatte af, hvad Prof. Nielsen deraf udleder. Naar det om 4 af Landnamsmæn-

dene heder, at de for bort »*fyrir ofríki Haralds konungs*« (l. c. S. 28—29 og 30), og om 4, at de blev »*missáttir við Harald konung*«, om Geirmund Heljarskinn, at han ved at erfare, at Harald Haarfagre havde »*tekit . . marga menn af óðulum sínum*« ligeledes fandt det raadeligst, »*at leita Íslands*«, om 5 andre, at de selv eller deres nærmeste havde kjæmpet mod Harald i Hafrsfjord, om 2, at de maatte rømme af Landet for Harald (»*stökk fyrir Haraldi konungi or Noregi*«), om 1, at »*hann var jafnan óvin Haralds konungs*«, om 3 Brødre, at de drog til Island, efterat deres Fader var bleven dræbt paa Kong Haralds Anstiftelse, om 2 saa høit anseede Mænd som Skallagrim og Ketil Høng, at de drog til Island som Følge af Kong Haralds Drab paa Thorolf Kveldulfssøn, og paa samme Maade om 2 Hersesønner fra Telemarken, at de udvandrede af den Grund, at Harald havde straffet en tredie Broder paa Livet, fordi han nægtede at betale Kongen Skat, om Ketil Flatnef og hans Søn Bjørn Buna, at Kong Harald inddrog deres norske Eiendomme, fordi de undlod at betale ham de deraf skyldige Skatter, videre om 1, at han havde dræbt tre af Kong Haralds Sysselmænd, om Øndott Kraaka og hans Slægt, at de, som Nielsen selv udtrykker det, blev uenige med Kongen »efter et voldsomt administrativt Indgreb« fra en kongelig Herses Side, og at »Kongen synes næsten personlig optagen af Striden«, samt endelig om en hel Række (8—10), at de i en eller anden Anledning blev uenige med eller maatte flygte for en af Kongens Jarler, blandt hvilke Haakon Grjotgardssøn paa Lade især synes at have havt en haard Haand, — saa kan det, synes mig, umuligt bestrides, at det gaar som en noksaa kraftig Understrøm gjennem Landnámas Beretninger, at Sammenstød med og Utilfredshed over den nye Samfundsskik i Norge og de denne repræsenterende nye Magthavere udgjorde en af Hovedforanledningerne til Ud-

vandringen. Man maa jo tillige erindre, at Landnáma for de allerfleste Landnamsmænds Vedkommende overhovedet ingen Motivering af deres Udvandring angiver, hvorfor det ikke gaar an at modstille hele denne øvrige Mængde de færre, hvis Bevæggrunde anføres eller ialfald antydes at have været af mere eller mindre ublandet politisk Art. Tværtimod maa det være fuldt tilladt at slutte, at naar saavidt mange af dem, hvis Motiver meddeles os, veg for Sammenstød med de nye Magthavere i Landet, har det samme været Tilfældet med ikke saa ganske faa blandt dem, hvorom Sagaen i saa Henseende tier. Dertil kommer endnu en Betragtning: Prof. Nielsen fremhæver stærkt den almindelige Uro, som paa det heromhandlede Tidspunkt havde grebet Befolkningen, navnlig i det vestenfjeldske Norge, og som drev den skarevis ud med en uimodstaaelig, men uklar Trang til Omskiftelse og »*landaleitan*«. Saa træffende dette end kan erkjendes at være, hvor det gjælder at skildre selve Bevægelsen og dens umiddelbare Resultater, saa maa det dog paa den anden Side ikke oversees, at heller ikke en saadan ubestemt »Uro« opstaar uden Aarsager, og at den af Nielsen efter Landnáma paaberaabte almindelige »*fýsn at fara til Íslands*« har havt sit nærmeste Grundlag i, at man ikke længer likte sig hjemme. Vor egen Tidsalders »Amerikafeber«, som ogsaa nævnes af Prof. Nielsen, antager ganske vist ved Leilighed tildels en Karakter, som indbyder til at betegne den som en ubestemt Reiselyst saadan i sin Almindelighed; men dens dybere liggende Aarsager maa som bekjendt søges i Landets økonomiske og sociale Forhold, og anderledes vil det i sin Tid heller ikke have været med »Lysten til at flytte til Island«. Den har virket smittende, som f. Ex. naar det om en af Landnamsmændene siges, at han drog over for at besøge sine Slægtninge. Men sin oprindelige Rod har den havt i en

voxende Utilfredshed med Forholdene indenlands, enten nu denne Utilfredshed drev Udvandrerne til Island, til de sydvestligere Øer eller bare ud i et omflakkende Vikingeliv. Og at et af de stærkest virkende Momenter i denne urolige Utilfredshed netop har været Harald Haarfagres Underkastelse af det hele Land, det tør ikke mindst være antydet ved, at Landnáma blandt dem, som *»fýstist til Íslands«*, fortrinsvis anfører Folk. af Herse- og Hovgodeætter (se Nielsens Afhandling ovenfor, S. 22—23). Det maatte jo i første Række være saadanne Mænd, som mere eller mindre bevidst følte Bitterhed over de nyindtraadte Forskyvninger.

Endelig fremgaar af Prof. Nielsens Sammenstilling med en vis Paatagelighed endnu en Omstændighed, som i denne Forbindelse bør nævnes. De S. 24—25 anførte Landnamsmænd, der tyede til Island, fordi de i Norge havde forøvet Drab, har neppe heller været saa helt uberørte af Statsomvæltningen i Norge, som Nielsen synes at forudsætte. Han anfører selv Ágrips Ord, at Kong Harald *»siðaði vel land sitt ok friðaði«*, og heri ligger visselig mere end blot antydet, at det paa hans Tid blev vanskeligere for Ugjerningsmænd at holde sig indenlands end under den tidligere Tilstand, da en Fredløs kunde befinde sig i Sikkerhed, ialfald for Forfølgelse fra selve Retssamfundets Side, ved bare at flygte over i et fremmed Fylke. Ganger-Rolf har visselig kun været en blandt mange høibaarne Lovbrydere, som Enevoldskongens længere rækkende Arm har drevet ud af Landet.

Alt i alt mener jeg derfor, at Landnámas Opgivender med Hensyn til de Motiver, der bragte Udvandrerne til at forlade Norge, saa langt fra at svække den i Egilssaga og Heimskringla bevarede Tradition om Opfatningen af Haralds Styrelse, meget mere vidner om, at den har været den almindelige ude paa Sagaøen. Landnáma nævner vist-

nok intet om Haralds almindelige Tilegnelse af de norske Bønders Odel; men den taler om hans »*ofríki*«, hans ildeseede Skattepaalæg, hans Konfiskationer af Odelseiendomme, hans Strenghed og ubrødelige Opretholdelse af Lov og Fred, og alt, vel at mærke, som noget, de stridige Halse havde meget vanskeligt for at finde sig i.

Heller ikke kan det indrømmes, at denne islandske Traditition ikke tillige skulde have været norsk. I saa Henseende betyder det nemlig i mine Øine lidet eller intet, at Bøger som Ágrip eller Fagrskinna og endnu mindre de kortfattede latinske Norgeshistorier undlader at omtale den paastaaede Odelsinddragning; thi alle disse Kilder, Fagrskinna tildels undtaget, er i Omtalen af Haralds Statsindretninger saa yderst knaphændige, at de derom nærmest siger ingenting og derfor maa antages overhovedet ikke at have havt til Hensigt at udtale sig om dette Emne. I denne Mangel paa Omtale at ville se en særskilt »norsk Tradition«, som Stikordet jo nu siden Gustav Storms Tid lyder, vilde være at gjøre den norske Tradition omtrent jævngod med ingen Tradition. Men nu viser imidlertid Snorres Meddelelser om Haralds Landsordning med Jarler og Herser og det til disse knyttede Militær- og Finantssystem, at der ogsaa i Norge havde bevaret sig en udførligere Tradition om Kong Haralds Statsindretninger; thi for denne Del af Snorres Redegjørelse foreligger der ingen islandsk Kilde, og det ene sandsynlige er, at han, paa samme Maade som hans berømte Omtale af den svenske Lagmandsinstitution øiensynlig gjengiver, hvad han selv havde indhentet Kundskab om ved Besøget i Sverige, i Norge har ladet sig berette tilsvarende Træk fra det norske Landsstyres Udviklingshistorie. Dette altsaa til Trods for, at hine kortfattede Norgeshistoriske Kompendier ikke ofrer Jarlerne og Herserne i deres Egenskab af Oppebørselsbetjente, Krigs-

høvdinger og Veizleindehavere et eneste forklarende Ord. Det gaar derfor ikke i mine Øine an med Gust. Storm og Yngv. Nielsen at søge den norske Tradition væsentlig i de historiske Beretninger, som siger mindst eller paa det her nærmest omhandlede Punkt intet. Den faar efter Omstændighederne søges — naturligvis under Forudsætning af tilbørlig Kritik — ogsaa i de islandske Sagaer. Overhovedet bør i Henseende til Norges egen Historie neppe norsk og islandsk Tradition stilles i altfor skarp Modsætning til hinanden. Dette er imidlertid et Emne, hvortil jeg forhaabentlig en anden Gang kan komme tilbage.

ET ANONYMT POLITISK SKRIFT
OMTRENT FRA 1649
OG DETS SANDSYNLIGE FORFATTER.

AF

DR. LUDVIG DAAE.

I Trediveaarskrigens sidste Aar 1648, henimod Afslutningen af de langvarige Forhandlinger, der gik forud for den saakaldte westphalske Fred, indtraf Christian den fjerdes Død og det Interregnum i Danmark og Norge, der var foranlediget deraf, at denne Konges til Thronfølger udvalgte ældste Søn var død 1647, uden at den yngste Søn endnu var bleven valgt i hans Sted. Den venetianske Diplomat ved Forhandlingerne i Osnabrück, Contarini, indberettede i den Anledning til sin Republik bl. A. følgende besynderlige Nyhed: »Norge staar i Begreb med at organisere sig som særskilt Republik under Sveriges Beskyttelse«, og der tilføies, at »den svenske Regjering udruster sin Flaade for ikke at forekommes af Hollænderne, samt at en stor Del af den danske Adel slutter sig til Sverige og ønsker begge Rigers Forening til et eneste«.[1]

---

[1] *La Norvegia si è gia dichiarita di voler viver in republica da qui avanti, ma sotto la protettione di Svezia* etc. C. T. Odhner: Sveriges förbindelser med Venetianska Republiken under sjuttonde århundradet. (Hamiltons Nordisk Tidskrift, Lund 1867).

At denne besynderlige Beretning indeholder en uhyre Misforstaaelse, behøver ikke at siges. Men da ligesaa vist Venetianerne som Europa i det Hele ved den Tid mindst af alt pleiede at tænke paa Norges Anliggender, end sige paa norsk Politik, kan ikke Contarini have fundet paa dette ganske af sig selv. Der maa vel nærmest fra svenske Diplomater være faldet Ytringer, som Brevskriveren har opfanget og saa givet denne selsomme Skikkelse.

Thi efter lange Tiders Forløb var virkelig ved denne Tid et Slags »norsk Spørgsmaal« kommet op, nemlig om Successionen til Norge. At vort Fædreland fra gammel Tid var et Arverige, medens Danmark var et Valgrige, var trods Begivenhederne efter Grevefeidens Afslutning aldrig ganske forglemt. De holstenske Hertuger førte siden Frederik den førstes Tid vedblivende Titel af Arving til Norge, og for en dansk Kongesøn maatte det være af stor Betydning at fastholde denne Prætension, idet selvfølgelig derved lagdes et stærkt Tryk paa Danmarks Rigsraad og Stænder, saasom det blev tænkeligt, at disse, om de forbigik den naturlige Throncandidat, ved Christian den fjerdes Død altsaa hans eneste tilbageværende Søn, derved kunde udsætte sig for, at Hertug Frederik gjorde sig til Konge af Norge og sprængte Forbindelsen mellem de to Kongeriger.

At der i Norge skulde være Nogen, endsige en Flerhed, der arbeidede for en Adskillelse fra Danmark, er i høieste Grad utænkeligt. Men Erindringen om Norge som et eget Rige var ingenlunde uddød, og det var vistnok for Nordmænd tiltalende at betragte sit Land som Arverige, fordi det just gjennem sin Character af saadant fremtraadte for Bevidstheden som noget Mere og Høiere, end et ligefremt dansk Lydland. Disse Tanker fandt et Udtryk i 1648 ved Hyldingen i Christiania igjennem Jens

Bjelkes udtrykkelige Erklæring, at Frederik den tredie, dengang allerede valgt i Danmark, var norsk Arvekonge.

Den nye Konge ønskede naturligvis sin Søn Christian, dengang et lidet Barn, snarest muligt erkjendt som Thronfølger, og nu opstod i Danmark Spørgsmaalet, om Kongesønnen af de danske Stænder skulde vælges til »disse Riger og Lande« eller kun til Danmark, idet Norge var hans Arv. Kongen ønskede det sidste, Rigsraadet og Adelen det første. Geistligheden og Borgerstanden føiede Kongen i at vælge Sønnen kun til »Danmark og dets underliggende Provindser«. Trods Rigsraadets Protest blev det herved i 1650. Forhandlingerne vare blevne aabnede 1649, og de vare vistnok paatænkte allerede lige efter Kong Frederiks Tiltrædelse af Regjeringen i 1648.

Der existerer et norsk politisk Skrift, der maa antages at hidrøre fra denne Tid, omtrent fra 1649, maaskee endog det foregaaende Aar. Dets Overskrift er: »En Anonymi Consilium, givet Kong Frederik den tredie om Arverettigheden til Norge at maintenere.« Det vides kun at existere i et eneste Haandskrift, der tilhører Videnskabsselskabet i Throndhjem og er udgivet af afdøde Rigsarchivar Birkeland i det af ham redigerede meget indholdsrige Bind: Meddelelser fra det norske Rigsarchiv I. Chra. 1870. S. 274—284 (cfr. S. 269—270).

Jeg erindrer levende, at min afdøde Ven Birkeland, dengang han beskjæftigede sig med dette Actstykke, spurgte mig, om jeg kunde nævne ham nogen norsk Mand — Forfatteren betegner sig nemlig udtrykkelig som en saadan —, hvem man her kunde tænke paa. Vi anstrængte os saa begge for at udfinde Forfatteren, men forgjæves. Den Gjetning, Birkeland et Øieblik havde gjort paa Vilhelm Meklenburg, blev med Føie strax opgiven. (Se l. c. 270).

Spørgsmaalet, om hvem Anonymen kunde være, har jeg siden aldrig ganske tabt af Syne, men først for ganske kort Tid siden har jeg ment at have fundet et Vink, der maaskee kunde fortjene en kort Omtale.

Den norske Forfatter begynder — efter et latinsk Motto — med at udtale, at han »for lang Tid siden har kviteret sit Fædreland Norge og opholdt sig i fremmede Lande af den Aarsag at han ikke kunde see og tolerere den Servitut hvilken Danmark vilde paalægge bemeldte hans Fædreland«. Men nu haaber han, at »Kongen vil sætte Norges Rige i sin forrige Tilstand og bruge den Arverettighed, som han af Gud og Naturen haver«. Der gjøres saa en Række Forslag til Midler, hvorved Kongen til sit eget som til Norges Bedste kunde gjøre en Art norsk Statskup for at udløse Norge af dets Afhængighed af det danske Rigsraad o. s. v. Med Birkeland tør man være enig i, at Skriftet lægger Indsigt for Dagen.

Idet jeg forøvrigt henviser Læseren til det i Medd. fra Rigsarchivet aftrykte Skrift selv, vil jeg strax fremhæve, at man ved Gjennemlæsningen uvilkaarlig kommer til den Formodning, at Forf., i den Tid han — angivelig i patriotisk Harme — har færdedes i »fremmede Lande«, nærmest maa have levet i Sverige. Han anfører nemlig ikke alene (S. 282—83) endel politiske Exempler af Sveriges nyere Historie, men hans Stil og Sprogform forekommer mig ogsaa at pege paa en Mand, der en Tidlang har færdedes mellem Svenske. Hvad Stilen angaar, beror min Formodning nærmest paa et almindeligt Indtryk, men af enkeltvise formentlige Svecismer kan dog nævnes som Exempler: Timlig for timelig, tige for tie, fraa og daa for fra og da, Trugsel for Trudsel, mugligt, Baghus o. s. v. Han bruger ogsaa det i Sverige almindelige, i Danmark og Norge af gode Grunde ikke da

forekommende Ord »Arvefürste«. Ved Siden heraf har han adskillige i Danmark neppe almindelige Germanismer. Skulde man foruden Sverige, hvor han bestemt maa formodes at have opholdt sig, ogsaa gjette paa andre af »de fremmede Lande«, som han ubestemt taler om, turde man da tænke paa Tydskland. Imidlertid maa Forf., da han skrev sit »Consilium«, ikke alene være vendt tilbage fra sit, som han angiver, frivillige Exil, men hans Tilbagekomst maa være skeet allerede for en ikke aldeles kort Tid siden, saasom han viser sig saa bekjendt ei alene med adskillige Forhold i Hjemlandet og Danmark, men ogsaa med Personer i Norge. Han omtaler navnlig Rigets Biskopper, paa hvis Stemning og Holdning han mener, at der bør lægges Vegt. Biskopperne i Christiania og Stavanger antager han sikkert maatte kunne vindes for det tilraadede Statskup, om Bergens Biskop mener han at kunne haabe det samme, men hos Throndhjems er han sikker paa at man skulde støde paa bestemt Modstand, hvorfor han slaar paa, at denne maaskee burde fjernes[1].

Jeg vil da nu nævne den Mand, i hvem jeg mener at see vor Anonym.

Den 3. Januar 1645 omtaler Hannibal Sehested i et Brev fra Akershus en Capitain Jacob Madsen[2]. I November s. A. nævnes den samme Mand som General-

[1] Bisper i Christiania og Stavanger vare Hening Stockfleth (en Sønderjyde) og Thomas Wegener (dansk). I Bergen var Ludvig Munthe (dansk) Biskop indtil sin Død 12. Marts 1649; til hans Eftermand udnævntes 30. Juni s. A. den vistnok norsk fødte, men i Danmark opdragne Jens Skjelderup, der vel ikke ganske strax tiltraadte Embedet; jeg tænker derfor bestemt her paa Munthe, og dette tør indeholde et Vink om det anonyme Skrifts Forfattelsestid. Den myndige Erik Bredal i Throndhjem var, som af Anonymen antaget, en udpræget dansk Mand, hvad han i 1658 og 1661 lagde for Dagen.

[2] Samll. til det N. Folks Hist. II. 521, V. 419.

Mønsterskriver og Ammunitionsskriver[1]. Denne Ansættelse synes Jacob Madsen imidlertid efter Freden at have mistet. Thi den 15. Juli 1646, — det var ved Christian den fjerdes sidste Besøg i Norge — udstedes et mærkeligt Brev om samme Jacob. For det første faar Hannibal Sehested Befaling til at skaffe ham »nogen Leilighed og Plads«. For det andet oplyses i Kongebrevet, at Jacob i »forleden Feidetid har kvitteret Sverige for at gjøre os og hans Fædreland Tjeneste, og at han derfor har mistet de Gaarde, som der (i Sverige) vare ham »forundte«. Jacob har altsaa ei alene opholdt sig i Sverige, men aabenbart ogsaa staaet i svensk Tjeneste, siden der er »forundt« ham Gaarde i Nabolandet. Statholderen faar da i Brevet Befaling til at skaffe ham nogen Erstatning for dette Tab til Ophold for ham, Hustru og Børn[2].

Om nu Hannibal Sehested har gjort Noget for denne Mand, hvem Kong Christian altsaa tager i Beskyttelse, er mig ubekjendt. Men i Januar 1649 møde vi to Kongebreve til Jacob Madsens Bedste, og det er da sandsynligt, at denne personlig har søgt Frederik den tredie — med hvem han maaskee allerede har talt under Hyldingen 1648 — og udvirket sig Bevilgningen. Ved det første Brev af 1. Jan. 1649 udnævnes han til »Ammunitionsforvalter i vort Rige Norge« med den i Datiden ikke ganske ringe Gage af 400 Rdlr. »Os elskl.« Jacob Madsen faar derpaa d. 19. i samme Maaned »for den Tjeneste, han i forgangen Feide har gjort, og det Gods, han i Sverige har kvitteret,« to Gaarde Skøien i Aker, hvilke han i October 1650 dertil endog fik frie for Oppebørsel eller Afgift, saalænge Hannibal Sehested havde Lenet og Jacob Madsen blev staaende i sit Embede[3].

[1] Samll. til det N. Folks Hist. II, 521. V. 419.
[2] Norske Registr. VIII, 425.
[3] Norske Registr. IX. 268, 301. X. Cfr. Samll. til N. F. Hist. IV. 18.

Fra denne Tid af ved jeg Intet om Jacob Madsen i Norge at sige. Aldrig vilde heller let min Interesse have fæstet sig ved denne Mand, hvis ikke en paafaldende Omtale af ham i Aaret 1658 havde vakt min særlige Opmærksomhed.

Thi i Marts 1658 finder vi ham i Skaane hos Corfits Ulfeldt. Jacob ønsker nu svensk Tjeneste, og Ulfeldt anbefaler ham i et ganske mærkeligt Brev til en unævnt svensk Statsmand, hvilken Skrivelse er bestemt til at forelægges Kong Carl Gustav. I Brevet, der er affattet paa Fransk, angiver Ulfeldt først, at han har gjort Jacob Madsens Bekjendtskab for over tyve Aar tilbage. (Jeg vil her antage, at dette er skeet i den Tid, da Ulfeldt (1632—34) var forlenet med Baahus). Dernæst roses Jacob som habil i mange Sager. Han forstaar sig godt paa Bergverksdrift, han er særlig inde i, hvad der angaar Ammunition og Arsenaler, og han er skikket til at anvendes ved de Forhandlinger, der maa drives i Anledning af Fredsbetingelsernes Gjennemførelse, enten det skulde være i Skaane eller i Norge. Hvad Norge angaar, da er han vel bekjendt med Styrelsen der baade i civil og militær Henseende. »Overhoved han er en Mand, skikket til med Nytte at tjene Kongen, ellers vilde jeg ikke have anbefalet ham.« »Jeg er vis paa«, fortsætter Ulfeldt, »at, om Hans Majestæt ansætter ham, vil han være vel tjent, dersom De vil forestille ham for H. M. og vise denne dette Brev. Man søger ofte Tjenere, og man finder ei let en Mand som denne.«[1]

Hvilket Udfald denne stærke Anbefaling har faaet, er mig ubekjendt ligesom i det Hele Jacobs Skjebne efter 1658. I den sidste Krig 1657—58 har han aabenbart ikke deltaget. Hvorfor han forlod Norge, vides ikke.

---

[1] Danske Magazin 5 R. II. 76.

Men — vi have her en Mand, der som Anonymen har forladt Norge og opholdt sig i Sverige og er vendt tilbage derfra. Netop ved den Tid, som det omhandlede kongevenlige Skrift maa formodes at være skrevet, faar denne Mand flere Begunstigelser af Frederik den tredie. Anonymens Skrift viser Kundskab og flersidig Indsigt, og Ulfeldts Anbefaling for Jacob Madsen antyder for dennes Vedkommende det samme. Navnlig fremhæver jeg Ulfeldts Ytring, at Jacob skulde være brugbar som Commissair eller Underhandler. Dette forudsætter jo ubetinget en ikke ringe Dannelse og Dygtighed. Og endelig er Jacob, saavidt jeg ved, den eneste Nordmand af nogen Distinction, om hvem det kan oplyses, at han efter at have begivet sig i svensk Tjeneste er vendt tilbage til Norge i de nærmeste Aar før 1649. Til Evidents kan det vel neppe bringes, at han er vor Anonym[1], men Sandsynlighed forekommer mig at tale derfor.

Til Forstaaelse af Skriftet er det ingenlunde ligegyldigt, om Jacob kan tænkes som dets Forfatter. Thi Jacob er, om end en flink Mand, dog tilsidst en Eventyrer, som formodentlig har gjort sig umulig i den svenske Tjeneste — Ulfeldt omtaler heller ikke denne i sit Anbefalingsbrev — og derfor søgt hjem, opofrende de ham »forundte Gaarde«. Saa har han rimeligvis ikke kommet af det med Forhold eller Personer i Norge og er tilsidst deserteret derfra og villig til paany at tjene de Svenske.

Anonymen begynder med at erklære sig for en saa ivrig Patriot, at han ei har kunnet holde ud i Norge paa

[1] Dog kunde det tænkes, at det omtalte i Throndhjem værende Haandskrift, der af Birkeland antages muligvis at være selve Forfatterens, kunde vise paatagelig Lighed med Breve fra Jacob Madsen fra hans norske Embedstid, der maaskee kunde findes i Rigsarchivet.

Grund af den »Servitut«, der paalagdes Landet af de Danske. Denne Ytring gjør det netop sandsynligt, at det er en Eventyrer, der taler. Saavel Livets Erfaring som Historiens Studium lærer os at nære en vis Mistanke mod professionelle Patrioter, der høilydt rose sin egen Patriotisme; det er ikke netop mellem dem, man helst har at søge sande og ægte Fædrelandsvenner. Man tænke f. Ex. paa den glødende norske Patriot Enno Brandrøk i Erik den fjortendes Dage!

Har nu Skriftet som et i Norge for den Tid overraskende Phænomen altid en vis Interesse, formindskes denne unegtelig i ikke ringe Grad, om Jacob Madsen er dets Forfatter. Og jeg tror, som sagt, at der ikke let vil paavises nogen, hvem man med saamegen, end sige større Sandsynlighed kan tillægge Forfatterskabet.

(3. Mai 1906).

AF STATSRAAD KETIL MOTZFELDT'S EFTERLADTE PAPIRER
VEDKOMMENDE STATSRAADS-SKIFTET I DECEMBER 1861

VED

ERNST MOTZFELDT.

Møde med de Svenske Statsraader hos Kongen Lørdag 16. Marts 1861.[1]

I.

Mødet, under Kongens Forsæde, varede fra 11¼ til 2½. Det fandt Sted i Statsraad-Salen, dog sadde vi ikke ved det sædvanlige Bord, men samledes om et rundt Bord placeret i et Hjørne.

De Geer tog Ordet med Forklaring om de i hans Dept. hvilende tvende Sager, som staae i nær Forbindelse, nemlig Rigsdagens Begjæring om Revision og Unions-Kommitteens Arbeide, om at han fandt det fornødent nu at optage dem. Efter den meget langagtige Indledning sagde han, at efter hans Mening er der saa væsentlige

---

[1] Optegnelsen bærer med K. Motzfeldts Haand saadan Paategning: Nærværende Beretning nedskrevet af mig strax ved Hjemkomsten fra Mødet, attesteret af Sibbern og Manthey, og sendt BR. med Posten den 18 Marts. Udgiveren.

Indvendinger at gjøre imod Unions-Kommitteens Arbeide, at det ikke kan blive at tage tilfølge, hvorfor Spørgsmaalet nu maatte være om Nedsættelse af ny Kommittee, og han vilde gaae iværk med Begrundelse, hvorfor

Jeg faldt ind med Forklaring om at det formeentlig var meget for tidligt nu at handle om Realiteten. Med Hs. Majst.s Tilladelse vilde jeg først have heftet Opmærksomhed ved Spørgsmaalene om Sagens Tidmæssighed og om Formen for dens Behandling. Hvad der i ethvert Fald maatte være først at gjøre maatte være at klare den i 14 Aar hvilende fra Norsk Side behandlede Kommittee-Indstilling. Med det Foreliggende gaaer det ikke an at forudsætte Ubrugelighed, saaledes som det rigtignok forekommer mig man vil gjøre, naar jeg seer hen til hvad der er passeret i den allerseneste Tid. Just.Statsministeren har ladet trykke Konklusionerne af Indstilling og Norske Regj.s Betænkning, men uden Motiver, og i det Hele paa saadan Maade, at Regjerings-Konklusionen nærmest seer ud som et dissenterende Votum inden Komissionen. Derfor gaaer ogsaa nu en for de unionelle Forholdes Opklaring skadelig Usandhed over Sveriges Land igjennem Dagl. Allehanda. Der er nu fortalt at de Svenske Medlemmer i Kommitteen have givet sit Votum og de Norske sit. Vi vide Alle at saa ikke er Tilfælde, at i Kommitteen ere gode Svenske Mænd og gode Norske Mænd i alt Væsentligt komne overeens om det foreliggende Udkast.

De Geer at Trykningen alene var til Brug for Konseljet, som ikke kunde antages at behøve Motiverne trykte, at han ikke kunde være ansvarlig for Misbrug.

Jeg fortsatte med at denne 14 Aar gamle Sag ventede endnu sin Behandling fra Svensk Side, at det ikke lod sig gjøre at optage den til Afgjørelse i kombineret Statsraad efter mundtlige Indkast, og at det forekom mig

som det maatte være det Rigtige at Just.Statsministeren indkom med skriftlig Betænkning. Herimod ytrede

DeGeer, at det var nu engang ikke den sædvanlige Svenske Forretningsorden, og da ogsaa

Kongen istemte heri, imedens

Sibbern fremkastede, at det heller ikke er sædvanligt at Sager vente 14 Aar paa Foredrag, fandt

Jeg mig nødt til at udtale, at det heller ikke kunde volde Ulempe om saa ikke skeede, idet der nemlig ikke nu kan siges at foreligge Norske Regjerings Betænkning. Naar Ex. DeGeer altsaa foredrager Sagen saa kommer Protokollen til at gaae til Norge til Betænkning. Dette begyndte

DeGeer ligesom at medgive, men saa kom

Hoved-Agitatoren Gripenstedt paa Scenen. Han protesterede imod at dette skulde kunne finde Sted. Aldrig maa det kunne skee at Svenske Statsraads Udtalelser undergives Kritik af Regjeringen i Norge. Og nogen Nytte af nogen saadan Forføining ved nærværende Leilighed formaaede han heller ikke at finde. Sagen var kjendt nok. Men det var jo rigtignok Tilfælde, at for hvem der ønskede at forhale Sagen vilde derved jo gives en Udvei.

Jeg skulde ikke finde det nødvendigt at optage denne Gripenstedts Ytring. Forhaling er ikke skeet fra Norsk Side. Uagtet jeg holder paa Lige-Berettigelsen til det Yderste, vil jeg ikke gjøre Paastand for os om nye 14 Aar. Men ordentlig Behandling maa enhver Sag undergives. Her er ikke Regjeringens Betænkning. Hvad der foreligger er afgivet længe førend Deres Majst. overtog Rigernes Styrelse, det er ikke Deres Majst.s Raad som har afgivet Betænkningen. Heri istemte

Sibbern som tog overmaade stærkt tilorde mod Gripenstedt for hans Ytring, og desuden

Manderström, der fremhævede at ialfald ikkun een eneste af de nuværende Norske Statsraader havde været med om Betænkningen.

Gripenstedt mente at om ny Betænkning maatte ansees fornøden, saa fik den indhentes, men dertil var ikke Udtalelse fra Svensk Side nødvendig. Naar Sagen bringes i Statsraad er der først at forhøre om den ansees færdig til Afgjørelse, og de Norske Statsraader faae da om de saa synes begjære Betænkning indhentet.

Thyselius stammede da bag min Ryg noget om at det er ganske rigtigt, at saa er Forretningsordenen, men

Jeg lod ham ikke komme tilorde, forklarede at her ikke var Tale om at undergive Kritik og overhovedet ikke om at bringe ny Forretningsorden. Men Meningen maa dog vel være om muligt at komme til Enighed. At dette muligens kan komme til at finde Sted i Henseende til Ikke-Benyttelsen af Unions-Kommitteens Arbeide. Og da gjælder det dog først at kjende hinandens Meninger. Er der Nogen som troer det skal være nogen Fordeel at Norske Regjering først sidder i Vest og finder Indvendinger, og at dernæst Svenske Regjering sidder i Øst og finder andre Indvendinger, komme Begge til Forkastelse men kanskee af høist forskjellige Motiver — slig Enighed som naar Yderste Venstre ved Votering holder sammen med Yderste Høire. Efter flere Indkast fra begge Sider, kom ogsaa

Gripenstedt til det Resultat, hvorimod Ingen ytrede Indvending, at Justitiæ-St.ministeren kunde foredrage Sagen, og naar det er skeet, kunne, uden at de øvrige Svenske Medlemmer behøve at ytre sig, de Norske begjære Protokollen sendt til Betænkning. Men det var en Selvfølge at Unions-Kom.s Indstilling ikke kunde komme til Foredrag uden i Forbindelse med Rigets Stænders Skrivelse om Revisionen. Her blev da et andet Hovedpunkt i Diskussionen, som blot løseligt havde været fremme

forhen, dog strax antydet af os og derved bidraget til at fremkalde Gripenstedts ovenangivne Impertinence.

Fra Norsk Side blev der holdt paa hver Sag for sig.

Svenskerne vidste ingen Fordeel derved.

Jeg meente at det i hvert Fald var nyttigt at gjøre en Begyndelse med Noget hvorom der var Udsigt til at Enighed kunde opnaaes.

Vi fremholdt at det er Spørgsmaal for sig hvorvidt det er Tid til at befatte sig med Stændernes Skrivelse, et Spørgsmaal som Kongen i den os meddeelte Svenske Protokol har forbeholdt sig at afgjøre.

DeGeer forklarede at hans Pligt er at bringe Skrivelsen til Behandling, og

Gripenstedt tog heraf Anledning til at forklare, at hans ovennævnte Ytring simpelthen refererede sig til vor Mening om at yderligere Opsættelse er tjenlig, og altsaa ikke var ilde meent. Han istemmede selvfølgelig med DeGeer, og sagde at det ikke var vanskeligt at godtgjøre Sagens paatrængende Nødvendighed. Realiteten vilde

Vi Intet have med at bestille, og holdt fast ved at »Uppskofet« af Kongen var erklæret tjenligt.

Svenskerne kunde ikke begribe hvad det skulde hjælpe at dele Sagen, det vilde da ialfald ikkun give enkelte Dages Opsættelse.

Jeg oplæste Storthingets Adresse (:Deel deraf:) og forklarede deraf at vise sig aldeles nødvendigt, førend man tog sig paa at faae Resolution om Kommittee, at indrette sig saa at Mistilliden kunde hæves; og Middel dertil at forsøge maatte da være at Svenske Statsraad ved Indstilling om Unions-Kommitteens Arbeide benyttede Leiligheden til at udtale sig klart og bestemt om Rigernes Ligeberettigelse og Eneraadighed i ikke-unionelle Anliggender. Megen Tale herom paa begge Sider.

Kongen vilde være af vor Mening, og

DeGeer ytrede sig ligesom indgaaende paa vor Fordring, da paa eengang

Lagerstråle hørtes sige, at det kunde lidet hjælpe at udtale saadanne Ord, naar det dog kanskee senere viste sig at man ikke er enig om deres Betydning. Herved tog

Svenskerne ny Fart.

DeGeer forklarede at han ikke dristede sig til at udtale saadanne Ord uden at definere dem, og ulykkeligviis støttede

Kongen os med at sige at den Definition ikke var vanskelig, og det maatte være meget let at gjøre Overendekastningen af Unions-Kom.s Arbeide smagelig, naar man med det Samme underhaanden underrettede om ny Kommittees Nedsættelse. Efter atter lang Diskussion forklarede

Jeg at min Hensigt med Delingen var at give Svenskerne den omhandlede Anledning til forsonlig Udtalelse, hvorefter Udsigt maaskee kunde vindes til at fortsætte Forhandlingerne, men at denne Grund faldt bort naar det viste sig at Hans Excell. ikke dristede sig til at tage hine Ord i sin Mund eller Pen, uden Definition, hvilket aldrig af mig havde været forudsat. Det vilde da blive at begynde med Uenighed, det var efter faldne Ytringer let at forstaae. Heraf tog

Gripenstedt Anledning til at spørge, om jeg altsaa kjendte DeGeers Nedskrevne, hvortil nei, Sligt var klart nok uden Læsning,

Jeg havde ikke villet befatte mig med Realitet.

Vi ~~fremholdt gjentagende, at under disse~~ Omstændigheder maatte vi, med Storthingets Adresse for Øie, antage at der ikke vilde findes Norske Mænd til Kommitteen, og at det for os er uforklarligt at Sagen har det forunderlige Hastværk; ligesom vi i det Hele taget ikke

skjønnede Revisionens Nødvendighed. For Hastværket var rigtignok af DeGeer anført et Medlems, Wallensteens forestaaende Udtrædelse af Raadet, men

Jeg var ikke med paa det Slags Argumenter. Før den Ting lidt videre! Forudsæt at alle Mine Herrer forklare inden kort Frist at ville forlade Raadet, saa vil jeg selvfølgelig finde det ørkesløst at forhandle med Eder.

DeGeer stammede da noget frem at naar ny Mand kom ind, maatte han have Tid til at sætte sig ind i Sagen, og ved slig Opsættelse kunde der blive Opsættelse i det Uendelige.

Gripenstedt bød sig til af Sagens Realitet at ville dokumentere Hastværkets og Revisionens Nødvendighed, men derimod Protest af Os. Han forklarede da at det var høist fornødent at Styrelsen tog Sag om Haand, thi ellers vilde Sagen faae større Vanskeligheder ved at optages af Agitatorer. (!) Var ikke af Regjeringen gjort hvad gjøres burde, saa vilde næste Rigsdag udtale sig anderledes.

Sibbern forundrede sig over Frygten for Agitatorer, og

Vi ytrede som vor Mening, at det Bedste der kan gjøres er at lade Sagen være stillet i Bero Rigsdag og Storthing over. Herpaa vilde hverken

Kongen, Gripenstedt eller DeGeer gaae ind.

Vi forfægtede yderligere vor Mening.

Jeg meente ikke at Stændernes Anmodning nødvendigviis maatte opfyldes før næste Rigsdag. Der er lignende Sag for Norges Vedkommende. Kongen har i Svensk Statsraad sagt at han vil bestemme Tid for Revision; Kongen har i Norsk Statsraad sagt at han vil bestemme Tid for Proposition om Statholder-Postens Ophævelse. Norske Statsraader finde sig ikke forpligtede til at kræve Tiden bestemt for Opfyldelsen; under hvilke

forskjellige Forpligtelser Svenske Raadgivere maatte være, kunde jeg ikke kjende.

Gripenstedt forklarede at imedens han vidste at Rigsdagen ikke dermed vilde lade sig nøie, saa skjønnede han heller ikke at det kunde gjøre nogen Forskjel for Storthinget, som selvfølgelig ikke kunde Andet end drive paa Statholder-Sagen igjen. Hertil sagde

Vi, at efter vor Forvisning vilde Statholder-Sagen ikke komme til at give Ulempe, dersom man ikke gav sig til at røre op i disse Anliggender, og

Sibbern tog Anledning til at udvikle, hvorledes det ikke forholdt sig saa at Storthinget havde grebet Sagen for at drive den igjennem imod Svenskernes Ønske; at disses Modvillie først sidenefter viste sig. Videre fremholdt han, at Revisionen var modtaget lunkent ved Rigsdagens Begyndelse og først fik Fart ved Statholder-Sagen; han appellerede derom til Kongen og Manderström. Efterat

Manthey og Jeg heri havde istemmet, meente

Gripenstedt at det nu maatte være anderledes; at efterat det var blevet et nationalt Stoltheds Spørgsmaal vilde Ingen kunne votere anderledes.

Jeg meente fremdeles at om Alt stilledes i Bero, vilde jeg kunne gjøre det; vore Folk bruge altid Omtanke, og Sagen har ikke den store praktiske Betydning.

Gripenstedt sagde dertil, at om han var Nordmand, maatte han votere som antydet, og

Jeg stillede ham Spørgsmaal om han virkelig ved Voteringen paa Rigsdag vilde lade sig lede af Frygt for ikke at ansees for god Svenske. Slige Hensyn tager jeg ikke.

Svenskerne streifede nu i denne Deel af Diskussionen ind paa Realiteten. Navnlig kom

Wallensteen med lange og brede Forklaringer om det længe følte Krav paa Revision, med Snak om at

der ikke er Greie paa hvad der skal i kombineret Statsraad.

Kongen sagde at han kjendte begge Lande, han vidste hvad der er muligt og ikke muligt, at DeGeers Opsats indeholdt meget som der ikke kan være Snak om. Dette vilde ogsaa

DeGeer indrømme, exempelviis sagde han nok at kunne vide at Nordmændene ikke ville gaae ind paa fælleds Representation, som Svenskerne ikke kunde medgive uden efter Folketal. Han troede dog at det er nyttigt at fremkomme med sine Ønsker og sine Meninger om det Rigtige.

Gripenstedt fremkastede at det var vel ikke vanskeligt at vise hvorledes Fælleds-Representation var fornøden til mange Spørgsmaales Løsning.

Vi derimod meente at man alene havde at slutte fra Fortid, ikke at bevæge sig i Billeder af Fremtids-Muligheder, at det var gaaet godt i 50 Aar, og iblandt Andet meente

Jeg at slig Nødvendighed ved Loves Affattelse kunde være for tydske Professorer men ikke for praktiske Folk. Og da

Gripenstedt havde omnævnt Fælleds-Udgifterne, fremholdt

Vi Spørgsmaal om Nogen kunde sige at disses Udredsel havde mødt Vanskeligheder, hvortil

Manderström tog Ordet med Forklaring om at dette ingenlunde havde været Tilfælde.

Jeg spurgte da om man virkelig ikke kunde skjønne, at jo mere af deslige Ønsker og Meninger desmere Uvillie, desmere Umulighed for at faae Kommittee fra Norsk Side.

DeGeer meente Nei, Nordmændene fik jo skjære bort og søge stillet Programmet som de ville have det.

Jeg fremholdt da gjentagende, hvorledes Foreningen er bygget paa Overeenskomst, og at naar ny Overeenskomst ikke kan opnaaes saa er Forandring umulig.

DeGeer svarede dertil, at saa havde Svenske Statsraad gjort sin Pligt, mere kunde det ikke gjøre. Denne Ytring sagde

Jeg var netop hvad jeg vilde have frem; til den vilde jeg knytte Spørgsmaal om man troede det skulde være nyttigt at faae saameget Ansvar som muligt væltet over paa Nordmændene for Standsning af alle Forhandlinger. Som det seer ud nu, forekommer det mig ikke urimeligt at man fra Norsk Side kommer til at holde fast ved Erklæring om at ingensomhelst Revision nu kan ansees tidmæssig. Skulde det da ikke være i Unionens Interesse at man havde stræbt fra begge Sider at udtrykke sig saa mildt som muligt. Vi have nu udtalt vor Mening for Udsættelse, videre kunne vi ikke gjøre, hindre Svenske Statsraad fra at bringe Sagen frem kunne vi ikke.

Kongen talte atter om at Unions-Kom.s Arbeide kunde forkastes i Forbindelse med Underhaands-Forhandlinger om et Program for ny Kommission, men

Vi erklærede dertil at al Forhandling efter vor Mening bør drives officielt, og deri istemmede strax

Gripenstedt. Ogsaa DeGeer istemmede heri, og Ingen ytrede sig derimod. Der taltes da igjen endeel op og ned, frem og tilbage, Kongen reiste sig, og Mødet var forbi. —

II.

Som det sees førtes Diskussionen fra Svensk Side hovedsagelig af Gripenstedt. Foruden DeGeer, Manderström, Lagerstråle, Wallensteen og Thyselius, hørtes ogsaa Bredberg med et Par Ord, nemlig til Udredning af hvorledes Protokollen skulde blive som kom til at gaae til

Norske Regjerings Betænkning. Thulstrup, Ehnemark, Malmsteen og Björnstjerna aldeles tause.

Efterat Mødet var hævet forblev Kongen nogle Øieblikke i Salen og talte med En og Anden.

Gripenstedt, med hvem jeg har staaet paa den Fod, at vi aldrig havde talt sammen, og saavidt muligt gjensidig havde søgt undgaaet Hilsning, kom lige hen til mig med Haandsrækning og de Ord: »Vi blive enige.« »Da har jeg den modsatte Tro, var mit Svar, jeg holder mig forvisset om, at vi blive ikke enige.« Saa kom vi i Klynge sammen med Lagerstråle og Manthey, og fortsatte noksaa pynteligt Samtalen. Derunder sagde jeg iblandt Andet: Svenskerne ere mig besynderlige. Deres Klagemaal er at de ikke mødes med Velvillie og Kjærlighed nok. Men hvor er det muligt at troe at Sligt kan fremskaffes ved Lov-Bestemmelser, at det ikke maa være Tidens Værk. Saalænge vi ikke ville have al den Kjærlighed som bydes os, saa have vi Ret til at være fri for den. Det faaer erindres, at Kjærlighed, som paatrues, bliver Voldtægt.

Scenen forandredes derefter til Klynge af Gripenstedt, Manderström, Wallensteen og jeg. Wallensteen bød sig til at give til Bedste en heel Række af Tilfælde, hvori det skulde have viist sig at behørige Regler for Kombineret Statsraads Sfære mangle. Han talte ogsaa en heel Deel derom, men Ingen af os hørte videre derpaa. Paa een Gang blev der Lyd i Klyngen, om Interims-Regjeringen som Motiv for Revisionen. Jeg spurgte da strax om det kunde være Nogens Mening at ville give os Skyld for at Rigsdagen har forkastet den af Storthinget vedtagne Proposition, og Gripenstedt indskrænkede sig til at sige, at det maatte dog erkjendes at være altfor galt, at imedens Norge har sin egen Regjering, som afgjør de fleste Sager, saa skal Interims-Regjeringen med 10

Norske Mænd ind i alt Svensk. Jeg mente da at det var noget som maatte kunne rettes af Svenskerne selv, Gripenstedt paastod at det vilde være Brud paa Rigs-Akten, og at han var for omhyggelig om Norges Ret til at være med paa Sligt. Men han gjentog om Forargeligheden af at Norske Mænd skulde kunne bestemme i Svenske Sager, og til min Ytring at om ogsaa Formen var dertil, vilde det dog aldrig skee, forklarede han at det er skeet, idet de Norske Medlemmer engang have givet Udslag ved, hvor der hos Svenskerne stod 5 imod 5, at holde imod Formanden. Jeg beklagede at man ikke kunde sikre imod at ogsaa i Regjeringen sidde Folk uden Menneskeforstand, men haabede at sligt Tilfælde ialfald for Eftertiden ikke skulde kunne træffe. Gripenstedt sagde at han vil have Interims-Regjeringen saaledes beskaffen, at den alene har med unionelle Sager, som høre under kombineret Statsraad, at bestille. Jeg troede ikke just at dette er det Bedste, men meente, at naar Svenskerne ønske det, er der Intet iveien for Nordmændene at være med derpaa.

I denne Passiar talte Gripenstedt ogsaa om, at man burde undgaae Mulighed af Gjentagelse af saadanne unionsfarlige Tilfælde som da Svenskerne i 1841 forandrede Regjeringsformen og først senere, ved Nordmændenes Imødekommen, som han paaskjønnede, fik dertil svarende Forandring i Rigs-Akten. Men ikke fuldt inde i den Sag turde jeg ikke give min Besyv.

Herfra trak Manderström og jeg os hen i en Vindus-Fordybning, og Manderström ytrede sig i saare forsonlig Aand. Han mente at det vel kunde være værd at tage under Overveielse, om ikke Kongen, naar DeGeer gjør sit Foredrag, kanskee bør lade Unions-Komittee-Historien først gaae særskilt til Norske Regjerings Betænkning, hvortil jeg sagde, at kom man til det Resultat

saa kan det vel ogsaa være at tage under Overveielse om ikke Svenske Statsraad dertil bør først give Raadet, for at være med fra første Stund paa Forsonligheds-Politiken. Jeg fik det Indtryk, at Manderström nok vil være den midlende, saa langt han formaaer, — men ogsaa, at han formaaer ikke meget. —

Stockholm 18 Mars 1861.

Af et Brev fra Ketil Motzfeldt til Statsraad Chr. Birch-Reichenwald.

Stokholm 18 Marts 1861.

Kl. $2^1/_2$ Efm.

Her sender jeg Dig Protokol over Mødet. Den er jo ikke saa grei, som jeg kunde ønske — naar man tager aktiv Deel selv, er det ikke saa godt at gjengive, og dertil kommer at Tiden virkelig har været knap. — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

— — — Af Protokollen vil Du formodentlig kunne se hvad der nu er at vente. Vort Formaal under Mødet var 1) at faae paa det Rene at al Underhandling maa være officiel 2) at foreholde Svenskerne Revisionens Utidmæssighed 3) at faae givet Antydning om at det neppe engang kan lade sig gjøre for Regjeringen at gaa med paa nogen Revision fortiden, og 4) at lade Svenskerne faa fuld Forstaaelse af at vi ikke frygte, at vi føle os stærke ved vor Ret.

Dette Formaal troer jeg vi have naaet. Men heller ikke mere. Om Andre kunde gjort større Affairer skal jeg lade usagt.

Under Mødet var det godt at see at Kongen imod os var lutter Velvillighed, at han gjerne gik med os. Men

det var desværre ogsaa godt at see, at han magter det ikke. Vanskelig Ting at være Unionskonge.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Jeg kommer tilbage til »den store Sag«. Jeg har begyndt at faae Betænkeligheder ved om det skulde være rigtigt at gjøre Andet end kort og godt at begjære Sagen sendt til Norske Regj.s Betænkning. Paalægget desangaaende er nemlig givet i Rigsakten; at saa skal skee, at Kongen ingensomhelst Beslutning fatter, ikke engang om »Uppskof«, uden at Norske Regj.s Betænkning indhentes, kunde vel saaledes strængt taget endogsaa kræves af Svenske Raader. Tag den Ting under Overveielse strax, og lad os faae Eders Mening. Bedst om I sende Udkast til Tilførsel for det Tilfælde Protokollen bliver som i Mødet antydet.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Af et Brev fra Ketil Motzfeldt til Høiesteretsadvokat Dunker.

Stokholm 18 April 1861.

— — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — At Revisions-Sagens Ilivebringelse kommer til at føre idetmindste Sibbern, Birch-Reichenwald og mig ud af Raadkammeret, det er saa temmelig let at skjønne. Og for mig stiller Sligt sig jo ikke som noget Forfærdeligt. For det Første er jeg nu ikke vant til at være længe i Bestillingerne, og dernæst er jeg ganske inde paa det gamle Ord, »ce ne sont que les morts qui ne reviennent pas«. Men anstændigt maa det være. Det er med Redegjørelse hvorfor man ikke indlader sig paa Svenskernes Forlangende vi maae fortrække, ikke med et paa Forhaand afgivet nei. Dette kunde jo vi herinde have

fremkommet med. Vi maae i hvert Fald efterlade en Redegjørelse som kan gjøre Tjeneste under de Forhandlinger, som man maatte se sig istand til at makke sammen under et Overgangs-Ministerium. — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

Statsraads-Skiftet 1861.

(Skrevet Vaaren 1862).

Under sit Ophold paa Værnø-Kloster Sommeren 1861 fik Sibbern efter Anmodning tilsendt fra Birch-Reichenwald de første Afsnit af et Concept til Betænkning i Revisions-Sagen, og han skrev da, at efter en rigtignok ikkun flygtig Gjennemlæsning kunde han ikke Andet end lykønske til Værket. Hentydningen til det Manderströmske Circulære fandt han dog burde udgaae, uagtet den erkjendtes at passe ind som en Steen i den vel sammenføiede Hvælving. Angaaende Hentydningen til de med Svenske Statsraader førte Conferencer nævntes dengang Intet.

Ved Udgangen af August sendte Birch-R. mig til Stockholm en Afskrift af det Concept til den hele Betænkning, som samtidigt blev sat i Circulation til Gjennemgaaelse af den Norske Regjerings Medlemmer. Deri var noget stærkere Hentydning til Indholdet af det Manderströmske Cirkulære end senere kom til at blive staaende, medens dog selve Cirkulæret aldrig har været enten citeret eller nævnt. Bretteville fik Afskriften til Gjennemlæsning af ham selv samt af Sibbern og Lange, der Begge ventedes til Stockholm ved min Afreise midt i September. Bretteville udtømte sig for mig i Lovtaler over Conceptet, og sagde udtrykkeligt, at han vidste intet Ord deri som han skulde ønske forandret; hans eneste Bemærkning var, at for fremmede Læseres Skyld burde

vel angives Indholdet af den etsteds (Aftrykket[1] Pag. 36) citerede Grundlovens § 80.

Efter Sibberns Tilbagekomst til Stockholm skrev han atter, først i Oktober, til Birch-R. om denne Sag, og sagde da at han lagde afgjørende Vægt paa at Hentydningen til det Manderströmske Cirkulære skulde komme til at udgaae. Derhos gjorde han ved den Leilighed for første Gang Indvendinger imod Hentydningen til Conferancer med Svenske Statsraader, hvilke Indvendinger fornemmelig støttedes til Frygt for at fuldt Bevis ikke maatte kunne præsteres ifald paafordret, dog ogsaa til Frygt for at Bevisførelsen skulde lede ind paa det »ømfindtlige Omraade«. I Brev af 9 Oktober fortsatte Sibbern med Forklaring om at al Hentydning til Conferancerne burde udgaae. Men det erkjendtes med klare Ord at Hentydningen havde sin Rigtighed; og af dette Brev er det saameget mindre at faae ud at Sibbern dengang tænkte sig Besvarelsen af det om den reiste Spørgsmaal som afgjørende med Hensyn til Statsraadets Bestaaen, som der, i Tilsvar til en Ytring af Birch-R. om at være stærkt betænkt paa at opgive sin Stilling, er fremholdt Nødvendigheden af hans Forbliven og Begges Fælleds-Forpligtelse til at forblive i Raadet indtil det paa Dagsordenen værende unionelle Anliggende til en vis Grad maatte være ordnet.

Ogsaa til Petersen havde Sibbern skrevet angaaende Indstillingens betænkelige Hentydninger, og Petersen svarede iblandt Andet, at Departementets Foredrag i disse Punkter maatte staae ved sit eget Værd, og at det ikke vilde kunne gaae an at nogen af de øvrige Statsraader tilførte at Et eller Andet ikke burde været sagt. Med Henhold hertil, og i Tilsvar til et Brev fra Birch-R. af

[1] Det af Birch-Reichenwald i Marts 1862 offentliggjorte Aftryk af Foredraget. Udgiveren.

11 Oktbr., hvori fremdeles var argumenteret for Hentydningernes Bibeholdelse, skrev Sibbern til Birch-R. under 17 Oktbr., at han, naar det kom derhen, ved Udtrædelse af Raadet vilde sætte sig i saadan Stilling, at han blev uden al Medvirkning paa Sagen.

Forinden Betænknings-Udkastet kom til endelig Behandling i Statsraadet i Christiania den 21 Oktbr., var deri af Birch-R., deels af egen Drift og deels efter Collegernes Bemærkninger, gjort endeel Forandringer, og navnlig i Henseende til de af Sibbern omhandlede Hentydninger havde Udkastet faaet den Form, der er bibeholdt i Betænkningen saadan som den findes i de ved Birch-R. trykte Aktstykker, naar uudtages at der istedetfor de Ord (Aftr. Pag. 30) »samt at de . . . . og overdrevne«, var brugt mere stærke og fra det Manderströmske Cirkulære laante Udtryk. Under Udkastets Cirkulation havde Riddervold fra Først af været af den Mening, at Betænkningen kanskee hellere burde gives en i det Hele mindre stærk Form, men efter derom at have confereret med Birch-R. fandt han ikke at ville inhærere denne sin Mening, og med Forudsætning om at den fuldstændigere Argumentation skulde føres, erklærede han sig tilfreds med Udkastet. Efter Møinichens Mening manglede dette derimod et Resume imod Slutningen som kunde indtrængende give tilkjende hvad Indtrykket var af den Svenske Statsministers Foredrag i dets Heelhed; og da vi Andre, Birch-R. ikke undtagen, deri gave ham Medhold, blev ogsaa efter et af Møinichen leveret Concept, som af Birch-R. alene blev noget mildnet i Formen, indtaget det Afsnit af Betænkningen, (Aftr. Pag. 82—83) som begynder med »Hs. Ex. har endvidere« og ender med »ogsaa i Sverige har trængt igjennem«. —

Efter at de forskjellige under Cirkulationen gjorte Bemærkninger — hvoraf dog ingen gjaldt de nævnte Hen-

tydninger — vare drøftede i Statsraads-Mødet den 21 Oktbr., oplyste Birch-R. uopfordret om den i hans Correspondance med Sibbern omhandlede Meningsforskjel, og han opfordrede sine Colleger til nøie at drøfte de af ham paa Sibberns Vegne fremhævede Betænkeligheder ved Hentydningerne, idet han erklærede for det Tilfælde at Collegerne maatte dele dem, at ville paany optage det til yderligere Overveielse, hvorvidt han kunde gaae ind paa Sibberns Ønske. Efterat Statsraads-Mødet var endt, blev det ogsaa af Manthey nævnt til nogle af os, at han fra Bretteville havde havt Brev med Udtalelser i samme Retning som Sibberns.

Paa den af Birch-R. som anført givne Anledning ytrede alle Regjeringens Medlemmer sig derhen at der ikke fandtes tilstrækkelig Grund til at lade Hentydningerne udgaae. Betænkningen blev saaledes vedtaget af Regjeringen, idet man, efter motiveret Forslag af Møinichen, enedes om at det sædvansmæssige »i det Væsentlige« ikke skulde indtages i Tiltrædelses-Erklæringen.

Imedens Birch-R. i dette Møde gjentagende havde udhævet, at Sibbern lagde særdeles megen Vægt paa sine Betænkeligheder, havde han dog ikke omtalt, at der i det den samme Dag erholdte Brev af 17 Oktbr. var Tale om Sibberns eventuelle Afgang af Hensyn til de omhandlede Hentydninger, deels fordi han tænkte sig at Udtalelsen herom kunde beroe paa en Øieblikkets Stemning, som muligens ved nærmere Overveielse og fortsat Correspondance vilde forandres, og deels fordi han ialfald ikke fandt at Sibbern burde have nogen anden end Argumenternes Indflydelse paa Affattelsen af en Betænkning, som skulde være den Norske Regjerings og ikke Sibberns. Men den 25 Oktbr., forinden endnu den vedtagne Betænkning havde kunnet blive færdig til Underskrift, samledes Regjeringens Medlemmer efter Opfordring af Peter-

sen for at erholde Underretning om, at han med Dagsposten havde modtaget Brev fra Sibbern om at denne, ifald Hentydningerne bibeholdtes i Betænkningen, vilde søge Afsked. Alle vare da fremdeles enige om, at der ikke i Sagen selv var Grund til nogen Beslutning forskjellig fra den allerede fattede, men Meningerne delte sig i Henseende til hvad der skulde være rigtigt at foretage af Hensyn til Sibberns i Udsigt stillede Udtrædelse af Raadet. Riddervold ytrede sig for at man hellere end at faae en saadan Splittelse burde lade Hentydningerne udgaae. Møinichen og Manthey syntes at helde til samme Mening. Petersen, Wergeland og jeg udtalte os derimod, imedens Birch-R. ytrede, at han gjerne saameget som det efter hans Opfatning af Sagen var ham muligt vilde lempe sig efter Collegernes Mening. Med Forklaring om, at hvad der sigtedes til ved de omhandlede Udtryk var ingen Hemmeligheder, og at navnlig hvad det Manderströmske Cirkulære angik maatte det erindres, at det endogsaa var meddeelt mig og Hundrede andre Mennesker i Storthinget, hvorfor der efter mit Skjøn ikke engang kunde være noget iveien for at trykke det om jeg saa behagede, blev det under Diskussionen af mig fremholdt, hvorledes det allerede skulde være ilde ifald Trudsel om Afgang, fremsat af Nogen som har at deeltage i Betænkningens Afgivelse, skulde øve afgjørende Indflydelse paa dens Beskaffenhed, men at det vilde være endnu langt værre ifald Regjeringen i Chria. skulde, angaaende Betænkninger, som den grundlovmæssigen har at afgive, lade sig foreskrive Betingelser af Statsministeren, der ikke i nogen Maade deler Ansvaret for disse Betænkninger, og hvis grundlovmæssige Indflydelse paa Sager af heromhandlede Beskaffenhed først skal vise sig, naar de komme for i Statsraad hos Kongen. I Betragtning heraf, og da Hentydningerne efter min Overbeviisning vare høist væsentlige til at fri-

holde Norge for Beskyldningerne om at skulle have ved Mangel paa Opmærksomhed for og Hensyn til Forholdene i Sverige givet Aarsag til den stedfindende Strid Rigerne imellem, erklærede jeg, i Tilfælde at Regjeringen udelod Hentydningerne, at ville optage dem i et Tillægsvotum. Som Følge heraf gik man over til at behandle Spørgsmaalet om hvilke Modifikationer i Hentydningernes Form der maaskee kunde gjøres og som muligens kunde tilfredsstille Sibbern. Birch-R. formeente da at for dennes Vedkommende vilde Hentydningerne forblive lige ubehagelige, hvormeget de ogsaa modificeredes; Andre meente dog, at nogen Forandring kanskee vilde bringe ham fra Beslutningen om Udtrædelse, og navnlig heftede man sig ved de ovenfor nævnte fra det Manderströmske Cirkulære laante stærkere Udtryk. Diskussionen endte med at man vilde overdrage Birch-R. at gjøre den Forandring i Redaktionen, som han efter egen nøiere Overveielse maatte finde passende, og at jeg dertil ytrede, at forsaavidt jeg ikke maatte finde nogen Betænkelighed ved den nye Form skulde jeg gaae ind paa den, men at jeg ikke paa Forhaand vilde vedtage nogen Forandring. Resultatet blev at de omhandlede Udtryk ombyttedes med dem der nu forefindes i Aftrykket. (Aftrykket Pag. 30).

Betænkningen afgik den 28 Oktbr. til Stockholm, hvor den ankom den 31te.

Den 8 Novbr. modtog Petersen Sibberns ikke motiverede Afskeds-Ansøgning, dateret 2 Novbr. I Betragtning af at det skulde være mindre passende om Kongen først ved en fuldstændig Indstilling blev vidende om at det første Medlem af hans Raad søgte Afsked, og da Sibbern ikke i sit Følgebrev nævnte noget om at have talt med Kongen om Sagen, skrev Petersen med næste Post, den 11 Novbr., til Hs. Majst. med Beretning om, at Ansøgningen var indkommen, og om dens Aarsag. Til yder-

ligere Oplysning i saa Henseende vedlagde Petersen sit Brev en af Birch-R. given Fremstilling af de Omstændigheder hvortil de omhandlede Hentydninger knyttede sig. Efter at have udviklet, hvorlunde han ikke havde kunnet Andet end finde det sin Skyldighed i Betænkningen at indtage Paaviisning af at den Norske Opfatning af Statholder- og Revisions-Sagerne indtil Decbr. 1859 ogsaa havde været accepteret af competente Svenske Mænd, om ogsaa saadan Paaviisning ikke kunde bilægges med officielle Data, sluttede Birch-R. denne sin Redegjørelse saaledes: »Men saafremt det maatte befindes, at hine Mo»menter i Fremstillingen af Sagernes Gang ere benyttede »anderledes end Hensyn til Sandhed og Ære tilsteder, »eller saafremt der antages at være i den Grad overvæg»tige Grunde tilstede for slet ikke at benytte disse Mo»menter, at her er begaaet en politisk Feil, da rammer i »ethvert Fald Skylden mig, som den, der er fuldtud an»svarlig baade for Fremstillingens Form og for dens Ind»hold, — og Følgen af, at der kan findes at burde gives »en Opreisning for hvad der er skeet, maa da nærmest »blive den, at jeg fjernes fra Hans Majestæts norske Stats»raad, men for den Sags Skyld heller ikke nogen Anden »end jeg.«

Samme Dag som Petersens Brev afgik fra Christiania, den 11 Novbr., behagede det Hs. Majst. at sende Petersen en Skrivelse, hvori det sagdes at Sibbern havde anmeldt Ansøgningen, og at, med hvormeget Savn endogsaa Hs. Majst. vilde see Sibbern forlade sit Embede, nærede Hs. Majst. dog formegen Agtelse for enhver redelig Overbeviisning til at ville modsætte sig hans Ansøgning. Dernæst tilkjendegav Hs. Majst. sin Hensigt at kalde til Statsminister i Stockholm Birch-R., der som Forfatter af Regjeringens Betænkning havde havt meest Anledning til at gjøre sig fuldstændig bekjendt med Revisions-Sagen i

dens Heelhed og Detailler. Petersen blev paalagt derom at underrette Birch-R. og uden Ophold bringe hans Svar til Kongens Kundskab.

Den 15 Novbr. kom dette Brev til Christiania og samme Dag indmeldte Petersen til Kongen Birch-R.s Svar, der gik ud paa, at de samme Grunde, der som Hans Majst. bekjendt, tidligere havde gjort det ikke ønskeligt for ham at modtage den ham dengang ligesom nu tiltænkte Stats-minister-Post, fremdeles og nu i høiere Grad end tilforn vare tilstede, og at der ikke i Hensyn til Revisions-Sagen kunde være noget Motiv for ham til at forandre Embeds-Stilling, eftersom han netop i Egenskab af Justits-Departementets Chef havde sin fulde Deel i den Sags Behandling. Forinden dette Svar fremkom til Stockholm, hvilket ikke skeede førend 18 Novbr., var der imidlertid den 16de afholdt et Statsraad, fra hvilket Sibbern med Kongens Tilladelse holdt sig borte, og hvori Regjeringens Betænkning blev foredragen. Sagen udsattes i Forbindelse med at Hs. Majst. paalagde den Norske Regjering at indkomme med nærmere Forklaring saavel om hvortil der sigtedes med de i Betænkningen paaberaabte vægtige Udtalelser i Novbr. 1859 om den paa Ridderhuset fremsatte Motion angaaende Revision af Foreningen, som ogsaa om til hvilke Data Regjeringen støttede den paa et andet Sted i Betænkningen anførte Paastand om, at den i Norge raadende Mening om Statholder-Sagens Beskaffenhed som Norsk og om dens Tidmæssighed i 1859 blev paa samme Tid deelt inden Kredse i Sverige, hvor det paalideligste Bekjendtskab til Forholdene og Opinionen der i Landet maatte forudsættes at være tilstede.

Samtidigt med Statsraads-Protokollen herom kom ogsaa den 22 Novbr. en Skrivelse af 18 Novbr. fra Kongen til Petersen som Svar paa dennes Skrivelser af 11te og 15 Novbr. Tilfølge denne Hs. Majst.s Skrivelse,

der uopholdelig meddeeltes Regjeringens til den Hensigt forsamlede Medlemmer, blev Sibberns Ansøgning overleveret Indre-Departementets Chef, Manthey, til Expedition. Noget Tilkjendegivende om, hvorvidt Hs. Majestæt fandt Hentydningerne at burde have Plads i Betænkningen eller ikke indeholdtes ikke i Brevet, i hvilket der heller ikke ytredes noget i Henseende til Spørgsmaalet om Birch-R.s Overtagelse af Statsminister-Embedet.

Statsraads-Mødet Dagen efter begyndte med en Meddelelse af Petersen om, at han ved den fra Hs. Majst. modtagne Skrivelse fandt sig foranlediget til at søge Afsked. Jeg tog derefter Ordet med Forklaring om, strax ved Brevets Oplæsning at have faaet det Indtryk at saa maatte blive Tilfælde. Derhos meente jeg, at eftersom vi Alle havde handlet i fuldkommen Overeensstemmelse med Præses, forekom det mig som der maatte være fuld Grund, ogsaa for os Andre, til i nærværende Tilfælde at handle som han. Denne min Betragtningsmaade fandt imidlertid ikke Anklang, imedens dog Ingen ytrede sig imod den af Præses for sit Vedkommende nærede Opfatning.

Manthey fremlagde derefter Udkast til Indstilling om Sibberns Afskeds-Ansøgning. Udkastet var umotiveret ligesom Ansøgningen. Efter Forslag af mig og adskillig Forhandling desangaaende enedes man om at bruge den Form, at »da det tør antages, at denne Ansøgning ikke »er uden Forbindelse med nogle Punkter i en af Regje»ringen under 21de Oktbr. sidstleden i Underdanighed »afgiven Betænkning, om hvilke Deres Majestæt ved naa»digst Dictamen i Statsraadet den 16 d. M. har forlangt »yderligere Forklaring, tillade vi os under denne Forud»sætning underdanigst at tilraade at Afgjørelsen af nær»værende underdanigste Ansøgning udsættes.« (: Ordene under denne Forudsætning bleve indbragte af Møinichen:).

Indstillingen afgik til Stockholm den 25 Novbr., og samme Dag afgik en underdanigst Skrivelse fra Petersen, hvori blandt Andet udtaltes, at da han med Beklagelse havde erfaret at have paadraget sig Kongens Mishag, maatte han forudsætte at Hs. Majestæt ikke kunde være tjent med at han skulde beholde sin Stilling, men haabede dog at Hs. Majst. naadigst vilde tillade ham at opsætte med definitivt at anmelde sit Ønske om Afsked indtil det kunde skee i Forbindelse med den Forklaring Regjeringen havde at afgive som Følge af naadigst Dictamen den 16 Novbr.

Fra Bretteville var der ogsaa kommet Brev til Petersen dateret 18 Novbr. Det blev, som sædvanligt med saadanne Skrivelser til Præses, meddeelt til Regjeringens øvrige Medlemmer. Der var i Brevet ingen Forklaring om hvad der havde bevirket Omslaget i Brettevilles Omdømme af Betænkningen fra dengang da han til mig ytrede sin ubetingede Tilfredshed med den; men at Omslag havde fundet Sted fremgik jo vistnok deraf, at han berettede i Breve til Manthey at have ytret, under 17 Oktbr., at Tiraden angaaende det Manderströmske Cirkulære burde udgaae, og under 28 Oktbr. at Sibberns Udtrædelse var at befrygte saafremt Cirkulæret paa nogen Maade kom til at skinne igjennem. Efter Brevskriverens Formening beviste Cirkulæret lidet eller intet, og han antog at det vilde blive vanskeligt for Justits-Departementet at give de af Kongen begjærte Forklaringer, endnu vanskeligere for de øvrige Statsraader ganske at slutte sig til dem, ifald de meddeltes heelt ud efter det Kjendskab som Birch-R. havde til Sagen. Forøvrigt berettede Bretteville at Kongen, som nogle Dage forud havde ladet sig Betænkningen tilsende, havde i Statsraadet den 16 Novbr., efter at have udtalt sig angaaende Sagen, ladet Protokollen tilføre det

ovennævnte Dictamen, som Hs. Mst. havde havt færdigt med sig.

De af Bretteville for Justits-Departementets og for Regjeringens Vedkommende befrygtede Vanskeligheder viste sig dog ialfald ikke at være uovervindelige. I Statsraad den 27 Novbr. fremlagde Birch-R. den begjærte Forklaring. Den slutter saaledes: »Medens paa den ene »Side Henviisningen til hine Data, der havde været den »væsentligste Aarsag og Anledning til min Opfatning i »1859 af Statholder-Sagens Forhold til Sverige og Unionen, »ikke i Foredraget kunde undlades, eftersom det alene »derigjennem kunde gjøres klart, hvorledes den Under- »støttelse, som blev Motionen til Deel fra Deres Majsts. »Norske Raads Side, hvilede paa den i de paaberaabte »Omstændigheder begrundede Overbeviisning, at en endnu »større Tilfredshed med Unionen og en deraf bevirket »yderligere Tilnærmelse mellem Broderfolkene saavel i »politisk som social Henseende vilde blive fremkaldt ved »det Vidnesbyrd om Sveriges broderlige Sindelag, som »antoges at ville ligge deri, at ingen Indvending fremkom »fra Svensk Side mod Ophævelse af Statholder-Posten »ved Overeenskomst mellem Norges Konge og Norges Folk »— fandt jeg paa den anden Side i den Omstændighed, »at de Meddelelser, som havde fundet Sted imellem Svenske »og Norske Statsraads-Medlemmer angaaende et reent Norsk »Anliggende efter Sagens Natur ikke kunde være officielle, »saavelsom i den Betragtning, at Cirkulæret af 7 Novbr. »1859, skjønt meddeelt Storthinget og bekjendt for alle »dets Medlemmer, dog kun var meddeelt i confidentiel »Form, Anledning til at troe, at udtrykkelig og speciel »Paaviisning af de Data, hvortil der i mit underdanigste »Foredrag hentydedes, burde eller i alt Fald kunde und- »lades, saalænge den ikke af Deres Majst. Selv var for- »langt.« Og dette Birch-R.s Foredrag vedtoges i Regje-

ringen under følgende Form: »Statsraadets øvrige Med-»lemmer have ikke Andet at tilføie Statsraad Birch-R.s »underdanigste Forklaring, end at de deri anførte Om-»stændigheder, forsaavidt vi ikke allerede tidligere kjendte »dem, bleve os meddeelte forinden vi tiltraadte Justits-»Departementets underdanigste Foredrag af 21 f. M.« —

I dette Statsraad den 27 Novbr. blev endvidere Petersens Afskeds-Ansøgning fremleveret, og det vedtoges at herom skulde ved Møinichen gives foreløbig Meddelelse til Kongen, i Lighed med hvad der var skeet i Henseende til Sibberns Ansøgning.

Imedens den nysnævnte efter naadigst Paalæg afgivne Forklaring var underveis til Stockholm, og imedens Statsraads-Afdelingen var underhaanden gjort bekjendt med at den vilde komme did Mandag den 2 December, blev der afholdt et Statsraad hos Kongen Lørdag 30 Novbr., i hvilket Sibbern bevilgedes Afsked, Bretteville konstitueredes som Statsminister og det blev tilkjendegivet at Kongen vilde komme til Chria. 7 Decbr.

Om Kongens besluttede Reise bragte Morgenbladet Underretning den 1 Decbr., og Dagen efter havde det en Artikel angaaende Sibberns Afskeds-Ansøgning, om det Birch-R. gjorte Tilbud at blive Statsminister, og angaaende et i al Fart lavet »det nævnes« om at jeg nu skulde være designeret til Sibberns Eftermand, til hvilket selvfølgelig var knyttet behørig Udskjælden. Fra nogen af Raadets herværende Medlemmer havde Morgenbladet neppe erholdt nogensomhelst Besked.

I den mellem Sibbern paa den ene Side og Petersen, Birch-R. og mig paa den anden Side fortsatte Korrespondance — der for Birch-R.s og mit Vedkommende var fuldkommen privat og i den fortroligste Tone, hvilket dog ikke har været til Hinder for at den i Morgenbladets Fremstillinger er bleven betragtet som et imod os bruge-

ligt Moment — var det stadigen af os blevet fremholdt, at den constitutionelle Fremgangsmaade med Hensyn til den opstaaede Difference maatte være, at Betænkningen forelagdes Kongen tilligemed Sibberns Argumenter imod Oversendelsen, og at Kongens Bestemmelse i saa Henseende kom til at blive Motivet for eventuel Forandring i Statsraadets Sammensætning. Sibbern formeente derimod, at det netop var det Rigtige for ham paa Grund af Menings-Forskjellen »at holde sig ganske udenfor«. Derfor søgte han Afsked og holdt sig borte fra Statsraadet den 16 November; derfor tog han ilde op, saavel at Ansøgningen ikke strax blev expederet, som ogsaa at dens Motiv omtaltes i Indstillingen; at Motivet ogsaa uden denne kom til Kongens Kundskab viste sig dog allerede af Hs. Mst.s Brev til Petersen af 11 Novbr. Ved Dictamenet i Statsraad den 16 Novbr. havde Kongen selv, ytrede Sibbern, taget Initiativ i Sagen, imedens det efter vor Opfatning maatte være de tilstedeværende Raadgiveres Mening der ved Dictamenets Afgivelse var bleven billiget. Med Bevidsthed om, at Betænkningen holdt den Norske Side i Et og Alt, og uden Tvivl om at den jo inden vort Land maatte komme til at faae Medhold overalt, fremholdt jeg i mine Breve til Sibbern med Styrke Forudsætningen om at han, ved under de forhaandenværende Omstændigheder at unddrage sig fra Deelagtighed i Sagens Behandling, vilde paadrage sig almindeligt Misnøie. Det var udelukkende af Interesse for Sagen og for Sibbern at jeg udtalte mig saaledes, og ikke var det at mærke, at mine Breve bleve ilde optagne; dog kunde det jo nok være noget paafaldende, at Sibberns Breve — af hvilke de Sidste vare til Birch-R. af 2 Decbr. og til mig af 5 Decbr. — intet Ord indeholdt om hvad der skulde skee efter Sibberns Afsked og ved Kongens Reise til Norge, som tiltraadtes den 5 December.

I forberedende Statsraad i Chria. den 6 Decbr. bragte Birch-R. paa Bane Stillinger og Forholde med Hensyn til Revisions-Sagen. Hvorledes Hs. Mst. betragtede Betænkningen, ytrede han, kunde jo for Øieblikket ikke med Bestemthed vides, og det saameget mindre, som den ædskede Forklaring først var kommen til Stockholm i Mandags, altsaa tvende Dage efter Statsraadet den 30 Novbr., i hvilket Sibbern bevilgedes Afsked. Men Kongens Reise syntes ham ialfald at antyde som noget ikke usandsynligt, at her kunde forestaae Forandringer i Statsraadet i Anledning af denne Sag, og da deslige Brydninger efter hans Mening altid burde søges gjorte saa ringe som muligt, vilde han ikke forsømme at henlede Opmærksomheden paa at han, som den der havde skrevet Betænkningen, selvfølgelig indehavde en Stilling i Henseende til denne forskjellig fra hans Collegers, saa at det vel maatte kunne lade sig gjøre i fornødent Fald at faae Brydningen ved nærværende Leilighed indskrænket til hans Udtrædelse af Statsraadet. Manthey tog da Ordet, og ytrede med en vis Heftighed, at der ikke burde være Tale om nogen saadan Splittelse, at Styrken var i Sammenhold, og at det var at forsvage Stillingen endogsaa blot at omhandle som en Mulighed at Collegerne skulde forlade hinanden. Birch-R. svarede at han naturligviis maatte sætte fuld Priis paa, at man vilde holde sammen med ham, og at han visselig ikke vilde være den der bragte Brydning paa Bane; men for det Tilfælde, at den alligevel maatte indtræde, havde han anseet sig forpligtet til gjentagende at fremhæve, at hans Udtrædelse maatte kunne være tilstrækkelig. Derefter ytrede jeg ganske kortelig, at for mit Vedkommende gjorde det hverken fra eller til hvadenten man her diskuterede yderligere det af Birch-R. antydede Spørgsmaal eller ikke; jeg var gaaet ind med Birch-R. og vilde gaa ud med Birch-R. Dermed bortfaldt videre Tale om den Sag.

Uagtet Alt hvad der var passeret maatte dog Birch-R. og jeg, med vor Opfatning af de konstitutionelle Former, gaae ud fra den Forudsætning, at Kongen ved sit Komme her vilde i Raadet stille Fordring om Betænkningens Forandring. Birch-R. vilde da, — i Overeensstemmelse med Slutningsordene i hans Redegjørelse af 11 Novbr. — udtale, at hvilke Grunde det end maatte være som krævede Forandringen, saa maatte dog efter hans Mening den forandrede Betænkning blive at levere af en anden Departements-Chef, hvorfor han maatte bede sig entlediget; og jeg var bestemt paa, uden Hensyn til hvad der maatte blive vore Collegers Mening, for mit Vedkommende at gjøre den samme Betragtningsmaade gjældende i Henseende til, at jeg havde tiltraadt Betænkningen. Vi tænkte os, at naar Forandring blev fornøden, skulde den ialfald komme til at skee i al Fredsommelighed ved en Tilslutning om Bretteville og Lange som de for Tiden værende Representanter for den af Kongen godkjendte Mening.

Lørdag den 7 December havde Morgenbladet Beretning om Sibberns Afskedigelse samt tvende Artikler i den Anledning, hvis Hoved-Indhold var Klage over det Coterivæsen der skulde have hersket i Regjeringen siden Sibberns og Birch-R.s Indtrædelse, samt Forklaring, der sagdes hentet fra flere sikre Kilder, om at Afskedens Aarsag var Menings-Forskjel angaaende nogle i Betænkningen forekommende Ytringer om det Manderströmske Cirkulære og om de i Statholder-Sagen førte Forhandlinger med Svenske Statsraader.

Lørdag Aften Kl. 7½ ankom Kongen. Allerede ved Modtagelsen paa Slottet var det synbart nok, at Beslutning var fattet. Kongen talte ikke med Andre af Regjeringens Medlemmer end Petersen, og med ham alene om Reisen. Bretteville og Lange vare nogle Timer forud

komne til Christiania og vare saaledes ogsaa tilstede. Riddervold sagde den Aften, at efter hvad han havde troet at forstaae paa Lange, var det Kongens Tanke at samtlige Medlemmer af den Norske Regjering skulde komme til at afgaae.

Søndag Formiddag var Stang og Mandag Formiddag A. B. Stabell kaldt til Kongen.

Mandag Middag bragte Morgenbladet 2 Artikler, hvori bebudedes en større Forandring i Statsraads-Personalet og Stang nævntes som den Mand, hvis Gjen-Indtrædelse vilde blive hilset med Jubel. »Et er klart«, hed det endvidere, »at dersom der nu bliver en eller flere Mænd med aner»kjendt overlegen Dygtighed, der kaldes til Kongens Raad, »saa maa det beroe paa deres Skjøn, hvad Indhold den »Norske Regjerings Betænkning skal faae.« Forøvrigt indeholdt disse Artikler vidtløftige Forklaringer om, hvor misligt det havde været med Birch-R.s Indtrædelse i Statsraadet, om hvor mislig hans Færd havde været, navnlig i Statholder-Sagen, under hvis Behandling var brugt den ukonstitutionelle Fremgangsmaade, paa Forhaand at love Sanction, om hvorledes Birch-R., som i ethvert Fald var mindre end nogen anden politisk Mand skikket til at behandle Revisions-Sagen, ydermere i »sin sygelige Tilstand« havde været under stærk Paavirkning af Svogeren Ketil Motzfeldt, om at der, deels fordi et Departements Foredrag altid kun tiltrædes i det Væsentlige; og deels i Betragtning af den Terrorisme, hvorunder Ketil Motzfeldt, som forøvrigt paastodes at lefle med alle Opinioner, havde holdt de »gamle Herrer« i Raadet, ikke kunde lægges Vægt paa at disse øvrige Regjerings-Medlemmer havde tiltraadt Justits-Departementets Foredrag. Paa næste Spalte havde Bladet med Tilføiende af, at efter Forlydende havde Petersen indgivet Afskeds-Ansøgning, og at »det ventedes« at Birch-R. og Ketil Motzfeldt vilde fratræde, endvidere

Beretning om at Kongen havde henvendt sig til Stang angaaende en ny Sammensætning af Statsraadet, hvori Hs. Mst. ønskede at Aall skulde tage Plads. Om at A. B. Stabell skulde være bleven anmodet om at indtræde deri, hvilket senere af Dagl. Allehanda blev fortalt, nævnte derimod Morgenbladet Intet.

Dagen efter, den 10 December, bragte Morgenbladet Underretning om at Hs. Mst. havde designeret Haffner til Marine-Minister, og om at Ministerkrisen antagelig ikke vilde faae for store Dimensioner, da det Meste af det gamle Maskineri vel ikke vilde betænke sig paa at virke med Stang. Derhos kom Artiklen »Et Ord til Eftertanke«, hvori det forklaredes at Ministeriet ikke havde behørig Tillid hos Nationen til at kunne varetage de unionelle Anliggender, fornemmelig efter at Sibbern var udtraadt, til hvem man i saadanne Sager havde havt størst Tiltro, og hvem man under de forhaandenværende Omstændigheder havde at takke for at Alt endnu kunde staae til at redde. Sverige havde rakt Haanden til Forligelse, hed det videre, og Storthingets Adresse kunde ikke være til Hinder for at underhandle, tværtimod var netop til at gjøre dette den rette Tid nu forhaanden.

Samme Tirsdag, den 10 Decbr., holdtes forberedende Statsraad efter Berammelse af Bretteville som konst. Statsminister. Det var første Gang at Birch-R. og jeg mødtes med de fra Stockholm komne Statsraader, naar undtages ved Kongens Modtagelse, da der forøvrigt ikke vexledes Andet end faa og ligegyldige Ord imellem os. Under dette Statsraadsmøde fremholdt Birch-R., at saafremt det var Tilfælde, hvad han havde Grund til at antage, at den af Regjeringen under 27 Novbr. afgivne yderligere Forklaring ikke var bleven foredragen i Stockholm, var det hans Pligt som Justits-Departementets Chef at anmelde den i Statsraadet den følgende Dag til Foredrag i For-

bindelse med den udsatte Betænkning om Revisionen, og han forhørte sig saaledes efter Sagens Dokumenter. Det begav sig da, at Bretteville ikke havde tænkt herpaa, og derfor ikke havde medtaget dem. Da der ytredes nogen Forundring herover, faldt der en Conversation, hvorunder Lange forklarede, at han saagodtsom ikke havde seet den nævnte Fremstilling, idet den havde skullet bringes til Kongen strax efter Postens Komme til Stockholm Mandag, og Bretteville berettede ikke at have faaet den tilbage førend her i Christiania Aftenen forud, da den bragtes med en af Kongens Bagage-Vogne, som havde været opholdt ved Havari underveis. Birch-R. og jeg meente da, under Omtale ogsaa af hvad der, efter Brettevilles ovenfor anførte Brev af 18 Novbr., var foregaaet med selve Hoved-Betænkningen, at Regjeringens Indstillinger vel gik til Stockholm for at blive Kongen foredragne ved ansvarlige Raadgivere; men vi mødtes alene med Spørgsmaal fra Lange om der skulde være noget iveien for at Kongen lod sig bringe Dokumenterne til Overveielse; Lange »ønskede at Saadant maatte skee ofte, meget ofte«. Hvorvidt det maatte være Kongens Mening at lade sig Revisions-Sagen foredrage næste Dag eller om den skulde blive at udsætte, derom sagde Alle sig ikke at vide Besked. Revisions-Sagen i dens Realitet blev ligesaalidt som den Dissents, der havde bragt Sibbern til at udtræde af Statsraadet, i mindste Maade omhandlet; at bringe disse Ting paa Bane ansaae vi for vort Vedkommende unyttigt, naar de fra Stockholm komne Statsraader ikke fandt sig foranlediget til nogen Udtalelse om, hvorhvidt eller til hvilken Grad deres Opfatning var stemmende med Sibberns eller med den herværende Regjerings. Diskussionen endte med at Bretteville sagde at ville sende Dokumenterne til Birch-R.

Under Fortsættelsen af Mødet var Møinichen en Stund fraværende, som han sagde os, efter Kaldelse til Kongen,

og vi erfarede, at Manthey havde været hos Hs. Mst. tidligere paa Formiddagen. Begge de nævnte Statsraader sagde Birch-R., at det var dem forbudt at omtale til ham, hvad der mellem Kongen og dem var forhandlet. Fra Statsraadet fulgtes Birch-R. og jeg med Riddervold til hans Kontor. Under den der førte Samtale angaaende Dagens Anliggender var det en Forudsætning, at en større eller mindre Forandring i Statsraadet vilde komme til at finde Sted; det lod næsten som Riddervold regnede sig blandt dem der skulde komme til at afgaae — hvilket ogsaa netop var et af de mange Dagens Byrygter. Men efterat det var blevet nævnt, at Møinichen og Manthey havde været hos Kongen, og at de havde ladet sig give Forbud imod at omtale hvad der var bleven dem sagt, ytrede Riddervold ganske uventet, at han var i den samme og som han erkjendte noget ubehagelige Stilling, da ogsaa han nemlig havde været kaldet til Kongen Aftenen forud og heller ikke maatte omhandle Samtalen. »Der vil komme til at høres forunderlige Ting, Ting som Ingen venter«, lagde han til. Derefter fandt da Birch-R. og jeg at burde anbefale os.

Kongen gav samme Dag (Tirsdag) stor Middag, hvor ogsaa alle Statsraadets Medlemmer vare tilstede. Om ikke Stillingen allerede tilforn havde været Birch-R. og mig klar, saa maatte den ialfald være bleven det ved den Leilighed. Beretningen om denne Middags Tilsyneladelser var endogsaa til megen Tilfredsstillelse for Dagligt Allehanda, hvorom Vidnesbyrd frembares senere af Morgenbladet den 28 December. Til yderligere Oplysning maatte det desuden tjene, at Haffner sagde mig at være anmodet om at overtage det mig fortiden betroede Marine- og Post-Departement.

Vel havde vi ikke faaet noget udtrykkeligt Tilkjendegivende, anderledes end igjennem Morgenbladet, om at

der var Dissents inden Statsraadet, og Indvilgelsen af Sibberns Afskeds-Ansøgning skulde vel efter sædvanlig constitutionel Skik nærmest antyde at det ikke var hans Anskuelser som deeltes af Kongen. Hvad vi denne Dag havde erfaret, nemlig om at vore Colleger lode sig give Forbud imod at gjøre os bekjendte med deres Forhandlinger med Hs. Mst. angaaende den af dem i Fælledsskab med os vedtagne Betænkning, og om at der allerede paa Forhaand disponeredes over de os hidtil betroede Departementer, maatte imidlertid nødvendigviis give os fuld Forvisning om at Morgenbladet havde været vel underrettet da det annoncerede at det var Meningen at faae Petersen, Birch-R. og mig udskilte af Statsraadet. Imedens Petersen havde indgivet Ansøgning om Afsked, hvorom der forøvrigt ikke efter Kongens Ankomst blev talt med Petersen førend Afskeden fandt Sted, maatte det saaledes nu være Spørgsmaalet for os Andre hvorvidt vi burde gjøre det Samme. En Maanedstid tidligere havde Birch-R. skrevet til Sibbern, at saafremt Hs. Mst. deelte Sibberns Anskuelser i Henseende til Betænkningen, i hvilket Fald det selvfølgelig ikke kunde blive Sibbern men Birch-R. der gik af, vilde det Fornødne i saa Henseende kunne opgjøres uden videre Conferance med Birch-R., da Grundlovens § 22 jo paa Forhaand havde ordnet Forholdet for et saadant Tilfælde. I Henhold hertil var Birch-R. ogsaa nu, den 10 Decbr., først betænkt paa at afvente Begivenhedernes Gang, imedens derimod jeg stundede stærkt efter at komme fuldstændig bort fra alt Fælledsskab med Colleger, der paa omforklarede Maade havde skilt sig fra os. Den Betragtning blev imidlertid tilsidst bestemmende for os Begge, at Kongen ikke paa nogen Maade af os burde være hindret i at faae istandbragt hvilkensomhelst Sammensætning af sit Statsraad, og at det, naar Grundlovens

22 skulde komme til Anvendelse ved denne Leilighed,

antageligt maatte blive en Umulighed for vore Colleger at blive siddende i Raadet og i Henhold til bemeldte § give Erklæring om hvorvidt vi havde forgaaet eller ikke forgaaet os ved Afgivelsen af en Regjerings-Betænkning, som de selv havde godkjendt og underskrevet.

Onsdag, den 11 Decbr., havde Morgenbladet atter tre Artikler i Anledning af Ministerkrisen. Det gjentoges deri, at dennes Aarsag var nogle i Betænkningen forekommende Hentydninger til Conferancer med Svenske Statsraader og til Manderströms Cirkulære, der tillagdes Prædikaterne »uvæsentligt« og »uskyldigt«, og som opgaves at handle om Betydningsløsheden af Anckarsværds bekjendte Motion. Regjeringen i Chria. forklaredes at have, under Birch-R.s og Ketil Motzfeldts ivrige Indflydelse, været »eenviis og paastaaelig« ved ikke at føie Statsraads-Afdelingen i Stockholm i at udstryge af Betænkningen de omtvistede Punkter, og Kongen berettedes at dele Statsraads-Afdelingens Mening og at være reist hertil for at afskedige de »umedgjørlige« Statsraader. At Sibberns Afsked bevilgedes under saadanne Omstændigheder fandtes dog ikke ganske klart. Det antoges at Petersen, Birch-R. og Ketil Motzfeldt maatte afgaae, men om Riddervold, Møinichen, Manthey og Wergeland vilde komme til at afgaae eller give efter, vilde maaskee blive overladt til deres eget Omdømme eller til Stangs Indflydelse. Efter Forlydende skulde Stang definitivt have modtaget Kaldelse til at indtræde i Raadet, og Sibbern muligens være at bevæge til igjen at indtræde. Dette Sidste hørtes da for første Gang.

Ved Mødet i Statsraadet denne samme Dag underrettede Birch-R. og jeg vore Colleger om at vi agtede at indgive vore Afskeds-Ansøgninger, og da Kongen traadte ind, anmeldte Birch-R. for Hs. Mst., at da han, uagtet derom Intet var blevet ham sagt, havde Grund til at an-

tage, at Hs. Mst. ønskede at disponere over hans Embede, tillod han sig at stille dette til Hs. Majst.s Disposition. Umiddelbart derefter henvendte jeg mig til Hs. Majst. med Forklaring om at jeg havde for mit Vedkommende at afgive den samme Erklæring. Kongen svarede Intet, og Statsraadet sattes. —

Sagerne foredroges i sædvanlig Orden, og da Birch-R. anmeldte den udsatte Betænkning om Revisionen tilligemed den derom senere afgivne Forklaring, befaledes disse Sager udsatte. Da alle de øvrige Sager vare afgjorte, sagde Kongen, at der var en Sag som han ønskede, efter at Statsraadet saaledes var sluttet, at omtale udenfor Protokollen, og Hs. Mst. opfordrede Enhver af Statsraaderne til at udtale sig med Hensyn til de Punkter i Regjeringens Betænkning af 21 Oktbr., der vare omhandlede i det Kongelige Diktamen af 16 Novbr.

Bretteville tog da først tilorde. Efter at have udtalt sig meget anerkjendende om Betænkningens hele Indhold forøvrigt, udviklede han, at for det Første kunde han ikke ansee det rigtigt i et saadant Dokument at omhandle et ikkuns confidentielt meddeelt Aktstykke eller confidentielt førte Forhandlinger, dernæst at han fandt at det Manderströmske Cirkulære ikke ~~var~~ synderligt bevisende, men ialfald, naar betragtet i dets Heelhed, snarere førende til at godtgjøre det Modsatte af hvad der i Betænkningen i saa Henseende var forudsat, og endelig at han var ganske uenig i den i Betænkningen udtalte Opfatning, hvorefter der i Sverige ikke skulde have været en stærk Stemning for Revision ogsaa førend Beslutning i Statholder-Sagen fattedes paa Storthinget. Han havde gjennemgaaet Masser af Svenske Aviser fra den Tid og var derved kommen til et modsat Resultat.

Lange holdt et meget langt Foredrag. Han havde i Aviserne fundet ganske anderledes paalidelige Data om

Stemningen i Sverige end hvad der i Betænkningen var hentydet til. Stemningen havde i lange Tider været for en Revision og i 1859 havde den netop været ugunstig i Henseende til Statholder-Embedets Ophævelse. Manderströms Cirkulære var venligt imod Norge. Det var ikke i sin Orden at bruge det, det var Misbrug af betroet Gods. Og hvad de confidentielle Forhandlinger angik var det endnu mere urigtigt at benytte dem. Sibbern havde saaledes sagt, at naar Sagen kom for i kombineret Statsraad og han da maatte blive nødt til at udtale Sandheden i disse Ting, vilde dette kunne have mislige Følger, ja det kunde endogsaa lede til at inddrage i Sagen Hans Majestæts høie og hellige Person. Idet han saaledes erklærede sig enig i de af Bretteville førte Anker, kunde han dog ikke indskrænke sig dertil. Han kunde ikke tiltræde den fordeelagtige Dom om Betænkningen af 21 Oktbr. i det Hele, idet den nemlig var holdt i en saa separatistisk Tone som man ikke havde været vant til og som der ikke kunde komme noget godt ud af.

Efter at Bebreidelserne mod Betænkningen saaledes vare fremkomne, opfordrede Kongen Wergeland og os Andre i Ordenen efter vore Pladse at udtale os.

Wergeland ytrede, at han ikke havde været Medlem af Statsraadet paa den Tid da de Ting foregik, hvortil der ved Hentydningerne var sigtet, men at han efter de Oplysninger, som under Sagens Behandling vare blevne meddeelte, ikke havde fundet nogen Betænkelighed ved at slutte sig til sine Colleger i Regjeringen.

Touren var nu til mig. Med den nu erholdte Bevidsthed om, at Petersen, Birch-R. og jeg skulde have uden Forberedelse at imødegaae en i Forveien vel overveiet Optræden, havde jeg vel helst skullet indskrænke mig til at henholde mig til Regjeringens endnu ikke for Hans Mst. foredragne Redegjørelse af 27 Novbr. Dette

faldt mig imidlertid ikke dengang ind. Ogsaa efter min Mening, ytrede jeg, var det Manderströmske Cirkulære venligt imod Norge, men netop af den Grund, netop fordi det indeholdt Protest imod at der i Sverige skulde raade nogen uvenlig Stemning imod Norge var der i Betænkningen hentydet til Cirkulæret. At den Norske Regjerings Medlemmer skulde være forpligtede eller endogsaa kunde være berettigede til at ignorere et saadant til deres Kundskab kommet Cirkulære, der var bestemt til at oplyse Hs. Mst.s Missioner i Udlandet om de sande Forholde, kunde jeg ikke fatte, ligesaalidt som at det skulde være nødvendigt eller nyttigt at lægge Dølgsmaal paa den Omstændighed, at der angaaende Stemningen i Sverige i Henseende til Statholder-Spørgsmaalet var blevet forhandlet mellem Norske og Svenske Statsraader. At Lange endogsaa havde fundet i den Forbindelse at burde tale om Inddragen af Hs. Mst.s hellige Person i Sagen havde været mig ganske uventet, og jeg tilbageviiste den deri liggende Beskyldning med Erklæring om at være mig bevidst at ville fuldt saa meget som nogen Anden have Kongens grundlovmæssige Rettigheder opretholdte. Hvad angik Bebreidelsen for Separatisme meente jeg, at Tonen i Betænkningen var i den Henseende netop saadan som den stedse havde været holdt i dette Land og udgaaet af den Overbeviisning, som jeg vedkjendte mig, at Foreningen fremmes bedst ved at hvert af de forenede Riger uafhængigt af det andet udvikler sine indre Forholde i Overeensstemmelse med sine Traditioner og sine Ressourcer. Naar Lange havde anseet Stemningen i Sverige saa ugunstig for Statholder-Spørgsmaalets Løsning i 1859, undrede det mig at han dengang havde været med paa at indstille Storthingets Beslutning til Sanction, og hvad Talen om Aviserne angik vilde jeg ikke undlade for det Første at erindre om at det Manderströmske Cirkulære netop til-

kjendegiver sig at have til Hensigt at modarbeide Virkningen af Avisernes Behandling af Sagen, og dernæst at navnlig Bretteville sikkert ligesaalidt som jeg kunde være tjent med at faae Pressens Udtalelser anseede som det sikre og sande Udtryk for den i Landet raadende Opinion.

Birch-R. indledede sit Tilsvar med, at sikkerlig Enhver, som med ham i Regjeringen havde deeltaget i denne Sags Behandling, vilde kunne bevidne, at der saa langt fra har været nogen Tanke om ved den Fremstilling af Forholdene i 1859, hvorom her var Spørgsmaal, at kunne foranledige Vanskeligheder for Hs. Mst., at det tværtimod just havde været et Øiemed for denne Fremstilling at bestyrke Overbeviisningen om, at Alt hvad der paa den Tid hertillands blev talt og handlet i disse Anliggender havde sin fuldkomne Beføielse i daværende Forholde. Under en fortsat Udvikling heraf imødegik han kortelig forskjellige af de imod Betænkningen fremsatte Anker.

Manthey, der forøvrigt ytrede noget om at han henholdt sig til Birch-R., havde ikke ved Betænkningens Vedtagelse seet Sagen fra en saadan Side, at han dengang havde havt nogen Betænkelighed ved de brugte Hentydninger.

Møinichen og Riddervold udtalte sig ligeledes ganske kort og med Hensyn til Hentydningerne i samme Retning som Manthey, dog uden at fremhæve Ordet »dengang«.

Petersen argumenterede udførligt og i stærke Udtryk saavel for Berettigelsen til i Betænkningen at benytte de omhandlede Momenter, som ogsaa for Nødvendigheden af at benytte dem som skeet for at vise hvorledes Sagen i det Hele var tilgaaet og derved navnlig at godtgjøre, at den angaaende Statholder-Spørgsmaalet opkomne Tvist ikke

var yppet fra Norsk Side, hvilket maatte være af Vigtighed netop ved den Forbindelse hvori Revisions-Sagen var sat til Statholder-Sagen i den Svenske Statsministers Foredrag.

Da Petersen sluttede, vilde Lange atter tage Ordet, men Kongen hindrede det med den Bemærkning, at Hensigten ikke havde været at faae ført nogen Diskussion, at det var tilstrækkeligt at Enhver havde givet sin Udtalelse efter Hs. Mst.s Opfordring, og at hvad her nu var hørt neppe vilde forandre den Mening som Hans Majestæt allerede forhen havde dannet sig angaaende de omhandlede Punkter i Betænkningen. Kongen tilføiede endelig, at eftersom Petersen havde indgivet sin Ansøgning om Afsked og da Birch-R. og Ketil Motzfeldt havde erklæret sig villige til at indgive deres, paalagde Hs. Majestæt Statssekretæren at føre dette til Protokols og Statsraadet at afgive sin Betænkning desangaaende. Birch-R. og jeg lagde da vore Afskeds-Ansøgninger paa Statsraads-Bordet, hvorpaa Hans Mst. forlod Raads-Salen, og strax efter gik ogsaa Petersen, Birch-R. og jeg. —

I Statsraad Dagen efter, den 12 December, bleve vi afskedigede. Revisions-Sagen kom i dette samme Statsraad til Behandling og blev atter udsat, idet Hans Mst. afgav et Diktamen, hvis Indhold senere af Norske Aviser (Morgenbladet for 10 Mai) ved Aftryk fra det Danske Blad Fædrelandet bragtes til deres Læseres Kundskab, og hvori udtaltes Misbilligelse af at de omhandlede Hentydninger vare optagne i Betænkningen. Til denne Offentliggjørelse var ikke knyttet nogen Meddelelse om, hvorvidt Tilkjendegivendet af Misbilligelse støttede sig til samstemmig Mening inden Statsraadet eller ikke[1].

---

[1] Diktamenet er indtaget i Prtk.s Indstilling 186²/₃ Side 92.
Udgiveren.

Den 15 December havde Morgenbladet atter flere Artikler som skulde tjene til yderligere Oplysning om Forholdene. Der blev iblandt Andet fortalt, at Kongen havde, i et Dictamen, givet i det første her afholdte Statsraads-Møde (Onsdag 11 Decbr.), i hvilket Birch-R. og jeg erklærede at ville tage Afsked, udtalt sin Misbilligelse af Hentydningerne i Betænkningen, og at der var givet Morgenbladet Haab om at dette Dictamen tilligemed de øvrige Aktstykker vilde, hvad ogsaa Almenheden sagdes at have Krav paa, blive trykte i Rigstidenden saasnart Betænkningen var bleven oversendt til den Svenske Regjering. Erindringen fæstedes paa, at de aftraadte Statsraader i Virkeligheden vare styrtede allerede derved, at Hans Mst. havde (Søndag 8 Decbr.) tilkaldt Stang for at rekonstruere Ministeriet med specielt Hensyn paa at Birch-R. og Ketil Motzfeldt skulde afgaae. Imedens det forklaredes, at Unionskongen afgjorde Tvisten ved at afskedige Norske Statsraader, gik Bladets Bestræbelser ud paa at vise, at Hoved-Forargelsen egentlig var kommen fra Statsraadernes Tilførsel i Statsraadet i Stockholm den 21 April 1860 — hvori rigtignok, hvad dog ikke blev anført, Sibbern og Møinichen deeltoge ligesaavelsom Birch-R., derimod ikke Ketil Motzfeldt — og at holde Statsraads-Afdelingen i Stockholm ved nærværende Leilighed fri for enhver Tanke om at den skulde have handlet under noget Slags Svensk Paavirkning. I denne Forbindelse gaves ogsaa tilbedste en Antydning om at de Svenske Statsmænd skulde erkjende og beklage de Fornærmelser, som de tilføiede Norge i Statholder-Sagen. —

Dagen efter kom Morgenbladet atter tilbage til denne Friholden af Vedkommende for at Svensk Indflydelse skulde have gjort sig gjældende; og med Forklaring om, at Sibbern, Bretteville og Lange havde havt Betænkningen til Opbevaring, spurgtes der, hvorledes den da skulde

være kommen til nogen Svensk Mand. Man bør holde sig til Sandheden fremfor Alt, sagde Morgenbladet ved den Leilighed.

Sibbern var imidlertid kommen til Chria. den 14 Decbr. Morgenbladet for Tirsdag, den 17 Decbr., meddeelte at han var villig til igjen at indtræde, og samme Dag bleve Sibbern, Stang, Meldahl og Haffner udnævnte. Tirsdagens Morgenblad havde videre en Artikel, med Overskrift »den ministerielle Ansvarlighed«, hvori atter søgtes godtgjort, at Statsraads-Skiftet havde sin Rod i Protokollen af 21 April 1860, som Følge af hvilken det ogsaa tidligere havde været antaget at Birch-R. maatte aftræde — om Sibbern og Møinichen var i saa Henseende ikke Spørgsmaal — og at Skiftet var blevet en konstitutionel Nødvendighed paa Grund af Hentydningerne i Betænkningen, dem vi ikke havde villet frafalde, og som muligens kunde sætte Hs. Mst. blot for Miskjendelse. Under Argumentationen herfor fremhævede Forfatteren gjentagende, at Statsraaderne skulde dække den Kongelige Majestæt og holde denne udenfor Diskussionen — hvilket dog ikke var til Hinder for i Artiklen netop at handle om Kongens Optræden, om Kongens Opfatning og Gjennemførelse af den konstitutionelle Nødvendighed, og ikke om Statsraaders Mening desangaaende, som maatte være godkjendt af Kongen.

I Morgenbladet for 19 Decbr. meddeeltes yderligere Oplysninger om hvorledes det skulde være tilgaaet under Ministerkrisen, og iblandt Andet blev det berettet, først at der angaaende Hentydningerne til det Manderströmske Cirkulære var i Regjeringen hersteds ført saa skarpe Forhandlinger, at Ketil Motzfeldt under høist upassende Gebærder og Udeladelser truede med at lade Cirkulæret trykke, ifald han ikke fik sin Villie igjennem, dernæst at Hentydningerne vare blevne reducerede fra deres oprin-

delige skarpe Form som Følge af »Forhandlinger mellem »Regjeringen her og Statsraads-Afdelingen i Stockholm, »hvorunder de faldne Statsraader viste sig mere eller »mindre medgjørlige, indtil Ketil Motzfeldt som før nævnt »optraadte terroriserende og afgjørende« samt endelig at »de afgaaede Ministre havde fuldkommen Tid og Opfor»dring til Overveielser, og at de ikke kunde paaregne den »samme Overbærenhed nu som efter Protokollen af 21de »April 60, især efter Ketil Motzfeldts Optræden inden »den herværende Regjering.«

Den 21 December bragte endelig Morgenbladet Underretning om at i et Statsraads-Møde den 14 Decbr., hvori deeltoge »Lange og Bretteville, samt Riddervold, »Møinichen, Manthey og Wergeland, hvilke udgjorde den »da bestaaende Norske Regjering«, var af Hans Mst. resolveret, at den oprindelige Betænkning alene med Udeladelse af de omtvistede Punkter skulde oversendes den Svenske Justitiæ-Statsminister. Revisions-Betænkningen var nemlig, hed det, bleven forelagt Hs. Mst. »i omarbeidet »Stand, det vil sige, med Udslettelse af de omtvistede »Punkter, idet Regjeringen udtalte, at den fandt de om»tvistede Steder i den oprindelige Betænkning saa uvæ»sentlige for Argumentationen, at den ikke kunde være i »Tvivl om at de burde udgaae, naar der af dem kunde »befrygtes Tvist at opstaae mellem Broderfolkene.« Hermed forholder sig imidlertid saaledes, at imedens selvfølgelig »den Norske Regjering« ikke existerede under Kongens Ophold i Christiania, blev der i Statsraads-Mødet den 14 Decbr. brugt den Fremgangsmaade, at samtlige Statsraader i Fælledsskab indgik med Indstilling angaaende Revisions-Betænkningens Behandling, i hvilken Indstilling ganske kortelig sagdes, at Statsraaderne efter at have taget Sagen under Overveielse fandt at det »efter Omstændighederne« vilde være det Rigtigste, at hvad der angaaer de

i Diktamenet af 12 December omhandlede Punkter udgik af Betænkningen«. Og med denne Indstilling fremlagdes da atter Betænkningen af 21 Oktbr., alene med Udeladelse af nogle Sætninger og Forandring af et enkelt Ord, refer[er]ende sig til de omhandlede Hentydninger, uden at Lange nu fandt sig foranlediget til at reservere sig imod Betænkningens efter hans tidligere Ytrede utilbørligt separatistiske Retning, og atter med den Usædvanlighed i Formen, at ingen af de i Funktion værende Statsraader stillede sig som særligt ansvarlig for Betænkningen, i hvis Intimation man, uanseet de foretagne Forandringer og det foregaaede Statsraads Skifte, fremdeles lod Birch-R. blive staaende som den foredragende Departements-Chef. —

Revisions-Betænkningens Oversendelse var saaledes besluttet forinden de nye Ministre bleve udnævnte. Det var imidlertid ikke tænkeligt at dette kunde have fundet Sted uden deres Vidende og Villie, sagde Morgenbladet, som ogsaa vidste at fortælle, at Alt netop var tilgaaet efter Overveielser med de nye Ministre og med flere andre til Raadslagning kaldte Mænd, og som derhos tog Leiligheden til at fremhæve, hvorlunde »Indstillingen »om Afslag af Revisionen, overeensstemmende med »National-Representationens Adresse, maatte »være den nye Regjerings Program«. Morgenbladet sees saaledes at have gjort et ikke saa ganske uvæsentligt Afslag i sin Paastand fra dengang, da det faa Dage iforveien, den 9 December, forklarede, at »det maatte »beroe paa de nye Statsraaders Skjøn, hvad Indhold Re»gjeringens Betænkning om Revisionen skulde faae«. Om Grunden til at de eventuelle Statsraader gjorde Afkald paa embedsmæssigen at gjøre deres Indflydelse gjældende med Hensyn til Betænkningen, til at de saaledes stillede sig ganske udenfor alt Ansvar for deres havte Deelagtig-

hed i Behandlingen af det vigtige unionelle Anliggende, som netop havde foranlediget Statsraads Skiftet, derom meddeelte Morgenbladet ingen Oplysning. At Betænkningen ligesaalidt i dens forandrede som i dens oprindelige Lydelse var det nye Ministeriums Program viste sig imidlertid tilfulde, da den Kongelige Resolution af 18 Febr. 1862 blev afgiven, idet ved denne Betænkningen sattes tilside forsaavidt angik et af dens væsentligste Punkter, nemlig angaaende Omraadet for det sammensatte Statsraads Virksomhed. I Henseende hertil havde der ikke været ringeste Dissents under Ventilationerne mellem Statsraadets Medlemmer om Betænkningen af 21 Oktbr. 61, og den Svenske Justitiæ-Statsminister sees til Protokollen af 9 April 1861 at have ytret, at hellere end at den tidligere Ubestemthed af Omraadet skulde vedvare, maatte det være langt at foretrække endogsaa om den af ham dersteds betegnede Norske Opfatning skulde gives Medhold. Da imidlertid bemeldte Svenske Statsminister i Statsraadet den 18 Febr. 62 argumenterede imod denne samme Norske Opfatnings Retmæssighed, og androg paa at Hs. Mst. ikke maatte give den Medhold, men indtilvidere maatte lade foredrage i sammensat Statsraad saadanne Sager, som hidtil i Almindelighed havde været anseede for at egne sig til at paakalde Fælleds-Behandling, opgav Statsraads-Afdelingen Betænkningen i dette Punkt og sluttede sig til den Svenske Statsministers Mening.

Denne Kongelige Resolution vilde selvfølgelig have bevirket Birch-R.s og min Udtrædelse af Statsraadet, om vi paa den Tid endnu havde havt Sæde deri.

Den attraaede Forandring i Statsraadets Personale var opnaaet og af Betænkningen var slettet de Hentydninger, som ikke behagede. Men det ansaaes ikke ganske sikkert, at Morgenbladets Virksomhed endnu havde været tilstrækkelig til at borttage hos Almenheden enhver Tvivl

om Beføielsen af det Passerede. Paa Aarets sidste Dag leverede Morgenbladet derfor sine saakaldte »Upolitiske Betragtninger over Minister-Krisen«, hvori der holdtes en Straffe-Prædiken over den Uroens Aand, som i senere Tider var kommen i Politiken — og hvis Representanter de aftraadte Statsraader havde været — til Modsætning af Kong Oscars fredelige Tider, da Regjeringen ingen Kjæpheste, ingen sprøde Planer havde, da Landet gik frem under en saa organisk og for stærke Rivninger fri Udvikling, under en saa fredelig Samvirken af Fyrste og Folk, at selv den saakaldte Oppositions-Presse ikke vidste noget at opponere imod. A. B. Stabell havde sænket i Forglemmelse sit hele foregaaende Liv, ikke engang for Adresse-Sagen i 1848 gjorde han Undtagelse. Intet Under da, at han allerede i de første Dage af December kunde have tabt Erindringen om de skarpe Udtalelser, som fandtes i en Artikel i Morgenbladet for 8 Novbr. 1861, »Om Foreningen mellem Norge og Sverige«, som han skrev tilfølge en Opfordring af mig om at imødegaae de stadige Klagemaal der fra Svensk Side og tildeels ogsaa i Udlandets Blade og Tidsskrifter førtes over Foreningens Beskaffenhed. Efter min Mening kunde det dog vistnok ikke været nødvendigt eller nyttigt til den Hensigt at foreholde Svenskerne Følgen af et væbnet Indfald i Norge og at stille Foreningens Opløsning i Udsigt, saaledes som det skeede ved denne A. B. Stabells Artikel.

Nytaarsdag optog Morgenbladet igjen sin utrættelige Virksomhed med at levere »faktiske Oplysninger« om Ministerskiftet af samme Art og Beskaffenhed som de tidligere, og fortsatte dermed den 4 Januar, da Birch-R. nemlig fandt sig beføiet til at bryde sin til da iagttagne Taushed med en Erklæring om, at Nytaars-Udgydelserne, forsaavidt angik Communikationen til Storthinget af det Manderströmske Cirkulære vare ham uvedkommende, og

forsaavidt de handlede om de med Svenske Statsraader førte Forhandlinger vare heelt igjennem usandfærdige. Af de øvrige Morgenbladets ved disse Leiligheder meddeelte »factiske Oplysningers« store Mængde skal jeg her alene anføre:

1) at Sibbern allerede under sit Ophold her i Landet Sommeren 1861 indstændigen anmodede Birch-R. om at lade Hentydningerne saavel til det Manderströmske Cirkulære som til Conferancer med Svenske Statsraader udgaae af den da under Arbeide værende Betænkning, samt at han senere derom vedholdende havde korresponderet med Birch-R. og Ketil Motzfeldt.
2) at Hensigten med det Manderströmske Cirkulære var at sætte en Stopper paa de mange overdrevne Rygter som den Anckarsværdske Motion kunde vække om farlige Uenigheder mellem Broderfolkene.
3) at den Svenske Regjering ikke havde vovet at komunicere Cirkulæret til den Svenske Rigsdag.
4) at Cirkulærets Paaberaabelse blotstillede Kongens egen Person, da det maatte bringe Kongen i en vanskelig Stilling naar det blev officielt bekjendt, at et saadant Cirkulære var udfærdiget og meddeelt det Norske Storthing men holdt hemmeligt for den Svenske Rigsdag.
5) at Birch-R. i denne Sag havde været blind af Fanatisme, og at Ketil Motzfeldt, der fra første Færd af havde været den Ledende og Raadende i Statholder-Sagen, havde i alle vore Stats-Anliggender fra Birch-R.s Optagelse i Statsraadet og førend han selv tvang sig derind, som en ond Aand staaet ved hans Side.
6) at da Betænkningen fra Justits-Departementet forelagdes den Norske Regjering, deelte dennes Medlemmer ikke Birch-R.s Mening, med Undtagelse af den

i Statholder-Sagen bag Koulisserne staaende Maskinmester, Ketil Motzfeldt. De Øvrige ønskede helst at de omtalte Punkter skulde udgaae.

7) at Ytringerne efterhaanden bleve modificerede saaledes, at Cirkulæret ikke udtrykkelig paaberaabtes, ligesom ogsaa den anden Sætning formildedes, samt at Regjeringen til Vederlag derfor tiltraadte Indstillingen uden det sædvanlige Tillæg »i det Væsentlige«.

8) at det var Bretteville som fra Stockholm foranledigede denne mere stærke Vedtagelses-Form.

9) at Birch-R. og Ketil Motzfeldt, ved at følge denne Brettevilles Antydning senere kun havde gjort de ikke-udtrædende Regjerings-Medlemmers Stilling end vanskeligere.

10) at Kongen søgte at forlige de uenige Medlemmer af sit Raad, og skrev til Petersen derom istedetfor strax at indvilge Sibbern den ansøgte Afsked.

11) at Kongen selv havde drevet Underhandlinger angaaende Statholder-Spørgsmaalet.

12) at de af Betænkningen udgaaede Sætninger vare Usømmeligheder.

Den 14 Marts udkom det ved Birch-R. besørgede Aftryk af den oprindelige Indstilling.

Morgenbladet har ingensinde benyttet den derved erholdte Anledning til at meddele sine Læsere hvorledes Ordlydelsen er i de af den oprindelige Betænkning udgaaede Sætninger, der efter dets Paastande skulde være af et i allerhøieste Grad forkasteligt Indhold. —

Bilag

(vedføiede af Udgiveren).

Af Justits-Departementets Foredrag af 21. Oktober 1861.

— — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

»Angaaende Aarsagerne til at Unions-Comiteens Forslag, efter for den norske Regjerings Vedkommende at være fuldstændigen forberedt til naadigst Afgjørelse, er forblevet i saa lang Tid hvilende uden tilsvarende Behandling fra svensk Side, er der ikke i Hans Excellence Justitiæ-Statsministerens her omhandlede underdanigste Foredrag meddelt nogen nærmere Oplysning. Efter hvad Departementet for Øvrigt har havt Anledning til at erfare, vil man imidlertid neppe fjerne sig fra den rette Forklarings-Grund ved at søge denne deri, at man paa svensk Side [ikke blot] var kommen tilbage til den, efter det Foranførte, i 1840 af begge Rigers Statsraad udtalte Anskuelse, efter hvilken det i al Fald ikke kunde have nogen paatrængende Hast med at faae den senere iværksatte Revision af Unions-Acten bragt til et endeligt Resultat, [men at man derhos fandt, at det hermed saa meget lettere kunde henstaae til en anden Tid som de formentlige Mangler ved Rigs-Acten for den svenske Betragtning fornemmelig fandtes at være betingede af fremtidige Eventualiteter, for hvis Indtræden heldigviis ingensomhelst Sandsynlighed da var eller fremdeles er forhaanden.]

Og under denne Sagernes Stilling er vel heller ikke fra norsk Side Spørgsmaalet om den mere omfattende Revision af Forenings-Acten, om hvilken, efter hvad der allerede er bemærket, baade det svenske og det norske Statsraad i 1840 havde været enige i, at den overhoved

hverken var nødvendig eller hensigtsmæssig, senere igjen blevet anseet at være af en saadan Beskaffenhed, at yderligere Skridt til at faae Sagen atter bragt i Gang, gjennem fortsat Behandling af den norske Regjerings Betænkning af 1847, fandtes at burde skee herfra, naar der fra svensk Side viste sig en vedvarende Tilbøielighed til helst at lade den fremdeles indtil Videre forblive hvilende.

At det nævnte Spørgsmaal, efterat det saaledes siden 1848 har henstaaet uafgjort, uden atter at være fremkommet til Forhandling i sammensat Statsraad, og, saavidt Departementet har kunnet erfare, uden i Mellemtiden at have været Gjenstand for nogensomhelst videre Behandling inden det svenske Statsraad, nu er blevet optaget paany og i den her foreliggende Form, dertil har Anledningen været en ved den svenske Rigsdag i Efteraaret 1859 af en Repræsentant paa Ridderhuset[1] fremsat privat Motion om et Andragende til Hans Majestæt Kongen, gaaende ud paa, at Foranstaltninger til Revision af Forenings-Acten maatte blive trufne. Med Hensyn til Beskaffenheden af de i dette Forslag udviklede Motiver for Ønskeligheden af en Revision, og til den Retning, hvori en saadan efter Forslaget skulde søges gjennemført, anseer Departementet det ikke paa dette Sted passende at indgaae i nogen nærmere Forklaring. [Kun troer man, i Forbindelse med hvad ovenfor er anført om den Opfatning af Forholdene fra svensk Side, der havde ledet til Standsning i 1848 med Behandlingen af Unions-Comiteens Forslag, at burde bemærke, at efter Alt, hvad der er blevet Departementet bekjendt, kan det ikke antages, at denne Opfatning blev i nogen mærkelig Grad paavirket enten ved selve den her omhandlede Motion eller ved dens umiddelbare Virkninger. Der gaves saaledes endnu i

---

[1] Grev Anckarsvärd. Udgiveren.

November 1859, umiddelbart efter denne Motions Fremkomst, ikke blot utvetydige, men ogsaa paa Grund af Vedkommendes Stilling og nøie Bekjendtskab til Forholdene i Sverige desto mere vægtige Udtalelser i den Retning, at Revisions-Spørgsmaalets snare Behandling fremdeles ligesaalidt fra svensk som fra norsk Side kunde med Føie ansees som paatrængende, og at Behandlingen i ethvert Fald maatte komme til at foregaae i en anden Aand end den, der havde udtalt sig igjennem hiin private Rigsdags-Motion, samt at de i dennes Præmisser indeholdte Klagemaal over de nugjældende Forenings-Vilkaar og over den norske Nation ingenlunde havde fundet nogen Støtte i den da raadende Opinion, men at de meget mere vare Gjenstand for almindelig Misbilligelse som baade ubetimelige og overdrevne.

Hvorvidt den ligeoverfor Revisions-Anliggendets fornyede Behandling fremtrædende Stemning i Sverige, der gjennem disse og lignende Udtalelser havde fundet sit Udtryk, ogsaa senere har vedligeholdt sig i det tidligere Omfang, eller i hvilken Grad den er bleven modificeret under og efter Sagens Behandling paa den svenske Rigsdag, er et Spørgsmaal, som for en Deel vil finde sin Besvarelse ved den nedenfor følgende Fremstilling, og som Departementet i al Fald finder foreløbigen ikke at burde nærmere berøre her, hvor man har anseet det for Øiemedet tilstrækkeligt at faae Opmærksomheden fæstet paa den Kjendsgjerning, at en saadan Stemning med Hensyn baade til den omhandlede Revisions Betimelighed og til dens Retning i Virkeligheden forefandtes og blev udtalt paa den Tid, da Spørgsmaalet desangaaende paa ny blev Gjenstand for Behandling i Sverige ved den paa Rigsdagen i 1859 fremsatte private Motion.]

Departementet skal nu tillade sig, forinden man fortsætter Udsigten over selve Revisions-Anliggendets hidtil

havte Gang, og for at kunne give denne Udsigt den fornødne Klarhed, at gaae noget tilbage i Tiden med Fremstilling af et indre norsk Anliggende, hvis Behandling af de norske Statsmagter har, uden at noget Saadant derved var eller efter Sagens Beskaffenhed kunde være enten tilsigtet eller forudsat, faaet en, som det synes, aldeles afgjørende Indflydelse paa Revisions-Spørgsmaalets Stilling i Sverige, og navnlig paa dets nu for første Gang siden 1848 igjen optagne forberedende Behandling inden det svenske Statsraad.«

Efter en Fremstilling af Gangen i de til forskjellige Tider førte Forhandlinger om en Forandring af Grundlovens Bestemmelser om Statholder-Posten fortsætter Foredraget:

»Til denne Opfatning af det her omhandlede Anliggendes Stilling paa den Tid, da Storthingets Beslutning af 9de December 1859 blev afgiven, knyttede sig ganske naturligt den Forudsætning, at — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — saaledes maatte der paa den anden Side være saameget mindre Grund til Frygt for, at Sagens Behandling paa den Maade, som skeet af Storthinget i 1859, skulde med Hensyn til de unionelle Forholdes retlige Opfatning i Sverige kunne afstedkomme væsentlige Ulemper, da der ikke havde vist sig Tegn til saadanne enten efter Storthingets Beslutning i 1854 og Afgjørelsen, som ovenmeldt, i norsk Statsraad af Spørgsmaalet om dens Sanction eller Ikke-Sanction, eller paa noget af Sagens tidligere Stadier, hvor der dog efter det nys Anførte kunde have været en forholdsviis større Anledning end i 1859 til Opmærksomhed fra svensk Side paa dens Behandling.

Denne Forudsætning om, at man ikke i Almindelighed i Sverige vilde fæste nogen Interesse ved Bibeholdelsen af den allerede længe i Virkeligheden ubenyttede

Adgang for Kongen til med en svensk Mand at kunne besætte et enkelt norsk Embede, har udentvivl ogsaa havt sin Indflydelse paa den næsten fuldkomne Samstemmighed, med hvilken Storthingets Beslutning i 1859 blev fattet. Thi saa stadigt og stærkt som man fra norsk Side altid har fastholdt den Grundsætning, at der angaaende Forandring af Bestemmelser i Norges Grundlov, som ei have Sammenhæng med Rigs-Acten, ikke retligen kan forhandles af eller imellem andre end de norske Statsmagter indbyrdes, saa har man dog derfor ikke været uopmærksom paa det Ønskelige i, at en Forandring, som, uden i Virkeligheden at berøre nogen unionel Ret eller Interesse for Sverige, dog efter Udseendet kunde tillægges nogen Betydning i den svenske Folke-Opinion, helst maatte skee paa en Tid, da den rette Erkjendelse af Broderfolkenes gjensidige Stilling har naaet frem til en saadan Klarhed, at der ikke engang i den sidst antydede Retning kunde blive nogen betænkelig Anledning til Misforstaaelse og Anstød.

[Den Mening, at et saadant Tidspunkt var indtraadt i 1859, og at altsaa Spørgsmaalet om en Forandring med Statholder-Embedet da kunde, uden Ulemper fra nogen anden Side, paa ny bringes frem til Afgjørelse, ikke blot som et i formel Henseende reent norsk Anliggende — hvorom der ikke vides paa den Tid, ligesaalidt som tidligere, fra nogen Kant at være ytret Tvivl, — men ogsaa med et i Realiteten gunstigt Resultat, denne i Norge, som anført, dengang almindeligt raadende Mening, blev paa samme Tid ogsaa deelt inden Kredse i Sverige, hvor det paalideligste Bekjendtskab til Forholdene og Opinionen der i Landet maatte forudsættes at være tilstede.]

Ved den saaledes fra begge Sider nærede Forventning om, at den omhandlede Sag, uden forstyrrende Paavirkning af fremmede Momenter, skulde kunne bringes til

Endskab paa en i det Hele heldbringende Maade, havdes heller ikke udelukkende for Øie den særlige Interesse for Norges indre Forholde af den tilsigtede Forandring. Der lagdes ved Siden heraf en væsentlig Betydning i den Udsigt til en gjensidig større Tilnærmelse og bedre Forstaaelse mellem Folkestemningerne inden begge de forenede Riger, og til en deraf betinget naturlig og sund Udvikling af selve Foreningen paa den bestaaende Grundvold, som maatte aabne sig ved [Erfaringen] om, at der ogsaa i Sverige raadede en saadan Opfatning af Foreningens Væsen og Vilkaar, at hint norske Grundlovs-Anliggende kunde finde sin endelige Afgjørelse af de norske Statsmagter uden at derved, navnlig for Rigernes fælles Konge, skulde møde Vanskeligheder fra nogen almindelig Opinion inden Broderriget om, at dettes retlige Stilling i Foreningen vilde blive forrykket ved en Forandring fra Norges Side af de i dets særskilte Grundlov indeholdte Bestemmelser angaaende Statholder-Embedet.

Men hvor gunstigt end Udsigterne i saa Henseende tidligere syntes stillede, blev Forholdet dog allerede strax i en mærkelig Grad forandret, da der, endnu førend den norske Regjerings Indstilling var afgiven betræffende Spørgsmaalet om Sanction paa Storthingets ovennævnte Beslutning af 9de December 1859, blev ved den svenske Rigsdag af en Repræsentant paa Ridderhuset[1] den 22de samme Maaned fremsat en Motion om, at Sveriges Stænder skulde andrage paa, at Deres Majestæt, forinden Høistsamme afgjorde det nævnte Sanctions-Spørgsmaal, vilde meddele Rigsdagen Storthingets Beslutning og give det svenske Folks Repræsentanter Anledning til derom at afgive sin Betænkning.«

---

[1] Dalman. Udgiveren.

Hvad der her er sat mellem Klammer blev efter Statsraaderne Petersens, Birch-Reichenwalds og Ketil Motzfeldts Udtræden af Regjeringen udeladt af Foredraget. Det sidst indklammede Ord »Erfaringen« blev da ombyttet med »Tanken«.

Udenrigsminister Grev Manderströms Cirkulær-Note af 7. Novbr. 1859.

I Advokat Dunkers i 1866 udkomne Skrift: »Om Revision af Foreningsakten mellem Sverige og Norge«, p. 50—51 gjengives Noten saaledes:

Udenrigsministeren Grev Manderstrøm lod den 7de Novbr. 1859, altsaa femte Dag efterat den Anckarsværdske Motion var afgiven paa Ridderhuset, udgaae en Circulærnote til alle svensk-norske Legationer, hvori han siger, at dersom Stænderne antage den Anckarsværdske Motion, vil den kunne foranledige en ny Undersøgelse af Unionsbestemmelserne, hvortil den ældre Commissions Arbeider ville levere værdifulde Materialier, men som i saa Tilfælde vil blive foretagen i en ganske anden Aand end den, som har ledet hin Oppositionens Veteran, der i sine Betragtninger har tilladt sig ligesaa uretfærdige som ørkesløse Anklager mod salig Kong Carl Johan, hvis allerede i 16 Aar lukkede Grav ikke har kunnet beskytte ham mod lidenskabelige og ildesindede Beskyldninger fra denne gamle politiske Modstander, som heller ikke har taget i Betænkning at paatage sig det sørgelige og lidet indbringende Hverv at fremsætte overdrevne og ofte barnagtige Anklager mod den norske Nation og dens Repræsentanter, et Sprog, der saa meget mere maa vække Forundring, som han til enhver Tid har været den varmeste Lovpriser af Norges constitutionelle Institutioner. »Men — fortsætter Udenrigsministeren — »disse ubetimelige

Udfald have heller ikke fundet nogen Støtte eller Sympathi ikke engang hos hans sædvanlige Tilhængere, og Synet af en Olding, som paa Gravens Rand overtager det Hverv at forsøge at udsaae Mistro og Splid mellem to Folk, der ere bestemte til at agte og elske hinanden, har paa Almenheden gjort et pinligt Indtryk. De to Nationers sunde Sands og oplyste Forstand,« slutter Ministeren, »vil see dette ildesindede Attentat i sit rette Lys; men da Pressen ikke vil undlade at bemægtige sig og til sine Hensigter benytte det, har jeg troet at burde omtale det for Dem for at oplyse Dem om dets virkelige Betydning, og jeg troer ikke at feile ved at forsikre Dem, at den Opsigt, som Grev Anckarsværd har søgt at vække, ikke vil være ham gunstig, men kun vil gjøre det end klarere for de forenede Folk, hvor nødvendig til begges Vel den Enighed og gjensidige Velvillie er, som deres Konge har stillet sig som Maal, og som han til Fuldendelse af hans ophøiede Bedstefaders glorværdig grundlagte Værk aldrig vil ophøre at hellige al sin Omsorg.«

En Afskrift af denne Note blev i Decbr. meddelt det norske Storthings Præsident til Oplæsning i dets Forsamling.

Optegnelse af Statsraad Chr. Birch-Reichenwald, dateret 20. Juli 1862.

I den Indstilling angaaende Unions-Actens Revision, som jeg i Egenskab af Chef for Justits-Departementet afgav den 21 October 1861, og som den norske Regjering da tiltraadte, finder man fremstillet Gangen i de Forhandlinger, der havde fundet Sted paa Storthingene i 1818 og 1821 samt fra 1848 til 1857 med Hensyn til Spørgs-

maalene om en Forandring af Grundlovens Bestemmelser om Statholder-Posten[1].

Som Medlem af Storthinget i 1854, hvor et af Assessor U. A. Motzfeldt fremsat Forslag til en saadan Forandring blev antaget med 72 mod 29 Stemmer, men ikke erholdt kongelig Sanction, var jeg i den Minoritet, der stemte imod dette Forslag. Upasselighed afholdt mig fra at fremkomme med en udtrykkelig Motivering af min Stemmegivning, hvortil jeg havde nedskrevet nogle Momenter, som jeg tilfældigviis har opbevaret. Deraf sees, at jeg fandt den da foreslaaede Beslutning uheldig baade i Form og Realitet, idet jeg for Øvrigt var enig i det Ønskelige af at Benævnelsen »Statholder« kunde blive fjernet fra Grundloven. Min Indvending mod Formen støttede sig væsentligt til den Betragtning, at det efter den Maade paa hvilken de omhandlede Bestemmelser ere indkomne i Grundloven, ikke let kunde ventes at opnaae Sanction paa en af Storthinget i Sagens daværende Stilling uden videre fattet Beslutning om deres Forandring, men at man paa den Maade rimeligvis blot vilde gjøre det vanskeligere for Kongen, om han for Øvrigt skulde billige Sagen i sig selv, at faae denne sat igjennem. Hvad Realiteten angik var jeg ubetinget af den Mening, at der i Statsraadet burde være en fast Præses, og at dette burde tilkjendegives ved i Forbindelse med Grundlovs-Forandringen, om denne skulde blive bifaldt, at fatte Beslutning angaaende Statholder-Gagens Anvendelse i den nævnte Retning. Resultatet af mine Betragtninger var formuleret i et løst Udkast til Beslutninger, saa lydende:

»1. Det af U. A. Motzfeldt fremsatte Forslag til Grundlovs-Forandring: »Statholder-Embedet ophæves« bifaldes ikke (for Tiden?)

---

[1] »Aktstykker ang. Revision af Foreningen« S. 31—32.

2. Storthinget indgaaer til H. M. Kongen med en Adresse, hvori udtales:
   a. at der er forelagt Storthinget til Afgjørelse et Forslag til Grundlovs-Forandring derhen, at Statholder-Embedet ophæves;
   b. at Storthinget ikke anseer Benævnelsen Statholder eller de om denne i Grundloven indeholdte Bestemmelser svarende til Norges Stilling i Unionen;
   c. at Beskaffenheden af de Forretninger, der kunne tillægges dette Embedes Indehaver, egentlig kun betegne ham som Præses i Statsraadet eller den i Christiania værende norske Regjering, og at han derfor ogsaa, i Tilfælde, bør benævnes og lønnes som saadan;
   d. at man imidlertid, da Bestemmelserne om Organisationen af de forenede Rigers Regjering i det Hele, navnlig i den Retning, hvorom her er Spørgsmaal, tildels kunne antages at have Betydning i de unionelle Forholde, ikke har fundet det rigtigt for Tiden at fatte særskilt Beslutning om hin Grundlovs-Forandring, men derimod anholder om
   e. at Resultatet af de i Følge kongl. Resol. af 30 Januar 1839, foranlediget ved Storthingets Anmodning i Adresse af 24 Januar 1837 stedfundne Forhandlinger om Ordningen af forskjellige unionelle Forholde maatte blive Storthinget meddelt saa snart som muligt, og enten i Forbindelse dermed eller særskilt
   f. Oplysning om, hvilke Forføininger fra Storthingets Side med Hensyn til Bevilgning af Midler til Regjerings-Forretningernes Fremme en Beslutning om Statholder-Embedets Ophævelse muligens kan gjøre nødvendige eller ønskelige.«

For det Tilfælde imidlertid, at Motzfeldts Forslag desuagtet skulde bifaldes, havde jeg antaget, at i Forbindelse dermed burde fattes saadan Beslutning:

»Den for en Statholder paa Gage-Listen hidtil opførte Gage med Taffel-Penge kan af Kongen i det Hele eller for en Deel anvendes til Gage og Taffel-Penge for det Medlem af Statsraadet, der maatte blive bestemt at skulle have Forsædet i samme eller i den norske Regjering.«

De saaledes af mig i 1854 nedskrevne Antydninger, skjønt ikke dengang komne til Benyttelse, kunne dog tjene til Oplysning om hvorledes jeg fra Begyndelsen opfattede Statholder-Spørgsmaalet, og jeg har derfor fundet at burde give dem Plads i en Fremstilling, der nærmest har til Hensigt at udvikle Sammenhængen i de Forholde, under hvilke jeg efterhaanden er kommen til at fremtræde handlende i dette Spørgsmaal paa en saadan Maade, at min tidligere Stilling dertil med nogen Føie, og det ikke blot fra mit eget Synspunkt, tør tillægges en større Betydning, end den ellers kunde have erholdt. —

Det vil være bemærket, at de af mig nærede Betænkeligheder i Realiteten mod Storthingets Beslutning i 1854 i denne Sag hvilede ganske paa de samme Betragtninger, som det Grundlovs-Forslag der, efter at Sanction paa hin Beslutning var negtet, fremkom fra Rector Musæus til Afgjørelse paa Storthinget i 1857 angaaende Statholder-Postens Ombytning med et nyt Statsminister-Embede. Det var imidlertid ogsaa i 1857 min Mening, at de Hensyn der fra andre Sider kunde gjøres gjældende mod Forandring af Grundlovens Bestemmelser om Statholder-Posten for Tiden endnu maatte ansees at have den Vegt, at jeg, saafremt jeg da havde havt Sæde paa Storthinget, uden Betænkning atter vilde have sluttet mig til dem, der stemte imod Forandringen selv i den Form, hvori den

efter det Foranførte vilde være i Realiteten fuldkommen tilfredsstillende for mig.

Blandt de Omstændigheder, der for mig betegnede Tiden i 1857 som ugunstig for nogensomhelst Forandring med Statholder-Posten kan her nævnes dels den bitre Polemik om Unions-Forholdet, som i Tidsrummet efter 1854 jevnlig førtes mellem norske og svenske Aviser, dels og fornemmelig den gjennemgribende Misstemning, der vaktes i Sverige ved Odelsthingets Forkastelse i 1857 af Forslagene til Mellemrigs-Love. —

Medens jeg derfor heller ikke har kunnet fæste ret Lid til løse Ytringer, der have været paaberaabte i den Retning, at saafremt Storthinget i 1857 havde bifaldt Forslaget om Grundlovs-Forandring, kunde man have ventet denne sanctioneret af den daværende Regent, havde jeg derimod paa den Tid al Grund til at antage at en lignende Beslutning af det følgende Storthing kunde ventes sanctioneret, saafremt dette ved Siden deraf vilde fatte mere imødekommende Beslutninger angaaende Mellemrigs-Forholdene end i 1857. —

Til denne Forudsætning støttede sig ogsaa en ved K. Motzfeldts Mellemkomst i sidste Øieblik i October 1857 standset Tanke om at der strax skulde udnævnes en Statholder, blot for at beklæde denne Stilling, indtil Grundlovs-Forandringen blev bifaldt.

I ethvert Fald forelaae altsaa det samme Forslag til Grundlovens Forandring paa Ny til Afgjørelse af Storthinget i 1859 under saadanne Omstændigheder, at man ikke kunde ønske den da, mere end i 1857, given i bifaldende Retning, saafremt ikke Forholdene i det Hele, og navnlig den i Sverige vakte Misstemning i Anledning af de forkastede Mellemrigs-Love, maatte have lempet sig derhen, at Sanction paa Grundlovs-Forandringen og den deraf flydende Ophævelse af Kongens Adgang til at be-

sætte det norske Statholder-Embede med en svensk Mand, kunde finde Sted uden at give yderligere Næring til et Misnøie i Sverige, hvis fortsatte Vedvaren baade for Unionens egen og for den fælles Konges Skyld maatte være betænkelig. Paa den anden Side fremstillede det sig for mig som en klar Sag, at efterat Statholder-Spørgsmaalet i Norge gjennem dets Behandling paa flere Storthing efter hinanden var voxet op til en større Betydning end maaskee de Fleste fra Begyndelsen havde tillagt det, vilde dets heldige Løsning virke desto mere styrkende for den gode Forstaaelse mellem Broderfolkene, saasnart som den maatte vise sig at kunne foregaae uden Fare for Anstød mod nogen i Sverige almindeligt raadende, skjønt efter norsk Opfatning vildfarende Opinion. —

I den Tanke saaledes, at fornuftig Unions-Politik vistnok burde lede til Forandring med Statholder-Posten i Norge, men tillige til at lade det i fornødent Fald henstaae med Storthingets Beslutning desangaaende til en med Hensyn til Stemningen i Sverige gunstigere Tid, for ikke uden absolut Nødvendighed at bringe Kongen i et vanskeligt og for Unions-Forholdet paa begge Sider uheldigt Dilemma ved Afgjørelsen af Sanctions-Spørgsmaalet, fandt jeg at burde benytte Anledningen til under et Ophold i Stockholm om Høsten 1858 at søge at erfare nogle af de mest betydende svenske Mænds Mening om Sagen. Det er en Selvfølge, at dette maatte skee ganske underhaanden og med al mulig Varsomhed, for ikke paa nogen Maade eller paa nogen Kant at give Næring til den Tanke, at der kunde være nogetsomhelst Spørgsmaal om fra norsk Side at erkjende Beføielsen til at svensk Indflydelse i denne Sag skulde kunne gjøres gjældende anderledes end gjennem det Hensyn, som man i Norge af egen Drift maatte finde sig foranlediget til at tage til sin Kundskab

om Beskaffenheden af den for Øieblikket raadende Opinion i Sverige ligeoverfor Norge. —

De 3 eller 4 notable Personer, som jeg først talte med derom, ytrede mod min Forventning ingen Betænkelighed for eget Vedkommende, men enhver enkelt af dem endte med at henvise mig til daværende Statsraad Grev Hamilton, som den der efter sin hele politiske Stilling baade forhen paa Rigsdagen og nu i Regjeringen maatte være den bedste Autoritet i et saadant Anliggende. —

Den Samtale, jeg derefter havde med Grev Hamilton Aftenen forinden jeg d. 2n October 1858 forlod Stockholm, er jeg saa heldig, hvad det heromhandlede Punkt angaaer, at kunne gjengive med hans egne Ord, idet Greven har gjort Rede for den i et til en Tredie henvendt Brev af 3die s. M., om hvis Oversendelse til mig han deri selv har ytret Ønske, og hvoraf jeg saaledes er i Besiddelse af en Gjenpart.

»Blandt andre Gjenstande for vor Samtale« — anføres der i dette Brev — »forekom ogsaa Spørgsmaalet om »Statholder-Posten i Norge, og Herr B.-R. spurgte mig »om min Mening med Hensyn til den. —

»Jeg svarede, — hvad jeg fremdeles holder fast »ved, — at jeg anseer denne Sag for at være uden prak»tisk Betydning for Sverige og Unionen, da det nu ikke »længere synes antageligt, at Kongen skulde kunne eller »ville udnævne en Svensk til Statholder i Norge, hvilket »visselig fra alle Synspunkter vilde være et uklogt Skridt; »— at jeg antager Unions-Forholdets Udvikling alene at »kunne skee som en naturlig Følge af begge Folks unio»nelle Følelser, og at disse vel kunne fremmanes gjennem »kloge Lovgivnings-Foranstaltninger, men ikke fremtvinges »gjennem en Bestemmelse, som betragtes paa den ene »Side af Grændsen med Ligegyldighed, paa den anden »med Uvillie; — at da der ikke i Rigs-Acten eller anden

»svensk Lov findes nogen Bestemmelse om Norges Stat-
»holder, betragtedes Sagen af mig som Norsk, — og at
»vel Norges Konge kunde have Føie til ikke at eftergive
»sin Ret i denne Henseende uden fra Norges Side at er-
»holde tilsvarende, til Befæstelse af Unionen ledende Ind-
»rømmelser, men at Sveriges Konge ved Sagens Afgjørelse
»ikke behøvede at tage Hensyn til dette Land i anden
»Maade end som Medlem i Unionen, — samt endelig at
»da jeg efter hvad der ovenfor er bemærket, ikke havde
»havt Leilighed til at overlægge med mine nærmere Ven-
»ner angaaende denne Sag, kunde jeg heller ikke med
»Bestemthed indestaae for deres Anskuelser, men at jeg
»dog havde Grund til at antage, at min Synsmaade deltes
»af et stort Antal blandt de mere Oplyste i vor Repræ-
»sentation, uagtet jeg vistnok ikke vilde fordølge, at Stat-
»holder-Postens Afskaffelse vilde fra visse Hold her frem-
»kalde en temmelig voldsom Storm.

»Med denne min Udtalelse syntes Amtmand Birch-
»Reichenwald særdeles tilfreds, og da det er muligt, at han
»tillægger den en større almindelig Betydning, end den i
»sig selv fortjener, har jeg troet at burde meddele (Tit.) at
»jeg i Gaar talte om denne Sag med Statsraad Gripen-
»stedt, som ingenlunde var af min Mening, men antog at
»Kongens Ret til at udnævne en Svensk til Statholder i
»Norge er for det unionelle Forhold af en saadan Betyd-
»ning og saa bestemmende, ligesom ogsaa at denne Opfat-
»ning af Sagen blev omfattet af den almindelige Opinion
»i Sverige med saamegen Varme, at han troede en Fra-
»sigelse af denne Ret vilde være for Sveriges Konge
»høist betænkelig. At gaae ind paa en nøiere Drøftelse
»af hans Grunde, vilde ikke her være betimeligt, og (Tit.)
»vil neppe mangle Leilighed til at høre dem mundtlig ud-
»viklede af ham. For mig har det blot været Pligt at
»oplyse om Tilværelsen, endogsaa i Statsraadet, af Ansku-

»elser stridende imod mine, og jeg anholder om, at dette »Brev maa blive — — oversendt til Amtmand Birch-»Reichenwald, for at jeg ikke skal udsættes for den Be-»breidelse at have fremstillet et Forhold i en lysere Farve »end den sande.«

Med særdeles Hensyn til offentlig fremsatte Beretninger om, at jeg efter den anførte Samtale skal have modtaget Meddelelser fra Grev Hamilton, hvori han tilbagekaldte eller modificerede de af ham selv under Samtalen ytrede Anskuelser, bemærkes her, at jeg aldrig har seet nogen anden Meddelelse fra Greven om denne Sag end den her anførte, i hvilken jeg for Øvrigt erkjender at have fundet en saa correct og fuldstændig Gjengivelse af Samtalens væsentlige Indhold fra hans Side, som der efter Forholdets Beskaffenhed kunde være Spørgsmaal om, og jeg skal derfor kun for mit eget Vedkommende tilføie et Par supplerende Oplysninger.

Da Greven paa mit Spørgsmaal om den svenske Opinion med Hensyn til Statholder-Sagen, havde udtalt sin egen Mening om denne Sags rent norske Charakter, — hvilken Udtalelse jeg vil erindre begyndte med de Ord: »Den frågan anser jag för Herrarnes (Normændenes) ensak« — foranledigede dette mig til strax at ytre, at det var mig en desto større Glæde at høre denne Sysmaade delt af Greven, da jeg selv havde næret megen Tvivl om hvorvidt det vilde kunne lykkes for Tiden at faae den gjort gjældende i Sverige, og det var formentlig denne min Bemærkning, som nærmest fremkaldte Grevens Ytringer om, at han vel antog at have Medhold i denne Sag hos sine politiske Venner, men at der for Øvrigt vistnok ikke vilde udeblive Skrig eller Skraal fra visse Kanter. Ligesom vi imidlertid vare enige om at dette sidste Moment ikke i og for sig burde tillægges nogen afgjørende Indflydelse paa den Politik, der ellers af gyl-

dige Grunde kunde være at følge, saaledes erkjendte vi paa den anden Side Begge, at ihvorvel Statholder-Spørgsmaalet i sig selv rettelig var at betragte og behandle som rent norsk, maatte der dog for Rigernes fælles Konge være fuld Føie til fra sit Standpunkt ved Sagens Afgjørelse at tage Hensyn til begge Riger eller Folk — efter det i Grevens Brev gjengivne Udtryk — »som Medlemmer i Unionen«, og altsaa navnlig til, hvorvidt Stemningen ogsaa i Sverige var saadan, at der ikke, saafremt Afgjørelsen blev overensstemmende med de norske Ønsker, deraf kunde befrygtes noget alvorligt Brud paa den gode Forstaaelse imellem Folkene. Ved den ovenfor anførte Bemærkning af Greven om at Norges Konge kunde have Grund til, idet han gik ind paa Forandringen med Statholder-Posten, at kræve nogen Indrømmelse fra Norges Side i unionel Retning, ytrede jeg Ønske om at erfare, hvad Greven hermed nærmest havde for Øie, for derefter at kunne danne mig en Mening om Sandsynligheden af at en saadan Imødekommen kunde blive at paaregne. Efter denne Opfordring nævnte Greven Sagen om Interims-Regjeringens Organisation, med hvilken man i Sverige havde fundet sig ilde tilfreds baade hvad Medlemmernes Antal og Forretningernes Ordning angik, hvortil jeg uden Betænkning svarede, at naar blot Ligheds-Principet i begge Henseender blev bibeholdt, vilde der vist ikke fra norsk Side møde Vanskelighed ved at faae de herhen hørende Bestemmelser for Øvrigt modificerede efter de svenske Ønsker. Og da Greven paa mit gjentagne Spørgsmaal, om der maaskee endnu var andre Punkter, hvortil han ved sin Ytring om unionelle Indrømmelser fra norsk Side havde kunnet sigte, svarede, at han i al Fald ikke nu vidste at angive flere saadanne, fremhævede jeg fra min Side som Noget, der i saa Henseende kunde egne sig til Opmærksomhed, det Sandsynlige i at Statholder-Spørgs-

maalets snarlige Løsning paa en med Norges Ønsker stemmende Maade vilde berede en lettere Indgang for de Modificationer, som det kunde findes at være i Unionens vel forstaaede Interesse at erholde tilveiebragte i enkelte Punkter af Bestemmelserne i den norske Grundlovs § 25, og hvorom der oftere fra svensk Side har været hørt Bemærkninger. —. Heri syntes Grev H. at være enig, uden at Videre i den Retning af ham blev anført. —

Naar jeg her har opholdt mig saa længe ved denne Samtale med Grev H. i 1858, er det mindre paa Grund af at den har været af nogen positiv Betydenhed i sine umiddelbare Følger, — hvilket, efter hvad nedenfor vil vise sig, egentlig slet ikke er Tilfældet, — end fordi Sagen ikke blot i svensk Tale og Skrift, men ogsaa gjennem norske Blade, er bleven fremstillet som om den i Norge nærede Forventning, at Statholder-Sagen i 1859 kunde naae frem til kongelig Sanction uden betænkelige Følger for det unionelle Forhold, skulde være hovedsagelig vakt og udbredt gjennem mig paa Grundlaget af den anførte Samtale, medens ved Siden heraf fra de samme Kanter har været fremført det ovenfor berørte Foregivende om, at de af Grev H. den Gang givne Udtalelser kort derefter af ham selv skulde være tilbagekaldte. — At det Sidste er Usandhed, sees klart nok af det her meddelte Uddrag af Grevens Brev af 3 October, hvori han netop fastholder sine under Samtalen ytrede Meninger i udtrykkelig Modsætning til de Anskuelser han selv meddeler senere at have fundet raadende hos et andet Medlem af det svenske Statsraad. Men det har for Øvrigt ingenlunde været Tilfældet, at Grev H.s heromhandlede Udtalelser ere blevne benyttede som Autoritet enten for den ene eller den anden Maade at behandle Statholder-Sagen paa, uden forsaavidt at jeg ved den derved vundne Bestyrkelse paa det Indtryk, jeg ogsaa af Andre havde faaet blev afholdt fra,

hvad der med et andet Resultat af mine Forespørgsler angaaende Stemningen i Sverige havde været min Agt, nemlig betimeligen at søge den Mening fremdeles gjort gjældende i Norge, at det vilde være bedst, om hin Sag fik det samme Udfald paa Storthinget i 1859 som i 1857.

Det var nemlig med det oprigtige Ønske at medvirke efter Evne til Forebyggelse af Alt hvad der kunde forstyrre den gode Forstaaelse mellem Broderfolkene, at jeg havde troet at burde benytte den særegne Anledning, mit Ophold i Sverige og mine personlige Forholde derinde tilbød mig til underhaanden at erhverve en efter alle ydre Mærker paalidelig Kundskab om Stemningen mod Norge. Og skulde jeg end ikke kunne vente tagen for fyldest min blotte Forsikring om at Intet har været fjernere fra mig end Tanken om at Statholder-Sagens Fremgang skulde tjene til at give mig nogensomhelst personlig Fordeel enten med Hensyn til Popularitet hos mine Landsmænd eller i anden Maade, saa turde dog min Erklæring herom vinde i Styrke ved den Erkjendelse, jeg ovenfor har antydet og her gjentager, at det Resultat, jeg selv nærmest havde ventet paa mine Undersøgelser om Stemningen i Sverige, netop var et saadant som skulde have ledet mig til efter Evne at virke til fortsat Udsættelse af Storthingets Bifald til Forandring med Statholder-Posten, altsaa i modsat Retning af hvad der den Gang kunde ansees stemmende med den populære Synsmaade i Norge. Og da der ikke længere hertil kunde være nogen Opfordring efter de af mig gjorte Erfaringer, fandt jeg paa den anden Side, idet Sagen selvfølgeligt ikke tiltrængte Paavirkning udenfra, for at gaae sin almindelige jevne Gang til en eventuelt bifaldende Beslutning, heller ingen Anledning til at gjøre nogen positiv Brug af disse Erfaringer. Jeg beholdt dem saaledes ganske for mig selv, uden forsaavidt jeg muligens en enkelt Gang og til en nærmere Bekjendt kan have besvaret en Ytring

angaaende Statholder-Sagens Opfatning i Sverige derhen, at jeg efter mit Kjendskab til Forholdene ikke troede at der nu var at befrygte alvorlige Vanskeligheder fra den Kant, uden at jeg dog i saa Fald har paaberaabt nogensomhelst speciel Hjemmel.

Paa denne Maade henstod Sagen altsaa for mit Vedkommende, indtil den Tid nærmede sig, da i Efteraaret 1859, Statsraads-Afdelingen i Stockholm, af hvilken jeg var Medlem, skulde ledsage Hs. Mst. til Norge, hvor Høistsamme første Gang som Konge skulde aabne Storthinget og derefter forblive nogen Tid i Christiania. Der blev da Spørgsmaal om, forinden Afreisen fra Stockholm at tage under foreløbig Overveielse et og andet Anliggende, der kunde tænkes at komme til Forhandling allerede under den første Tid af Kongens Ophold i Norge. Derved kom ogsaa det hvilende Forslag om Statholder-Posten paa Bane, og det blev af mig gjort til Gjenstand for Omtale, hvorvidt den eventuelle Sanction af en dermed stemmende Beslutning kunde antages at ville møde nogen Vanskelighed af Hensyn til Opinionen i Sverige og Kongens Stilling der nu. Da der i denne Anledning gjordes en Hentydning til at denne Side af Sagen vel kunde antages at være klaret ved den Samtale, jeg derom i sin Tid havde havt med Grev Hamilton og hvis Indhold nu atter kom paa Tale, bemærkede jeg at foruden at der nu var forløbet henved et Aar siden den Samtale fandt Sted, antog jeg ikke at der under nogen Omstændighed nu burde bygges videre paa den, men at det vilde være rigtigst at sørge for at Hs. Mst. umiddelbart fra de svenske Mænd, han havde mest Tillid til, kunde erholde den Kundskab om Stemningen i Sverige, som det maatte ansees af Vigtighed at have, forinden Høistsamme skulde tage sin endelige Bestemmelse. — Med Hensyn til at en af Deltagerne i den nævnte Overlægning (Sibbern) fremsatte en

Antydning om at Kongen, siden han nu ikke kunde tage Initiativet i Behandlingen af det allerede hvilende Grundlovs-Forslag, muligens burde vise sin Villighed til Imødekommen paa den mest bestemte Maade ved i selve Aabnings-Talen til Storthinget at give Tilsagn om Sanction, blev der fra andre Sider, og navnlig fra min, ytret Tvivl om det Betimelige i en saa usædvanlig Fremgangsmaade, hvilken heller ikke fra nogen Kant blev videre inhæreret. —

Dagen efter denne Conference, ved hvilken blot Normænd vare tilstede, erfarede jeg af Grev Hamilton, at han selv tilligemed Excellencerne DeGeer og Manderström havde faaet Kaldelse til Hs. Mst. den følgende Dag paa Ulriksdal, og at han antog, at der da skulde tales om Kongens Stilling til den norske Statholder-Sag fra et svensk Synspunkt. Paa dertil af mig given Anledning ytrede han, at han selv fremdeles nærede den samme Mening som da vi tidligere havde talt sammen og at han ikke betvivlede, at den ogsaa, nu som da, blev deelt af de Andre, hvis Raad kunde ventes at blive bestemmende for Kongens Optræden. Hvorvidt der særskilt blev nævnt Noget imellem os om den af Statsraad Gripenstedt før udtalte afvigende Mening, erindrer jeg ikke bestemt, men saa meget er i al Fald vist, at den da ikke af Grev H. er bleven udhævet som noget Moment af Betydenhed, medens det selvfølgeligt ikke kunde være min Sag at tilkjendegive nogen Tanke om, paa hvilke svenske Stemmer der fra Kongens Standpunkt kunde være Føie til at lægge en større eller mindre Vægt. Nogle Dage efter de svenske Herrers Nærværelse paa Ulriksdal i den omhandlede Anledning, aflagde jeg Grev H. atter et Besøg forinden min Afreise til Norge. Jeg fik da af ham Bekræftelse paa hvad jeg tildels allerede gjennem Statsminister Sibbern havde hørt fra anden Kant angaaende det ved

hiin Leilighed Forhandlede om Kongens Stilling til Statholder-Sagen. At Resultatet i Realiteten var blevet, som imellem os tidligere forudsat, blev kun saa løselig berørt, at jeg ikke kunde faae Indtryk af at der i den Henseende havde været nogen synderlig Tvivl eller Discussion. Derimod gik Greven noget mere i Detail ved at berette, at der ogsaa under denne Conference paa Ulriksdal, — hvor da blot Svenske vare tilstede, — havde været Tale om hvorvidt Kongen allerede i sin Throntale burde udtale sin Villighed til i Statholder-Sagen at komme Storthingets eventuelle Ønsker i Møde, — men at man var bleven enig om, at det Øiemed, som derved skulde tilsigtes opnaaet og hvis Betydning for Kongen man indrømmede, nemlig Indtrykket af en villig Imødekommen fra Hans Side, hellere burde søges fyldestgjort, paa en om end mindre fuldstændig, saa dog ogsaa mindre opsigtsvækkende Maade derved, at Kongen ved sin Ankomst til Norge kunde i Samtaler med nogle af de mere »framstående Storthingsmän«, f. Ex. med Storthingets Præsident og Constitutions-Comiteens Formand underhaanden tilkjendegive sin Redebonhed til at sanctionere den titnævnte Grundlovs-Forandring, naar den af Storthinget blev besluttet. — Grev H. gjorde mig det Spørgsmaal om ikke ogsaa jeg fandt dette tilstrækkeligt, idet han ytrede, at saa i det mindste vilde være Tilfældet under lignende Omstændigheder i Sverige. Hertil svarede jeg strax at jeg saa meget mindre kunde have nogen Modbemærkning at gjøre, som det for mig overhoved ikke havde fremstillet sig som nogen Sag af særdeles Vigtighed, hvorvidt der forud blev givet noget Tilsagn om Sanction, naar det blot i Virkeligheden var paa det Rene, at der ikke vilde møde Vanskeligheder ved at erholde den. —

Da for Øvrigt Grev H., idet han vedblev at ytre sig med Bestemthed for at Saadant hverken burde eller vilde

blive Tilfældet, lod falde Ytringer om at der nok forberededes Et og Andet, som kunde bringe Røre paa Rigsdagen i de unionelle Anliggender, navnlig med Hensyn til at flere af de høiere diplomatiske Poster nylig vare besatte med Normænd, hvilket man vilde benytte som en Ankepost mod den svenske Styrelse, spurgte jeg, om det altsaa var fra den saakaldte liberale Side Angrebet skulde komme, og Greven svarede dertil, at jeg kunde være rolig for, at der ikke fra den anden Kant kom noget Saadant, tilføiende, at det ikke skulde undre ham, om Vedkommende vilde søge at opfriske en falmet Popularitet ved i denne Anledning endog at bringe Unionens Opløsning paa Tale. Jeg ytrede da, at det under disse Omstændigheder vel kunde være af noget forskjellig Betydning i Sverige, om Storthingets Beslutning i Statholder-Sagen fremkom til den ene eller den anden Tid under Rigsdagen, og at Sagens Foretagelse i Norge maaskee nok kunde erholdes lempet derefter, hvortil Greven bemærkede at det vel vilde være bedst, om den ikke kom ganske samtidigt med Behandlingen af de diplomatiske Budget-Poster paa Rigsdagen, men at der heller ikke i den Henseende behøvede at gjøres nogen særskilt Foranstaltning naar Tilfældet vilde blive, som jeg fandt sandsynligt, at Sagens Fremgang i Norge paa almindelig Maade vilde føre til dens Afgjørelse af Storthinget omtrent sidst i November eller først i December. —

Efter de Erfaringer, jeg saaledes havde gjort, og hvis Paalidelighed ikke svækkedes ved noget modsat Indtryk fra andre Sider, selv efterat man i Stockholm var bleven nærmere bekjendt med den af Grev Anckarsvärd bebudede Motion, der oprindelig skal have concluderet til Opløsning af Foreningen og først senere være blevet indskrænket til dens Revision, kunde jeg ikke finde Grund til Andet end at bestyrke den Tanke i Norge, at Stem-

ningen i Sverige nu ikke vilde være hinderlig for Statholder-Sagens Fremme og at der saaledes var Udsigt til Sanction paa en med Musæus's Forslag stemmende Beslutning, uden at jeg for Øvrigt havde Andeel i eller speciel Kundskab om, med hvilken Bestemthed eller i hvilket Omfang Ytringer i denne Retning fra anden Kant kunne være faldne og have fundet Udbredelse i eller udenfor Storthinget. —

Under en Samtale angaaende Sagen med en af mine daværende Colleger i Statsraadet i de første Dage af December faldt der fra hans Side en Antydning, om det ikke vilde være bedst at faae Storthingets Beslutning saa betimeligt afgiven, at den kunde blive sanctioneret medens Hs. Mst. endnu opholdt sig i Christiania. Hertil bemærkede jeg, at dette Spørgsmaal allerede havde fremstillet sig for os inden Afreisen fra Stockholm; men da Hs. Mst. paa vor Forespørgsel, om der ikke skulde følge svenske Statsraader med ham til Christiania, havde givet negtende Svar, havde vi imellem os været af den Mening, ved hvilken jeg fandt at burde holde fremdeles fast, og hvis Rigtighed jeg ogsaa fik erkjendt af den ovennævnte Collega, at det vilde være meget uheldigt, ja farligt for den fremtidige Stemning mellem Broderfolkene, om det i Sverige skulde kunne faae Udseende af, at man havde benyttet en Tid, da Kongen savnede al Adgang til umiddelbar Overlægning med svenske Statsmænd, til at erholde hans Stadfæstelse paa en Grundlovs-Forandring som i al Fald efter den almindelige Opinion i Sverige kunde være at tillægge Betydning ogsaa for dette Land, om end dets Styrelse maatte erkjendes ikke at have Ret til nogen officiel Indblanding deri. —

Forinden imidlertid endnu Storthingets Beslutning, som strax efter Hs. Mst.s Afreise fra Christiania var bleven fattet, havde kunnet gjøres til Gjenstand for Behandling

af den norske Regjering i Christiania, viste det sig, at den Maade, hvorpaa enkelte norske Aviser paa Forhaand havde omtalt den forventede Sanction, vakte en for Norge ugunstig Opmærksomhed baade i den Svenske Presse og paa Rigsdagen. I Forening med de øvrige Statsraader i Christiania søgte jeg da at virke til, at der ogsaa angaaende Lønnings-Vilkaarene for det vordende nye Statsminister-Embede blev afgivet fuldstændige Bestemmelser af Storthinget, dels for at ikke muligens Mangelen deraf navnlig ved svensk Indflydelse skulde blive en Aarsag til Udsættelse med Sanctionen, idet der kunde fremkastes Tvivl om Udsigten til at det nye Embede i Virkeligheden vilde blive udstyret saaledes at det kunde svare til hvad Kongen ved at bifalde Forandringen havde tænkt sig, dels ogsaa for at Sagen i det Hele samtidigt med selve Sanctionen kunde komme i fuld Orden ved den da paatænkte Udnævnelse af Statsraad Petersen til Stats-Minister i Christiania. —

Statsraad Birch-Reichenwalds Fremstilling af 10. Novbr. 1861, gjennem Statsraad Petersen den 11te s. M. sendt Kongen.

Da Sibbern og jeg i 1858 indtraadte i Statsraadet, laae det Spørgsmaal nær forhaanden, om Hans Majestæt, saafremt det forestaaende Storthing bifaldt et fra 1857 hvilende Grundlovs-Forslag om Statholder-Posten, skulde af Hensyn til Stemningen i Sverige kunne finde Sig hindret fra at sanctionere en saadan Beslutning.

I den Tanke, at hvis dette Spørgsmaal maatte besvares bekræftende vilde det være bedst, om det kunde bringes til at Storthinget i 1859, ligesom i 1857, ikke fattede Beslutningen, havde jeg under et Ophold i Sverige 1858

søgt at komme til Kundskab om Stemningen der, og havde navnlig efter Hans Majestæts Ønske en udførlig Samtale derom med da værende Statsraad Greve Hamilton. Resultatet var over Forventning tilfredsstillende, og det blev derfor af mig ganske undladt at røre videre ved Sagen enten i den ene eller den anden Retning, indtil Hans Majestæt i September 1859 første Gang som Konge skulde reise til Norge for at aabne Storthinget. Men da dette snart derefter kunde komme til at behandle Statholder-Sagen, fandt vi før Afreisen fra Stockholm at burde bringe paa Bane for Hans Majestæt Vigtigheden af at søge det yderligere stadfæstet, at der ikke af Hensyn til Opinionen i Sverige vilde stille sig nogen for Høistsamme betænkelig Hindring imod at følge Sin Tilbøielighed til at sanctionere Grundlovs-Forandringen, naar denne af Storthinget maatte blive besluttet.

En saadan Stadfæstelse blev da ogsaa given af flere blandt det svenske Statsraads Medlemmer, idet den fælles Tanke, hvorefter man dengang handlede eller ytrede sig, var:

1, ved Sanction i Statholder-Sagen at bortrydde hvad der fra norsk Side betragtedes som en Anstøds-Steen i Forenings-Forholdet, medens det fra svensk Side ikke længere tillagdes nogen væsentlig Betydning, og
2, derved at berede lettere Vei for de enkelte, til Foreningens Tarv sigtende Forandringer, hvorom der dengang fra svensk Side alene blev talt, nemlig foruden en anden Organisation af Interims-Regjeringen, ogsaa en mulig Modification af Grundlovens § 25.

Dette var Situationen i 1859 indtil i December Maaned, da paa den ene Side Storthinget fattede sine bifaldende Beslutninger først i Statholder-Sagen og derefter om Interims- og Prindse-Styrelsen, medens paa den anden Side Rigsdagen optog til Behandling den Dalman'ske

Motion og forkastede Forslagene om Interims-Regjering m. V. Vistnok var i Mellemtiden ogsaa fremkommet Greve Anckarsvärds Motion angaaende en omfattende Revision af Forenings-Acten; men at denne Motion bevirkede nogen forandret Stemning i Sverige stemmer ligesaalidt med vor personlige Erfaring som med hvad derom er udtalt i den Circulair-Note af 7 November 1859 fra Udenrigs-Ministeren til Gesandtskaberne i Udlandet, hvis Indhold i sin Tid blev confidentielt meddeelt til den norske Regjering og efter Hans Majestæts Befaling tillige til Storthinget faa Dage førend dette fattede de ovenfor nævnte Beslutninger.

Senere udvikledes Forholdene i Sverige og navnlig i det svenske Statsraad derhen, at Hindringer reistes imod den norske Statholder-Sags Fremme til Sanction anderledes end som en unionel Sag og i Forbindelse med en Revision af Forenings-Acten; og da disse Hindringer tilsidst havde bevirket Negtelse i norsk Statsraad af den tidligere paatænkte Sanction, søgte det svenske Statsraad bagefter ogsaa at faae tilintetgjort for Hans Majestæts Vedkommende Betydningen af den i denne Afgjørelses-Maade liggende Erkjendelse af Sagens reent norske Charakter.

Det var os vistnok ikke lidet paafaldende, at alt dette kunde skee under Medvirkning af Mænd, hvis Deeltagen i Sagens Fremme paa et tidligere Stadium nødvendigviis maatte hvile paa den dobbelte Forudsætning, at den ikke blot kunde afgjøres bifaldende, men ogsaa at den skulde afgjøres i udelukkende norske Former; thi kun under denne sidste Forudsætning var der nogen Mening i at forhandle underhaanden om de Hensyn, som ved den norske Afgjørelse kunde være at tage til Opinionen i Sverige.

Vi indskrænkede os imidlertid dengang til at søge den uforandrede norske Opfatning gjennemført for vort eget Vedkommende, uden at vi da fandt det for Sagens Skyld fornødent at støtte os til hine tidligere Erfaringer om Forholdene i Sverige; og hvis man fra svensk Side var bleven staaende ved det i 1860 vundne Resultat, vilde man maaskee ogsaa fremdeles have kunnet undgaae herfra at søge med nogen Hentydning tilbage til de tidligere Forholde.

Men nu har man i den Grad fraveget den Grundvold, paa hvilken der oprindelig byggedes, at i den svenske Justitiæ-Statsministers Foredrag af 7 April 1861 en omfattende Revision af Forenings-Acten endogsaa fremstilles som Betingelsen for at den norske Statholder-Sag kan nyde Fremgang, saa at man altsaa nu gaaer netop i den modsatte Retning af hvad der efter det Ovenanførte i 1859, med Hans Majestæts Billigelse, var forudsat fra begge Sider.

Det faldt i min Lod som Chef for Justits-Departementet at gjøre Udkast til den norske Regjerings Betænkning over det nævnte Foredrag og som Følge deraf at maatte give en fuldstændig Fremstilling af Alt hvad der, mig bekjendt, er forhandlet saavel i Statholder-Sagen som med Hensyn til Revisions-Spørgsmaalet, for at derved disse Sagers Behandling fra norsk Side og den Forbindelse med hinanden, i hvilken de uheldigviis nu ere blevne satte, kunde stilles i det rigtige Lys ogsaa for Hs. Msts. eget høie Vedkommende. —

Herunder har jeg ikke fundet at kunne ganske forbigaae et saa særdeles væsentligt Moment til Støtte for den norske Behandlingsmaade, som der efter min Overbevis- ...ger deri, at den Opfatning af begge de nævnte ...ales Beskaffenhed saavel hvert for sig som i ...yrdes Forhold, efter hvilken man i Norge den

hele Tid har handlet og tilraadet Hs. Mst. at handle, og som nu atter er lagt til Grund for den norske Regjerings Betænkning af 21 October 1861, — at denne Opfatning endnu indtil December 1859 ogsaa har været accepteret i Sverige af Mænd, som maatte erkjendes fuldeligt competente til at kjende Stemningen og bedømme Forholdene der. Undladelsen af at benytte Kundskaben herom til den Fremstilling, jeg skyldte at give af Sagernes rette Sammenhæng vilde jeg ligesaa lidt for mig selv som for Andre have kunnet undskylde med at der for de tidligere Overveielser med Hensyn til Statholder-Sagen ikke kan tilveiebringes officielle Data; thi Umuligheden heraf er begrundet i Sagens egen Natur, idet den netop formedelst sin udelukkende norske Charakter aldrig kan fra norsk Side blive at behandle med svenske Mænd anderledes end paa en ikke-officiel Maade i den Forstand hvorom her er Spørgsmaal. —

De af mig i Indstillingen af 21 October 1861 gjorte Antydninger om, hvilken Bestyrkelse der fra Sverige har været given til den Mening, man paa norsk Side har havt om Situationen i 1859, ere imidlertid holdte i en saadan Almindelighed, at de reent personlige Forholde derved ere blevne fuldkommen uberørte, og fremdeles ville kunne blive det under Sagens fortsatte Behandling inden de resp. Statsraad, aldenstund Vedkommende ikke selv maatte ønske enten at meddele eller at fremkalde yderligere Forklaringer. Saadan har idetmindste min egen Tanke været, og er det fremdeles. —

Men saafremt det desuagtet maatte befindes, at hine Momenter i Fremstillingen af Sagernes Gang ere benyttede anderledes end Hensyn til Sandhed og Ære tilsteder, eller saafremt der antages at være i den Grad overvægtige Grunde tilstede for slet ikke at benytte disse Momenter, at her er begaaet en politisk Feil, da rammer i ethver

Fald Skylden mig, som den, der er fuldtud ansvarlig baade for Fremstillingens Form og for dens Indhold, — og Følgen af, at der kan findes at burde gives en Opreisning for hvad der er skeet, maa da nærmest blive den, at jeg fjernes fra Hs. Msts. norske Statsraad, men for denne Sags Skyld hellerikke nogen Anden, end jeg. —

d. 10 November 1861

Birch-Reichenwald.

Statsraad Birch-Reichenwalds Foredrag af 27. Novbr. 1861, afgivet i Henhold til Kgl. Resolution af 16de s. M.

Efterat tvende af den norske Regjering under 21 October og 2 November sidstl. afgivne underd. Indstillinger betræffende en i sammensat Statsraad d. 9 April 1861 af den svenske Justitiæ-Statsminister afgiven underd. Forestilling angaaende en Revision af Rigs-Acten m. V. have i norsk Statsraad d. 16 dennes været i Underdanighed fremlagte for Ds. Mst., har det naad. behaget Ds. Mst. at resolvere:

Denne Sag udsættes,

samt i Forbindelse dermed lige naad. at tilkjendegive som følger:

Efterat Jeg har ladet Mig foredrage den Norske Regjerings, tilfølge af naadigst Paalæg i Combineret Statsraad af 9 April sidstleden, nu afgivne underdanigste Betænkning betræffende en paatænkt Revision af Unionsbestemmelserne mellem de forenede Riger, vil Jeg, inden Jeg afgiver naadigst Bestemmelse om, hvorvidt nævnte underdanigste Betænkning skal oversendes til den svenske Justitiæ-Statsminister for at til underdanigst Foredrag i Combineret svensk-norsk Stats-ad fremkomme, herved have den norske Regjering

paalagt, i Continuationsindstilling at indkomme til Mig med nærmere Forklaring om:

1. hvortil der sigtes med de i den Norske Regjerings underdanigste Betænkning paaberaabte »utvetydige, men ogsaa paa Grund af Vedkommendes Stilling og nøie Bekjendtskab til Forholdene i Sverige desto mere vægtige Udtalelser«, der gaves i November 1859 og umiddelbart efter Fremkomsten af en af en Repræsentant paa det svenske Ridderhuus i Efteraaret 1859 fremsat privat Motion om et Andragende til Hans Majestæt Kongen, gaaende ud paa, at Foranstaltninger til Revision af Forenings-Acten maatte blive trufne; samt
2. til hvilke Data den Norske Regjering støtter den paa et andet Sted i samme underdanigste Betænkning anførte Paastand om, at den i Norge almindeligt raadende Mening om, at i 1859 et Tidspunkt var indtraadt, da Spørgsmaalet om en Forandring med Statholder-Embedet kunde uden Ulemper fra nogen anden Side paany bringes frem til Afgjørelse, ikke blot som et i formel Henseende reent norsk Anliggende, hvorom den Norske Regjering ytrer, at der ikke vides paa den Tid, ligesaalidt som tidligere, fra nogen Kant at være ytret Tvivl, men ogsaa med et i Realiteten gunstigt Resultat — at

   »denne i Norge som anført dengang almindeligt »raadende Mening blev paa samme Tid ogsaa deelt »inden Kredse i Sverige, hvor det paalideligste »Bekjendtskab til Forholdene og Opinionen der i »Landet maatte forudsættes at være tilstede.«

I Anledning heraf skal undertegnede Statsraad Birch-Reichenwald, der i Egenskab af Chef for Justits-Departementet har afgivet det til Grund for den norske Regjerings

ovenfor nævnte Betænkning af 21 October sl. liggende underd. Foredrag, tillade sig i Underd. at anføre Følgende:

Forinden jeg som Medlem af Statsraads-Afdelingen i Stockholm i Efteraaret 1859 begav mig til Christiania, hvor Ds. Mst. agtede at aabne Storthingets Forhandlinger, fandt jeg det at være min Pligt at søge at erhverve Vished om den vedvarende Gyldighed af de Erfaringer, jeg allerede under et Ophold i Sverige i det foregaaende Aar havde havt Anledning til at gjøre om, at det dengang af Mænd, som maatte forudsættes baade at være vel bekjendte med Forholdene i Sverige og fuldt competente til at dømme om dem, blev antaget, at der ikke af Hensyn til disse Forholde kunde være nogen væsentlig Betænkelighed ved Statholder-Postens Ombytning med en Statsminister-Post. —

Der skede da i September 1859, efter dertil af mig og et andet Medlem af Statsraads-Afdelingen i Stockholm specielt given Anledning atter af anseete svenske Mænd og navnlig af flere Medlemmer af Ds. Msts. svenske Statsraad Udtalelser, som gik ud paa, at Spørgsmaalet om en Forandring med Statholder-Embedet kunde uden Hinder fra svensk Side bringes til Afgjørelse med et i Realiteten gunstigt Resultat, medens der ligesaa lidt dengang som tidligere ytredes nogen Tvivl om Sagens Afgjørelse i formel Henseende som et reent norsk Anliggende. —

Af de saaledes vundne Erfaringer drog jeg for mit Vedkommende den Slutning, at der ingen Betænkelighed kunde være mod at tilkjendegive Medlemmer af det da forsamlede Storthing, at saafremt dette under Behandlingen af de flere hvilende Forslag til Forandring i Grundlovens § 12 m. fl. fattede en Beslutning som den, der senere under 9 Decbr. 1859 blev afgiven, kunde denne Beslutning ventes at ville blive af Ds. Msts. Raad anbefalet til naad. Sanction.

Disse ere de Data, til hvilke jeg har støttet den i Ds. Msts. naadigste Dictamen omhandlede Udtalelse i mit underd. Foredrag af 21 f. M., hvorefter en i Norge raadende Mening om, at Udsigterne paa hiin Tid vare gunstige for Statholder-Spørgsmaalets Afgjørelse overensstemmende med Norges Ønsker, ogsaa var bleven delt inden Kredse i Sverige, hvor det paalideligste Bekjendtskab til Forholdene og Opinionen der i Landet maatte forudsættes at være tilstede. —

Naar der i samme underd. Foredrag er paaberaabt utvetydige og vegtige Udtalelser, der gaves i November 1859, umiddelbart efter Fremkomsten paa det svenske Ridderhus af en privat Motion angaaende Revision af Rigs-Acten, da er det derom i Foredraget Anførte ligeledes støttet til de Erfaringer jeg ogsaa i denne Henseende personlig havde havt Anledning til at gjøre som Medlem af Statsraads-Afdelingen i Stockholm, og specielt til det med disse Erfaringer i alt Væsentligt stemmende Vidnesbyrd, som indeholdes i et Circulære af 7 November 1859 fra H. Exc. Udenrigs-Ministeren til Ds. Msts. Gesandtskaber i Udlandet. Dette Circulære, der efter sit eget Indhold skulde tjene til at oplyse den i hiin Rigsdags-Motion omhandlede Sags virkelige Stilling og Betydning paa den Tid, har, foruden efter sin nærmeste Bestemmelse at være kommet til Afbenyttelse i Udlandet, navnlig ligeoverfor fremmede Staters Regjeringer, endvidere været meddelt under confidentiel Form ikke alene til den norske Regjering, men tillige til det norske Storthing umiddelbart forinden dette i Decbr. 1859 fattede sine Beslutninger saavel om Interims-Regjeringen som angaaende Statholder-Spørgsmaalet, paa hvilke Beslutninger det maatte forudsættes at Kjendskab til Circulærets Indhold ikke vilde blive uden Indflydelse. —

Efter saaledes ifølge Ds. Msts. naad. Befaling i Un-

derdanighed at have oplyst, hvilke de Data ere, til hvilke de her omhandlede Dele af mit underd. Foredrag af 21 October sl. sigte, maa jeg endnu udbede mig naad. Tilladelse til ogsaa at oplyse Aarsagen til, at ikke selve Foredraget allerede indeholder de nærmere Forklaringer, som nu ere blevne underd. meddelte.

Medens paa den ene Side Henvisningen til hine Data, der havde været den væsentligste Aarsag og Anledning til min Opfatning i 1859 af Statholder-Sagens Forhold til Sverige og Unionen, ikke i Foredraget kunde undlades, eftersom det alene derigjennem kunde gjøres klart, hvorledes den Understøttelse, som blev Motionen om en Forandring med Statholder-Embedet til Deel fra Ds. Msts. norske Raads Side hvilede paa den i de paaberaabte Omstændigheder begrundede Overbevisning, at en endnu større Tilfredshed med Unionen og en deraf bevirket yderligere Tilnærmelse mellem Broderfolkene saavel i politisk som social Henseende vilde blive fremkaldt ved det Vidnesbyrd om Sveriges broderlige Sindelag, som antoges at ville ligge deri, at ingen Indvending fremkom fra svensk Side mod Ophævelsen af Statholder-Posten ved Overenskomst mellem Norges Konge og Norges Folk, — fandt jeg paa den anden Side i den Omstændighed at de Meddelelser, som havde fundet Sted imellem svenske og norske Statsraads-Medlemmer angaaende et reent norsk Anliggende efter Sagens Natur ikke kunde være officielle, saavelsom i den Betragtning, at Circulæret af 7 Novbr. 1859, skjønt meddelt Storthinget og bekjendt for alle dets Medlemmer, dog kun var meddelt i confidentiel Form, Anledning til at troe, at udtrykkelig og speciel Paavisning af de Data, hvortil der i mit underd. Foredrag hentydedes, burde eller i alt Fald kunde undlades, saalænge den ikke af Ds. Mst. Selv var forlangt.

NOGLE BIDRAG
TIL
ERKEBISKOP OLAF III ENGELBREKTSSØNS HISTORIE.

AF
DR. LUDVIG DAAE.

I.

Enhver, der har noget grundigere Kjendskab til vor Middelalders Historie, vil vide, at man i Regelen veed saare lidet selv om dens Hovedpersoners Herkomst og om disses Livsforhold i det Hele. Vor Kundskab kan i Regelen alene hentes af tilfældigt forekommende Oplysninger fra Dokumenter, der ikke ere affattede i den Hensigt at tilfredsstille senere Tiders historiske Videbegjærlighed. Ikke en eneste Nordmand før Reformationen har — bortseet fra Sagaerne om vore Konger — fundet hvad vi ville kalde en Biograph, og dette gjelder saavel om Norges geistlige, som om dets verdslige Høvdinger.

Kaste vi et Blik paa Biskopsrækkerne, ville vi see, at man kun yderst sjelden har endog den tarveligste Oplysning om vore Kirkefyrsters Byrd, især fra den Tid af, da Sagaerne ophøre. Selv Mænd som Erkebiskop Jon Raude og Brødrene Arne og Audfinn i Bergen tilhøre os aldeles ubekjendte Familier, ja paa Bergens Bispestol er

endog Aslak Bolt den første, hvis Fader vi kunne paavise. Dette tyder paa, at kun de færreste Biskopper have tilhørt Landets fornemmere Ætter. Og herigjennem forstaa vi, at vort verdslige Aristokrati kun meget sjelden eller aldrig har ladet sine Sønner faa Datidens videnskabelige Dannelse. Dette har aabenbart i høi Grad svækket Høvdingklassens Kraft. Hvor ganske anderledes saa det ikke i den Henseende ud i Danmark? Her bestod den intimeste Forbindelse mellem Hierarchiet og Herremændene. Disses Sønner vare her selvskrevne Candidater til Bispestole og Prælaturer, til hvilke kun yderst sjelden Parvenuer formaaede at svinge sig op. Vil man see hen til Catholicismens sidste Tid i Danmark, da finder man, at, da Reformationen indførtes gjennem Christian III's Statskup, sad der i Roskilde Stift en Rønnow, i Odenses en Gyldenstjerne, paa Ribes Bispestol en Munk, paa Aarhuus's en Bille, paa Viborgs en Friis, paa Børglums en Krumpen, og den ledige Erkestol var i Hænderne paa en Bille.

En af de norske Kirkefyrster, hvis Herkomst hidtil har været ubekjendt, er vor sidste Erkebiskop. Olaf Engelbrektssøn fortjener dog uimodsigelig en Plads mellem de interessanteste Personligheder i hele Norges Historie; thi jo mere hans Liv studeres, desto mere viser han sig som en Mand, hos hvem betydelige Evner, høi Dannelse, varm Fædrelandskjærlighed og mangesidig Virkelyst vare forenede, hans ulykkelige Skjebne falder paa en vis Maade sammen med den norske Selvstændigheds Undergang, og hans Navn faar saaledes en tragisk Klang. Man har Fornemmelsen af, at denne Mand, om han havde levet under gunstigere Tidsforhold, vilde have kunnet udrette meget.

I mange Aar har jeg tænkt over denne Mands Historie og grublet over hans hidtil gaadefulde Herkomst.

Hvad denne sidste angaar, haves kun usikre eller endog ligefrem forkastelige, umulige Beretninger.

Arild Hvitfeldt, som har saa mange norske Anekdoter fra Reformationstiden[1], fortæller: »Erkebispen og Hr. Vincents Lunge var nogen gammel Had imellem, først for, at Hr. Vincents havde kastet hannem engang i hans Næse, at han ikke skulde være kommen af god Adel, fordi hans Fader var først adelet af Kong Christiern den første«[2]. Dette maa jeg antage for et upaalideligt Sagn. Thi ikke alene kjendes ingen af Christiern I adlet Nordmand ved Navn Engelbrekt, men det er endog sandsynligt, at Erkebispen ikke har været Adelsmand, hvorom nærmere nedenfor. Han har dog ført et Vaaben, tre Lilier om en Rose; men dette kan han godt have antaget paa egen Haand, saa meget mere, som stundom andre Mænd i hans Stilling vides at have gjort noget lignende, f. Ex. Erkebiskop Birger Gunnersen i Lund, der i den Anledning skal have havt Ubehageligheder med Henrik Krummedike, som vilde formene ham at føre Lindetræet, der førtes i Vaabenet af hans egen Slægt. Og naar nu betænkes, at Olaf netop førte en Rose, bliver det høist sandsynligt, at det egentlig kun var hans Domkirkes bekjendte Rose, han benyttede. Rosen med Liljerne har vistnok været ført som Vaaben af en Lagmand i Oslo i det fjortende Aarhundrede[3], men at tænke paa en Forbindelse mellem Olaf Engelbrektssøn og denne er sikkert saare urimeligt.

Man har seet, at der er tillagt Olaf Familienavnet Lunge, hvormed formodentlig dog ikke har været Meningen at henføre ham til den danske Slægt af dette Navn; men

[1] Se herom Rørdam, Arild Hvitfeldt, S. 7 og mine Bemærkninger i Norsk hist. Tidsskr., III, 338.
[2] A. H., Folioudg. p. 1470.
[3] Dipl. Norv., II, pag. 129.

dette Navn er saa urimeligt, at det ikke lønner Umagen videre at dvæle derved. Det samme er Tilfældet med en Beretning om, at Erkebiskopen skulde »være en Søn af en norsk Adelsmand Engelbrekt Eriksen til Helle i Stavangers Stift« og Margrete, Datter af Biskop Audun i Stavanger[1]. Ved en tidligere Leilighed[2] mener jeg tilfredsstillende at have godtgjort denne Beretnings Umulighed. Den gjendrives nemlig allerede derved, at en Datter af Audun († 1445 som en gammel Mand) efter Naturens Orden neppe har kunnet være Moder til Olaf, og der er i dennes Historie heller ikke det svageste Spor til, at han har havt nogensomhelst Berøring med Vestlandet. Alt gaar derimod i den bestemte Retning, at han har været hjemmehørende i Erkestiftet.

Det forekom mig i sin Tid sandsynligt, at Olaf turde være en Frænde af de to tidligere Erkebisper Olaf Throndssøn og dennes Eftermand, Brodersønnen Gaute Ivarssøn, og denne Formodning tør maaskee ikke være helt urimelig, skjønt jeg ikke kan fremlægge Beviser og selvfølgelig ikke udgiver den for mere end en Gjetning. Denne hvilede derpaa, at foruden Olafs eget Navn ogsaa Navnene Gaute og Thrond forekomme i begge Slægter, samt paa en Henvisning til den Kjendsgjerning, at i det catholske Hierarchis Historie ligefra Paverne selv og nedad jevnlig findes Exempler paa, at de høie kirkelige Stillinger paa en Maade ere gaaede i Arv i Sidelinjer[3]. Havde vi nærmere Oplysninger om vore catholske Biskopers Familieforhold, vilde vor egen Kirkehistorie her sikkert frembyde end flere Exempler i denne Retning end dem, der allerede kjendes. Oslobispen Nicolaus efterfulgtes af en Orm, i

[1] Kraft, Norges Beskr. (ældre Udg.), IV, 168.

[2] Norsk hist. Tidsskrift, 3. R., V, 252.

[3] Se min Afhandling: Norges sidste Erkebiskop (ufuldendt) i Norsk Maanedsskrift, udg. af D. Meidell, I, 269.

hvis Navn jeg har meent at finde et Vink om, at han har været af Nicolaus's Halvbroders, Orm Kongsbroders, Æt, Bisperne Arne og Audfinn i Bergen vare Brødre, Erkebiskop Arne Vade var Erkebiskop Eilifs Søstersøn, Gaute, som allerede anført, Olaf Throndssøns Brodersøn, Olaf Harniktssøn i Bergen var Aslak Bolts Søstersøns Søn, ligesom det er min Formodning, at den mægtigste catholske Biskop i Bergen, Andor, var en Frænde af Forgjængeren Hans Theiste.

Derhos vendte jeg mig under mine Tanker om Olaf ogsaa til Veø i Romsdalen. I den gamle mærkelige Kirke paa denne Ø, hvor der i Middelalderen var et Handelssted, findes nemlig Olaf Engelbrektssøns »Vaaben« anbragt paa en Stol i Choret. Dette turde tyde paa, at der mellem ham og denne Egn fandt en særlig Forbindelse Sted. Der er da heller ikke saa lang Afstand mellem Veø og den Egn paa Nordmøre, hvor Erkebisperne Olaf II og Gautes Slægt hørte hjemme, nemlig Gaarden Aspe i Fredø Sogn. Jeg var endog et Øieblik inde paa en Gjetning om, at man muligens kunde see Olafs Forældre i Ægteparret Engelbrekt Anfindssøn og Magnhild Throndsdatter, der forekomme i et Diplom fra Veø af 1504, og som efter et andet Diplom synes at have nogen Forbindelse med Slægten paa Aspe[1]. Men Gjetningen forekom mig dog snart at være altfor vild, og jeg opgav den derfor aldeles. Hvad Vaabenet i Veø Kirke angaar, kunde jeg ellers tænke mig, at Veø Prestegjeld, der laa under Domkapitlet i Throndhjem, kunde have været Olaf Engelbrektssøns Præbendekald, førend han fra Kannik steg til Decanus.

Jeg gaar nu over til at omtale vor Erkebisps vitterlige Frænder. Som saadanne kjendes først to utvivlsomme Brødre.

---

[1] Dipl. Norv., XI, No. 282 og No. 246 samt No. 295.

Den ene, Gunnar, blev Kannik i Oslo og nævnes i denne Stilling 1525 og 1529; sidste Gang omtales han udtrykkelig som Erkebiskop Olafs Broder. Men forøvrigt vides Intet om ham, saaledes ikke, om og hvor han har studeret udenlands. Biskop Hans Reff roser ham for Troskab i Brevet af 1525. I 1529 synes han at have aflagt et Besøg hos Broderen i Nidaros[1].

Den anden Broder hedder Aslak. Han nævnes udtrykkelig som Olafs Broder i et, saavidt jeg veed, endnu ikke trykt Brev af 1537[2] og var da i Throndenes og er sandsynligviis den samme Aslak Engelbrektssøn, der 1533 nævnes som Sædesvend ligeledes i Throndenes[3], og formodentlig ogsaa identisk med den A. E., som 1521 fører Fisk fra Senjen til Bergen[4]. I 1535 sees han at være Raadmand i Throndhjem; i vedkommende Brev[5] betegnes flere Mænd som Væbnere, men Aslak ikke, hvilket taler mod Erkebispens paastaaede adelige Herkomst; i 1533 under Rigsmødet i Bod opføres han ogsaa blot mellem »flere ærlige Dannemænd«[6]. Den sidste Gang, jeg har fundet ham ilive, er 1549,[7] da han kun kaldes »ærlig og fornumstig Mand«, hvilket altsammen tyder paa, at han og hans Slægt ikke har været andet end agtede Bønder eller Borgere.

En tredie Broder af Erkebispen, Halvard, nævnes, dog ikke i noget Diplom[8], men i en yngre Notits blandt

---

[1] Dipl. Norv., VII, pag. 645 og pag. 715.
[2] I Langebeks Diplomatarium i det danske Rigsarchiv.
[3] Norsk hist. Tidsskr., 3 R., I, 6.
[4] Norske Regnskaber og Jordebøger, udg. af Huitfeldt-Kaas, II, 696.
[5] D. N., XI, pag. 714.
[6] D. N., IV, pag. 807.
[7] D. N., II, No. 1151.
[8] I Regnskaber og Jordebøger, III, 23, omtales dog en Halvor Engebretsen i Aaret 1521. Det kunde maaskee være Erkebispens Broder.

Schønings Haandskrifter, hvor der tales om en »Ridder (!) Halvor«, Erkebispens Broder, »hvis Datter skulde være bleven gift med en Adelsmand, Johan Trygge i Senjen«. Dette lyder apokryphisk; imidlertid har der været en Bondefamilie, som ansaa sig for at have adeligt Udspring og kaldte sig Trygge. Den hørte især hjemme i Nordmøre[1].

En Søn af en unævnt Søster af Erkebiskop Olaf Engelbrektssøn var Gaute Taraldssøn, ogsaa kaldet Gaute Cantsler, fordi han havde indtaget en Secretairstilling hos sin Morbroder. Han fulgte denne i Landflygtighed 1537, kaldtes saa Gaute Norweger, men kom igjen tilbage og opnaaede endog en Forlening. Sandsynligviis er han den samme Gauto Nidrosiensis Norvegus, der i 1528 indskreves ved Universitetet i Köln. Ikke usandsynligt er den Halvardus Taraldi Nidrosiensis, som indskreves ved samme Universitet i October 1535, en Broder af Gaute Taraldssøn og altsaa ligeledes Erkebispens Søstersøn, ligesom den Tronderus Aslaci Nidrosiensis, som samtidig og sammesteds indskreves som Student, rimeligviis er en Søn af Erkebispens ovenfor omtalte Broder, Aslak. Ingen af disse to sidste Kölnerstudenter hører man siden noget om. At Erkebispen har ladet disse unge Slægtninge vælge

[1] Om denne Familie, der virkelig maa have været en af de Ætter, i hvilke gamle Traditioner længe holdt sig, omtrent vel i Lighed med de gamle Slægter i Gudbrandsdalen, kan henvises til Schønings Reise, II, især S. 85—86, Klüwers norske Mindesmærker, S. 119—120, Nicolaysens Fornlevninger, S. 553—554, Regnskaber og Jordebøger ved Huitfeldt-Kaas, II, 76, Norske Herredags-Dombøger ved Thomle, 1. R., I, 207 fgg. samt Personalhistorisk Tidsskrift, 3. R., II, 35. Tilsammenlagte give disse Kilder ret interessante Oplysninger og for nogle Led ogsaa en Stamtavle. Familienavnet skal have været ført lige ind i 19de Aarh.

just Kölns Universitet, er betegnende; det var nemlig en erkekatholsk Høiskole[1].

Endelig have vi den noksom bekjendte Christofer Throndssøn, hvis Slægtskab med Olaf er notorisk, og som indtager en vigtig Plads i hans Historie.

I saakaldte »Slægttavler« har der været tillagt vor Erkebiskop en Søn Engelbrekt, der skal have eiet Gaarden »Dalhammer i Jemteland« og have været gift med en Datter af den lutherske Biskop i Throndhjem Hans Gaas, uden at der vides mere om ham, og maaskee er der ikke engang noget i den hele Fortælling. En Datter af samme Engelbrekt skulde have været gift med Hans Offessøn Rød. Dette maa staa ved sit Værd.

Endnu en kvindelig Efterkommer af Olaf har været nævnt. En »Karen Engelbrektsdatter«, gift med Jørgen Hansen, der var Sognepræst til Hjørendfjord paa Søndmøre i den lange Tid 1575—1630, skulde have været Sønnedatter eller endog Datter af Erkebispen[2]. Det sidste vilde nu ligefrem være umuligt, da den ældste af hendes Børn angives at være født 1592. Dette Barn var Engelbrekt Jørgensen, der døde 1659 som Sognepræst til Domkirken i Bergen. Da nu han var Fader til Digterinden Dorothea Engelbrektsdatter, vilde, om disse Beretninger medførte Sandhed, denne mærkelige Forfatterinde nedstamme fra Erkebispen. Dette kunde jo være ret pikant, men er aabenbart urigtigt. Thi hvad Genealogerne ikke have kjendt, er den slemme Omstændighed, at det præstelige Ægtepar i Hjørendfjord i en udentvivl paalidelig,

---

[1] See den af mig i Norsk hist. Tidsskrift, III (1. R.), S. 481—491 meddelte Matrikel over nordiske Studerende ved Kölns Universitet i det 16de Aarh.

[2] Lampe, Bergens Stifts Biskoper og Præster, II, 240—241.

samtidig Optegnelse begge siges at være af jydsk Fødsel[1].

II.

Efterhaanden var jeg kommen til den Tro, at Spørgsmaalet om Erkebiskopens Forældre og Herkomst hørte til dem, der aldrig vilde blive besvarede, og i ethvert Fald nærede jeg kun ringe Haab om selv nogensinde at blive istand til at finde en Løsning af Gaaden. Saameget større var derfor min Glæde, da jeg i et Verk, hvor man mindst skulde formode det, fandt en Notits, der, som jeg tror, bringer Lys i Mørket.

I indeværende Aar (1906) er i Kjøbenhavn udkommet et høist fortjenstligt Arbeide: »De danske Helligaandsklostre, Fremstilling og Aktstykker ved J. Lindbæk og G. Stemann. Blandt de meddelte Aktstykker er ogsaa (No. 154) en Fortegnelse over »Skandinaviske Medlemmer af Helligaandsordenens Broderskab« (1478—1521), det vil sige Nordboer, som ere antegnede i Ordenens *liber confraternalis* i Rom; nogle af de anførte Personer have personlig ladet sig optage, andre høierestaaende ere antegnede som fraværende.

De norske Navne, som findes mellem et Antal af omtrent otti Skandinaver i det Hele, ere alle fra Nidaros Erkebispedømme. Erkebiskop Gaute (der havde været i Rom 1474—75 for at opnaa Anerkjendelse af sin Værdighed), er antegnet to Gange, først (1488) ved en Procurator, en Thorkel Andreassøn fra Vadstena, anden Gang, ligeledes ved en Procurator, 1493, begge Gange altsaa fraværende. Samme Aar og ved samme Procurator antegnes ogsaa *Saxo Gunnarii*, Decanus i Nidaros. Derefter see

[1] Danske Magazin, 4. R., V, 51 (Optegnelser af Dr. Christopher Dybwad fra hans Norgesreise 1620).

vi den samme Decanus Saxe Gunnarssøn paany antegnet og det tilligemed flere andre Mænd og Kvinder fra Erkebispedømmet. Denne Notits, paa hvilken min følgende bestemte Formodning om Erkebiskop Olafs Herkomst støtter sig, lyder saaledes:

»*Saxo Gunerii decanus ecclesie Widrusiensis (!) et ejus mater et Vigibertus (!) Gunerii et ejus uxor Yorund in parochia Trondens (!), Arverus canonicus Widrusisiensis (!), Aslacus Gunarii et ejus uxor Gertrudis in parochia Andenes Widrusiensis (!) diocesis hanc sanctissimam confraternitatem die ultimo decembris 15 primo.*

Vi skulle nu analysere denne Notits. Dateringen viser, som man ser: »sidste Dag i December 1501«. Udgiverne have imidlertid med Føie været i Tvivl, om herved efter vor nu almindeligt vedtagne Tidsregning skal menes 1500 eller 1501. Thi hvis man antager, at Nedskriveren af Notitsen har, som da hyppig skede, regnet Aarets første Dag at være første Juledag, vil det betyde 1500.

Der var paa den Tid Jubelaar i Rom, det Aar, som samlede Mennesker fra alle Kanter til den evige Stad, fordi Adgangen til Syndsforladelse der udgaves for særlig let at opnaa. Allerede dette giver Notitsen stor Interesse; thi der er neppe andensteds levnet os nogen Efterretning om et helt norsk Reiseselskab af Mænd og Kvinder, der har søgt til Rom i et Jubelaar[1]. De nævnte Mænd og Kvinder maa personlig have været i Byen; thi for det første er det ikke anført, at de ere antegnede ved nogen anden, og for det andet vides det, at det kun var fremragende Mænd, der havde Adgang til at lade sig antegne

[1] I 1350 sees den forhenværende Drotsete Erling Vidkunnssøn at have besøgt Rom til Jubelaaret; see min Krønike om Erkebisperne i Nidaros, S. 121.

ved Andre[1]. Mellem saadanne høitstaaende Personer indbefattedes ikke alene Erkebisper, men ogsaa Indehavere af de høieste (næstbiskoppelige) Værdigheder ved Domcapitler, og heraf forklares da, at Erkebiskop Gaute og (den første Gang ogsaa) Decanen Saxe, der som saadan stod umiddelbart efter Erkebispen i Rang ved Erkesædet, have kunnet antegnes af Fuldmægtige.

Der er i Notitsen nogle paatagelige Feilskrifter. At *Widrusiensis* er Feil for *Nidrosiensis*, vil Enhver kunne see. Men ogsaa *Vigeberti* er udentvivl forskrevet. Gjennemgaar man Registrene til samtlige Bind af vort Diplomatarium, vil man ikke en eneste Gang møde Navnet *Vigebert*. *Vigeberti* tør derfor i en Række af norske Navne fra det nordlige Norge sikkert trygt rettes til *Ingeberti*.

Det er endvidere neppe tvivlsomt, at de anførte Personer — maaskee med Undtagelse af Kanniken »Arverus«?[2] — ere Slægtninge eller Besvogrede, idet Ingibertus og Aslacus, der begge ligesom Decanen betegnes som Sønner af en Gunnarus, maa antages for dennes Brødre. Vi faa altsaa en Stamtavle af saadant Udseende:

Gunnar, hvis Hustru endnu lever 1500.

Saxe, dec. fac. Nidr. Ingebret * Jorun. Aslak * Gertrud.

Sammenligner man nu denne Stamtavles Navne med Navnene paa Erkebiskop Olafs Frænder, bliver Overensstemmelsen ret paafaldende. Vi have nemlig seet, at Olaf havde en Broder Gunnar og en anden ved Navn Aslak. At Stamtavlens Ingebret, hvem jeg nu tænker

[1] Lindbæks og Stemanns anførte Skrift, S. 59.

[2] Nogen Kannik i Nidaros af dette Navn kjendes ikke ellers; men jeg er ikke utilbøielig til at antage, at *Arverus* er forskrevet for *Alverus*, thi faa Aar i Forveien (1497) finde vi en Kannik ved Erkesædet ved Navn Alf Thorsteinssøn (Dipl. Norv., V, pag. 702).

mig identisk med Olafs Fader, har opkaldt en Søn efter sin Fader Gunnar og en anden efter sin Broder Aslak, er jo ret naturligt.

Sandsynligheden for, at vi her have med Erkebispens Slægt at gjøre, voxer ogsaa derved, at han, som i foregaaende Capitel paaviist, vitterlig har havt Frænder og Familieforbindelser netop i denne Del af Nordland, i Senjen. Man seer ogsaa, at Nordlændinger have nydt hans særlige Yndest og Protection, saaledes de to berømte (tilsidst lutherske Superintendenter!) Geble Pederssøn og Thorbjørn Olafssøn, der begge i sine Breve lægge næsten sønlige Følelser for ham for Dagen.

Og endelig er det meget interessant, at Decanen Saxe hører til Familiekredsen. Er nemlig han, som vi maa tro, den senere Erkebiskops Farbroder, da have vi heri uden Tvivl Forklaringen til, at Olaf (og Broderen Gunnar Engelbrektssøn) kom til at betræde den geistlige Bane, og vi kunne maaskee ogsaa i de Connexioner, som dette Slægtskab medførte, see en medvirkende Aarsag til, at Olaf selv saa tidlig er bleven Kannik og Decanus i Nidaros, fra hvilken Stilling han saa steg til den høieste kirkelige Værdighed i Riget. Om Decanen Saxe vides forøvrigt saare lidet. Han blev 1472 indskreven ved Rostocks Universitet og 1477 Magister sammesteds[1]. Af norske Kilder erfarer man intet andet om ham, end at han 1487 var Kannik i Nidaros[2], altsaa endnu da ikke Decanus. I denne sidste Stilling stod han fremdeles 1506.

Resultatet bliver altsaa, at Olaf maa antages at tilhøre en i ethvert Fald i Slutningen af det femtende Aarhundrede i Nordland bosat Familie. Forældrene have levet i Throndenes, hvis store og meget indbringende Præste-

---

[1] L. Daae, Matrikler o. s. v., S. 55. (Der tilføies: »de Aslogia«, og han har altsaa gaaet i Oslo Skole).

[2] D. N., III, pag. 699.

embede Farbroderen indehavde i sin Egenskab af Decanus i Nidaros Domcapitel. En anden Farbroder har levet i Andenes, begge ikke usandsynligt som Clienter af Erkebiskop og Domcapitel, maaskee som den førstes Sædesvende. Slægten har rimeligviis været ret velhavende; herpaa tyder det Factum, at den har været saa talrigt repræsenteret i Rom ved Jubelaaret, og den har, fordi den havde en Decanus i sin Midte, ogsaa derved vundet Anseelse, men har dog neppe været mere, end en Bondeæt.

III.

Olaf Engelbrektssøns Navn forekommer første Gang 1503, da han — uden Tvivl efter først at have gaaet i Throndhjems Skole og være opdragen til Geistlig under sin Farbroder Decauens Tilsyn — indskreves ved Rostocks Universitet i October 1503[1]. At han allerede, før han forlod Norge, har været indviet til en af de lavere geistlige Grader, fremgaar med Vished deraf, at han i 1505, samme Aar som han i Rostock vandt den første academiske Grad, Baccalaureatet i Artisternes Facultet, kjøbte sig Aflad af to pavelige Afladskræmmere, der just hjemsøgte Nordtydskland for at samle Bidrag til Kamp »mod de kjætterske Russere og vantro Tartarer«; thi i Afladsbrevet, der endnu er bevaret[2], kaldes han udtrykkelig *clericus*. I 1507 blev han Magister.

I den af Nordboere saa hyppigt besøgte Universitetsstad Rostock har Olaf naturligviis knyttet Bekjendtskab med ikke faa unge Mænd, som senere kom til at spille en fremtrædende Rolle. Der er saa meget mere Grund til at formode, at han har ført et muntert Studenterliv,

---

[1] L. Daae, Matrikler over nordiske Studerende, S. 68. Han kaldes: Olaus Engelberti, dioc. Nidros.

[2] Dipl. Norv., III, No. 1036.

som man af et Brev til ham fra hans Vert i Rom i Ordinationstiden erfarer, at han endnu dengang, skjønt nu en meget høi Prælat, kunde være en jovial Gjest ved et godt Glas Viin[1]. Mellem hans Rostocker-Venner kjende vi særlig en, med hvem han dengang stod i nærmeste Forbindelse, og som siden kom til at indtage en fremskudt Plads blandt Sveriges Reformatorer. Det var Laurentius Andreæ fra Strengnes. Mange Aar efter, i 1526, minder denne svenske Mand Erkebispen, hvis religiøse Modstander han dog nu var bleven, om deres Ungdoms fortrolige Venskab, dengang de elskede hinanden som Brødre[2].

Men Olafs Universitetsliv er desværre ingenlunde tilstrækkelig kjendt. Han var, som sagt, i 1507 bleven Magister i Rostock, men hvor han i de nærmest følgende Aar har været, er endnu ei oplyst. Men stor Sandsynlighed taler for, at han senere har studeret i Löwen. Der havde nemlig den senere svenske Erkebiskop Johannes Magnus studeret, og med ham vides Olaf Engelbrektssøn »siden Studenteraarene« at have staaet i Venskabsforbindelse[3]. Men da Johannes ikke findes anført i Rostocks Matrikel, maa Olaf vistnok have været i Löwen. Er dette saa, kan maaskee Geble Pederssøns senere Ophold der være skeet efter Olafs Raad.

---

[1] Verten i »det gyldne Hoved« (caput aureum) i Rom til Erkebispen, Dipl. Norv., VII, No. 598.

[2] Memor dulcis consvetudinis in Rostochio, ubi nos invicem amabamus haud aliter, quam fratres se invicem amare solent. Dipl. Norv., XIV, pag. 500.

[3] Saml. til d. N. F. Spr. og Hist. I, 487. Johannes Magnus udtaler her Ønske om et Møde med sin norske Collega og paaberaaber sig »*vetus conversatio nostra in literario studio*«. Ogsaa Johannes's Broder Olaus omtaler Olaf som dennes »*maximus et integer amicus*« (Allen, Breve og Actstykker, I, 272).

Imidlertid synes han dog senere atter at have opholdt sig i Rostock, og det ikke kort, uden at Bevæggrundene dertil kjendes. Der existerer nemlig et Brev til ham, skrevet efter hans Ophøielse til Erkebiskop, af en dansk Mand, Peder Villadsen (Petrus Vilhadi) fra Svendborg, af 17de Juni 1529, hvori Brevskriveren, dengang Slotsskriver paa Kjøbenhavns Slot, meget takker Olaf for al den Godhed, han har viist ham i Rostock, navnlig i det sidste Aar, han bestyrede St. Olafs Hus (den bekjendte norske Studenterbolig) der[1]. Men da samme Peder Villadsen først i April 1514 er indskreven i Rostock, følger heraf, at Olaf atter maa have taget Ophold der. Som gammel Magister kunde man da endog tænke sig, at han har, som det kaldtes, været *receptus ad facultatem*, det vil sige fungeret som en af Universitetets Docenter.

Det første absolut klare Vidnesbyrd om Olafs Liv efter Magisterpromotionen er dog, at han 10de Mai 1515 var Kannik i Nidaros og som saadan opholdt sig der[2]. Hans formentlige Farbroder, Decanen Saxe Gunnarssøn, der, som vi vide, endnu levede 1506, var da død, thi vi finde, at i 1516 indehavdes hans Prælatur af en Mag. Peder Stuth[3], der ikke nævnes i et eneste Diplom, og om hvem man forøvrigt intet andet veed, end at han var indskreven ved Rostocks Universitet i September 1500; af Matrikelen sees, at han hørte hjemme i Erkestiftet. Peder Stuth maa imidlertid snart være død, thi allerede 9de Decbr 1516 finde vi Olaf som hans Eftermand i

---

[1] Dipl. Norv., XI, No. 527. (Om St. Olafs Hus haaber jeg andensteds at skulle give endel nye eller upaaagtede Oplysninger).

[2] Dipl. Norv., XIV, No. 258, hvor Olaf besegler et Document.

[3] Schønings Beskrivelse over Throndhjems Domkirke, S. 297, der igjen har samme Efterretning fra Fortalen til Breviarium Nidrosiense.

Decanatet[1]. Dette tyder paa, at han maa have staaet i høi Anseelse for Dygtighed og Kundskaber, thi han har aabenbart været en af Capitlets alleryngste Kanniker. At Erkebiskop Erik Walkendorf har sat høi Priis paa ham, maa bestemt sluttes dels deraf, at han lod ham tilligemed en Kannik besørge Redactionen af Missale Nidrosiense, dels og især deraf, at han antog ham til sin Officialis, uvist naar. Da Erkebispen, som bekjendt i 1521 fandt sig foranlediget til at forlade sit Sæde for hos Paven at klage over Christiern II's og hans Creaturers Forurettelse, gav han sin Official (21de Mai) en Generalkvittering og takkede ham for godt Regnskab[2]. Fra nu af havde Olaf som Decan (Formand i Capitlet) Ledelsen af Bispestolens Bestyrelse, indtil Efterretningen om Erik Walkendorfs Død (28de Novbr. 1522) i Rom, naaede til Throndhjem (27de Mai 1523). Allerede tre Dage efter (30te Mai) skrede Kannikerne til at vælge en ny Erkebiskop, og samtlige Stemmer faldt paa Olaf Engelbrektssøn[2]. Han begav sig strax til Rom, opnaaede Bekræftelse hos Pave Clemens VII og vendte 1524 hjem til sit Erkesæde.

---

[1] Dipl. Norv., II, No. 777. (En Mand udbeder sig hos Kongen, at O. E. maa føre hans Sag i en Arvetvist for en Domstol, bestaaende af Rigsraader og Lagmænd).

[2] Dipl. Norv., I, No. 1058.

SKRIVELSER FRA STATSRAAD HANS CHRISTIAN PETERSEN SOM PRÆSES FOR DEN NORSKE REGJERING I AARENE 1858—61*).

Fra afdøde Statsraad Petersens Familie har den historiske Forening i Afskrift modtaget et Uddrag af hans officielle Korrespondense i de Aar, i hvilke han var den norske Regjerings første Medlem. Det er dette Uddrag, som Foreningen hermed offentliggjør. Det er et Sidestykke til de tidligere i dette Bind af Historisk Tidsskrift meddelte Optegnelser og Aktstykker fra Statsraad K. Motzfeldt, og som disse byder de et vægtigt, indholdsrigt Supplement til Statsraad Mantheys, ligeledes i denne Tid, af Foreningen udgivne Dagbøger. Statsraad Petersen var Regjeringens første Medlem i den for Norges paafølgende politiske Udvikling betydningsfulde Periode, der indledededes med Statsraad J. H. Vogts Afgang og afsluttedes med Statsraad Fr. Stangs Gjenindtræden i Regjeringen, — med andre Ord i Statholderstridens Dage.

Hvad her nu, for første Gang, fremlægges, er ikke Dagbøger, ikke Memoirer, men giver os væsentlig den fortrolige Meningsudveksling mellem de Mænd, som i hin

*) De i det følgende gjengivne Skrivelser meddeles efter den af Statsraad Petersen selv førte Kopibog. Dennes stadige Forkortelser: St. for Statsraad og Ex. for Excellence, er her ikke bibeholdt. Iøvrigt er der tilstræbt en saavidt mulig tro Gjen givelse.

bevægede Tid var Raadgivere for de to Konger, som den Gang beklædte Tronen. Dermed er Indholdet bestemt. Det er hovedsagelig en Brevveksling mellem den norske Regjerings Chef og den i Stockholm værende Statsminister, — et Led i en Korrespondense, der, forsaavidt den endnu er bevaret, kan ventes at ville blive en Hovedkilde for Norges politiske Historie gjennem mange Aar.

Hans Christian Petersen var født i Christiansand 1793 og døde i Christiania 1862. Fra 1817 til 1837 var han Høiesteretsadvokat, og som saadan forsvarede han for Rigsretten i 1821 Statsraad Th. Fasting, 1827 Statsraad J. Collett og 1836 Statsminister S. Løvenskiold. Fra 1837 til 1839 var han Stiftamtmand i Christiania og indtraadte derefter i Regjeringen, hvis første Medlem han blev i 1858, og af hvilken han udtraadte 12te December 1861. Han efterlod sig Dagbøger for Aarene 1840—1847. Af disse er tidligere trykt et Brudstykke fra 1844 i det af Ditmar Meidell udgivne Norsk Maanedsskrift, 1884, S. 493 flg.

1858. December 17de.

Nr. 5. Til Kronprinds-Regenten.

Til Opfyldelse af det mig i naadig Skrivelse af 9de dennes givne Paalæg har jeg den 14de næstefter meddeelt mine Colleger sammes Indhold og forelagt Amtmand Birch Reichenwald det til ham stilede Spørgsmaal. Hans bekræftende Svar har jeg samme Dag underdanigst telegrapheret.

Da førnævnte naadige Skrivelse ikke paalagde mig at indhente Regjeringens Formening angaaende de to paatænkte Udnævnelser, kunde jeg heller ikke foranledige nogen Discussion derover.

Efter Modtagelsen af Chiffer-Telegrammet dat. 14de dennes, hvilket det langt om længe lykkedes mig at dechifferere, sammenkaldte jeg derimod Regjeringens Medlemmer til et Møde den 15de dennes Kl. 10 Formiddag, som den tidligst mulige Tid, og forelagde dem D. K. Højheds Spørgsmaal. Resultatet af vore Overlægninger meddeelte jeg underdanigst i Forgaars pr. Telegraph.

Jeg beklager meget, at jeg ikke har kunnet opfylde det mig naadigst Paalagte saaledes at Tidningsartikler i den Anledning kunde været undgaaede.

Den eneste Maade at undgaa dette paa i Begivenheder som denne er formentligen at lade en Statsraads Afsked og hans Eftermands Udnævnelse foregaa i samme Conseil, og at Regjeringen følgelig i Forvejen gives Anledning til at yttre sig.

Som bekjendt havde flere af Odelsthingets Protocol-Committeer, den ene Gang efter den anden, anket over at de kongelige Raadgivere ikke vare blevne udnævnte paa samme Maade som Statens øvrige Embedsmænd (Grundloven § 21); men efterat Regjeringen i en underdanigst Indstilling af 21de Juni 1843 havde paaviist det Ugrundede i denne Anke, er det blevet erkjendt at der mod den hidtil brugte Fremgangsmaade Intet var at indvende. Ved Siden heraf er der imidlertid i bemeldte Indstilling udviklet, at det ligefrem følger af det constitutionelle Begreb, at Kongen confidentielt confererer med sit Statsraad førend nogen indkaldes som Medlem af samme. Naar hiin Indstilling er bleven af Odelsthinget anseet tilfredsstillende, maa dette antages at være i Henhold til de deri udviklede Grundsætninger, og det skulde derfor være betænkeligt at handle paa en med disse stridende Maade, saa meget mere som hiin Forudsætning om Nødvendigheden af en forudgaaet confidentiel Conference synes at være begrundet i Forholdenes Natur.

Det var denne Synsmaade, følgelig selve Principet, som Vi ønskede vore Colleger i Stockholm vilde henlede D. K. Højheds naadige Opmærksomhed paa; Spørgsmaalet om Personerne var derimod her noget secundairt.

Naar Regjeringen vedbliver den Anskuelse at Statsraad Stang ved nærværende Lejlighed maa ansees som den mest qualificerede til hvilkensomhelst af de to omhandlede Poster, støtter den dette deels til den Omstændighed, at han afgik ene og alene tilfølge svækket Helbred og med Vartpenge, ikke med Pension, hvilket alt synes at forudsætte, at han vilde blive indkaldt igjen i Statsraadet naar Plads gaves og hiin Aarsag ophørte; deels paa den mer end almindelige Statsmandsdygtighed han som fleereaarigt Medlem af Kongens Raad har lagt for Dagen, og hvorved han har erhvervet sig en saa stor og velfortjent almindelig Anerkjendelse, at

hans Gjenindkaldelse sikkerligen vilde i ikke ringe Grad give Regjeringen forøget Styrke. Vi vare ikke uopmærksomme paa Ønskeligheden af, at han levnedes Tid til at fuldføre det videnskabelige Værk, han for Tiden er beskjæftiget med; men ligesom vi troede det maatte overlades til ham selv at bedømme hvorvidt dette Arbejde kunde forenes med en Statsraads Forretninger, saaledes vilde han neppe være bleven forhindret i at fortsætte det, om det maatte behaget D. K. H. at gjøre ham til Chef for Revisionsdepartementet indtil hiint Arbejde var fuldført. Forsaavidt Statsraad Stang ikke kommer i Betragtning ved Besættelsen af de to omhandlede Embeder, have Vi ikke kunnet opstille nogen anden, der skulde fortjene ubetinget at foretrækkes for Birch Reichenwald og Sibbern.

Sluttelig maa det være mig naadigst tilladt underdanigst at aflægge min oprigtige Tak for den mig udviiste naadige Velvilje og Tillid, hvilken jeg stedse skal stræbe efter Evne at gjøre mig værdig til. Dertil hører, efter mit Begreb, først og fremmest at jeg stedse ærligt og uforbeholdent — saaledes som allerede her skeet — siger D. K. H. min sande og oprigtige Mening. Selv hvor D. K. H. ikke deler denne tør jeg dog underdanigst gaae udfra den Forudsætning, at min Frimodighed vinder naadigst Bifald. — I gaar Eftermiddag Kl. 6 modtog jeg Statsraad Brettevilles Telegram om de samme Dag foregaaede Udnævnelser. Jeg gjorde denne Efterretning strax almindelig bekjendt, og i Dag er den indført i Tidningerne.

1859. April 14de.

Nr. 7. Til Statsraad Bretteville.

Saavel dit Telegram af 7de dennes som din Skrivelse af samme Dato ere mig tilhændekomne og iler jeg herved at besvare begge saaledes:

1) Vi have alle her bestandig været af den Mening, at ingen kgl. Proposition burde fremsættes for næste Storthing om en nye Mellemrigsanordning og angaaende Udfærdigelse af Lov om Fuldbyrdelse her i Riget af svenske Domme m. v. Væsentligst støtter vi os i saa Henseende til den mod disse Foranstaltninger meer og meer udbredte og i Styrke tiltagende Opinion, der gjør det saa at sige til

fuldkommen Vished, at Propositionerne vilde blive forkastede af Storthinget og Gemytterne end yderligere opirrede; men Enkelte af os, i det mindste, antage tillige at selve Lovforslagene i Realiteten have ikke saa lidet endda imod sig. Vi bleve derfor meget glade ved at modtage Efterretningen om, at H. K. H. Kronprindsregenten ogsaa holdt for at disse Propositioner ikke nu skulde gjentages. Til Opfyldelse af Højsammes naadige Tilkjendegivende refererede Finants- og Justitsdepartementet disse to Sager i gaar saaledes som vedlagte Indstillinger nærmere udvise. Der havde i Forvejen imellem Statsraadets Medlemmer været yttret forskjellige Meninger om hvorvidt det var rigtigt at gjøre disse Sager til Gjenstand for underdanigst Foredrag, og om det ikke i sig selv var baade hensigtsmæssigere og langt klogere at undlade dette, følgelig at indskrænke sig til det Passive nemlig ikke at fremkomme med nogensomhelst Indstilling men uden videre betragte Sagerne som for Tiden henlagte. Under Discussionerne i gaar bleve Vi alle enige om at denne Fremgangsmaade var den ene rette, og at jeg skulde bede dig henlede H. K. Højheds Opmerksomhed herpaa samt udvirke at Højstsamme vilde frafalde Paalægget om at Sagerne gjordes til Gjenstand for underdanigst Foredrag. Vore Grunde ere væsentligst følgende:

a) at det er noget usædvanligt at gjøre Indstilling om at ingen kgl. Proposition bør afgives eller i det Hele taget om at intet skal skee;
b) at saadant i sig selv er unødvendigt og at Forholdet til Sverige ikke her gjør nogen Forandring, ikke blot fordi en Meddelelse til Norge om hvad der fra Sveriges Side var eller tænktes foranstaltet synes ligesaa passende som omvendt fra Norge til Sverige uden at den dog har fundet Sted, men væsentligst fordi Sagernes Stilling i Sverige formentligen ikke der paakræver nogen nye Foranstaltning, som var afhængig af hvad Norge besluttede sig til, og
c) hovedsageligen at det er umuligt at begrunde Indstillingerne i disse Sager uden ved deels at bøie sig for Opinionen, deels, for en Deel i det mindste, at frafalde og modificere de Anskuelser, til hvilke Regjeringens første Indstillinger støtte sig. De ovenfor nævnte Conceptindstillinger, der efter Afbenyttelsen forventes tilbage.

udvise nærmere at begge Dele ere befundne lige uundgaaelige, om end nogen Modification kan skee. Det forekommer os klart, at store Betænkeligheder baade i Øieblikket og med Hensyn til Fremtiden fremstille sig imod at erklære den almindelige Mening for saa afgjørende i deslige Tilfælde og at frafalde de Anskuelser, man for nogle faa Aar siden bekjendte sig til. At give sit naadige Bifald til Indstillinger af saadant Indhold maatte vel næsten blive en Umulighed for Regenten; men bifaldes de alligevel er det let at forudsee hvorledes saadant maatte blive optaget i Sverige, hvor selve Indstillingerne, uden Hensyn til Maaden, paa hvilken de af Højsamme bleve afgjort, nødvendigviis maatte give Anledning til lidenskabelige og lidet ønskelige Yttringer og Discussioner, medens det tør forventes, at Sagen, i alfald for Tiden, begraves i Glemsel, hvis intet positivt Skridt i samme foretages.

I Henhold hertil kunne vi ikke andet end paa det Bestemteste fraraade, at Sagerne nu gjøres til Gjenstand for underdanigst Foredrag. Skulde H. K. H. ikke destomindre finde et saadant nødvendigt, da forvente vi at Paalægget naadigst bliver os givet ved formelig Resolution i Statsraadet, uden hvilket vi, efter vor Opfatning, ikke kunne forsvare at give Anledning til store Ubehageligheder og Vanskeligheder saavel i Øieblikket som med Hensyn til Conseqventserne for Fremtiden.

For at opklare Begreberne og beroelige Gemytterne ere vi forøvrigt blevne enige om ved alle passende Lejligheder at erklære, at de her omhandlede kgl. Propositioner ikke ville blive fremsatte for næste Storthing, naturligvis uden at gaae i nogensomhelst Detail eller gjøre videre Rede for hvortil saadan Erklæring støtter sig.

Jeg indslutter Afskrift af hvad H. K. H. i Anledning af disse to Sager ytttrede ved Storthingets og Rigsdagens Slutning, for at du deraf kan see, at Højsamme ikke kommer i Modsigelse med sig selv fordi Intet i disse Sager nu foretages, medens deri maaske kunde ligge et yderligere Argument for det Vanskelige for Regenten i at give naadigst Bifald til Indstillinger af Beskaffenhed som de her nævnte eller overhovedet i udtrykkeligen at beslutte ad offi-

ciel Vej, at ingen Proposition om disse Sager skal nu fremsættes for Storthinget.

2) Ogsaa Vi finde den paapegede Statsraadsombytning hensigtsmæssig, saaledes nemlig at du i Begyndelsen af Juli afløses af Statsraad Birch Reichenwald og Lange i Slutningen af Septb. af Statsraad Møinichen, hvilket formentligen vilde blevet vort Forslag i Slutningen af denne Maaned. Derimod finde vi det ikke hensigtsmæssigt enten at du strax efter Hjemkomsten overtager Indr.-Depart. eller Lange Finants-Depart. Vi antage nemlig, at det vilde være ligesaa stødende i sig selv som uforeneligt med det Offentliges Interesser, at noget Departement saa nær under Storthinget gaaer over i andre Hænder, naar saadant ikke er absolut fornødent, og mene derfor at de nu fungerende Departementschefer bør vedblive som saadanne indtil de ere færdige med de nu under Arbejde værende Storthingssager. Som Følge heraf antage vi:

a) at du ved din Hjemkomst bør overtage Revisions-Departementet indtil Manthey har sluttet sit Storthingsarbejde i det Indre; — — — — — — — — —

1859. April 25de.

No. 12. Til Kronprinds-Regenten.

Baron Wrangel har overbragt mig Deres Kongelige Højheds naadige Skrivelse af 9de dennes samt den deri bebudede Afskrift af en Deel diplomatiske Noter. Paa Regjeringens Vegne vover jeg herved at frembære vor underdanige Tak for denne naadige Opmærksomhed, der altid modtages med skyldig Erkjendtlighed og denne Gang havde et forhøjet Værd, da det for enhver Statsborger i Almindelighed og specielt for Regjeringens Medlemmer maa være af stor Vigtighed og Interesse at kunne danne sig et tydeligt Begreb om de politiske Forholds virkelige Beskaffenhed især i en saa mærkelig Tid som den nærværende. Vi haabe at de Skyer, der nu formørke den politiske Horizont, ville opklares og vi holde os forvissede om at de forenede Riger ved Deres Kongelige Højheds Viisdom ikke uden paatrængende Nødvendighed ville blive berøvede Fredens uvurderlige Goder. Den os givne naadige Meddelelse forbliver naturligviis en lukket Bog for alle andre. Den Bevægelse, der

har aabenbaret sig med Hensyn til Storthingsvalgene, og ene, eller dog hovedsageligen maa tilskrives Pressen vil sandsynligviis lægge sig efterhaanden som det bliver bekjendt at ingen kongelig Proposition betræffende de internationale Forhold vil blive forelagt næste Storthing. Samme Dag, jeg modtog Statsraad Brettevilles Telegram om Deres Kongelige Højheds naadige Bestemmelse i saahenseende, lod jeg det nødvendige herom indføre i Tidningerne, dog uden at nævne noget om hvortil saadan Efterretning støttede sig.

Den naadigste Resolution angaaende Rang Reglementet har opvakt almindelig Glæde og Paaskjønnelse. — — — — Jeg samler paa Lister over de allerede sluttede Storthingsvalg, og venter nogle flere inden jeg tillader mig i Underdanighed at fremsende dem.

Forresten gives her intetsomhelst Nyt. Jeg griber denne Lejlighed til gjentagende at bede D. K. H. være overbeviist om, at jeg nu som altid er Deres Kongelige Højheds underdanige og troe Tjener.

1859. Juli 8de.

No. 34. Til Statsminister Sibbern.

Jeg har modtaget de 2 Telegrammer i Dag Morges angaaende Kongens Død samt med Posten Deres Excellences Skrivelse af 4de dennes og den dertil hørende Protocol. Vi vente paa nærmere Underretning pr. Telegraph i Dag, førend vi foranstalte noget. Kommer intet der kan træde i Stedet for den sædvanlige kgl. Kundgjørelse om Tronbestigelsen, foretage vi rimeligviis intet andet end at bemyndige Kirkedepartementet til at foretage midlertidigen de nødvendige Forandringer i Kirkebønnen. Vore forskjellige Anskuelser angaaende Ordenstallet nytter det nu ikke længer at opholde os ved. Regjeringen har dog ikke følt sig overbeviist ved Deres Excellences Argumentationer i Brevet af 4de dennes, men henholder sig fremdeles til, hvad jeg har yttret.

Da hverken Carl den 13de eller Carl Johan benyttede Ordenstallet i Kundgjørelserne om deres Opstigen paa Thronen, bliver det netop i Conseqvents dermed om dette ogsaa befølges denne Gang. At jeg ved at meddele Deres Excellence de angaaende dette Spørgsmaal begjærede Oplysninger

har tilsyneladende været noget seendrægtig maa væsentligst tilskrives den Omstændighed, at jeg har havt stor Vanskelighed ved at forskaffe mig de originale Documenter og ikke kunde benytte mig af andres Hjælp uden at udsætte mig for, at Sagen blev bekjendt.

Førend jeg i Dag modtog Deres Excellences Telegram fra Kl. 9, havde jeg allerede besørget publiceret Telegrammet om Kongens Død, naturligviis uden at sige andet eller mere end at H. M. Kong Oskar efter indløbet Telegram var stille og rolig hensovet i Morges Kl. 8. Jeg gjentager, at Sorgen er almindelig og Tabet dybt følt, hvor meget man end maa takke Forsynet der gjorde en lykkelig Ende paa Hans Majestæts sørgelige Tilstand og den kongelige Families Lidelser ved at være Vidne til et saa langt Sygeleje uden Haab om at Helbreden kunde gjenvindes. Vort Haab og vor Trøst er at H. M. Kong Carl vil træde i sin ophøjede højsalige Faders Fodspor, der især for en Unions Konge ere saa berømmelige. — I største Hast.

1859. Juli 15de.

No. 39. Til Statsminister Sibbern.

— — — Med Hensyn til den kongelige Titulatur ere vi alle af den Formening at alt hvad der med Rimelighed kunde ventes nu er opnaaet. Vort Ønske her gik fornemmelig ud paa at der i den kongelige Kundgjørelse ikke maatte blive optaget noget Ordenstal, da dette ikke vel kunde blive noget andet end den 15de.

Af mine tidligere Yttringer kunde det maaskee synes som om vore Tidninger gik langt videre. Jeg maa imidlertid herved bemærke at jeg, som skulde udtale den samlede Regjerings Anskuelse ikke har kunnet modificere denne overeensstemmende med min egen Opfatning, men følte mig i det mindste moralsk forpligtet til at udtrykke hvad Pluraliteten anseer for det Rette. Selv har jcg, blandt andet ved at experimentere med de flere forskjellige Maader, paa hvilke Opgaven kunde tænkes løst, paa den praktiske Vej faaet ud det samme Resultat, som jeg i theoretisk Henseende kom til, nemlig at man ved ethvert andet end det nu grebne Expedient stødte paa saa mange Vanskeligheder og Urimeligheder, at ethvert andet utvivlsomt maatte erklæres for

aldeles forkasteligt, og hvormeget det end paa Forhaand lod til at Collegerne gjerne havde seet der var blevet gjort større Concessioner have de dog nu fundet sig fuldkommen satisficerede ved det naadigst bestemte, ligesom de paaskjønne den Andeel, Statsraadsafdelingens Medlemmer have havt deri. Denne ikke uvigtige Sag maa ansees løst til alles Tilfredshed, da Pressen ikke i den Anledning har gjort nogensomhelst Anmærkning. — — — — — — — — —

Saa langt var jeg kommen, da Morgenbladet for i Dag faldt mig ihænde. Jeg seer deraf hvor lidet sikker min ovenanførte Paastand om Pressens Tilfredshed med den kgl. Titulatur har været. Hvad der nu argumenteres for en anden Maade at løse Knuden paa, er i alt væsentligt det samme, der ligger til Grund for den Mening, vi her havde og som tidligere er Deres Excellence meddeelt. Det kan ikke nægtes, at Bemærkningerne have adskillig Vægt; men som før bemærket antager jeg, at man, i det mindste for Tiden, maa lade sig nøie med det Udfald, Sagen nu har faaet. Fejlen ligger vist nok deri, at man ikke strax ved Foreningens Indgaaelse gav den nye Unions Konge som saadan Ordenstallet 1. Da Sveriges Konge imidlertid allerede da kaldtes Carl d. 13de, havde Forandringen sine store Vanskeligheder, om man end dengang havde været opmærksom paa Sagen, hvilket neppe var Tilfældet. Ønskeligt havde det været om Carl Johan havde udeladt Ordenstallet, hvilket saa meget lettere synes at kunne være skeet, som han var Fader til det nye Dynastie og ikke havde været Konge i Sverige alene, følgelig var den første, der ved Thronbestigelsen var Unions Konge. Men skeet er skeet, og jeg seer ikke hvorledes Sagen nu skulde kunne ordnes anderledes end ved Beslutningen af 8de dennes. Pressen vil dog neppe tie stille efterat Skriget først er begyndt og det faaer man da i Guds Navn at taale som saa meget andet — — — —.

1859. August 5te.

No. 50. Til Statsminister Sibbern.

— — Deres Excellences med Dagens Post modtagne Skrivelse af 1ste dennes skal jeg i Morgen forelægge Collegerne, hvorefter jeg med Posten paa Mandag skal give

nærmere Svar. Foreløbigen tillader jeg mig herved at yttre min egen individuelle Mening om disse Sager. — Ligesom jeg i sin Almindelighed deler Statsraad Birch Reichenwalds Anskuelse med Hensyn til Constitutioner i Amtmands Embeder, saaledes veed jeg at dette ogsaa er Tilfældet i det mindste med Statsraad Møinichen. At jeg desuagtet tiltraadte Indre Departementets Indstilling grundede sig ikke saa meget paa at Regjeringen tidligere havde befulgt et lignende Princip som derpaa, at hvad der nu gjør en Constitution i Bradsbergs Amtmandsembede nødvendig er en Amtmanden paahvilende Borgerpligt, som uvægerligen skal af ham opfyldes.

Under saadanne Omstændigheder finder jeg det nemlig baade klogt og billigt at Regjeringen letter ham denne Pligtopfyldelse saa meget som muligt, — klogt fordi en modsat Fremgangsmaade letteligen kunde foranledige at en Amtmand ikke valgtes til Storthingsmand, hvis det var bekjendt, at han ønskede sig fritagen for en saadan Byrde, — og billigt saalænge det ikke lader sig benægte, at Amtmændene ere yderst slet aflagte, hvorfor det ikke er at undres over, at de finde det haardt, at de til Gjengjæld for Overtagelsen af et vigtigt og vanskeligt offentligt Hverv skulle gjøre en personlig Pengeopoffrelse. Amtmand Aall er vistnok i en saadan Stilling at denne Betragtning ikke kan gjælde om ham; men Sagen angaaer dog et almindeligt Princip, der synes at maatte befølges i alle Tilfælde af ovennævnte Beskaffenhed. Naar nu hertil kommer at Amtmand Aall havde bemærket, at han vidste Eggers under Embedsudførelsen vilde handle overeensstemmende med Aalls egne Anskuelser og Grundsætninger — at det hverken kan være ham ligegyldigt eller stemmende med det Offentliges Tarv om den Constituerede vilde befølge egne Idéer og derved muligens vanskeliggjøre, ja modarbeide den i Gang satte systematiske Udvikling af flere vigtige Interesser — samt endelig at Regjeringen forhen, specielt for Amtmand Aalls Vedkommende, har ordnet Sagen paa den nu anbefalede Maade, saa var og er jeg fremdeles af den Formening at der in casu ikke er tilstrækkelig Grund til at modsætte sig hans Ønske — — —.

1859. August 8de.

No. 52. Til Statsminister Sibbern.

Da vi i Formiddag skulle samles med alle øvrige herværende Corporationer m. fl. for fra det kongelige Palais at gaa i Procession til Vor Frelsers Kirke og der overvære Sørgegudstjenesten i Anledning af højstsalig Kong Oskars Begravelse, nødes jeg til at affærdige disse Linjer endog i større Skynding end sædvanligt, hvilket turde venligst blive undskyldt.

I Løverdags gjorde jeg Regjeringens Medlemmer bekjendte med Statsraadsafdelingens Betænkeligheder ved Eggers's foreslaaede Constitution i Bradsberg Amtmandsembede og med hvad jeg i den Anledning havde tilskrevet Deres Excellence under 5te dennes. Samtlige henholdt sig i alt væsentligt til dette sidste og bemærkede yderligere:

1) at det Foreslaaede synes at være i fuldkommen Harmonie med § 20 i Amtmændenes Instrux af 7de Febr. 1685,
2) at ingen til Amtmandskabets Bestyrelse skikket Embedsmand findes i Bradsbergs Amt, med Undtagelse maaskee af Foged Borchsenius, der dog ikke kan antages at have været villig til at overtage Constitutionen eller passende at kunne anmodes derom efter den af ham i Anledning af Storthingsvalget afgivne Erklæring om hans Helbredsforfatning,
3) at intet kunde være vundet ved at lade Valget falde paa en Sagfører, om en saadan end fandtes, der var villig til at overtage dette Hverv og skikket derfor,
4) at Amtmand Aall har forbeholdt sig ikke blot at lede den hele Administration under sit Ophold i Christiania, men endog selv at overtage de store Sager, — og
5) at Statsraad Manthey, efter den foreløbige Discussion, som Statsraad Birch Reichenwald overværede, og overeensstemmende med hvad man dengang blev eenig om, allerede har tilmeldt Amtmand Aall at Enkelte vel nærede Betænkeligheder ved den foreslaaede Constitution, men at det dog antoges sandsynligt at Regjeringen vilde gaae ind herpaa. — Det var i Henhold til dette Tilkjendegivende at Amtmand Aall indgav sit Andragende, og det skulde være saa meget mere betænkeligt om man

vilde nægte ham hvad man forhen for flere Amtmænds Vedkommende er gaaet ind paa, som Aall upaatvivleligen er den dygtigste og nidkjæreste af alle Rigets Over-Øvrighedspersoner.

Vi ere saaledes alle fremdeles af den Formening, at Regjeringens underdanigste Indstilling i denne Sag bør søges naadigst bifaldt.

Til Dato er det constateret at 18 Mennesker have tilsat Livet ved Ildebranden paa Grønland. — Deres Excellences Skrivelse af 4de dennes med Hans Majestæts naadigste Skrivelse til mig i Anledning af Adresserne, samt Protocollen af 3die dennes m. v. har jeg i dette Øieblik modtaget.

1859. August 12te.

No. 57. Til Statsminister Sibbern.

— — — — Efter vore smaa Forhold foregik Sørgegudstjenesten i Mandags paa en smuk og højtidelig Maade.

En saa talrig, af alle Borgerclasser sammensat, Procession har neppe før været seet i Christiania. Gaderne vrimlede af Mennesker saa det kun var ved Hjælp af ridende Jægere og Politie at Processionen kunde komme frem. Alle Kirker vare propfulde og saavel i dem som udenfor dem iagttoges der den største Alvor og Stilhed uden nogetsomhelst stødende eller forstyrrende; alt Arbejde hvilede; Boutikkerne vare lukkede og Skibene havde Flag paa halv Stang. Fra Søndag til Mandag var det umuligt at faae Kirken heelt overtrukket med Sort; man havde maattet indskrænke sig til Kongestolen, Alteret og Prædikestolen, der samtlige vare indhyllede i sorte Flor, besat med Sølvstjerner. Den fungerende Biskop, Pastor Wexels holdt en vakker Tale saa godt som hans uheldige Organ vilde tillade det. De heldigen valgte Psalmer bleve afsjungne af den hele Forsamling og lededes fra Orgelet af et udvalgt Chor af Damer og Herrer. Ingen var nærværende uden at føle sig dybt hevæget; thi Sorgen over Kong Oscar har gjennemtrængt alle Klasser og alle Aldere.

Efter for 15 Aar siden at have overværet lignende Højtidelighed i Stockholm troede jeg mig sikker paa aldrig at skulle være Vidne til en saadan igjen. Gud være lovet at jeg denne Gang med fuld Fortrøstning tør sige at det

er den sidste! Himlen forbyde at jeg atter skulde have forregnet mig! — — — Fra en ualmindelig agtværdig og paalidelig Kilde ved jeg at der gives dem, som vente at H. M. Kongen vil fremsætte for næste Storthing Proposition om Statholderpostens Ophævelse. Jeg kjender ikke Kongens personlige Mening herom, men det er klart at en saadan Proposition. vilde gjøre et ganske overordentlig godt Indtryk. Uden Hensyn til hvad der fra et svenskt Standpunkt muligens kan gjøre Sagen betænkelig skylder jeg for Øvrigt at tillægge at Hans Majestæt vel ikke burde opgive Statholderposten førend der var sat noget andet — en Statsministerpost — istedet derfor. Et saadant Forslag hviler jo til grundlovmæssig Afgjørelse af næste Storthing, og denne Afgjørelse bør vel under alle Omstændigheder oppebies. Imidlertid vilde det sikkerligen ikke være uden Betydning og gavnlige Følger om Man havde Lov til, underhaanden og naar passende Anledning dertil gaves, at antyde at der var stor Rimelighed for, at Hans Majestæt gik ind paa Ophævelsen af Statholder-Embedet, hvis Storthinget bevilgede Gage etc. til en Statsminister, der blev Præses i den Norske Regjering.

Jeg har bemærket de i sidste Statsraad gjorte Forandringer ved nogle Benaadnings-Sager. Det forekommer mig betænkeligt at tilraade Hans Majestæt en større Strænghed end af Regjering og Højesteret foreslaaet, og et Tillæg af 5 Dages Vand og Brød synes mig noget smaaligt. At substituere denne Straf for Strafarbeide er det Store ved Sagen; Vand- og Brødsdagene ere forholdsviis en Ubetydelighed, helst da Antallet af dem i ethvert Tilfælde beroer paa et Skjøn uden at kunne mathematisk bevises. Medens jeg havde Justits Departementet bragte jeg en saadan Qvæstion paa Bane i Regjeringen, og vi bleve da eenige om det mindre passende i at forflere de af Højesteret foreslaaede Dage, om der end in abstracto kunde være Grund dertil. — For Deres Excellences venlige Skrivelse af 8de dennes med Bilage takker jeg paa det forbindtligste etc. —.

1859. August 19de.

No. 59. Til Statsminister Sibbern.

— Det er saa meget naturligere at Statsraadsafdelingen tilføjer Protocollen hvad der egentlig har motiveret den til

at tiltræde Indstillingen om Eggers's Constitution, som det upaatvivleligen af os burde været iagttaget, at Indstillingen havde indeholdt Oplysning om de særlige Omstændigheder, der her gjorde en Undtagelse fra et almindeligt Princip nødvendig. Jeg kjender endnu ikke noget til Maaden, paa hvilken den kongelige Resolution slutter sig til denne Tilførsel og indskrænker mig derfor til den Bemærkning, at jeg antager Kongen aldrig bør give Præmisser til Sine Beslutninger. — — —

1859. August 26de.

No. 61. Til Statsminister Sibbern.

Med Deres Excellences ærede Skrivelse af 17de og 18de dennes har jeg modtaget H. M. Kongens naadige Skrivelse af sidstnævnte Dato. Den Deel af samme, der omhandler Eggers's Constitution i Bradsbergs Amtmandsembede, har jeg gjort Regjeringens øvrige Medlemmer bekjendte med, og vil man naturligviis herefter befølge det af Hans Majestæt opstillede Princip. Jeg opfattede de ved denne Lejlighed faldne Ytttringer saaledes, at Regjeringens samlede Medlemmer anerkjendte dette Princips Almeengyldighed, men at de fandt det mindre fornødent at den kongelige Resolution ligefrem har udtalt det istedet for at indskrænke sig til et simpelt Bifald af det fremsatte Indstillingspunkt. Hans Majestæts Grunde vilde Enhver formeentligen nærmest søge i Statsraadsafdelingens Tilførsel og Regjeringen behøvede ikke mere end Kundskab om Kongens Anskuelse for ved senere forefaldne Lejligheder at handle i Overeensstemmelse dermed. — Hans Majestæts naadige Svar paa Videnskabsselskabets underdanige Adresse har jeg under 23de dennes communiceret dettes Bestyrelse. — Deres Excellence maa ikke fortolke min Skrivelse af 12te dennes som »Skrub for de 5 Dages Tillæg af Vand og Brød«. Jeg har i dette Punkt været af en anden Mening end Statsraadsafdelingen og har ikke betænkt mig paa ligefrem og simpelt hen at udtale en saadan. Ligesom jeg har været langt fra at ville hovmesterere, saaledes skulde det gjøre mig ondt om mine Udtryk, mod min Villie, indeholdt nogetsomhelst stødende. Statsraad Manthey har forøvrigt ikke meddeelt mig hvad Statsraad Birch, efter hvad Deres Excellence beretter, i denne

Anledning har tilskrevet ham. — Som min Skrivelse af 12te dennes udviser antager ogsaa jeg, at der af flere Grunde ikke vel kan blive Tale om nogen kgl. Proposition angaaende Statholderpostens Ophævelse, hvorimod jeg fremdeles finder det ønskeligt om Man underhaanden og lejlighedsviis kunde henpege paa Rimeligheden af at Hans Majestæt vilde gaa ind derpaa under Forudsætning af at en Statsministerpost i Stedet derfor kunde blive oprettet. Jeg skulde ikke have bragt denne Sag paa Bane dersom den Mand, der gav mig Anledning dertil, ikke i alle Henseender havde været blandt de meest fremragende. Hans Yttringer indeholdt temmelig ligefrem, at han ikke vilde have sit Navn nævnt. — — —

1859. September 5te.

No. 65. Til Statsminister Sibbern.

— — — Jeg har Anledning til at troe Deres Excellence er bleven bekjendt med at en Engelsk Escadre i Canalen ved at besvare Salutten fra vor Corvet Ellida, der gik under Norskt Flag, hejsede Svenskt Flag. Dette skal være skeet af Ubekjendtskab med vort Flag, der ej var Chefen meddeelt og hvoraf han saaledes intet Exemplar havde ombord. Jeg veed at Marine-Commandoen i den Anledning tilskriver Deres Excellence, og jeg beder Dem enten hos Hans Excellence Baron Manderstrøm eller hos Greve von Platen at bevirke Sagen nærmere undersøgt, saa Fejlen kan blive rettet og noget lignende for Eftertiden undgaaet. Det er forøvrigt ikke første Gang at dette hænder i England. —

1859. September 15de.

No. 69. Til Statsminister Sibbern.

— — — Angaaende det meer eller mindre begrundede i Finantsdepartementets Indstilling om Dyrtidstillægget, eller rettere sagt i Præmisserne til denne ville vi ikke disputere. Vi have her troet det baade klogt og pligtmæssigt at betegne de factiske Forhold saaledes som Vi finde disse i Virkeligheden at være, uden at indlade os i nogen Undersøgelse om det meer eller mindre ønskelige i at Forholdene nu engang ere saadanne. Her tales naturligviis om disse i deres Almindelighed, hvorfor det ikke synes at kunne

komme i nogen Betragtning at derfra ogsaa findes Undtagelser. I Øvrigt have Vi, ved at tiltræde Indstillingen i det Væsentlige, udtrykt at Vi ikke nødvendigviis underskrive alt, hvad Departementet anfører til Styrke for Indstillingen. Om Statsraadsafdelingen for sit Vedkommende ikke vilde lade sig nøje dermed, stod det den jo frit for i Protocollen at bemærke hvilke Sætninger i Indstillingen den ikke kunde anerkjende Rigtigheden af; og en saadan Tilførsel havde da Ingen Ret til enten at forundre sig over eller at tage ilde op. Men den Maade, paa hvilken Statsraadsafdelingen har taget denne med flere Sager, er ligesaa ny og usædvanlig, som den efter min Anskuelse har meget imod sig; den synes mig at være i Formen altfor judiciel og at tyde hen paa Forholdet mellem Over- og Under-Ret, da Statsraadet her og dets Afdeling i Stockholm dog skulde udgjøre Eet, og den forekommer mig tillige at maatte lede til besynderlige Conseqventser. Er Statsraadsafdelingen af en anden Mening end Statsraadet her, da følger den naturligviis denne sin Mening og søger at gjøre den gjældende paa højeste Sted, efter Omstændighederne med eller uden særskilt Tilførsel til Protocollen. Finder den yderligere Oplysninger nødvendige, kan den jo underhaanden henvende sig til Regjeringens første Medlem eller til vedkommende Departementschef, og der er da Intet til Hinder for at den i Protocollen gjør den nødvendige Tilførsel herom, hvis den saa synes og hvilket ogsaa for ikke ret længe siden er skeet. En anden Sag er det om der er en Side ved Sagen, om hvilken Regjeringen ikke har yttret sig; thi da følger det af sig selv at dennes Betænkning maa afæskes og Paalægget skee ved kongelig Resolution; men uden for et saadant Tilfælde troer jeg det baade unødvendigt og i sig selv mindre rigtigt, at Kongen saa at sige gjøres til Part i Sagen inden alle fornødne Oplysninger ere erhvervede. Man vilde ikke letteligen vælge en saadan Fremgangsmaade, naar Kongen opholder sig her; men den Omstændighed at Han er i Stockholm hvorved Statsraadets Deling i to Fractioner og en skriftlig Udvikling af de forskjellige Meninger bliver nødvendig, kan neppe her begrunde nogen saadan Forandring. Det er jo altid muligt at Kongen senere kan give sit Bifald til en Indstilling skjøndt der om samme har været yttret Tvivl og indhentet nærmere Oplysninger; tager det sig da

ikke besynderligt ud at Kongen har været med at udtale sig præliminariter i en anden Retning? Især finder jeg det betænkeligt at lade Kongen give Præmisser til sine Resolutioner. Jeg henholder mig fremdeles til hvad jeg forhen har yttret om det Betænkelige heri; Indvendingerne derimod forekommer mig at ligge nær for Haanden. Naar nu disse kongelige Præmisser lede til det samme Resultat, som Regjeringen har bragt i Forslag, og ene have til Hensigt at desavouere enkelte af dennes tilgrund herfor anførte Sætninger, saa mener jeg deres Ubetimelighed falder saa meget stærkere i Øjnene. Vil man endelig have bestemt udtrykt at disse Sætninger ikke billiges vilde dette tilstrækkelig og mere passende opnaaes om Statsraadsafdelingen til Protocollen anførte at den vel var eenig med Regjeringen i Indstillingspunktet, men at den ikke kunde tiltræde den eller den Deel af Præmisserne. Ansees det nødvendigt at Kongen fremhæver af disse alt hvad han ikke billiger, da maa der sandelig anvendes en ganske overordentlig Forsigtighed; thi hvergang Kongen simpelthen bifalder en Indstilling har Han altsaa efter denne nye Lære ogsaa bifaldt hver eneste Sætning i Præmisserne, hvilket det efter hidtil befulgt Forretningsmaxime, ikke er faldt nogen ind at paastaae, ligesaalidt som det ialfald vilde finde Medhold hos Nogen. Jeg har troet eengang for alle at burde noget omstændeligere udtale mig om disse Puncter, hvori jeg ikke kan være eenig med Statsraadsafdelingen, og jeg haaber at denne min aabenhjertige Erklæring ikke paa nogen Maade bliver mistydet. Jeg er ikke saa indbildsk at jeg anseer min Mening bedre funderet end andres derfra afvigende; men ligesom jeg naturligviis maa vedblive min indtil jeg bliver overbeviist om dens Urigtighed, saaledes har Statsraadsafdelingen den samme Ret og Pligt. At Vi saaledes i enkelte Stykker have forskjellige Anskuelser vil, det holder jeg mig overbeviist om, være uden Indflydelse paa det gode og venskabelige Forhold mellem os. — — —

1859. October 31te.

No. 77. Til Statsminister Sibbern.

— — Jeg kan ikke være eenig med Deres Excellence i at et Forslag paa Rigsdagen om Unionens Opløsning ikke vil gjøre

nogen Skade. Tværtimod mener jeg det vil sætte meget ondt Blod og foranledige endnu flere Ubehageligheder, ja vel endog Ulykker, end dem, Misstemningen allerede har fremkaldt. Det er ikke let at forudsee til hvilke Skridt her et saadant Forslag kunde lede, og det turde vel være muligt at et dertil svarende ogsaa fremkommer paa Storthinget, visseligen ikke fordi det var alvorligen meent, men, som Deres Excellence træffende bemærker, ene beregnet paa Knald-Effect og fremkaldt af gammel Trang til Opposition, tillagt en vis Nationalstolthed. Jeg ønsker og haaber at der intet bliver af et saadant Forsøg paa at løfte Unionen af Hængslerne, hvorved disse upaatvivleligen vilde blive end yderligere løsnede, om end ingen anden Ulykke deraf var at befrygte. — — —

1859. November 7de.

No. 80. Til Statsminister Sibbern.

— — — Jeg glæder mig over at det Anckarsvärdske Forslag saa at sige døde i Moderslivet; alle her med hvem jeg har talt om den Sag, beklage høiligen saadanne Tendentser, hvis Følger ere uberegnelige. Alene i Betragtning af den Opsigt, Sagen absolut maa opvække i Udlandet, og de besynderlige Meninger, man der vilde danne sig om vore Forhold, kan man efter min Anskuelse ikke andet end ansee det som en Ulykke hvis deslige Motioner fremkomme i nogen af Nationalforsamlingerne, maaskee i dem begge. Vil Greven indskrænke sig til Forandringer i eller Tillæg til Foreeningsakten, burde han optage eller dog benytte det Forslag til en ny Foreeningsakt, der forlængst er udarbejdet af en svensk-norsk Comittée, og om hvilken den Norske Regjering har afgivet sin Betænkning. Sagen hviler uafgjort i Stockholm; Regjeringens Indstilling har, saa vidt jeg veed, aldrig været Hans Majestæt forelagt i Statsraad. Jeg gjør opmærksom herpaa og henstiller til nærmere Overvejelse hvorvidt det gaaer an paa den Maade at begrave en Sag. Da Interims-Regjeringen for nogle Aar siden var samlet, kom denne Sag paa Bane; jeg erfarede da at Justitiæstatsministeren, Greve Sparre havde Dokumenterne forvarede i sit eget Huus uden at en eneste af hans Colleger havde mindste Ahnelse om at der hvilede en Indstilling fra den Norske

Regjering. Fåhræus udtalte sig især deleshed meget skarpt herover og bevirkede at enhver af de svenske Conseilsmedlemmer erholdt udleveret et Exemplar af de trykte Forslag og Indstillinger. — — —

1859. December 12te.

No. 89. Til H. M. Kongen.

I Henhold til det mig givne naadigste Paalæg har jeg i Fredags og i Løverdags deels til Carlstad, deels for en Sikkerheds Skyld ogsaa til Ørebro pr. Telegraph underrettet Deres Majestæt om det Udfald, de 4 Grundlovspropositioner fik i Storthinget den 9de og 10de dennes. Jeg haaber at Deres Majestæt rigtigen har modtaget disse Telegrammer, og anseer det for min underdanige Pligt herved at meddele Deres Majestæt nærmere Underretning om det Væsentligste af hvad der i enhver Sag passerede.

1) Forslaget om Statholderpostens Ophævelse. De 2 der stemmede imod Comitteens Indstilling, vare Hammerstad og Lysgaard; men kun den første af dem motiverede sin Stemmegivning. Han støttede sig hovedsageligen til at Grundlovens § 14 nærmest maatte betragtes som en Contract eller i det mindste som Grundlag for en Foreening med Sverige uden hvis Samtykke man derfor ikke kunde eller ialfald ikke burde gjøre nogen eensidig Forandring deri. Han antog at Norge havde fuld Føje til at være tilfreds med Foreeningen saadan som denne nu er, og han fandt det paatænkte Skridt uklogt, da Forandringen, om den gik igjennem, i Sverige vilde blive betragtet som en Indrømmelse fra dets Side, der kunde lede til at Sverige igjen som en Erstatning fordrede andre Indrømmelser fra Norges Side, hvilke dette Rige ikke burde gaae ind paa. U. A. Motzfeldt, Rolf Olsen, Jaabæk og Veseth bestrede dette Raisonnement da Bestemmelsen om Statholderposten ikke er indtaget i Rigsakten, der ene er Grundlaget for den contractmæssige Forbindelse med Sverige, og da Grundlovens § 112 tydeligen medfører at der til en Forandring i Grundloven blot udfordres Storthingets Beslutning og kongelig Sanction derpaa. — Det er beklageligt at denne, om end saare ringe Dissents her fremkom, og

det er sikkert at den støtter sig til en meget uklar Tanke. — — —

1859. December 26de.

No. 91. Til Statsminister Sibbern.

Mit Telegram af Dags[1] Dato indeholder Erkjendelse af at jeg har modtaget Deres Excellences forskjellige Tilskrivelser pr. Post og pr. Telegraph. Jeg tilføier at Statsraad Birch ogsaa har meddeelt os hvad han directe har modtaget fra Deres Excellence, saaledes ogsaa Telegrammet af 24de om Udsættelsen med den Dahlmanske Motions Behandling. — Uagtet Birch personlig kan give de bedste Oplysninger om hvad Deres Excellence herfra kunde ønske Dem meddeelt, vil jeg dog, siden nærværende Linier komme før ham til Stockholm, udtale mig om et og andet, der i disse critiske Tider kan have en særlig Interesse.

Deres Excellence er allerede af Birch bleven underrettet om og vil nu selv have erfaret, at Regjeringens Indstilling i Statholdersagen er ganske kort og simpel, uden in specie at indeholde nogetsomhelst om Sagens udelukkende Norskhed, ligesaalidet som nogen Beviisførelse derfor. Saadant kunde visseligen med Lethed været tilføiet, og Justitsdepartementet havde ogsaa et Udkast færdigt i denne Retning for det Tilfælde, at Vi skulde fundet det rigtigt i Indstillingen at berøre denne Side af Sagen. Efter lang Discussion og den modneste Prøvelse kom Vi imidlertid til det Resultat, at saa ikke burde skee. Ligesom Vi nemlig fandt det uklogt, uden stræng Nødvendighed, at komme ind paa noget, der atter kunde give Anledning til Forargelse, saaledes troede Vi heller ikke at saadan Nødvendighed her var tilstede. Vi meente, at Vi fra vort Standpunkt ene havde at oplyse og at udtale os om hvorvidt Hans Majestæt i Egenskab af Norges Konge burde sanctionere den omhandlede Grundlovsforandring, medens det deels var os uvedkommende deels umuligt for os at have nogen paalidelig og fuldstændig Mening om hvorvidt der gaves Omstændigheder, til hvilke Hans Majestæt i Egenskab af Sveriges Konge ogsaa maatte tage Hensyn og som muligens kunde lede til et andet Resultat end det, Sagen vilde faa hvis den ene betragtedes fra Norsk Side. Det forekom os klart at Hans

Majestæt, forsaavidt Sagen paa nogen Maade berørte Sveriges Interesser, vilde conferere med det Svenske Statsraad, og at det ialfald maatte blive Statsraadsafdelingen, der, efterat have erholdt Kundskab om det Svenske Statsraads Anskuelser og til Følge af at den paa nærmere Hold kunde tage den offentlige Stemning og Begivenhedernes Gang i Betragtning, vilde have at yttre sig nærmere om hvilke Virkninger paa Sagen alt saadant burde have. Hvad Justitsdepartementet foreløbigen havde opsat blev leveret Statsraad Birch til nærmere Afbenyttelse af Statsraadsafdelingen efter Omstændighederne. Ingen af os er i Øvrigt blind for de store Betænkeligheder, Sagens Afgjørelse nødvengigviis maa opvække hos Hans Majestæt.

Medens Nægtelse af Sanction upaatvivleligen vil være en bitter Skuffelse for Norge, helst efterat Man har anseet sig berettiget til at troe Hans Majestæt selv intet havde imod Sagen og det maa antages at Modstanden ene kommer fra Sverige, samt at denne involverer en uberettiget Indtrængen i vore indre Forhold, er det at forudsee at Meddelelse af Sanction vil blive optagen meget ilde i Sverige og ikke blot udvide Kløften mellem begge Folk, men endog lade Misfornøjelsen gaae udover Hans Majestæt selv.

Under saadanne Omstændigheder er det i Sandhed højst vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at have nogen begrundet Mening om hvad der her er det Rette. Er der Anledning til at troe at Stormen i Sverige vil lægge sig og at Hans Majestæt senere kunde finde en Sanction mulig, mener jeg at det fra meer end eet Synspunkt maatte foretrækkes at Sanctionen strax meddeeltes. Skulde Omstændighederne paa den anden Side være saadanne, at der var størst Sandsynlighed for at Sanction vil blive nægtet, vilde jeg ogsaa foretrække at Hans Majestæt strax udtalte dette istedet for ved en Udsættelse at forøge den Spænding, hvori alle nu befinder sig. Dette er alene min personlige Opfatning, og der er kun lidet at agte paa den, da Ingen, som ikke for Tiden opholder sig i Sverige, in specie i Stockholm kan have andet end ubestemte Gjætninger og Formodninger at gaae efter. Jeg vil dog ikke have dette forstaaet som om Sagen var let for Statsraadsafdelingen; langt fra det; jeg og Collegerne indsee meget vel hvilke Vanskeligheder den gaaer imøde; men Vi stole trygt paa at den vil finde det Rette, maaskee

bedre end nogen anden. Lange opkastede endog det Spørgsmaal om Regjeringen ikke ligefrem burde fraraade Sanction; af Grunde, som jeg ikke behøver at opgive for Deres Excellence, vare Vi dog alle bestemt af en modsat Mening, som det ogsaa lod til at Lange selv deelte.

In publico ere Gemytterne meget spændte; i Førstningen tog Man ikke stor Notits af Yttringerne fra Svensk Side og ansaae det som en given Sag at Sanction ikke kunde nægtes; men nu er man bleven ængstelig og befrygter Muligheden af at Sverige sætter sin Villie igjennem. Dog har jeg ikke hørt Nogen, der egentlig vilde lægge Hans Majestæt saadant tillast, medens Uvillien og Bitterheden mod Sverige derved vilde naae sin største Højde. Dette skulde visseligen blive en alvorlig og uberegnelig Ulykke og berede Unionen en sørgelig Fremtid. Enhver, der mener det ærligt med Hans Majestæt, Fædrelandet og Unionen, kan ikke andet end føle sig stærkt nedtrykt af bange Ahnelser; dette er den bedrøveligste Jul, jeg nogensinde har oplevet. Det værste er, at jeg har ondt for at øjne Muligheden af en rimelig Løsning af den foreliggende skjæbnesvangre Opgave. De, der have givet Anledning til alle disse Ulykker, have meget paa deres Samvittighed. Vistnok har jeg altid beklaget Bestemmelsen om at Kongen kunde udnævne en Svensk Mand til Statholder; men ligesom den for en Deel Aar siden nedsatte Unions Comittée eenstemmigen foreslog Bestemmelsen hævet, saaledes mener jeg man kunde betragte det som temmelig afgjort at Kongen aldrig vilde bringe den i Udøvelse, ja at nogen Svensk Mand neppe skulde findes villig til at modtage Statholderposten. Grundlovens § 14 vilde saaledes i dette Punkt blot blive en Bestemmelse paa Papiret, og længer hen i Tiden maatte det blive let at faae den udtrykkelig hævet. Hermed burde man upaatvivleligen ladet sig nøje; thi at der skulde ligge noget for Norge nedværdigende i selve Benævnelsen »Statholder« har jeg for mit Vedkommende aldrig kunnet finde. Man synes at have glemt at selv en Republik som Nederlandene i sin Tid havde en Statholder, ikke at tale om flere lignende Exempler.

Nu da Sagen imidlertid er bragt paa Bane og sat paa Spidsen, nytter det lidet at tale om hvad der burde været skeet; Vi ere nødte til at tage Sagen som den er og ved forenede Kræfter søge at besejre den Storm, der truer os

fra alle Kanter. Hertil ønsker jeg os alle, og først og fremst Statsraadsafdelingen, Held og Lykke. —

Foranlediget ved Yttringerne i Deres Excellences meget Ærede af 22de, som jeg tilligemed Protocollen af 19de ligeledes har modtaget, troer jeg end yderligere at burde bemærke følgende:

Med Undtagelse af ovenomhandlede Spørgsmaal af Lange have Vi ingenlunde været i Tvivl om hvad Vi havde at gjøre med titnævnte Sag. Efterat de Betænkeligheder, som Vi anførte mod Sanction af den i 1854 fattede Storthingsbeslutning, af nærværende Storthing ere hævede deels ved selve Formen af den foreslaaede Grundlovsforandring deels ved den skeete Bevilling af 10,000 Sp. for den nye Statsminister, maatte det blive en ligefrem Følge at Regjeringen indstillede Sagen til Sanction; naar Spørgsmaalet engang var fremkommet og Beslutningen fattet, kunde herom ikke opstaae mindste Tvivl. Da det er klart, at Grundlovens § 14 giver Norges Konge som saadan Ret til at have en Statholder i Norge og til at kunne beklæde en Svensk Mand med denne Post, fandt Vi at Sagen var udelukkende Norsk og Vi vilde ikke svække dette ved at argumentere imod aldeles ugrundede og højst ubeføjede Indvendinger. Vi have alle ligefra først af været eenige i at det skulde været til ingen Nytte men tværtimod til stor Skade om Vi her havde fulgt de af Deres Excellence givne Vink. Det maa dog være paafaldende for de Svenske at denne Sag paa eengang tillægges saa stor unionel Betydning, naar de erindrede sig at Beslutning om Statholderpostens Ophævelse allerede fattedes i 1854 og atter var under Behandling i 1857 uden at der hørtes et eneste Ord om at denne Question ikke kunde løses af Storthing og Konge alene. At man nu med eet, fordi andre Omstændigheder have ophidset Gemytterne, vil gjøre Sagen til en Svensk Sag, kunde og turde Vi ikke tage nogen Notits af; Taushed fra vor Side forekom os at være det eneste værdige, nødvendige og hensigtsmæssige Svar. Det skulde gjøre mig ondt om Deres Excellence fremdeles var af en modsat Mening. — Med Hensyn til Bevillingen for Statsministeren finder jeg meget taler for den Forandring, Storthinget har foretaget i Appointementet for Statholderen. Ved at vælge den samme Hovedsum har Storthinget viist at Sagen ikke var af noget oeconomiskt Slags. Da Statsmini-

steren i Stockholm har 5000 Sp. i Gage, var det ganske i sin Orden at den nye Statsminister sattes forsaavidt paa samme Fod som han; men da han har flere Udgifter baade i Skatter og hvad Repræsentationen angaaer, og da man ikke vilde afknappe noget i de 10,000 Sp. for at undgaae ethvert Skin af at Sagen gjordes til et Pengespørgsmaal, bestemte man Taffelpengene til 5,000 Sp. skjøndt Statholderen kun havde 4000 Sp. I Øvrigt maa det visseligen beklages at Gagecommittéens Indstilling optager flere Stridspunkter, som burde været uden for hiint Bevillingsspørgsmaal. Denne Omstændighed bidrog sit til at bestyrke os i vor Troe om at Regjeringens Indstilling burde lade alt saadant uberørt, etc. etc. etc.

1859. December 30te.

No. 92. Til Statsminister Sibbern.

I gaar Formiddag havde jeg den Ære at modtage Deres Excellences Telegram af 28de angaaende den Dahlmanske Motion og i gaar aftes Deres Excellences venskabelige Skrivelse af 26de, hvorfor jeg herved aflægger min forbindtligste Tak. — Med Hensyn til Valg af Befuldmægtigede ved den forestaaende Congrés og hvad dermed staaer i Forbindelse kan jeg ikke andet end i Eet og Alt tiltræde Deres Excellences Anskuelser og derom brugte Yttringer. Saaledes er jeg ogsaa eenig i at her ingensomhelst Anledning var forhaanden til at fordre Norge særligen repræsenteret, da Sagen ikke angaaer os anderledes end enhver anden civiliseret Stat uden at vi deri ere interesserede paa nogen os alene vedkommende Maade. — Ganske andre Bekymringer vækker Deres Excellences Beretninger om Statholdersagens Stilling, hvilke Beretninger Deres Excellence trygt kan stole paa at jeg beholder for mig selv forsaavidt Deres Excellence ikke udtrykkeligen har bemyndiget mig til at meddele Collegerne samme. Jeg er fuldkommen overbeviist om at baade Deres Excellence og Statsraad Møinichen have gjort alt for at sætte Sagen i det rette Lys; og hvor bedrøveligt det end skulde være om disse Bestræbelser ikke formaaede at skaffe Sandheden den fortjente Sejr, maa man her som ellers trøste sig med at man ærligen har opfyldt sin Pligt. Jeg tilstaaer at det har frapperet mig, ikke blot at Ridderhuset har bifaldt

Dahlmans Motion, men ogsaa, og det fornemmeligen, at Excellencen De Geer, for en Deel i det mindste, maa bære Skylden derfor. Forstaaer jeg Telegrammet af 28de og Deres Excellences Skrivelse af 26de rigtigt, har han distingveret imellem Sagens Realitet og dens »Characteer«, og jeg faaer deraf ud at han vel ikke anerkjender nogen Ret for Stænderne til at blande sig i Sagen, men dog betragter denne som »unionel«. Heri ligger der for mig noget mystiskt og jeg begriber ikke det af Hans Excellence opstillede tertium. Jeg har staaet og staaer fremdeles i den Troe at Sagen kun indeholdt eller rettere frembød 2 Alternativer; enten maa den nemlig være en udelukkende Norsk Sag, hvormed Sverige intet har at bestille, eller den er en unionel Sag, hvortil begge Rigers Nationalrepræsentationers Samtykke udfordres. Jeg seer nu der gives en 3die Mening; men jeg seer ligesaalidet hvortil den støtter sig som hvilken indre Betydning og ydre Udstrækning den skulde have. Er Sagen tillige en Svensk Sag, kan den jo ikke være nogensomhelst Kongelig Afgjørelse underkastet uden i combineret Statsraad. Jeg har imidlertid hverken Tid eller Lyst til at udbrede mig videre herover, og det behøves jo ikke heller da Deres Excellence sees at betragte Sagen fra samme Side som jeg og har ved Deres Side Mænd, der idetmindste ligesaa godt som jeg kunne deducere Quæstionen. Kun vil jeg, i Anledning af Excellencen De Geers Argument fra Loven af 18de Juli 1815, bemærke: deels at denne Lov var en nødvendig Følge af Grundlovens § 8, deels at der baade kan gives og virkelig gives Materier, i hvilke det ene Land eensidigen kan fatte Bestemmelse uden at en saadan dog erholder nogen Realitet førend det andet Land har fattet en lignende Bestemmelse; det er Reciprociteten som medfører dette; men hvori ligger det Reciproque i Statholdersagen? Jeg veed overalt ikke hvorledes man fra Svensk Side fortolker Grundlovens § 14, om det blot er Retten for Kongen til at udnævne en Svensk Mand, som gjør Sagen til unionel, eller om dette samme ogsaa gjælder om Retten til at have en Statholder i Almindelighed. Formodentlig er man af den første Mening, hvoraf der skulde kunne følge at Bestemmelsen om Fremmede i Grundlovens § 92 ikke skulde kunne hæves uden med samtlige udenlandske Magters Samtykke. Er det derimod de Svenskes Mening at deres

Samtykke udfordres ogsaa af Hensyn til Statholderposten i Almindelighed, da bliver Begreberne om hvilken Konge det er, den Norske Grundlov omhandler, saa forvirrede at man kan faae ud deraf hvad man vil. Ulykken er imidlertid ikke blot ligestor hvad enten den Svenske Fortolkning er grundet eller ej, men endog Millioner gange større hvis Fortolkningen Intet har at støtte sig til. Dette sidste antager Man her, og derfor er Stemningen yderst nedtrykt; nægtes Sanction, da veed Man hvorfra saadant kommer, og da vil Forbittrelsen ogsaa blive saa meget større, om Man endog, som jeg haaber, vil begribe hvor yderst vanskelig Kongens Stilling var. Just netop i Betragtning heraf vilde Sanctionen paa den anden Side blive et Monument for Kong Carl, hvis Lige ingen anden Konge endnu har sat sig og Ingen herefter letteligen vil kunne sætte sig. Jeg er fremdeles af den Formening at Hans Majestæt, hvordan Sagens Udfald end bliver, bør afgjøre den strax; enhver Udsættelse opvækker Forhaabninger og spænder Gemytterne; da nu een af Parterne maa blive skuffet i sine Forventninger, skjønnes det let at det Onde bliver meget værre jo længer man holdes i Uvished. Forresten behøver jeg ikke at tillægge at alle antage det som afgjort at Kongen ikke kan gaae ind paa den Dahlmanske Begjæring om denne endog fremkom fra Stænderne. Sluttelig maa jeg henlede Opmærksomheden paa det Modsigende i Dahlmans Argumentation naar han vel vil have Spørgsmaalet om Statholderen henført til de i Grundlovens § 112 omhandlede Principer, men dog mener at Forandringen kan foregaa, blot at den erholder Sveriges Samtykke. — Jeg sender indesluttet et Flyveblad, hvis Forfatter skal være Adv. Dunker; det indeholder flere Sandheder, som Folk kunne have godt af at mærke sig; men med Hensyn til den egentlige Mening med den nu besluttede Grundlovsforandring er det Ulykken, at Flyvebladets Opfatning neppe stemmer med de paa Storthinget benyttede Argumentationer, ligesom Talen her jo er om Retten til at forandre Grundlovens § 14 ikke om Motiverne derfor. Dog, jeg vil ikke trætte Deres Excellence længer; noget mere af Betydenhed har jeg heller ikke at tilføje.

Himlen beskytte os i denne haarde Strid! etc. etc.

1860. Januar 2den.

No. 1. Til Statsminister Sibbern.

Da det var forudsat som afgjort at Hans Majestæt vilde holde Norskt Statsraad i Løverdags, har jeg saavel i Gaar som i Forgaars i stor Spænding imødeseet Underretning pr. Telegraph om Udfaldet deraf. Efter de seneste Tildragelser paa Ridderhuset fandt jeg det vistnok meget tvivlsomt om Hans Majestæt netop nu vilde afgjøre Statholdersagen, hvor inderlig jeg end følte mig overbeviist om at dette, uden Hensyn til Maaden, paa hvilken den bragtes til et Endskab, var i enhver Henseende det ene Rette; men deels troede jeg det dog muligt at dette mit Haab kunde være gaaet i Opfyldelse, deels tænkte jeg mig at Statsraad kunde være afholdt for de øvrige Norske Sagers Skyld, med Undtagelse af denne ene, og jeg tvivlede ingenlunde paa at Collegerne isaafald havde sørget for, at den var bleven forbigaaet uden at nævnes i Protocollen, hvilket ikke kunde være paafaldende, da den saa ganske kort i Forvejen var indkommen til Stockholm. Under alle Omstændigheder gik jeg udfra at et Telegram vilde have givet mig Underretning hvis intet Statsraad skulde afholdes eller var afholdt. Regjeringens øvrige Medlemmer og mangfoldige andre have havt samme Opfatning; da nu intet Telegram ankom, ansaae alle dette som et Beviis paa at der havde været Statsraad, og Deres Excellence kan derfor let forestille Dem hvilken Uroelighed og Utaalmodighed her har fundet Sted. Det maa nu ansees som vist at intet saadant Statsraad har været afholdt, og alle antage naturligviis at dette ene er foranlediget ved Udfaldet paa Ridderhuset af Dahlmans Motion, især efter den højst uventede Maade, paa hvilken denne blev understøttet af Justitiæstatsministeren. Jeg behøver ikke at tillægge, at dette Forsøg fra Svensk Side paa at indblande sig i vore indre Anliggender af alle her betragtes som en højst alvorlig og bedrøvelig Sag. Man nærede det Haab at det Svenske Statsraad vilde modsætte sig en saadan uberettiget, ulovlig og farlig Indtrængen, og at Hans Majestæt i det mindste skulde tilbagevise denne og indløse sit Kongelige Ord.

Nu har Justitiæstatsministerens Optræden paa Ridderhuset tilintetgjort den første Deel af disse Forhaabninger,

og Ængstelsen for at dette ogsaa kunde blive Tilfældet med den sidste Deel har bemægtiget sig alle Gemytter. Hvordan Stemningen her er, kan Deres Excellence vel forestille Dem; det er for enhver Nordmand klart at her handles om vore dyrebareste Rettigheder, og hvorledes den retmæssige Forbittrelse vil yttre sig om Sagen virkelig gaaer os imod, er ikke vanskeligt at forudsee. Deres Excellences i Gaar Aftes modtagne Skrivelse af 29de Decb. og det med samme fulgte Aftonbladsreferat af De Geers Foredrag paa Ridderhuset kunde vel opfordre mig til her at gaae dette sidste imøde; men ligesom Tiden ikke vilde tillade mig at gjøre dette paa nogen fyldestgjørende og for Deres Excellence oplysende Maade, saaledes mener jeg dette ogsaa skulde blive et aldeles overflødigt Arbejde, da den ualmindelig velskrevne Opsats om Statholdersagen i Morgenbladet for i Fredags, hvilken jeg har afklippet og sender indsluttet, saa ganske stemmer med min egen Opfatning, at jeg intet mere eller bedre skulde kunne fremføre. Jeg henholder mig ganske til denne Opsats og underskriver den som om den var mit eget Verk. Kun vil jeg, med Hensyn til De Geers Argumentation fra Unions-Committéens Yttringer, bemærke at det, naar Norske og Svenske Mænd ville søge i Foreening at bringe noget Nyt frem vedkommende Unionen, meget vel lader sig gjøre at d e sig imellem betragte som en Concession hvad der bidrager til at opnaae et eenstemmigt Resultat; der er himmelvid Forskjel paa selv at være med i et F o r s l a g og paa at erklære at Sagen ikke i sin Realitet kan gaae uden saadan Tiltræden. Jeg mener forresten at Vi her bør foranledige udarbejdet en fuldstændig Gjendrivelse af de Dahlmanske og De Geerske Anskuelser til Afbenyttelse efter Omstændighederne enten som en Continuationsindstilling herfra eller til Statsraadsafdelingens Raadighed. Jeg skal nærmere give mig den Ære at underrette Deres Excellence om hvad Resultatet heraf bliver. Sagen er fatal; jeg har ondt af Os alle, og sandelig ikke mindst af Hans Majestæt; men Vi faae at holde sammen og fægte for Norges Vel til det Yderste.

Endnu troer jeg, og alle, med hvem jeg derom har talt baade i og udenfor Regjeringen, at det er en Ulykke hvis Sagen ikke strax afgjøres hvad enten dette nu bliver paa den ene eller paa den anden Maade, o. s. v.

1860. Jauuar 6te.

No. 2. Til Statsminister Sibbern.

I Onsdags Aftes havde jeg den Ære at modtage Deres Excellences Telegram af 4de, hvori jeg underrettes om det samme Dag afholdte Statsraad. Med dette gik det omtrent som jeg havde ventet, inclusive Hans Majestæts Beslutning selv at ville gjennemgaae Indstillingen om Reglementet for Søetropperne. Af tidligere Yttringer havde jeg nemlig Anledning til at antage, at Hans Majestæt betragter disse Tropper mere som Arméen end Marinen vedkommende, og at en anden Organisation end den foreslaaede muligens kunde haves for Øje. Jeg troer derfor at bürde henlede Statsraadsafdelingens Opmærksomhed paa Værnepligtslovens Bud om disse Troppers egentlige Bestemmelse. — Deres Excellence har erfaret at jeg, deels af egen Overbeviisning deels efter Samraad med andre, gjentagende har bekjendt mig til den Mening at Statholdersagen strax burde afgjøres uden Hensyn til hvilket Udfald den fik. De senere Begivenheder have imidlertid opvakt den Tanke hos mig at dette nu vilde være mindre rigtigt. Efter den Stilling, hvori Sagen er bragt, forekommer det mig nemlig som om Hans Majestæt ikke godt kan andet end oppebie Stændernes Beslutning; men hvorledes Sagen for Øvrigt bør behandles, og in specie hvad der vil skee om disse virkelig antage at Grundlovens § 14 ikke kan forandres uden med Sveriges Samtykke, kan jeg ikke gjøre mig nogen tydelig Forestilling om. Justitiæstatsministerens Foredrag synes at gaae ud fra at det Svenske Statsraad har en constitutionel Forpligtelse til at andrage for Sveriges Konge hvad Højstsamme som Norges Konge bør vedtage i denne Sag, og at Statsraadet forsaavidt ønsker i Forvejen at kjende Stændernes Opfatning. Kommer nu denne, hvad rimeligt er, til at gaa ud paa at Sverige har Ret til her at sige Ja eller Nej, og tiltræder Statsraadet dette, bliver Hans Majestæt følgelig nødt til enten at bifalde eller at forkaste saadan Paastand. At dette sidste vilde være det Rette, kan der jo ikke være mindste Tvivl om; men vil og kan Hans Majestæt saaledes handle lige imod hvad Svenske Stænder og Raad forfægte? Det vilde være et Beviis paa Kraft, som maatte opvække Højagtelse

og Beundring selv hos den, Sagen gik imod, uden at jeg dog vover at have nogen bestemt Mening om hvorvidt politisk Klogskab tillader saadant. Mindre farlig er vel Sagen om Stænder og Statsraad, ved Siden af Paastanden om Sveriges Berettigelse, erklære at de ikke finde at Sveriges Interesser ere imod Sanction af Storthingets Beslutning; thi en saadan Sanction vilde vel da paafølge. Imidlertid blev dog det Vigtigste tilbage, nemlig Sveriges Paastand om Ret til at være med i denne Sag; og erkjendtes saadan Ret af Hans Majestæt, vare Vi jo ganske i Sveriges Vold. Her er tilvisse meget at gruble over og at ængstes for. Det er mig ikke muligt at forudsee hvilken Form Sagen vil blive givet, ligesaalidet som jeg er eenig med mig selv om hvilken Fremgangsmaade man i saahenseende bør følge for at bringe Sagen baade formaliter og realiter til saadant Endskab, som Vi kunne være tjente med. — Collegerne her ere gaaede ind paa mit Forslag om at Vi bør lade udarbejde en fuldstændig Gjendrivelse af Sveriges Paastand; dette er ogsaa allerede under Arbejde og kan snart ventes færdigt. Vi bleve tillige eenige om at Vi i Sagens nærværende Stilling, hvor endnu ingen mod os fiendtlig Beslutning er taget, ikke havde nogen Opfordring til at optræde med Forsvar for Norges Rettigheder. Hvorvidt saadant senere bør skee og da i hvilken Form, maa blive afhængigt af hvorledes Sagen senere udvikler sig i Sverige. Imidlertid skulle Vi naar denne Gjendrivelse af os er gjennemgaaet og vedtaget, meddele Statsraadsafdelingen en Afskrift deraf til dens Afbenyttelse efter Omstændighederne. Om og hvorvidt vore Colleger i Stockholm ønske at Vi skulde, eller antage at Vi burde, enten nu eller senere, foretage os noget directe eller positivt Skridt i Sagen, vil det være os kjært at faae vide; thi er det nogensinde Vigtigt at vi samtlige handle som èn sluttet Phalanx og at Intet forsømmes, da er det sandelig her. — I dette Øieblik modtog jeg Deres Excellences meget Ærede af 2den dennes tilligemed Protocollen af 31te Decb. Jeg skal imorgen gjøre Collegerne bekjendte med Brevets Indhold og hastigst muligt underette Deres Excellence om hvad Vi i den Anledning kunne have at bemærke. etc. etc.

1860. Januar 16de.

No. 5. Til Statsminister Sibbern.

Igaar havde jeg den Ære at modtage Deres Excellences Telegram angaaende Motionens Skjæbne i Borgerstanden, og i Dag bragte Posten mig Deres Excellences venskabelige Skrivelse af 12te dennes, hvorfor takkes ærbødigst, ligesom jeg ved samme Lejlighed har modtaget Dannebrogskorset til Fuldmægtig Bugge.

Det er al Ære værdt at der blandt Borgerne dog fandtes flere, som baade talede og stemmede for os; men jeg havde alligevel ventet et bedre Resultat. Imidlertid er det kanske at foretrække at ingen Hindring lægges i Vejen for Sagens modne Prøvelse, naar denne blot kan ventes at ville blive upartisk og fordomsfrie, hvilket tør hænde er tvivlsomt nok. Der er nu skrevet saa meget og talt saa stærkt i den Sag, at Materien er fuldkommen udtømt. Man burde jo være sikker paa et lykkeligt Udfald; men kan man det? Jeg frygter nej, skjøndt det er mig ufatteligt at Svenskerne ikke indsee hvilket farligt Spil de spille; det gjælder jo baade Unionens Fremtid og deres eget gode Navn og Rygte; thi dette giver jeg ikke en Pibe Tobak for hvis de fornægte Os vor Ret, der er saa soleklar at kun total Umodenhed eller noget endnu værre kan tilsidesætte den. —

1860. Januar 27de.

No. 11. Til Statsminister Sibbern.

— — — Man nærer her et godt Haab om Udfaldet paa Statholdersagen, medens jeg dog for mit Vedkommende altid har tvivlet derom, trods hvad Deres Excellence har trøstet mig med. Deres Excellences Yttringer i den sidste Skrivelse synes at vise at min Frygt ikke er ganske ubegrundet. I Realiteten finder jeg fremdeles at det kunde være temmelig ligegyldigt enten Grundlovsforandringen nu gik igjennem eller ikke; men da Nægtelse af Sanction vilde blive betragtet som Beviis paa at Sveriges Ret til at blande sig i Sagen var anerkjendt, har denne nu, efter engang at være bragt paa Bane, en særegen Betydning, som gjør at nødvendigviis maa ønske den gjennemført. At vore Col-

leger i Stockholm ere paa deres Post og ville vise sig at være denne voxen, derom have Vi altid følt os fuldt overtydede. — — —

1860. Februar 6te.

No. 14. Til Statsminister Sibbern.

— — — Det drager ud med Utskottets Indstilling i den Dahlmanske Sag; men dette faaer ikke hjælpe naar Enden blot bliver god. I saahenseende giver Deres Excellence mig fremdeles godt Haab, og det skulde isandhed glæde mig om mine Ahnelser sloge fejl. — — —

1860. Februar 17de.

No. 17. Til Statsminister Sibbern.

— — — Utaalmodigheden i Anledning af Statholdersagen er her stor, væsentligst i Betragtning af Gemytternes ængstelige Forventning om hvad det endelige Udfald vil blive. Deres Excellence giver mig fremdeles godt Haab. Hvad Statsraad Lange derom har skrevet til Statsraad Møinichen, og hvormed han forgangne Dag gjorde os bekjendt, tiltræder Ingen af os, saa det faaer at staae for hans egen Regning. Vi ønske vist nok at Sagen aldrig var bragt paa Bane; men efterat dette nu engang er skeet, skjønner jeg ikke hvorledes der kan være mindste Tvivl om at det er vor bestemte Pligt at holde de Svenske ganske uden for noget, der saa umiskjendelig er en udelukkende Norsk Sag. At vi her ere saa lykkelige at have Hans Majestæt paa vor Side og at Højstsamme holder fast ved denne sin Opfatning, er ligesaa glædeligt at høre som det rimeligviis vil have gode Følger. Himlen vaage over — og beskytte Ham! —

1860. Februar 27de.

No. 21. Til Statsminister Sibbern.

I Løverdags havde jeg den Ære at modtage Deres Excellences 2de Telegrammer af samme Dato. Naar den første af disse indeholder at Utskottets Indstilling gaaer ud paa Udsættelse indtil Revisionen, altsaa paa at selve Unionsakten bør revideres inden Spørgsmaalet om Statholderpostens

Inddragelse bliver afgjort, kan dette formeentligen forstaaes paa 2 Maader. Enten betyder det at vor Grundlovs Bestemmelse i denne Materie maa betragtes som unionel, følgelig behandles i Forbindelse med de øvrige Unionsvilkaaer; eller Meningen er at den, skjøndt ikke i sig selv af unionel Beskaffenhed, dog ikke særskilt bør bringes under Afgjørelse førend en ny Unionsakt er oprettet, rimeligviis for at man da kunde benytte Grundlovens § 12 og 14 paa samme Maade som den forrige Unions Committée desværre benyttede den, nemlig som et Compensations- og Tuskningsmiddel. Naar Utskottet frafalder Paastanden om Sagens Afgjørelse i combineret Statsraad, ledes man til at antage at det sidste af de 2 ovenanførte Alternativer er det rette; men jeg skjønner ikke bedre end at vi derved ere ligesaa ilde farne som om det første Alternativ forudsattes; thi ikke at tale om at Sagen paa den Maade vilde blive udhalet, man kan fristes til at spaae i det Uendelige, ligger deri dog umiskjendeligen en Paastand om at Statholderspørgsmaalet ikke er af udelukkende Norsk Beskaffenhed.

Sagen selv er saaledes, efter min Opfatning, ikke paa bedre Glid nu end før, og jeg seer fremdeles Vanskeligheden for Kongen i her at kunne give os Ret. Efter Harbitz's Udtalelser til mig maa jeg slutte at man paa Storthinget har opkastet sig det Spørgsmaal om der fra Storthingets Side var noget at gjøre ved Sagen. Jeg svarede ham at jeg skulde finde det meget beklageligt om Storthinget nu paa nogensomhelst Maade vilde sætte sig i Bevægelse; naar Sagen var afgjort kunde det derimod vel være muligt at noget saadant burde skee; men man gjorde bedst i med stille Taalmodighed at afvente hvilken Skjæbne Sagen vilde faae i dens nuværende Skikkelse, og heri blev han eenig med mig. Om Udfaldet gaaer os imod ønskede jeg meget Deres Excellence og de øvrige Colleger i Stockholm vilde give mig et godt Raad med Hensyn til den fornyede Henvendelse til mig, som jeg veed Storthingspræsidenten da vil underhaanden fremkomme med. Det værste ved hele Sagen er nogetnær det, at Man her begynder at gaae tilbage til den Opfatning af de Svenskes Characteer, som indtil 1814 var den almindelige men som efter Foreningen ganske havde forandret sig. Der vil gaae mange Aar [illegible] inden man igjen kommer paa det Standpunkt, hvor man befandt sig

førend denne ulykkelige Sag opstod, og det er meget sørgeligt. — Sneefoget er igjen begyndt, og som Følge deraf modtog jeg Deres Excellences meget Ærede af 23de dennes først i dette Øjeblik. Næst at takke derfor har jeg denne Gang kun at bemærke at jeg skal gjøre Statsraad Bloch bekjendt med hvad Deres Excellence anfører om Udskrivnings Reglementet, etc.

Vi have aldrig havt et loyalere, sindigere og fornuftigere Storthing end det nærværende. Ogsaa det vil tage en bedrøvelig Ende, hvis Vi ikke nyde vor lovlige Ret. —

1860. Marts 5te.

No. 24. Til Statsminister Sibbern.

Hvad den »Norske fråga« angaar, da er jeg bleven meer og meer bestyrket i den Mening, at Sanction nu bør nægtes paa Storthingsbeslutningen om Statholderposten, selv om det endelige Udfald paa Rigsdagen skulde gjøre en saadan Sanction mulig. Man kan nemlig, efter min Anskuelse, ikke afgjøre denne Quæstion isoleret uden derunder at tage vedbørligt Hensyn til Unionsforholdene i deres Heelhed. Det er klart at Hovedøjemedet fra Svensk Side er at erholde væsentlige Forandringer i selve Unionsvilkaarene, og det kan vel ansees som givet baade at Stænderne ville sætte sig i Bevægelse for at opnaa dette, og at Kongen bør befale nedsat en combineret Commission i denne Anledning. Men det er let at forudsee at saadan Foranstaltning ikke vil lede til det af Svenskerne tilsigtede Maal; thi om det end erkjendes at adskilligt i Unionsvilkaarene trænger til Forandring, maa jeg dog betragte det som en afgjort Sag at Sverige vil forlange meget mere end Norge nogensinde kan gaae ind paa saalænge Talen er om Quæstionens Løsning paa fredelig Vej. Tænker man sig nu det Resultat at Sveriges Hovedfordringer strande paa Norges Vægring for at antage dem, synes det mig klart at Misstemningen, for ikke at sige Forbittrelsen, vil blive mange Gange større om Statholdersagen imidlertid er afgjort i vor Faveur; er Sanction derpaa derimod nægtet, mener jeg vor Modstand mod Sveriges Fordringer langt fra ikke vil lægges os saa meget tillast eller give selve Unionen saa farlige Ulivssaar. Jeg troer at Sagen fra dette Synspunkt maa nøje overveies inden

kgl. Sanction meddeles om der end ellers kunde blive Tale om en saadan. — — —

1860. Marts 9de.

No. 25. Til Statsminister Sibbern.

— — — Naar man i Bedømmelsen af Dahlmans Motion intet Hensyn tager til den Anckarsværdske, maa jeg give Deres Excellence Ret i at Vi have vundet adskilligt ved det endelige Udfald i Utskottet; men, som bemærket i min ærbødige Skrivelse af 5te dennes, troer jeg ikke man kan eller · bør afgjøre den første uden at sætte den, hvad Følgerne betræffer, i Forbindelse med den sidste. Det er selve Unionen man her maa have for Øje, og det er da fremdeles min Overbeviisning at Nægtelse af Sanction paa Statholderbeslutningen er fra et politisk Synspunkt det klogeste Partie, der kan tages. Dette er min individuelle Mening, som jeg ikke kan fravige skjøndt det er mig bekjendt, at jeg har de fleste her imod mig. Den vinder forøget Styrke ved hvad Deres Excellence yttrer om det Svenske Statsraads Stilling, in specie Excellencen De Geers, en Mand, der forresten paa en for mig ubegribelig Maade, selv er Skyld i at han har indviklet sig i en Labyrinth, i hvilken Justitiæstatsministeren mindst af alle burde være falden. Dog, vi ville nu lade denne Fugl flyve, saa meget heller som Sagen vel snart bliver endeligen afgjort. Statholderspørgsmaalet er i grunden for ubetydeligt til at Vi for at vinde den Sejer bør udsættes for kommende Nederlag af ganske anden Vægt. — — —

1860. Marts 12te.

No. 26. Til Statsminister Sibbern.

— — — Naar jeg har yttret den Formening, at det nu forekom mig klogest af Hans Majestæt ikke at sanctionere Storthingsbeslutningen i Statholdersagen, er jeg ledet dertil ved Overbeviisningen om at saadant, skjøndt i sig selv et stort Onde, maatte betragtes som det mindste i Sammenligning med hvad der maatte formodes at ville flyde af det modsatte Skridt sat i Forbindelse med Bestræbelserne fra Svensk Side for at erholde Unionen omgjort efter andre

Regler end de nu gjældende. Jeg erkjender at det er vanskeligt, ja umuligt, paa saa lang en Afstand at kunne danne sig noget tydeligt Begreb om den sande og almindelige Stemning i Sverige hvad dette Punkt angaar; men en Mening derom har jeg dog bestræbet mig for at komme til, og denne har jeg troet ligefrem at burde meddele Collegerne i Stockholm, vel vidende at de bedre end jeg ere istand til at opfatte Forholdenes virkelige Beskaffenhed og ikke ville undlade at handle saaledes som denne deres tilforladeligere Kundskab maatte fordre. Af Collegerne her har Statsraad Lange stedse betragtet Sagen fra samme Side som jeg, medens de øvrige antage deels at Hans Majestæt er gaaen for langt til nu at træde tilbage uden at compromittere sig selv, deels at Sanctionens Nægtelse her i Landet skulde kunne have uberegnelige Følger, væsentligst i Betragtning af Grunden for saadan Nægtelse, og deels endelig at Statholderspørgsmaalet fra Svensk Side blot benyttes som en Prætext for under saadan Ægide at kunne komme frem med hvad man egentlig har paa Hjærtet; de Ulykker der kunne true Unionen, antages derfor at ville beroe paa Udfaldet af Unionsaktens Revision, men ingenlunde paa Afgjørelsen af det omhandlede Sanctionsspørgsmaal.

Statsraad Riddervold har særskilt bemærket, at Vi herinde ikke kunne have nogen selvstændig Mening om hvad der bør skee, at en saadan blot kan findes hos Statsraadsafdelingens Medlemmer og at man ganske bør overlade til dem at handle efter Omstændighedernes Krav i det man maa erkjende at Norges Interesser ikke kunne være i bedre Hænder. Med flere udenfor Statsraadet har jeg ogsaa talt om denne delicate Sag, og i det Hele taget har jeg fundet den almindelige Mening at gaae derhen at Nægtelse af Sanction vilde blive et Tordenslag for Norge. Mere kan jeg ikke sige herom. — — —

1860. Marts 15de, 16de.

No. 32. Til Statsminister Sibbern.

15de Marts.

— — — Jeg har i den seneste Tid bragt i Erfaring at Collegerne her, flere Storthingsmænd og andre, med hvem jeg har talt om Statholdersagen, nu i det Hele taget see denne

i samme Lys som Deres Excellence veed at jeg gjør. Efter min Opfatning er det lidt efter lidt blevet en temmelig almindelig Mening her, at Kongen baade for sin egen og for Unionens Skyld bør nægte sin Sanction dersom det er at befrygte at denne vilde bringe Hans Majestæt paa en spændt Fod med Stænderne, forøge Gjæringen i Sverige og foranledige en Brydning af det Svenske Statsraad. Saadanne Ulykker troer man bør undgaaes da man finder dem ulige større end den, der antages at ville blive Følgen af at Sanction nægtes. Kongen maa holde sig overbeviist om at denne Nægtelse ikke kommer til at gjøre nogetsomhelst Skaar i Nordmændenes Hengivenhed for ham, og det almindelige Ønske er at man saa meget som muligt vil lette Høistsamme Adgangen til her at kunne træde tilbage for derved at undgaae betænkeligere Onder. Om man havde kunnet ahne at den omhandlede Storthingsbeslutning vilde blevet opfattet i Sverige saaledes som man nu desværre har erfaret er Tilfældet var den sikkerligen ikke bleven taget og ialfald ikke af Regjeringen indstillet til Sanction. Men hvem kunde vel have drømt om noget saa umuligt og grundløst? Man stoler paa at Statsraadsafdelingen, der bedre end Vi her kan opfatte de sande Forhold, vil vide at tage det rette Partie og ikke undlade ligefrem at fraraade et Skridt, som den maatte finde kunde medføre saa betænkelige Følger som de ovennævnte. Norge vil have mere Ære end Skam af her taalmodigen at lide aabenbar Uret, og saadant vil forhaabentlig bære gode Frugter for Fremtiden. — — —

16de Marts.

— — — Hvad jeg her har yttret som den almindelige Mening i Statholdersagen maa ikke misforstaaes; det er kun naar Sanctionen kan antages at ville lede til større Ulykker at man troer den bør nægtes; flere mene at den under enhver Omstændighed bør meddeles. — — —

1860. Marts 19de.

No. 33. Til Statsminister Sibbern.

— — — Jeg har havt den Ære at modtage Telegrammerne af 17de og 18de dennes saavelsom Deres Excellences Skrivelse af 15de, hvorfor herved paa det forbindtligste

takkes. Udfaldet paa Rigsdagen var mig kun forsaavidt uventet som jeg havde troet at idet mindste Bondestanden vilde forblevet os troe. Nu kan der efter min Anskuelse, ingen Tvivl være om at Sanction bør nægtes. Som før bemærket maa jeg ogsaa antage at dette er den almindelige Mening her, skjøndt jeg vist nok veed at Enkelte holde paa at der intet godt vil komme ud af at vi give efter, og gjøre opmærksom paa at Svenskerne nu have gjort det ganske umuligt for sig at opnaae den egentlige Hensigt, nemlig at faae Rigsakten revideret og forandret i Faveur af dem, da ingen Nordmand vil findes villig til at indtræde i nogen Unions Comittée eller til der at indgaae paa nogensomhelst Concession saalænge vor klare Ret i Statholdersagen bestrides os. Fra hvilken Side man end betragter Sagen og hvad der end i samme maatte blive endeligen besluttet, synes det for mine Øjne som vi nødvendigviis gaae en farefuld Fremtid imøde, hvis Følger kunne blive uberegnelige. — — —

— — — For en Sikkerheds Skyld tillægger jeg, at min og andres Mening, om at Sanction bør nægtes, fremdeles er støttet til Forudsætningen om at Meddelelse af Sanction vilde lede til de forhen nævnte Følger, hvorom vi her ingen bestemt Mening kunne have. I stor hast. — —

1860. Marts 22de, 23de.

No. 34. Til Statsminister Sibbern.

22de Marts.

— — — Paa et Bal hos mig i Gaar Aftes havde jeg Anledning til at tale om Sagen med Mange baade i og udenfor Storthinget. Alle vare de meget nedstemte, men Meningerne om, hvad der nu kunde ansees for at være den bedste Afgjørelse, vare meget deelte, i det omtrent ligesaa mange holdt for at Sanction absolut burde meddeles som de, der alvorligen fraraadede saadant. Jeg veed at der mellem Storthingsmænd nyelig har været Tale om at Thinget paa en eller anden Maade burde i Sagens Anledning henvende sig til Hans Majestæt; men jeg troer man har frafaldt denne Idée, og dette har jeg til Enkelte erklæret at stemme med min Opfatning, i det jeg, ialfald for Øjeblikket, vilde ansee det ligesaa uformeligt og unødvendigt som i sig skadeligt om nogen anden vilde gribe ind i Statsraadsafdelingens

Kald; den alene kjender Forholdene og det er dens Ret og Pligt, uforstyrret af enhver uvedkommende Indblanding, at behandle og bringe til Endskab en i dens Hænder nedlagt Sag, i hvilken andre Vedkommende allerede have udtalt sig. Det lader sig i Øvrigt ingenlunde nægte at der er store Betænkeligheder ved hvilketsomhelst af de 2 Alternativer man følger, og det er ikke let, mindst for de Udenforstaaende, at bedømme hvilket af disse der maa antages at medføre størst Ulykke. Efter Telegrammet af 20de skulde Ikkesanction vel være mest anbefalelsesværdigt; men efter det af 21de synes den valgte Temporisering at være det klogeste. Tilgiv mig om jeg kjeder Deres Excellence ved min vidtløftige Snak; det letter mit Sind at kunne give mine ringe Tanker om denne saa højst vigtige Sag lidt Luft engang imellem, om jeg end veed at Statsraadsafdelingen ikke tiltrænger et saa ringe Hjælpemiddel til at udfinde det Rette. Bliver det endelige Resultat Ikkesanction, maa jeg fremdeles anbefale at denne bliver udtrykkelig, ikke stiltiende. Om Hans Majestæt da i det første Tilfælde kunde være at formaae til at udtale sig om Stændernes uberettigede Indblanding i denne Norske Sag, vilde saadant naturligviis forsøde den i sig selv bittre Pille.

Storthinget kan neppe blive færdigt førend henimod Slutningen af Mai; der vil følgelig blive Tid nok til efter Kroningen at erhverve kgl. Resolution og at meddele Storthinget samme.

Jeg vil blive Deres Excellence meget forbunden om De paa en god Maade kan forhindre at jeg indkaldes til Kroningen. Foruden at en saadan Rejse for Øjeblikket betydeligen skulde genere mig, finder jeg det ogsaa højst unødigt at det Norske Statsraad ved denne Lejlighed repræsenteres af andre eller flere end af Statsraadsafdelingen. Jeg har tillige fuld Føje til at troe man her vilde finde det noget besynderligt om Hans Majestæt uden mindste Nødvendighed bortkaldte Regjeringens første Medlem i Storthingstiden; dette maa dog ikke forstaaes som om jeg tillagde min Nærværelse her nogen sær Betydning. —

Det har baade overrasket mig og gjort mig ondt at det Svenske Statsraad in corpore agter at gaae af hvis Sanction meddeles, i hvorvel jeg ventede mig at nogle vilde gjøre det. — Saa vidt jeg veed er man i Sverige endnu ikke vel-

signet med parlamentarisk Regjering; Statsraads Afgang i nærværende Tilfælde maatte derfor efter min Opfatning betragtes som et Beviis paa at det fandt Stændernes Begjæring velbegrundet. Hos os har Statsraadet aldrig troet sig forpligtet eller vel endog berettiget til at bøje sig for en Storthingsbeslutning, som det fandt uhjemlet. I det Hele taget har det her ikke manglet paa Forundring over at Mænd, der staae Hans Majestæt nærmest, have modarbejdet hvad de maatte vide var Højstsammes Villie, og der har endog i den Anledning været yttret Tvivl om denne Villie ogsaa virkelig var saadan som man her forudsatte. Jeg har paa det bestemteste protesteret mod enhver Alludering til dobbelt Spil. — — —

23de Marts.

— — — Først i Morges bragte Posten mig Deres Excellences Ærede af 19de, for hvilket jeg herved aflægger min forbindtligste Tak. Jeg finder ikke, ialfald for Øjeblikket, at det giver mig Anledning til yderligere Bemærkninger. Man maa beklage Kongen, der sættes paa en saa haard Prøve, og der er Ingen, som misunder Statsraadsafdelingen dens nuværende højst vanskelige Stilling; men Tilliden til den er almindelig. Maatte Herrerne fremdeles beholde Mod og Kraft til at føre Striden til et lykkeligt Endskab. Hvad der her kan kaldes saaledes tør jeg ikke bestemt erklære mig om, da det maa erkjendes at »pro et contra i den Sag sig lader meget sige«. Statsraadsafdelingen kan bedre end nogen her bedømme Stillinger og Forhold. Stemningen her er mørk, blandet med ikke saa liden en Tilsætning af Forbittrelse. — — —

1860. Marts 25de.

No. 35. Til Statsminister Sibbern.

— — — Modtagelsen af Deres Excellences 2 Telegrammer i Gaar og i Forgaars erkjendes herved. Forsaavidt ubetinget Taushed er bleven mig paalagt i Deres Excellences Skrivelse af 19de er dette strængt iagttaget, hvorimod jeg ansaae mig forpligtet og berettiget til at gjøre Collegerne bekjendte med Telegrammet af 20de, idet jeg dog foreholdt dem Vigtigheden af at bevare dets Contentum som den dy-

beste Hemmelighed. Af Gaarsdagens Telegram seer jeg at Deres Excellence nu har opgivet det tidligere nærede Haab og at Hans Majestæt følgelig ikke længer er saa fast i Sin Beslutning som Deres Excellences Skrivelser stedse have udtalt. Jeg undrer mig ikke derover og jeg troer at Mange her, om ikke de fleste, langt foretrækker Ikkesanction fremfor Sanction med den Følge at hele det Svenske Statsraad afgik.

Flyvebladet No. 5 indeholder vistnok stærke Grunde for det Modsatte; men mig forekommer det dog fremdeles som om Meddelelse af Sanction vilde blive den største Ulykke. Jeg tør saa meget mere forsikkre at dette er Manges Mening her, som flere anseete Mænd baade i og udenfor Storthinget ligefrem have yttret dette for mig, ja endog søgt at formaae mig til ved en directe Henvendelse til Hans Majestæt selv at forestille Højstsamme det Farlige i under nærværende Omstændigheder at sanctionere Storthingsbeslutningen. Jeg fordulgte ikke for disse Mænd hvilket Resultat jeg for mit eget Vedkommende var tilbøjelig til at ansee for det rette, men erklærede ved Siden deraf, at jeg forbeholdt mig Eneraadighed saavel til at melde ind til Stockholm, hvad jeg fandt nødvendigt, som til at vælge den Canal, der syntes mig meest passende, enten gjennem Deres Excellence eller umiddelbar til Kongen selv, uden at jeg troede at burde gjøre nogen Udenforstaaende Regnskab herfor. Til Collegerne i Stockholm vil jeg derimod ligefrem sige, at jeg ikke er gaaen, ligesaalidet som jeg agter at gaae saadan directe Vej. En Statholder eller Statsminister, som Hans Majestæt har valgt til Regjeringens Præses, staaer forsaavidt i et andet Forhold til Kongen end den, der ved en tilfældig Anciennitet er naaet op til dette Præsidium, og selv i hiint Tilfælde lader meget sig indvende imod det Slags Henvendelser til Hans Majestæt i Regjeringssager, som de øvrige Statsraadsmedlemmer holdes ubekjendte med. Jeg har selv oplevet Beviser paa at Kongen paa saadan hemmelig Vej er bleven advaret mod enkelte Regjeringsindstillinger, og jeg finder denne modus procedendi højst forkastelig. En anden Sag er det om Kongen udtrykkelig opfordrer Præses i en eller anden Anledning til directe for Hans Majestæt at yttre sin individuelle Anskuelse, hvilket da naturligvis maa skee; men ellers finder jeg det ligesaa unødvendigt som upassende om

Regjeringens Præses vilde gaae den Norske Statsminister forbi. Fædrenelandets Vel rammes dog sikkert bedst, naar Kongens Raad i sin Heelhed, uanseet de 2 Fractioner, hvori det er deelt, handler i Foreening uden at gaae nogen Bagvej. Enhver forresten forbeholdt Ret til mundtligen eller skriftligen at bestræbe sig for at gjøre sin fra Collegernes Anskuelse afvigende Mening gjældende paa højeste Sted, naar saadant blot skeer aabent og ærligt. Jeg agter saaledes fremdeles at følge den af mig hidtil betraadte Vej, og skulde nogen uformodet Omstændighed paalægge mig det som Pligt at henvende mig directe til Hans Majestæt, hvilket dog forekommer mig højst usandsynligt, da vil jeg ikke undlade at meddele Deres Excellence fuldstændig Underretning om, hvad jeg for Hans Majestæt har yttret, forudsat at det af Højstsamme ikke udtrykkeligen er mig paalagt at holde saadant hemmeligt. Hvad jeg hidtil har meddelt Deres Excellence og herefter kommer til at meddele er jeg vis paa at Deres Excellence lader Hans Majestæt blive bekjendt med forsaavidt det til saadant giver Anledning. Havde jeg ikke denne ubegrændsede Tillid til Deres Excellence og de 2 øvrige Hr. Colleger i Stockholm, skulde jeg finde min nærværende Stilling meget trykkende. Den Opfordring, jeg har havt til at udbrede mig saa vidtløftigt om denne Materie, er af saadan Natur at jeg maa reservere mig Adgang til nærmere at oplyse den naar saadant kan skee mundtligen.

1860. Marts 29de, 30te.

No. 36. Til Statsminister Sibbern.

29de Marts.

— — — Da det tøer om Dagen men fryser om Natten, kan Posten ikke ventes førend i Morgen. Jeg begynder derfor mit Brev til Deres Excellence i Dag.

I Gaar havde jeg den Ære at modtage Deres Excellences Telegram, som tyder hen paa at Stændernes Skrivelse muligens kunde paa Ridderhuset blive givet en Motivering i modererende Retning. Om end saa skeer, vil dette vel blive uden Indflydelse paa Sagen, der jo er afgjort ved Stændernes allerede fattede Beslutning, og det nytter kun lidet om der end nu kom til at skimte igjennem en Anger over det engang tagne raske Skridt. At flere ville bagefter indsee

Fejlgrebet fra Svensk Side, har jeg nok tænkt mig, ja jeg mistager mig neppe naar jeg paastaaer at Sverige i det Hele vil fortryde det; thi det kan ligesaalidet for samme som for Norge lede til noget godt; den broderlige Forstaaelse mellem Folkene er givet et Dødsstød og Unionen tilføjet et Ulivssaar, der ikke forvindes i vor Tid, om nogensinde. Det er mig ufatteligt at de Svenske og in specie det Svenske Statsraad have kunnet være saa kortsynede at de have tabt af Sigte deres egentlige Maal, Unionens Revision, og ere slaaede ind paa den Vej, der fører fra, ikke til dette Maal; de ville nok lære at dette har været et stort Misgreb, men desværre for silde.

Jeg gaaer ud fra den Forudsætning at Hans Majestæt, inden Sin Afrejse til Norge i Høst, havde forvisset sig om at det Svenske Statsraad intet vilde have imod en Beslutning om Statholderskabets Ophævelse; uden saadant skulde Kongen vel neppe have yttret sig saa tillidsfuldt herom som han gjorde. Er denne min Forudsætning rigtig, burde bemeldte Statsraad have holdt sit Ord og ikke ladet Kongen i stikken; her er for os et Mørke, som kun Tiden kan opklare. Har det Svenske Statsraad virkelig ført Kongen bag Lyset eller sveget Ham da det begyndte at knibe, i stedet for at gjøre hvad det kunde for at afverge eller formindske Stormen, da kunde Kongen jo under ingen Omstændighed beholde saadanne Mænd, og en Forandring i det Svenske Statsraad synes mig derfor, alene af denne Grund, at maatte blive en Nødvendighed. Fra dette Synspunkt kunde det vel ikke blive noget afgjørende Motiv for Nægtelse af Sanction at Statsraadet truede med en Afgang, som jeg mener Kongen fra Sit Standpunkt ikke blot maatte ønske, men endog ligefrem befale. Imidlertid kan jeg, af Mangel paa Kjendskab til de virkelige Forhold, ingen klar Forestilling gjøre mig hverken herom eller om hvorledes det hænger sammen med den mærkelige Omstændighed, at vore fleste Modstandere paa Ridderhuset netop ere Mænd, der staar Kongen nær og ellers, maaskee endog hvor de ikke burde, netop votere saaledes som det antages at den højeste Villie ønskede det. Man kan egentlig ikke undres over at alt dette har sat Folk Fluer i Hovedet; men det er min fulde Overbeviisning at denne Mistanke er aldeles ubegrundet, hvorfor jeg ver den med alle de Vaaben, der staar til min Raa-

dighed, og skifter ikke Troe medmindre jeg, det Gud forbyde, skulde erholde et fuldt gyldigt Beviis for, at Vi ere blevne førte bag Lyset. — Jo mere jeg tænker over Sagen, desto mere bestyrkes jeg i den Overbeviisning at mit Raad i December Maaned om, at Kongen strax burde afgjøre den enten paa den ene eller paa den anden Maade, ikke var saa dumt endda, skjøndt jeg ærligen bekjender, at jeg saavel i denne som i andre Retninger har vaklet frem og tilbage uden at kunne finde noget fast Fodfæste, medens jeg med største Oprigtighed erklærer, at jeg nu, som dengang, trygt stoler paa, at Statsraadsafdelingen vil vide at tage Sagen fra den Kant, Omstændighederne fordre. — —

30te Marts.

I Morges havde jeg den Ære at modtage de 3 Protocoller af 24de tillige med Deres Excellences Venlige af 26de, hvorfor ærbødigst takkes. Jeg finder Maaden, paa hvilken Statholdersagen er forelagt Hans Majestæt, i alle Henseender bifaldsværdig, i det den baade opfylder hvad Norge havde Krav paa og indeholder alt hvad Hensynet til Sverige kunde fordre; men jeg gjentager, at Sagen næste Gang den foretages, formeentligen bør bringes til et Endskab, og det jo før jo heller. I Øvrigt giver Deres Excellences Skrivelse Nøglen til flere af de Dunkelheder, hvori Vi famle. Jeg bestyrkes derved i min Opfatning af det Svenske Statsraads Opførsel, og undrer mig meest over at de 3 Navne: De Geer, Manderstrøm og Hamilton lyse meest i dette mindre vakkre Skin. Have de øvrige Statsraadsmedlemmer ikke tidligere været adspurgte, have de jo fuld Adgang til at handle saaledes som nu skeet; men kan dette siges om hine Tre? Jeg tvivler stærkt derpaa. At De Geer maa bære det største Ansvar, har jeg flere Gange tidligere yttret for Deres Excellence; jeg kjender ikke Manden og er derfor ikke bedragen i nogen forudexisterende Opfatning; men jeg kan ikke sige det samme om de to andre. Selv Statsraadsafdelingen har for det personlige Vedkommende fuld Grund til at være skuffet i billige Forventninger. Nu, nok herom; Vi kunne dog ikke skriftligen udøse vore Hjærter for hinanden; dertil hører Mundtlighed. Kun vil jeg tillægge, at Populariteten her i Norge nok er paa god Vej til at gaae fløjten. Gemytterne ere meget nedstemte, og »söta bror« er

nu vel kjendt, som en Tidning nede i Smaalehnene udtrykker sig. Hidtil har Pressen opført sig klogt og værdigt i denne Sag; snart bryder det vel løs. — — —

1860. April 5te, 6te.

No. 39. Til Statsminister Sibbern.

5te April.

Deres Excellences 2 Telegrammer af 3dje og 4de dennes har jeg havt den Ære at modtage. — Første Akt af den bedrøvelige Farce, det tragiske Drama eller hvad man vil kalde det, er saaledes nu udspillet, men indeholder som sædvanligt blot en Ingresse til hvad der i de følgende Akter nærmere skal udvikle sig. Hiint Udfald kom naturligvis ikke uventet og kunde, efter forhaandenværende Omstændigheder, heller ikke blevet noget andet; men denne mærkelige Begivenhed vil, paa Grund af dens Aarsag og Oprindelse, lede til alvorligere og sørgeligere Ting end Vedkommende havde tænkt sig. Forbittrelsen mod Sverige vil her tage en uberegnelig Fart, hvis mindste Følge maa blive den, at Vi pludselig ere rykkede tilbage til det Standpunkt, hvorpaa vi befandt Os i 1814, ja maaskee endnu længer, og at Vi ikke paa 100 Aar, om nogensinde, ville være istand til at forsone os med en Nationalcharacteer, der synes i alt Væsentligt at være netop det Modsatte af en saadan, der efter vor Opfatning fortjener Tillid og Agtelse. Qvidqvid delirant reges plectuntur Achivi! (NB.: reges ɔ: Stænder).

Vi holder naturligviis den faldne Resolution hemmelig indtil Protocollen er modtaget, om Sagen end gjennem private Canaler bliver bekjendt, og agte ikke at publicere den i Rigstidenden førend den er blevet Storthinget meddeelt. Der er vel ingen Tvivl om at denne Publication bør være fuldstændig, altsaa tillige indeholde Statsraadsafdelingens Tilførsel saavel ved Sagens Udsættelse som ved dens endelige Afgjørelse; men Vi have dog fundet det rigtigt at Statsraadsafdelingen, saaledes som mit Telegram i Gaar udviser, gives Anledning til først at yttre sig derover, og Herrernes Samtykke vente Vi at modtage tilligemed selve Protocollen. Af Deres Excellences Telegram i Gaar erfarer jeg at Kongen har udtalt sig paa en de norske Anskuelser støttende Maade. Dette har saa meget mere glædet mig at høre som den Hen-

tydning til noget saadant, hvilken jeg yttrede i Skrivelsen af 22de Marts, senere forekom mig vanskeligen at kunne realiseres, hvorfor jeg ogsaa er meget spændt paa at erfare hvorledes denne næsten gordiske Knude er bleven løst. Sagens 2den Akt vil formeentligen blive en underdanigst Adresse fra Storthinget, indeholdende Protest saavel mod Sveriges Stænders Indblanding i vore indre Anliggender som mod enhver Revision af Rigsakten. I Forbindelse dermed har jeg hørt at den Stockholmske Deputation vel vil overvære Kroningen men derefter strax begive sig paa Hjemvejen uden at deltage i nogensomhelst anden Fest, Højtidelighed eller Selskabelighed, hvortil den kunde blive indbuden, og man kan ikke andet end billige en saadan Beslutning.

Som et yderligere Beviis paa Stemningen her maa jeg meddele, at flere sindige og anseete Mænd for mig have erklæret at baade de selv og de af deres Venner, med hvilke de havde talt om Sagen, intet Øjeblik vilde betænke sig paa at slutte sig endog til Rusland om dette første Skridt fra Sveriges Side efterfulgtes af andre ligesaa skammelige. Man kaster sin største Harme over Ridderhuset og Præstestanden, især over de Individer, der midt under Angrebet paa Norge, have nedværdiget sig til med Sødhed og Sledskhed at fremhykle inderlig Hengivenhed og Respect for Os og vore Institutioner. Borgerne og Bønderne seer man medynksomt ned paa og undres over den forstokkede Blindhed, der ikke har tilladt dem at see og føle hvilken jammerlig Rolle de have spillet i det de have gaaet Aristocratiets Ærender. Vi gaae en bedrøvelig og usikker Fremtid imøde, men Norge vil være fast og eenigt, stolende paa Gud og dets retfærdige Sag. Man beklager inderligen at Kongen er, lige i Begyndelsen af Sin Regjering, stillet paa en saa haard Prøve, og endnu har jeg ikke hørt andre Følelser for Ham blive yttrede end saadanne, der dicteres af oprigtig Hengivenhed. Jeg vil haabe man vedblivende indseer, at Han har været nødt til at handle som skeet er, og at man aldrig vil drage i Tvivl, at Han her oprigtigen har staaet paa vor Side. — Jeg gjorde Collegerne i Gaar bekjendte med det væsentligste Indhold af Deres Excellences sidste Skrivelse under 29de Marts, og jeg troer at burde udtrykkeligen erklære, at de samtlige baade fuldkommen billigede Statsraadsafdelingens Maade at behandle denne vigtige Sag paa, og taknemmeligen

erkjendte hvad der af den var foretaget for at bevare Fædrelandets dyrebareste Interesser. Vore Landsmænd ville sikkerligen dømme ligedan, og dette maa være en stor Trøst til Erstatning for det vanskelige og højst ubehagelige Hverv, den har havt at udføre. — — —

6te April.

— — — Af hvad jeg hidtil har tilladt mig at meddele Deres Excellence har kun lidet eller intet været egnet til at forelægges Hans Majestæt, da det jo i alt Væsentligt stemmer med Deres Excellences og Statsraadsafdelingens Anskuelser og følgelig bringes til Kongens Kundskab uden min Mellemkomst. Ikkun i det særegne Tilfælde, at Vi stode imod hinanden eller nærede Mistillid til hinanden, hvilket Himlen skee Tak hverken forholder sig saa eller vel kan indtræffe, eller at Hans Majestæt fordrede saadant af mig, vilde der kunne opstaae Spørgsmaal for mig om directe at henvende mig til Hans Majestæt. Indtil saadan Forandring maatte indtræffe haaber jeg derfor Deres Excellence intet har imod at alt forbliver paa den gamle Fod. Heraf følger ingenlunde at jeg har afskaaret mig Adgang til saadan directe Henvendelse; den staar mig jo altid aaben, men bør ikke af mig benyttes uden under de paapegede særegne Omstændigheder. Tillad mig derfor fremdeles at følge den Vej, jeg anseer baade for den ene rette og for den i alle Henseender mig behageligste! Deres Excellence skjønner nok at jeg har havt en Opfordring uden fra til at komme ind paa denne Materie, og Deres Excellence vil sikkerligen undskylde at enhver nærmere Explication herover bliver udsat indtil den kan foregaae mundtligen. — — —

1860. April 8de, 9de.

No. 40. Til Statsminister Sibbern.

8de April.

— — — Jeg modtog i dette Øjeblik Deres Excellences Telegram om det i Gaar afholdte Svenske Statsraad og den der faldne kgl. Resolution paa Stændernes Begjæring om Revision af Rigsakten. Man har vist nok her yttret at et saadant Resultat vilde for Os være højst ønskeligt; men

neppe nogen havde tænkt sig Muligheden af at Kongen kunde modsætte sig et saa eenstemmigen udtalt Ønske, der endog deeltes af vore varmeste Forsvarere. Glæden vil derfor blive saa meget større. Det maa ogsaa erkjendes at Norge derved har erholdt en eclatant Satisfaction. — — —

9de April.

— — — Det forekommer mig ikke at være uden Betydning og Interesse at Kongen afgjorde Statholderspørgsmaalet inden Stændernes Skrivelse blev Højstsamme officielt forelagt, om det end kunde synes at det modsatte vilde været mere conseqvent og i Harmonie saavel med Sagens første Udsættelse som med Aarsagen til Sanctionens Nægtelse. Iallefald maa Vi være tilfredse med den valgte Fremgangsmaade, ligesom jeg lægger Vægt paa at vor Sag blev afgjort inden den Svenske.

Sammenholder man disse to kgl. Resolutioner, maa Sejren unægtelig siges at være paa vor Side og de Svenske, ovenpaa deres drabelige Fægtning, erkjendes at have lidt et complet Nederlag. Vel vilde vi have vundet mere om Sanctionen var givet; men dette var jo efter Omstændighederne en Umulighed; er man først eenig derom, kan der ikke være nogen Tvivl om at Sagen har faaet det for os ønskeligste Udfald. Kongens Popularitet i Norge er derved ikke blot conserveret men endog yderligere befæstet. Storthing og Folk ville ikke undlade at paaskjønne saavel Hans Majestæts Viisdom og Retfærdighed som Statsraadsafdelingens kloge og fædrelandsindede Optræden. — — —

1860. April 12te, 13de.

No. 41. Til Statsminister Sibbern.

12te April.

— — — Deres Excellences 2 Telegrammer af 11te og 12te dennes ere mig tilhændekomne. Underretning om, at den Svenske Statsraadsprotocol med Kongens Dictamen ikke agtes offentliggjort eller meddeelt Stænderne men kun Constitutionsutskottet i sin Tid, har jeg strax underhaanden bragt til Storthingspræsidenten Amtmand Aalls Kundskab. — Storthinget erholdt i gaar Communication om alt i Statholder-

sagen protocolleret, forhandlet og besluttet, ligesom Rigstidenden ved et Extrablad i Gaar Formiddag bragte det til Publicums Kundskab. Paa Storthinget blev Sagen udlagt og kommer under Behandling paa Tirsdag. Imod Forventning hører jeg, at der nok vil gjøre sig forskjellige Meninger gjældende, om hvorvidt Norge kan eller bør finde sig tilfredsstillet ved Maaden paa hvilken Sagen er afgjort. Vel saa jeg af Christianiaposten for i Gaar at dennes Redaction, formeentligen Nicolai Mejdell, antager at Statsraadsafdelingen, formodentlig ogsaa Regjeringen, langt fra har gjort sin Pligt; men dette frapperede mig ikke, da man ikke godt kan tænke sig en mere drengeagtig og umoden Redaction end bemeldte Posts, og jeg var saa meget mindre forberedt paa at lignende Skolegutanskuelser kunde blive deelte af Voxne Mænd, som alle uden Undtagelse, med hvem jeg har talt derom, ganske betragte Sagen saaledes som Deres Excellence veed jeg gjør. Man har imidlertid forsikkret mig, at der virkelig gives Storthingsmænd, som ere eenige med Christianiaposten i dette Stykke. Jeg har ondt for at troe paa saa stor Galskab, og jeg skulde dybt beklage om mine Tvivlsmaal skulde gjøres tilskamme; dog kan jeg ikke forestille mig andet end at det i alfald maa være en ringe Minoritet, der kan give sig saaledes blot; men det er jo allerede slemt nok at deslige Idéer kunne fremkomme paa Storthinget, og Følgerne deraf kunne blive uberegnelige. Vi faae nu see hvor langt man her kan gaae i total Mangel paa sund Sands og politisk Opfatning. —

Jeg har forgjæves grublet over, hvad den egentlige Aarsag er til, at Kongens Dictamen i den Svenske Sag skal holdes hemmelig. Indeholder dette noget, man helst ønskede at skjule? og er det Norge eller Sverige man her frygter for at være gaaet for nær? Det er mig umuligt at finde ud af denne Labyrinth, og jeg er meget spændt paa om Deres Excellence ikke snart bliver istand til at meddele mig, om det end blot var en lille Stump Traad til nogen Vejledning.

— Den forønskede Ledetraad til at forstaae Telegrammet af 11te April modtog jeg da tidligere end formodet, idet Deres Excellences Telegram af Dags Dato kom mig tilhænde i Eftermiddag. Hvad det oplyser finder jeg ikke meget glædeligt. For det første synes mig Revisionsspørgsmaalet burde været behandlet i combineret Statsraad; thi hvad enten

Resultatet blev Revision eller Ikkerevision, var dette noget, der i lige Grad vedkom begge Riger, og efter min Opfatning burde Kongen ikke afgjøre dette Spørgsmaal førend begge Rigers Statsraad havde faaet Anledning til at yttre sig derover. Stændernes Skrivelse maatte naturligviis fremlægges i Svenskt Statsraad, men ingensomhelst Beslutning i Sagen burde være fattet førend Statsraadsafdelingen var tilkaldt. Dernæst maa jeg højligen forundre mig, ja forarges over at man lader Kongen i Svenskt Statsraad fortælle dette, at Han har afgjort den Norske Sag efter Stændernes Udtalelse og det Svenske Statsraads Mening, istedet for simpelt hen at meddele at Sanction var nægtet i Norskt Statsraad, hvilket desuden vel rigtigst var skeet ved en skriftlig Communication af den Norske Beslutning. Under alle Omstændigheder maa det alvorligen misbilliges at Man har ladet Kongen meddele det Svenske Statsraad andre Præmisser end den Norske Protocol indeholder. Det er vel saa at Ingen kan være i Uvished om hvad det er, der har foranlediget Nægtelsen af Sanction i Statholdersagen; men der er en himmelviid Forskjel paa at gjætte sig til Grundene for Kongens Beslutning, i hvilket man jo dog kan tage fejl, og paa tydeligen at læse dem udtalte. Hvilken Holdning er der nu i det Hele? Efter den Norske Protocol er man berettiget til at sige at Kongen har opfattet Statholderspørgsmaalet som et reent norskt Spørgsmaal, og dog erklærer Han i Svenskt Statsraad ganske ugeneret at Han har afgjort dette i Henhold til Stændernes Udtalelse og det Svenske Statsraads Mening! Jeg beklager inderlig at Kongen er bleven forledet hertil, og det er let at forudsee til hvilke voldsomme Storme dette maa føre. Naar man nu endelig vilde skaffe Sverige denne Triumph, burde man da ikke været ærlig og upartisk nok til ogsaa at lade Kongen motivere sin Beslutning om Revisionens Udsættelse og derunder erklære, at der efter det Norske Statsraads Mening ikke for Tiden burde blive Spørgsmaal om nogensomhelst Revision? Min Glæde over Udfaldet er nu forspildt og min Bekymring stor.

13de April.

Efter en søvnløs Nat modtog jeg i Morges Deres Excellences venskabelige Skrivelse af 9de dennes tilligemed den combinerede Protocol af 13de Marts og Excellencen Mander-

strøms Circulairnote af 6te April, hvilken jeg opfatter ligesom Deres Excellence. — Naar jeg sammenholder Deres Excellences Yttringer i Skrivelsen af 9de dennes med Telegrammet af den 12te, kan jeg ikke faae andet ud end at vore Svenske Colleger ere gaaede paa Rævekløer. Dette er ikke meget lysteligt at see til, og dog finder jeg dette Forsøg paa at forlede Kongen til noget, man rimeligviis maatte vide, Han aldrig var gaaet ind paa, naar Han havde faaet Lov til ogsaa at lytte til Sine Norske Raadgivere, langt mere fordømmeligt og farligt. Man kan nu ikke længer skjule for sig selv, at man er omgivet af Rænker og Snarer, mod hvilke man ikke kan være mistroisk og forsigtig nok. Hvad skal Enden blive paa alt dette? Jeg seer ikke andet end Ulykker for mig; i alfald er vor Stilling i den Grad utaalelig at man maatte ønske sig langt bort. Ja, det maa vel ansees som vist at Storthinget gaaer ind med en Adresse til Kongen, og dennes Indhold kan ikke blive videre sødt; men hvorledes vilde den vel blive om Storthinget kjendte Kongens Dictamen i det Svenske Statsraad?

Jeg seer at Hans Majestæt har lovet i Sit Svar paa Adressen at udtale hvad i den Svenske Protocol ikke er indtaget; men kan Han det og vil Han det, naar Han, som rimeligt er, bliver bearbejdet i modsat Retning? Det er ikke godt at staae imellem to fjendtlige Hære, og man kan vel beklage at fornøden Characterfasthed og Erfaring mangler, uden dog at undres derover. — Det er rimeligt at privat Forslag om Statholderskabets Ophævelse vil blive fremsat paa nærværende Storthing; Kongen kan naturligviis ikke gjøre det. — At det gjærer her i Gemytterne kan jeg godt forstaae; Man har eller faaer vel Tæften af det i det Svenske Statsraad passerede og det vil lægge nyt Tønder til Ilden.

1860. April 15de, 16de.

No. 42. Til Statsminister Sibbern.

15de April.

Jeg har havt den Ære at modtage Deres Excellences 2 Telegrammer af gaars Dato. Det første, angaaende Postidningens Referat af hvad i Svensk Statsraad er passeret, har jeg ladet indføre i Rigstidenden; directe at meddele det til Nogen fandt jeg saa meget mindre passende som

det i den for os væsentligste Punkt ingenlunde stemmer med Opgaven i Telegramet af 12te dennes, og dette sidste har jeg ikke troet at burde lade komme til Andres end Collegernes og Generalpostdirecteurens Kundskab. Efter Telegramet af 12te havde jeg Anledning til at forstaae Kongens Dictamen i det Svenske Statsraad som om Revisionen for Tiden var afslaaet, hvilket ogsaa fremgaaer af Deres Excellences Yttringer i Skrivelsen af 9de dennes m. fl., og under saadan Forudsætning var det jeg i mit forrige Brev anførte at dette burde være foregaaet i combineret Statsraad. Nu seer jeg imidlertid at der i det Svenske Statsraad blot har været Tale om naar saadant combineret Statsraad burde sammenkaldes, i det baade Statsraadet i dets Indstilling og Kongen i Sin Resolution udtrykkeligen have erkjendt at Sagen i et saadant Statsraad maatte blive at afgjøre. Forsaavidt handles der følgelig blot om en Udsættelse, og derom mener jeg Kongen var berettiget til at fatte Beslutning i Svenskt Statsraad. Mærkeligt er det dog at Referatet i Posttidningen ikke indeholder et eneste Ord om hvad Kongens Dictamen opgiver som Grunden for Nægtelsen af Sanction, uagtet dette maatte betragtes som værende af stor Interesse for Sverige at komme til Kundskab om.

Naar man ikke destomindre lægger Dølgsmaal herpaa, røber dette Vedkommendes onde Samvittighed, idet man har villet holde dette skjult for os. Det forekommer mig at være et stort Spørgsmaal, om det er forsvarligt at lade Storthinget, som har taget under Behandling og visseligen er ifærd med at indgive en Adresse til Kongen, forblive uvidende om hvad det kgl. Dictamen virkelig indeholder; thi at dette maa have en meget væsentlig Indflydelse paa den Beslutning, Storthinget snart har at tage, er jo klart. Men saalænge Vi intet vide om dette Dictamens sande Beskaffenhed uden hvad Kongen confidentielt har meddeelt Deres Excellence og Statsraad Birch, kunne Vi jo ikke aabenbare noget desangaaende. Ialfald anseer jeg mig uberettiget til at gjøre det. Men jeg henstiller til Deres Excellence at betænke hvorledes det vil tage sig ud om Storthinget indgiver en Adresse, der er forfattet uden noget Hensyn til dette Dictamens ejendommelige Beskaffenhed, og senere paa en eller anden Maade lærer dette at kjende og derved tvinges til atter at henvende sig til Kongen i en ganske anden og

alvorligere Retning. Hvor gjerne jeg nu end ønskede hiint ulykkelige Dictamen begravet i et evigt Mørke fordi dets Fremdragning i Lyset nødvendigviis maa afstedkomme uendelig meget ondt, saa mener jeg dog at Ulykkerne ville blive mange Gange større om Storthinget først efterat Adressen er indgiven erholder fuldstændig Kundskab om Sagens sande Beskaffenhed. Taushed kan ikke forsvares uden under den sikkre Forudsætning at Dictamenet aldrig vil blive bekjendt; men naar man, som jeg troer, maa opgive denne Forudsætning, er det efter min Formening endog uundgaaelig nødvendigt at Storthinget intet Øjeblik føres bag Lyset. Jeg beder indstændigt at Statsraadsafdeligen alvorligen vil overveje denne Sag og søge at udfinde et Middel, hvorved jeg hastigst muligt bliver sat istand til at gjøre Storthinget bekjendt med det kgl. Dictamens virkelige Indhold. — I Gaar fattede Storthinget eenstemmig og uden Debat paa Præsidentens Forslag Beslutning om at Valgcommittéen skal udnævne en Committée af 15 Medlemmer til denne Sags Behandling. Der cabaleres stærkt for at erholde denne Committée saaledes sammensat, at Sverdrups, eller vel egentlig Reformklubbens Anskuelser kunne ventes repræsenterede af Committéens Pluralitet, og der er nok al Anledning til at troe at disse Bestræbelser ville blive kronede med Held. Isaafald bliver Resultatet formodentlig at Man med stor Hadskhed kaster sig over Statsraadsafdelingen, ikke blot for dens, maaskee mindre vel betænkte, Tilførsel d. 24de Marts om Aarsagen til, at Sagen først da forelagdes Kongen, men ogsaa fordi den ikke er optraadt med saadan Energie at Nægtelse af Sanction gjordes umulig. Man lærer saa længe man lever, og desværre man faaer derved ikke just de bedste Begreber om den menneskelige Naturs egentlige Væsen. Det skulde saaledes ikke undres mig om Mænd, der underhaanden have henvendt sig til mig med Beklagelse over at Herrerne rimeligviis altfor ivrigen fordrede Sanction, og med Begjæring om at jeg ved en directe Henvendelse til Hans Majestæt vilde lade Højstsamme forstaae, at Norge ingenlunde ønskede Sanctionen hvis denne maatte gjøre Kongens Stilling ligeoverfor Sverige vanskelig og betænkelig — nu kunne slaae sig til det Partie, der fordrer at Sanction burde være opnaaet for enhver Priis. Det er sørgeligt at være nødt til at erkjende Tilværelsen af saadan Jammerlighed.

Jeg veed naturligviis ikke hvor langt ovennævnte Partie rækker og jeg betvivler ingenlunde at det vil støde paa kraftig Modstand; men Gemytterne ere for Øjeblikket saa oprørte, at man ikke tør stole paa Nogenting. — Ved at gjennemlæse disse flygtigen nedskrevne Linjer mærker jeg at adskilligt kan give Anledning til Misforstaaelse; jeg faaer ikke Tid til at opklare alt, men stoler paa, at Man tager det i den bedste Mening; kun vil jeg udtrykkeligen bemærke, at mine Yttringer angaaende Tilførselen d. 24de Marts ikke maa forstaaes saaledes som om jeg misbilligede denne; hvad jeg agtede at sige var egentlig, at denne Tilførsel let kunde give Anledning til den Bemærkning, at Statsraadsafdelingen, som jo ikke behøvede, i det mindste ikke nu for Tiden, at anføre Grunden til at Sagen først da foretoges, paa en Maade har erkjendt at dens Afgjørelse var afhængig af hvad Stænderne maatte beslutte. Jeg billiger ikke en saadan Fortolkning, men at den vilde blive forsøgt af andre fandt jeg sandsynligt, og det havde været godt om dertil ikke var givet nogen Adgang. — —

16de April.

— — For Deres Excellences med Posten i Dag modtagne ærede Skrivelse af 12te dennes takkes forbindtligst. — Deres Excellence siger at Kongen ved sit Dictamen i det Svenske Statsraad har ladet Afgjørelsen af Sagens Kjærnespørgsmaal blive staaende »in suspenso«. Om intet var skeet, skulde jeg endda have givet mig tiltaals; thi »aufgeschoben ist nicht aufgehoben«; men Ulykken er at jeg ikke øjner noget Middel til Forandring i hvad der allerede er en fait accompli. Det nytter kun lidet at Kongen afgjør Sagen i Norskt Statsraad, naar Han i Svenskt Statsraad supplerer dette saaledes at Afgjørelsen er bygget, ikke paa det Norske men paa det Svenske Statsraads Mening; det er en Illusion at kalde saadant en Norsk Sag; i Virkeligheden er den erklæret at være unionel. Jeg venter ikke, at dette skal blive rettet paa ved Svaret paa Storthingets Adresse; det som er skeet kan desuden ikke omgjøres, og det vilde jo næsten være Spilfægterie om Kongen, efter udtrykkeligen at have erklæret, at Sagen er afgjort i Henhold til Stændernes Udtalelse og det Svenske Statsraads Mening, nu vilde forklare at Højstsamme betragtede Spørgsmaalet som noget, der var

Sverige uvedkommende. Jeg maa desværre bekjende, at jeg ikke skjønner hvorledes hiin Udtalelse i det Svenske Statsraad skulde lade sig redressere. Om den Svenske Protocol ikke endnu er justeret, skulde saadant efter de Svenske Former dog maaskee være muligt. Er det ikke ellers nødvendigt at Norge erholder en officiel Meddelelse af hvad der i det Svenske Statsraad er passeret vedkommende det unionelle Revisionsspørgsmaal, især efterat Kongen selv har iagttaget dette for Sveriges Vedkommende med Hensyn til det ikke unionelle Statholderspørgsmaal og hiint Dictamen jo ligefrem omfatter dette sidste? Kongens Dictamen i Norskt Statsraad er tilmed nu lagt aaben for Almeenheden baade i Sverige og Norge; fordrer da ikke Conseqventsen med bydende Nødvendighed at det samme skeer med Dictamenet i Svenskt Statsraad? Tilvisse er her fuld Anledning til at føle sig nedstemt og bekymret, saa meget mere som der ingensomhelst Udsigt er til Situationens Forbedring. Det er forgjæves at vente noget af Rigsactens Revision; thi deraf bliver intet førend Norge har nydt sin lovlige Ret, og selv om dette skeer, have Svenskerne nu ladet os see dem for dybt ind i Kortene til at vi nu kunne undlade stadigen at staae paa Vagt og af Frygt for Bagsmæk at vægre os for hvad vi ellers kunde være gaaede ind paa. — Uagtet jeg godt begriber at Collegerne i Stockholm, ikke mindre end vi her, kunde ønske sig paa Heckenfeld, kan man dog ikke forsvare at desertere fra sin Post, fordi der er Fare og Ulykke paafærde; tværtimod bliver det da enhver ærekjær Stridsmands helligste Pligt at flokke sig om den fælleds Fane. Kun i det aldeles uformodede Tilfælde at Storthingets Adresse brød Staven over os, kunde saadan Retraite lade sig retfærdiggjøre. Hvad Deres Excellence in specie angaaer, da kjender jeg ingen, der vilde findes villig til nu at gaae ind i Deres Stilling, ialfald ingen, som man kunde ønske der. Deres Excellence vil af Aviserne erfare hvorledes Valgcommittéen har sammensat den nye, man kan vel kalde den Adresse-Comittée. Den bestaaer af de mest modstridende Elementer og i dens Midte vil der nødvendigviis blive ført en haard og skarp Kamp; hvilket Partie der vil gaae af med Sejren er vel tvivlsomt; i det mindste tør jeg ikke derom have nogen Mening; men naar Kampen der har ledet til et endeligt Resultat bliver det lige usikkert hvorledes

dette vil gestalte sig paa selve Storthinget. Man siger at Bønderne slet ikke ville have nogen Adresse; men dette giver jeg blot ud for, hvad jeg har hørt. — —

1860. April 19de, 20de.

No. 43. Til Statsminister Sibbern.

19de April.

I Dag Morges havde jeg den Ære at modtage Deres Excellences Telegram af Gaars Dato, som bebuder mig med Dagens Telegraph den Statsraadsafdelingen meddeelte Afskrift af den Svenske Protocol. Naar jeg har modtaget den, skal jeg gjøre saadant Brug deraf som foreskrevet. — Jeg har ikke været istand til at forskaffe mig endog nogenlunde paalidelige Underretninger om hvad der er passeret i Adresse-Committéen, og afholder mig ganske fra at melde noget om hvad Rygterne derom berette. Kun vil jeg bemærke, at man her anseer det som afgjort at baade Committéens og Storthingets Pluralitet ville komme til et fornuftigt, retfærdigt og anstændigt Resultat. Det skulde isandhed ogsaa være højst bedrøveligt om herom kunde være mindste Tvivl; det er allerede galt nok at der gjøres Forsøg paa at sætte det Modsatte igjennem. — Det gjør mig ondt at see hvormeget denne Sag har taget paa Deres Excellence. I vore Tider maa man ikke være for ømskindet, og naar man kan give sig selv det Vidnesbyrd, at man har virket med Troeskab og Nidkjærhed i sit Kald, tør man føle sig roelig. Ligegyldig for et daarligt Udfald kan man naturligviis ikke være; men man maa paa den anden Side trøste sig med, at der aldrig er noget ondt uden, at det er godt for noget; Sagen retter sig vel engang og kommer da rimeligviis i en bedre og paalideligere Gang end forhen var Tilfældet. — —

20de April.

Først meget silde i Gaar Aftes blev jeg færdig med Dechiffreringen af det lange Telegram og skal i den Anledning samles med Collegerne i Dag Formiddag Kl. 10. Sagen bliver meer og meer forviklet. Det Svenske Statsraads Tilførsel efter det kgl. Dictamen indeholder en bestemt udtalt Erklæring om, at det kgl. Tilkjendegivende i Norskt Statsraad af 4de April saa langt fra forstaaes af samme som

et Beviis paa Kongens Tiltræden af de Norske Anskuelser, at det Svenske Statsraad meget mere udtrykkeligen erklærer, at det fremdeles anseer Statholdersagen for at være af unionel Beskaffenhed og ingenlunde betragter den kgl. Afgjørelse af samme i Norskt Statsraad som et Beviis paa det modsatte; ja det takker endog Kongen fordi Han saaledes er gaaen det Svenske Folks Ønsker imøde.

Naar Kongen nu virkelig havde til Hensigt ved det i Norskt Statsraad passerede at udtale, at Han betragtede Sagen som en reen Norsk Sag — og anderledes kan Hans Dictamen sammesteds umulig forstaaes — da er det for mig aldeles ubegribeligt, at Han tier stille til det Svenske Statsraads dermed stridende Fortolkning; derved har Han jo utvetydigen lagt for Dagen, at Han billigede det Svenske Statsraads Opfatning; ellers maatte Han naturligviis paa Stedet have oplyst Statsraadet om dets Vildfarelse. Kongen har altsaa i Norskt Statsraad været eenig med os i at Sagen var reen Norsk, og i Svenskt Statsraad med de Svenske i at den var unionel og at den ikkun i de for det Slags Sager foreskrevne Former kunde blive endeligen at afgjøre! Jeg kan i det mindste ikke faae Andet ud af disse 2 Protocoller; men da jeg paa den anden Side hverken vil eller kan troe, at Kongen her virkelig skulde have bekjendt sig til to hinanden diametralt modsatte Anskuelser, saa maa jeg antage at en eller anden Misforstaaelse har fundet Sted, den Ingen anden end Hans Majestæt selv vil være istand til at kunne opklare. Saalænge dette ikke er skeet, er det uundgaaeligt, at Hans Majestæt af alle, baade Norske og Svenske, maa blive betragtet fra en saadan Side, som hverken Hans Majestæt eller nogen af os kan være tjent med. Jeg skjønner vist nok ikke hvorledes Kongen nu kan tilbagevise den Svenske Fortolkning efterat dette er blevet forsømt i det Svenske Statsraad d. 7de; men at en Tilbagevisning er aldeles nødvendig, er ikke desto mindre klart som Solen; thi det nu existerende tvetydige Lys maa opklares, koste hvad det koste vil. — Jeg har modtaget Deres Excellences Skrivelse af 16de dennes med tilhørende Protocoller, bemærket Indholdet og skal handle derefter, men faaer ikke i Dag Tid til at meddele noget ordentligt Svar. Adressen bliver nok forhandlet paa Thinget i Morgen. Committéens Pluralitet udtaler en Misbilligelse af de kgl. Raadgiveres

Fremgangs-Maade i Sagen, som Storthinget forhaabentlig ikke tiltræder. etc. — —

1860. April 22de, 23de.

No. 46. Til Statsminister Sibbern.

22de April.

De 3 Telegramer af 20de og det af 21de har jeg modtaget. Efterat jeg var bleven underrettet om at den Svenske Protocol skulde offentliggjøres og en Afskrift deraf tilstilles Storthinget meddeelte jeg under 20de dennes Pastor Harbitz i Egenskab af Storthingspræsident og Formand for Adresse-Committéen en foreløbig løs Afskrift af bemeldte Svenske Protocol. Sagen selv foretoges i Gaar i Storthinget under lukkede Døre. Committéens Indstilling om Adressens Indgivelse og dens Indhold foredroges. Der havde været Eenstemmighed med Hensyn til dette Indhold med Undtagelse af at 8 af Committéens Medlemmer deri tillige udtalte en Misbilligelse af Statsraadsafdelingens Fremgangsmaade, medens de øvrige 7 Medlemmer ikke vilde have noget om Sagens Behandling i Stockholm optaget i Adressen. Debatterne i Gaarsdagens Storthing vare meget langvarige og stormende; de drejede sig deels om Stangs Forslag at Adressen burde blive et Slags Statsskrift, hvori Norges Ret fuldstændigen deduceredes — altsaa omtrent som det af Schweigaard forfattede men af Committéen forkastede Udkast — deels om at Storthinget burde supplere Committéen med 4 à 5 nye Medlemmer for at remplacere dem der skulde afgaae med Deputationen til Stockholm, deels om Tiden for Adressens Indgivelse ikke kunde udsættes til efterat Kroningen var foregaaen og Deputationen hjemkommen, deels endelig hvad der nu skulde gjøres i Anledning af den Forandring i Sagens Stilling, som fulgte af den nu bekjendtblevne Svenske Protocol. Resultatet var, at Committéen ikke skulde suppleres men Sagen tilbagesendes samme til ny Behandling.

Jeg formoder at man nu vil afbenytte Schweigaards Udkast som Grundlag for Adressen, hvilket jeg meget skulde ønske, da det her gjælder om at oplyse ej blot Sverige men hele Europa saaledes, at Enhver kan see og føle at vi have den soleklareste Ret paa vor Side, hvorimod en Adresse som den af Committéen foreslaaede og paa Sverdrups Udkast

baserede egentlig ikke er andet end høje Phraser og Kneps i Lommen. Man vil nok gjøre sig Umage for at faae Adressen istand inden Deputationen rejser, og dette var vist nok det ønskeligste; men da en hurtig Afgjørelse af Sagen formeentlig er mindre vigtig end at Adressen selv kommer til at opfylde det egentlige Øjemed, vilde jeg foretrække, at Man gav sig fornøden Tid til at forme denne paa en til Storthingets Værdighed og Norges sande Interese nu og i Fremtiden svarende Maade; en saadan Adresse ryster man ikke ud af Ærmerne.

Jeg havde ønsket at kunne meddele Committéen Telegramet fra i Gaar; men jeg har ikke vovet det, blandt andet fordi selve Protocollen rimeligviis ikke da var underskreven — hvorom jeg i alfald ingen Kundskab havde — og det altid maa erkjendes muligt at saadan Underskrift kunde blive nægtet. Erholder jeg noget nærmere, hvorved jeg berettiges til at meddele Storthinget eller Committéen Afskrift af det i Norskt Statsraad d. 21de passerede, vil saadan Meddelelse øjeblikkelig foregaae. Jeg forudseer ellers at det fanatiske Partie heller ikke vil finde sig tilfredsstillet ved Statsraadsafdelingens sidste Optræden. Man vil rimeligviis sige, at Kongen ikke burde være bragt i dette triste Dilemma, og at Statsraadsafdelingen istedet for at fordre en yderligere Udtalelse i Norskt Statsraad, burde, strax den var bleven bekjendt med det virkelige Indhold af den Svenske Statsraadsprotocol, have indgivet sin Dimission. Kongen kunde da ikke nægte denne uden ved at fragaae den af det Svenske Statsraad fremsatte Fortolkning; Han havde da Valget mellem disse 2 Alternativer. Det har han vel ogsaa havt efter den brugte Fremgangsmaade; men denne stiller dog Kongen mere blot end absolut nødvendigt.

Jeg erklærer aabenhjertig at et saadant muligt Raisonnement efter min Formening ikke har lidet for sig, idet Formen derved var blevet bedre, om Sagen end i sig selv væsentligst blev den samme, ligesom det ogsaa kan indvendes at Statsraadsafdelingen dog ikke ved denne Protocollation har faaet den aabne, directe og utvetydige Udtalelse af Kongen, som dens Forlangende gaaer ud paa hvis de skulle kunne undlade at nedlægge deres Poster. Det er imidlertid lettere at dømme bag efter end at afgjøre i Øjeblikket hvorledes man har rettest at gaae frem. Gemytterne ere i højeste Maade oprørte og Lidenskaberne satte i den hæftigste Bevægelse.

Det gaaer da her som ved andre lignende Lejligheder; man føler sig bittert skuffet i sine Forventninger og angrebet af Sverige i det ømmeste Punkt; en Syndebuk maa man have, over hvem den i sig selv begrundede Ærgrelse, Sorg og Bekymring kan gaae ud, og Statsraadsafdelingen var da den nærmeste, helst da man nu engang har sat sig i Hovedet at to af dens Medlemmer have saa at sige gjort Statholdersagen til deres Program, og een af dem upaatvivleligen har mange politiske Fiender. Jeg venter mig saaledes ikke noget godt Udfald. Heller ikke kan man andet end see Fremtiden med bange Ahnelser imøde, naar man erfarer hvor let det er at fremtvinge de mest modsigende Resultater og at den, man sidst handler med, altid faaer Ret. Et Spilfægteri er det ulykkeligste af alt; det ene Rette er, efter modent Overlæg, at tage sit Partie og at lade det blive derved; derved udsætter man sig vist nok for at faae een Fiende; men deels er dette uundgaaeligt, deels faaer man ellers meget snart to Fiender naar den begunstigede mærker at intet er at stole paa og at Raden ogsaa er kommen eller dog sikkert ogsaa kommer engang til ham at blive skuffet. — —

23de April.

Det lange Telegram angaaende sidste Norske Statsraad erholdt jeg stykkeviis fra Telegraphcontoiret i Gaar Eftermiddag og i Gaar Aftes; med Dechiffreringen blev jeg færdig Kl. 9 og sendte da en Afskrift af det Hele til Harbitz; enhver Betænkelighed i saahenseende var forsvundet fra det Øjeblik jeg erfarede at Protocollen var afgaaen med Coureer, følgelig underskrevet af Kongen. Godt var det om Telegramerne altid indeholdt Regler for den Brug, jeg kan gjøre af dem; thi naar dette har været tvivlsomt, har jeg fundet det nødvendigt at conferere med Collegerne, der ofte ere mere betænksomme end jeg. — I Morges havde jeg den Ære at modtage Deres Excellences Venskabelige af 19de dennes med Bilage. Den combinerede Protocol af 13de afleveredes i Statssecretariatet og Afskriften af Statsraadsafdelingens Skrivelse til Hans Majestæt af 19de dennes fandt jeg det rigtigst øjeblikkelig at levere til Harbitz for at den kunde blive taget i Betragtning under Forhandlingerne om Adressen. Afskriften af den Svenske Protocol af 7de April har jeg confereret med Chiffertelegramet, og finder at begge

i alt stemmer med hinanden. — Indesluttet følger et Aftryk af Adressen saadan som Committéen blev eenig om i Gaar Aftes at den burde foreslaaes for Storthinget; Deres Excellence vil deraf erfare, at den nu er bygget saavel paa Schweigaards som paa Sverdrups Udkast, at der i samme erklæres at Storthinget ikke indlader sig paa de i Svensk Statsraad d. 7de April førte Forhandlinger, og at Mishagsyttringerne mod Statsraadsafdelingen ere bortfaldne. Sagen skal behandles paa Storthinget i Eftermiddag, hvor den Thingets Præsident nu meddeelte Underretning om det i Norsk Statsraad den 21de dennes passerede i Forbindelse med Afskriften af Skrivelsen under 19de formeentligen vil foranledige nogle Tilsætninger og yderligere bortvise enhver Tanke om Misbilligelse af den fra Norsk Side brugte Fremgangsmaade. Det skulde isandhed ogsaa nu være meer end sørgeligt om Storthinget ikke erkjendte ikke blot at alt er gjort hvad Norges Interesser fordrede, men ogsaa at dette er skeet med al ønskelig Iver, Kraft og Dygtighed. Den Storm maa jeg derfor antage ganske er forbi, medens det forresten er let at begribe, at de nu modtagne yderligere Oplysninger ville forøge Forbittrelsen mod Sverige, hvis Statsraad synes paa en højst uforsvarlig Maade at have indvirket paa Kongen og at være gaaet rænkefuldt frem mod os. — Vi kunne vel i og for sig ikke andet end føle os beroeligede ved Udfaldet af det sidste Norske Statsraad; men det maa dog være med meget blandede Følelser, at man bringer i Erfaring, hvor let det gaaer med at faae istand Statsforhandlinger af det vigtigste Slags i Retninger, der ere hinanden ganske modsatte. Her er en Præcedents, hvis Følger for Fremtiden Ingen kan forudsee men alle desværre ahne. At Norge nu betragter Sverige med langt større Mistroe end forhen, er ganske naturligt, og den nuværende Generation vil idet mindste ikke kunne glemme det Passerede. Naar nu hertil kommer den gjorte Erfaring om total Mangel paa Kraft og Characteer der, hvor saadanne Egenskaber ikke lade sig savne uden ubodelig Skade, saa maa det visseligen erkjendes, at enhver Fædrelandsven maa see Fremtiden med bange Ahnelser og store Bekymringer imøde.

P. S. Jeg læste Adresse-Udkastet saa flygtigt igjennem da jeg modtog det under Nedskrivningen af nærværende Brev, at jeg er kommen til at oversee Yttringerne henimod Slut-

ningen om Misbilligelsen af at der er taget Hensyn til Stændernes Fordringer og Spørgsmaalet om Revision, samt Forventningen om en kraftfuldere Optræden af de kgl. Raadgivere. Tilgiv denne min Uagtsomhed! — —

1860. April 25de.

No. 49. Til Statsminister Sibbern.

I Middags Kl. 12$^{1}/_{2}$ bragte Coureren mig Deres Excellences Skrivelse af 21de April med Bilage. Kort iforvejen havde en Deputation overbragt os Storthingets Adresse af 23de, hvis Indhold Deres Excellence allerede kjender fra det Telegram, K. Motzfeldt paa mine Vegne afsendte i Gaar Aftes. Vi besluttede strax at afsende denne Adresse med Coureer og at ledsage den med en underdanigst Indstilling. Begge fremkomme med nærværende Coureer, Lieut. Ræder af Generalstaben, der modtager dette hos mig i Aften Kl. 6. Vi have troet at burde samle i et Dokument alle Sagen vedkommende Handlinger, men i Øvrigt at burde udtale os i al Korthed, om end med Bestemthed, i det vi ganske tiltræde de af Storthinget yttrede Anskuelser. Det synes os vanskeligt for Kongen at kunne besvare denne Adresse med nogen udtrykkelig Erklæring om at Højstsamme anseer Statholdersagen som udelukkende Norsk; og kan dette ikke skee paa en utvetydig Maade, mene vi det bedst at slet intet svares. Først tænkte vi at lette dette Udfald ved at indstille, at Adressen som et for Fremtiden vigtigt Dokument maatte til senere muelig Afbenyttelse blive befalet opbevaret i Archivet; men tilsidst fandt vi det dog rettest at overlade saadan Indstilling til Statsraadsafdelingen for ej at binde Hænderne paa Nogen. For Øvrigt vil jeg med Posten besvare Deres Excellences Skrivelse af 21de og meddele hvad jeg ellers kan have paa Hjærtet, hvilket Tiden ikke tillader mig nu at fremkomme med. — Deputationen afgik i Gaar Eftermiddag Kl. 3. Schweigaard talede til den talrigt forsamlede Mængde paa en Maade der gjorde et ualmindelig godt Indtryk og besvaredes af de Tilstedeværende med levende Hurraraab. Det synes som om der er kommet mere Roe i Gemytterne. Jeg behøver ikke at tillægge at alt godt og Intelligent jubler over Sagens Udfald paa Thinget. etc. — —

1860. April 26de.

No. 51. Til Statsminister Sibbern.

— — Af mine gjentagne Udtalelser kan Deres Excellence slutte Dem til hvor uventet det var mig at man her yttrede Mishag med Statsraadsafdelingens Adfærd, og da saadant tilsidst gjenlød paa Storthinget, blev jeg i høj Grad nedstemt. Ikke at tale om det Uretfærdige og Ubeføjede i de fremsatte Ankeposter, finder jeg det baade formaliter urigtigt og i sig selv højst upolitiskt at blande disse ind i Adressen. Statsraadsafdelingen har faaet Uartigheder til Løn for hvad der burde være paaskjønnet som en fortjenstfuld Handling, men den maa trøste sig med at Nationens bedre Deel er af en ganske anden Mening og at Sandheden dog tilsidst kommer til sin Ret.

Da Adressen ikke indeholder nogensomhelst Critik over Statsraadsafdelingens Optræden, savnede vi al Anledning til at yttre noget til Støtte for denne. Det indsees let at vi manglede baade formel og reel Adgang til at blande os i hvad der paa nærværende Stadium var os uvedkommende. Jeg veed sandelig ikke hvorledes vi skulde kunne have retfærdiggjort et Skridt, som maatte blive betragtet fra en Side, hvormed ingen af os kunde være tjent; thi et Forsvar er paa sit urette Sted naar intet Angreb er skeet, og vi staae ikke over Statsraadsafdelingen. I Øvrigt beklager jeg at Adressen ikke fremstod heelstøbt og færdig for Publicums Øjne; det tager sig ikke godt ud at Tillavningen er foregaaet offentligen; at Storthinget ikke destomindre valgte denne Fremgangsmaade veed jeg skeete ene og alene fordi en lignende var brugt af de Svenske Stænder. — Kongens Stilling er isandhed piinlig og ikke let at rede; for hvert Stadium, Sagen er bragt til, voxer Vanskeligheden og Forlegenheden; saa gaaer det naar det første Skridt engang er gjort i en gal Retning. Denne Strid mellem begge Rigers Statsraad om Meningen af den kongelige Udtalelse har noget uhyggeligt og bedrøveligt ved sig, og det kan ikke undgaaes, at Døren derved er bleven aabnet for Reflexioner og Slutninger, der, om end fra eet Synspunkt begrundede, dog neppe stemme med Sandhedens og Retfærdighedens Fordringer. At gjøre en Ende paa denne, man kunde fristes til at

STATSRAAD HANS CHRISTIAN PETERSEN
1793—1862

sige retløse Tilstand, skulde blive en fortjenstfuld Handling; men jeg skjønner ikke at Maalet kan opnaaes saalænge en aaben Udtalelse af hvad der var Meningen med og aabenbarligen ligger i Protocollen af 4de April ikke sætter en Bom for alle Procuratorkneb. De samme Hindringer, der hidtil have stillet sig ivejen for en saadan Udtalelse, existere endnu, og dersom Adressen end yderligere forbittrer Stemningen i Sverige, hvilket ikke er usandsynligt, ville de vel blive endnu større. Jeg seer nok der slaaes paa Adressesvaret og Talen ved Storthingets Opløsning; men jeg har ingen Troe til, at man kan eller tør slaae ind paa nogen af disse Veje. For Øjeblikket indskrænker jeg mig til det Ønske, at der ikke maa blive leveret flere Batailler enten mellem Repræsentationerne eller mellem Rigernes Statsraad. Gid Kampen nu maatte betragtes som udstridt og en Vaabenstilstand i det mindste have afløst den! Da kunde der maaskee være Haab om, at Besindigheden igjen kunde vende tilbage; i modsat Fald er Fremtiden saa mørk og usikker, at jeg ikke tør tænke paa den. — Det har ikke været mig muligt at forhindre Offentliggjørelsen af de hidsendte og Storthinget meddeelte Aktstykker. Endog Prof. Schweigaard erklærede i Adressecommittéen, at man ikke burde modtage den af mig tilbudte confidentielle Meddelelse af den Svenske Protocol. Man har forlangt officiel Meddelelse af alt, uden Indskrænkning i Brugen deraf, ligesom alt er forhandlet for aabne Døre, saa at det strax hjemfaldt til Offentligheden. Stemningen her er desuden saadan at ethvert Forsøg paa at holde noget hemmeligt blot skulde gjort det onde værre.

1860. Mai 4de.

No. 54. Til Statsminister Sibbern.

For Deres Excellences i Dag modtagne meget ærede Skrivelse af 30te April og de deri indeholdte Underretninger om Kroningsdeputationens Modtagelse m. v. takker jeg paa det forbindtligste. Alle her have været meget spændte paa at høre noget herom, især da man ikke fandt det umueligt at Storthingets Adresse, som man antog da allerede bekjendt i Stockholm, kunde have sat ondt Blod og givet Anledning til diverse Ubehageligheder. Jeg seer nu at disse Ahnelser Gudskeelov ikke ere gaaede i Opfyldelse, og jeg haaber, at intet senere

vil forstyrre den gode udvendige Forstaaelse, som hidtil har fundet Sted. Om den indre ville vi ikke tale; den kan Enhver letteligen forestille sig, hvorfor jeg ogsaa ret af Hjærtet beklager dem af mine Landsmænd, der ere nødsagede til at leve i saa spændte Forhold. — —

1860. Mai 18de.

No. 66. Til Statsminister Sibbern.

Jeg har havt den Ære at modtage Deres Excellences 2 Telegrammer af 15de og 16de samt med Posten i Dag Morges Deres Venskabelige af 14de, hvorfor takkes forbindtligst. Som i Dag indtelegrapheret vil Storthinget blive opløst Tirsdagen den 22de dennes Kl. 1 Eftm. Presidenten vilde have dette bestemt til den 21de for at lette Fleres Hjemreise; men vi vovede ikke at gaae ind herpaa, da Coureren, som skal bringe os Talen, Bemyndigelsen etc., vel ikke kan ventes hid førend Mandag Formiddag. Nu i det sidste Øjeblik hører jeg desuden at Storthingsmænd beklage dem over at de maae arbejde Nat og Dag for at kunne blive færdige til den 22de, ret som om det var vor Skyld! Saadanne ere Menneskene. Jeg nægter ellers ikke for, at det vel i grunden havde været rigtigst ikke at beramme Dagen førend vi havde de nødvendige Papirer ihænde; thi mueligt var det jo altid at de ved en eller anden upaaregnet Hendelse kunde gaae forloren eller komme for silde, og da stode vi der vakkert. I grunden kunde det jo heller ikke være nogen Ulykke om Storthinget var samlet en 8 Dages Tid længer; man er i 8 Maaneder ikke bange for at spilde Tiden; men naar det lakker mod Enden, er man ivrig som en Raket. Nu vil jeg haabe, at Coureren ikke brækker Halsen undervejs, og at alt kan gaae for sig som bestemt d. 22de. — —

1860. Mai 21de.

No. 68. Til Statsminister Sibbern.

Posten har i Dag bragt mig H. M. Kongens aabne Brev og de 2de Protocoller af 16de dennes samt Deres Excellences ærede Skrivelse af 17de, hvorfor herved aflægges min ærbødigste Tak. Da nu Coureren tillige pr. Tele-

graph har underrettet mig om at han passerede Carlstad i Gaar Formiddag Kl. $10^3/_4$, vil alt forhaabentlig være istand til Morgendagen. — — — — Hvor ønskeligt det end kunde været om Hans Majestæt havde berørt Statholdersagen i Slutningstalen, maa jeg dog med Deres Excellence erklære mig eenig i, at Intet her er bedre end et ubestemt og svævende Noget. Vil man gjøre en Fejl god igjen, maa dette skee fuldstændigt og ikke løbe ud i den samme Fejl, som man havde til Hensigt at rette. — Vi have omtalt Odelsthingets Beslutning i Anledning af Protocolcommittéens Indstilling og overvejet hvorvidt noget, samt isaafald hvad der fra vor Side i den Anledning kunde være at foranstalte. Imidlertid have vi endnu ikke taget vort Partie og tage det vel ikke heller førend vi erfare om Thinget communicerer os Beslutningerne og vi derom have confereret med Collegerne i Stockholm. —

1860. Mai 25de.

No. 70. Til Statsminister Sibbern.

Deres Excellences Venskabelige af 21de dennes har jeg havt den Fornøjelse at modtage. Af mine Telegramer af 21de og 22de veed Deres Excellence at Coureren ankom i betimelig Tid og at Opløsningen foregik den dertil bestemte Dag. Hverken da eller senere har jeg mærket nogen Critik over den kgl. Slutningstale; jeg holder mig meget mere fuldkommen overbeviist om at den netop svarede til Forventningerne. Alt foregik ellers paa sædvanlig Maade uden at der tildrog sig noget særegent hverken i den ene eller anden Retning. Kun maa jeg tilføje at det overraskede os, at Formanden for den Deputation, der paa Storthingets Vegne som sædvanligt complimenterede Regjeringen efter at Opløsningen var foregaaet, ikke indskrænkede sig til de almindelige Høflighedsyttringer, men i en liden Tale endog takkede Regjeringen fordi den saa troeligen havde understøttet Storthinget i alt hvad Fædrelandets Vel fordrede, idet han ikke vilde fæste sig ved at enkelte Ønsker ved Nægtelse af kgl. Sanction vare blevne uopfyldte, da man turde haabe at en saadan vilde komme næste Gang. Disse Yttringer frapperede os saa meget mere som Johan Sverdrup var Deputationens Ordfører og ingen Bemyndigelse havde

fra Storthinget til saadan Udtalelse. Jeg maatte naturligviis svare herpaa og bad Deputationen takke Storthinget for dets Opmærksomhed samt forsikkre dette om at Regjeringen aldrig skulde staae tilbage hvor det gjaldt Norges Ære og Vel. —

1861. Januar 14de.

No. 3. Til Statsminister Sibbern.

— — Den Svenske Presses fortvivlede Forsøg paa at hente Vaaben fra Committée Indstillingerne i 1818 og 1821 er ligesaa characteristiskt som bedrøveligt. Man har altsaa her forgjæves haabet at »norska frågan« var død og begraven.

1861. Februar 1ste.

No. 7. Til Statsminister Sibbern.

— — — Det kan neppe fejle at Løjtnant Ræder underhaanden har erholdt kgl. Tilladelse til at gaae i Sardinisk Tjeneste, og dette er da bevirket derved at Captein Grimsgaard uretteligen har henvendt sig til Hans Majestæt inden han havde talt med Deres Excellence eller indrapporteret Sagen til Commandoen. Saadant bør forebygges for Fremtiden og Uvedkommende afvænnes med paa Forhaand at erhverve kgl. Meddelelse om hvad en underdanigst Indstilling skal gaae ud paa. Bedst opnaaes dette naar Commandoen forlader sit gamle System, følgelig aldrig underhaanden søger at sondere Hans Majestæt, hvilket nu formeentligen, efter hvad i Regjeringen er passeret, vil ophøre; men det er visselig nødvendigt at vedkommende militære Referent i Stockholm henvises til Deres Excellence forsaavidt han maa handle førend han erholder nærmere Ordre fra Commandoen. I hvilken Form hans Foresatte her ville instruere ham, er mindre vigtigt; Hovedsagen er at det ej tillades ham at gaae paa egen Haand og at Deres Excellence velvilligen vil assistere ham. Jeg tænker adskillige Galskaber og uconstitutionelle Handlinger derved ville blive undgaaede. — — — — — — —

1861. Marts 18de.

No. 15. Til Statsminister Sibbern.

Deres Excellences venskabelige Skrivelse af 11te dennes meddeler mig nærmere hvad min Skrivelse af samme Dato vil have sagt Deres Excellence at jeg allerede var gjort bekjendt med, nemlig at der fra svensk Side er fremsat Forsøg paa at erholde den saa meget omtalte Revision af Rigsakten. Statsraad Birch havde i al Fortroelighed underrettet os om hvad han i denne Anledning havde modtaget fra Stockholm, og han vil have meddeelt Deres Excellence sine Tanker desangaaende, hvilke ganske falder sammen med vore. Min forrige Skrivelse indeholder et kort Contentum deraf. Sagen maa formeentligen i sin Heelhed tages op paa Nye; Regjegjeringens Betænkning for 11 Aar siden, afgiven af Personer, hvoraf ingen uden jeg nu sidder i Statsraadet, kan naturligviis ikke nu betragtes som Udtrykket for den Norske Regjerings Anskuelse i dette Øjeblik, hvor baade Personer og Forhold ere ganske andre end i 1847. Imidlertid skjønner jeg ikke rettere end at hiin ældre Betænkning maa undergives en officiel Behandling fra Svensk Side førend man fra Norsk Side kan indlade sig paa nogen yderligere Deeltagelse i Sagens videre Behandling. At Statsraadsafdelingen ikke kan eller vil gaae ind paa nogen saadan inden nye Betænkning herfra er indhentet, holder jeg mig overbeviist om, ikke mindre end om det Frugtesløse i enhver Bestræbelse for at erholde Rigsakten revideret saalænge Svenskerne ikke have taget tilbage og ganske frafaldt deres Paastand om at ville være med i Statholdersagen. Ethvert Skridt fra deres Side i den Hensigt at bevirke hiin Revision maa derfor nu ansees som højst ubeføiet og uheldigt; det tilsigtede Øjemed vil saa langt fra blive opnaaet, at man tvertimod derved vil fjerne sig endnu længer fra Maalet og udvide den allerede nu, beklageligen nok existerende Kløft mellem Brødrefolkene. — — — — —

— — — Denne eller næste Post medbringer underdanigst Indberetning om Høstens Udfald. Det erfares deraf, at Tilstandene er meget sørgeligere end man havde troet. Under saa mislige Omstændigheder finde vi det højst betænkeligt ved den paatænkte store Lejrsamling at drage saa mange Arme fra Landbruget, hvorved Bonden enten vil

komme til at savne den fornødne Hjælp, eller maa have extraordinære Udgifter for at skaffe sig denne. Under Landets nuværende højst mislige Tilstand tager det sig heller ikke godt ud, at Styrelsen anvender store Summer, der for Øjeblikket kunde finde en bedre Anvendelse. Ganske kan man heller ikke vel lade ude af al Betragtning den ulykkelige Spænding, der nu finder Sted mellem de 2 Folk; under en saa talrig Forsamling skal der blot et eneste Individs Uforstand, Kaadhed, misforstaaet Patriotisme eller noget lignende til for ved en eneste saadan liden Gnist at kunne fremkalde en stor og farlig Ildebrand; ialfald kan en Malconduite fra Pressens Side være at befrygte. Vi ere saaledes af den Formeening at den for i Aar paatænkte Lejrsamling bør indstilles, og ville i enhver Henseende ansee det som bedst om H. M. Kongen Selv her tog Initiativet, noget, der naturligviis vilde opvække almindelig Glæde, Taknemmelighed og Paaskjønnelse. Det skulde naturligviis tage sig mindre godt ud hvis saadan naadigst Resolution blev fremkaldt ved en officiel Indstilling herfra, ligesom vi ogsaa højst nødigen ville gribe til dette Middel, men sandsynligviis blive tvungne dertil om Hans Majestæt ikke forekommer os. Vi lægge Deres Excellence denne Sag paa Hjærtet, og have tænkt os at den omhandlede Indberetning angaaende Høstens Udfald kunde give Hans Majestæt passende Anledning til at fatte saadan Resolution som paapeget. — For Brevet af 14de dennes takkes ærbødigst. Vi have nu stærkt Tøvejr. Der spores Forknyttelse i Forretningsverdenen fra øverst til nederst. — —

1861. Marts 25de.

No. 16. Til Statsminister Sibbern.

Jeg har idag for mig til Besvarelse Deres Excellences 3 venskabelige Skrivelser af 14de, 18de og 21de dennes. Saavel af disse som af Statsraad Motzfeldts Beretning til Statsraad Birch, der i al Fortroelighed blev os meddeelt, seer jeg med Forundring og Bekymring vore Svenske Collegers lidet kloge og værdige Bestræbelser for at lokke os i en Fælde — maaskee dog snarere for at redde sig selv — men ogsaa med største Glæde og Tilfredsstillelse vore kjære Landsmænds værdige og bestemte Holdning. Vi havde jo

ingen Tvivl om at en saadan vilde blive iagttaget; alligevel gjør det et eget, behageligt Indtryk, naar man erfarer, at den allerede har aabenbaret sig i Gjærning. Lad mig paa Collegers og egne Vegne takke Statsraadsafdelingen for dens norske og kraftige Optræden i denne kildne Sag, i det jeg med Deres Excellence er eenig i, at Farvandet nu for os er reent, hvorledes nu end det Svenske Statsraad griber Sagen an. Derimod kan jeg paa ingen Maade være eenig med Herrerne i, hvad de i de 2 Pensionssager have bevirket; jeg afviger ganske fra dem baade i Form og Materie, væsentligst dog i den første. Jeg har ved en foregaaende Lejlighed for længere Tid tilbage tilladt mig at henlede Deres Excellences Opmærksomhed paa det mindre passende, rigtige og kloge i at Statsraadsafdelingen — med den Lethed vi alle af Erfaring vide at saadant lader sig gjennemføre — bevirker Forandring i Regjeringens Indstillinger uden i Forvejen at have givet denne eller den foredragende Statsraad Anledning til at blive bekjendt med dens Anskuelser og til at kunne yttre sig derover. Indførte man en saadan Praxis, er det let at forudsee at den egentlige Styrelse kom til at ligge i enkelte Mænds Hænder, hvilket skulde blive saa meget betænkeligere som disse, eller den største Deel af dem, aarligen omskifte. Jeg tror det kunde lede til mange slemme Følger om en saadan Regjeringsmaxime indførtes; hvad eengang er skeet kan jo skee oftere; Principet er udtalt og maa altsaa drage tilfølge for Fremtiden. Jeg holder saaledes fremdeles fast paa, at man i Stockholm aldrig bør benytte den større Indflydelse, som den personlige Nærværelse altid medfører, førend den Norske Regjering er blevet given Anledning til at yttre sig over Statsraadsafdelingens fra Indstillingen divergerende Anskuelser; jeg mener naturligviis hermed hverken at nogen ny officiel Betænkning skal indhentes — uagtet derom vel undertiden kunde blive Tale — eller at en confidentiel Henvendelse til Regjeringen bør foregaae i ethvert Tilfælde, hvori man ønsker en Forandring i dennes Indstilling, medens jeg ikke finder det tvivlsomt at saadan Henvendelse bør finde Sted i alle vigtigere Tilfælde, og fornemmelig naar det, som ved nærværende Lejlighed, gjælder et Princip. Det er et saadant Statsraadsafdelingen her har havt til Hensigt at erholde Hans Majestæts Stempel paa til fremtidig Iagttagelse

af Regjeringen; men Farligheden og Utilbørligheden af paa denne Maade at erholde etableret de højeste Regjeringsmaximer forekommer mig dog at være stærkt i Øjnefaldende. Kunde man ønske en saadan Maxime gjennemført som almindelig? Upaatvivleligen ikke, og dette er formeentligen nok til at bryde Staven over ethvert Skridt, der nødvendigviis maatte lede til at den Norske Regjering tabte al Betydning. I Realiteten skjønner jeg ikke med hvad Føje Statsraadsafdelingen vil have etableret som Princip, at Pensioner altid bør bestemmes til $^2/_3$ Dele af Gagen. Man taler om en saadan »bestaaende Regel«; men hvor den findes er mig ubekjendt; thi at man her ikke kan sigte til Grl. § 22, maa jo være ligefrem, ligesom man heller ikke kan paaberaabe sig hvad der kan være udtalt i Udkastet til en almindelig Pensionslov, da Forskjellen mellem den Pension, en Mand er tilstaaet Ret til at fordre og den, der meddeles ham paa Bevilgningsvej, er altfor i Øjnefaldende til at den her kan være bleven overseet. Om en Pensionslov end havde etableret som Princip at $^2/_3$ var den almindelige Pension, mener jeg Storthinget dog havde baade Ret og Pligt til at forøge den i ethvert Tilfælde, hvor den befandtes for liden i Forhold til Sagens samtlige Omstændigheder. Saalænge Pensioner ikke kunne fordres som en Ret, men ere Gjenstand for Bevilgning, maae disse Omstændigheder tages i vedbørlig Betragtning, saa at en fast Regel for Pension under denne Forudsætning vilde være en Uting, i det Pensionens Størrelse i ethvert Tilfælde maa afpasses efter den længere eller kortere Tid Vedkommende har været i Embedet, den meer eller mindre fortjenstfulde Maade, paa hvilken han har bestyret dette, hans større eller mindre Trang o. s. v. Hvad in specie de smaa Gager, f. Ex. Compagnichefernes, angaaer, da er det jo klart, at man ikke ubetinget kan følge den samme Regel som for de bedre aflønnede Embeders Vedkommende; for disse kan $^2/_3$ ofte blive for meget, medens $^2/_3$ næsten altid er for lidet for hiine. Vi delibererede længe om de 2 her omhandlede Pensioner og fulgte hvad ved lignende Lejligheder havde været almindeligt. Sylow havde i meer end 20 Aar havt et ansvarsfuldt og slet lønnet Embede, hvilket han havde bestyret udmerket godt; 400 Sp. er visseligen en altfor ringe Pension for ham; for Hals talte vel intet særdeles; men en Pension af 312 Sp. er ikke at leve af og mindre

end hvad Storthinget almindeligviis har tilstaaet Compagnichefer. Størrelsen af Pensionerne er imidlertid en Smagssag, hvorom ikke synderligen kan disputeres. Endelig vil jeg ikke tilbageholde hvad salig Kongen engang yttrede i et Statsraad, hvor jeg var tilstede. »Regjeringen har her været mere naadig end jeg vilde været; men det maa nu forblive derved; Kongen kan ikke være mindre naadig end Statsraadet.« Forestaaende er et Contentum af hvad der i Regjeringen blev bemærket med Hensyn til de gjorte Pensionsnedsættelser. —

Det er ikke af militære men af almindelige Statshensyn, at vi mene, at Lejrsamlingen bør indstilles; fra et blot militært Standpunkt bør den fremmes. Initiativet kan følgelig ikke tages af Statsraad Wergeland, i alfald ikke i Egenskab af Commandochef eller Militær, men vedkommer netop Regjeringen. Jeg maa derfor ganske vedblive mit forrige. Jeg beder overseet om mine Udtryk paa enkelte Steder skulde befindes at være mindre vel valgte. Under en venskabelig Correspondance mellem Kammerater bør man være dispenseret fra at veje sine Ord, især naar Tiden, som altid, er knap.

1861. April 1ste.

No. 18. Til Statsminister Sibbern.

I Løverdags gjorde jeg Regjeringens øvrige Medlemmer bekjendte med Indholdet af Deres Excellences Skrivelse under 25de Marts. De deri fremhævede Betænkeligheder imod at søge bevirket en Tilbagekaldelse af de om en større Lejrsamling i Aar allerede fattede Resolutioner bleve paa det Omhyggeligste drøftede og jeg skal nu tillade mig at meddele Deres Excellence Resultatet af vore Deliberationer. — Motivet for vort Ønske, om at der i Aar ingen Lejrsamling maatte blive afholdt, hentede vi ikke fra nogen Omsorg for Statscassen, men hovedsageligen fra den Nødvendighed, vi antage der var i, netop i Aar, efter en saa mislig Høst, at soulagere Landmanden saa meget som muligt. Under lignende Omstændigheder er saadant skeet før, og det maa formeentligen erkjendes, at Bestræbelsen for at undgaae ikke aldeles nødvendige Udgifter bør bedømmes forskjelligt hvad enten det er Statscassen eller blot en enkelt i Betryk væ-

rende Borgerclasse, man har til Hensigt at spare for disse, i det man neppe kan sige med Sandhed at det under saadanne Omstændigheder er Staten eller Nationen, der er uvillig til at bringe et Offer. De Tropper, der skulle samles i Lejren, høre hjemme i det Sønden- og Vestenfjeldske, altsaa netop i de Egne, hvor Landmandens nuværende Tilstand paa Grund af den sidste Høsts ualmindelig slette Udfald er saa yderst mislig, og det er uimodsigeligt, at Bortdragningen af en betydelig Arbeidskraft vil paalægge ham — ikke Staten — en stor og yderligere Byrde. Der har været og vil fremdeles blive Spørgsmaal om at komme en Mængde Communer tilhjælp med Laan fra offentlige Casser, og det synes da mindre klogt fra Statsstyrelsens Side, uden bydende Nødvendighed, at saa at sige forøge denne Trang. Statscassen vil i denne Budgettermin, som Følge af at de paaregnede Indtægter langt fra ere at gjøre Regning paa, have ondt for at præstere hvad de budgetmæssige Udgifter kræve, og extraordinære Forføjninger ville i den Anledning mueligens blive nødvendige. Det er derfor at forudsee at den har saa meget større Vanskelighed for at paatage sig upaaregnede Udgifter, og naturligt at den, for at undgaae saadanne extraordinære Forføjninger, søger at indskrænke Øjeblikkets Udtællinger saa meget som mueligt. Kan man ved at spare en Udgift sætte Statscassen istand til at yde trængende Communer en saa meget mere udstrakt Hjælp, var det sikkerligen ønskeligt. Jeg gjentager det imidlertid, her er ikke Tale om at befrie Staten fra en den vedkommende Udgift, men ene om at lette en fortrykt Borgerclasse; det er følgelig kun indirecte at Pengene her spille nogen, tilmed en underordnet, Rolle, forsaavidt selve Staten angaaer. Vi have endvidere antaget at nuværende Tiders politiske Forhold gjorde det betænkeligt at foranledige en større Samling af Norske og Svenske, hvor ønskelig en saadan under almindelige Omstændigheder end kunde være. Bringes Revisionsspørgsmaalet paa Bane fra Svensk Side, førend det er blevet erkjendt, at Statholderspørgsmaalet er Sverige ganske uvedkommende, ville muelige Conflikter saa meget snarere være at forudsee. Disse vare vore væsentlige Betragtninger, og vi meente, at Kongen, ved uopfordret at tage Hensyn til Landmandens nuværende fortrykte Stilling, skulde opvække almindelig Glæde og Taknemmelighed. Hvad Deres Excellence ind-

vender imod den paapegede Foranstaltning vare vi ikke uopmærksomme paa; men vi fandt dengang, efterat have overvejet Sagen, ikke deri nogen tilstrækkelig Grund til at forandre vor Anskuelse. Anderledes stiller Sagen sig nu for os efter de af Deres Excellence anførte Omstændigheder. Tilfølge af Deres Excellences Udvikling og Statsraadsafdelingens Adgang til bedre end vi at kunne opfatte og bedømme de politiske Stillinger og Forhold, som her ikke kunne lades ude af Betragtning, ere vi tilbøjelige til at lægge mere i disse Betænkeligheder end vi hidtil have gjort. Ligesom min Henvendelse til Deres Excellence, hverken i sig selv kunde eller havde til Hensigt at paalægge nogensomhelst Forpligtelse, men ene fremsattes som et Vink, et Ønske fra vor Side om, hvad vi troede der burde skee, og det Hele derfor maatte beroe paa, om man i Stockholm delede vor Opfatning, saaledes er jeg bemyndiget til at erklære, at vi vel fremdeles finde, at meget taler for Lejrens Indstilling, men at vi dog ganske maae overlade til Statsraadsafdelingen hvorvidt den, som er den store Skueplads nærmere og bedre end vi kan bedømme, hvad der paa samme foregaaer, finder Anledning til at følge vort Vink eller ikke. Vi agte ikke paa nogensomhelst Maade at forcere Sagen; vi have gjort opmærksom paa, hvad vi efter Forholdene her hjemme fandt ønskeligt, og overlade med fuld Tryghed til Statsraadsafdelingen at afgjøre, hvad Klogskab, efter dens nærmere Bekjendtskab til samtlige Omstændigheder, her maatte byde; videre agte vi ikke at gaae, og jeg tillægger, at ingen af os her vil finde det underligt om de fremsatte Betænkeligheder skulde lede til at der ikke røres ved Sagen. Dog vil jeg ikke tilbageholde, at i det mindste nogle af herværende Colleger vare tilbøjelige til at gaae en Middelvej, idet de nemlig antage, at man i Stockholm, med Takt og Conduite, burde henlede Kongens Opmærksomhed paa Landets Tilstand og til hvilke Beslutninger en saadan tidligere havde ledet, men uden at give Kongen noget bestemt Raad eller fremsætte mindste Bemærkning hvis Hans Majestæt erklærede ikke at ville gjøre nogen Forandring i, hvad der her engang var besluttet. — Maaden, paa hvilken Unionsdokumenterne ere blevne publicerede, Rettelsen foregaaet og Bemærkningerne i den Anledning ere ligesaa characteristiske som ildespaaende. —

1861. April 8de.

No. 19. Til Statsminister Sibbern.

Telegramerne af 28de Marts og 4de April samt Deres Excellences ærede Skrivelse af 31te Marts erkjender jeg herved Modtagelsen af. — Jeg maa saa meget mere beklage den Uforsigtighed, jeg begik ved at afsende mit Brev af 25de Marts efterat jeg var bleven opmærksom paa den skarpe Tone, der mod min Tanke og Villie havde indsneget sig i samme, som den Maade, paa hvilken Deres Excellence har optaget min Henvendelse til Dem i Anledning af de 2 Pensionsnedsættelser, bærer et tydeligt Præg af at Deres Excellence har følt Dem afficeret af mine Yttringer. Vel har Deres Excellence havt den Godhed at tage Hensyn til den af mig gjorte Undskyldning; men jeg kan dog ikke forklare mig hvorledes Sagen i og for sig, bortseet fra Formen, skulde kunne have givet Anledning til de af Deres Excellence brugte Argumentationer, dersom den uheldige Form ikke havde vedblevet at give det Hele sin Colorit. Bortseer man nemlig fra denne Form, synes mig Sagen meget simpel og slet ikke at egne sig til skarpe Discussioner, om den end kan betragtes fra to Sider og være Gjenstand for divergerende Fortolkninger. Ligesom jeg fremdeles maa bære hele Ansvaret for denne Form, i hvilken de herværende Colleger ikke have den mindste Andeel, saaledes kan jeg paa Ære og Samvittighed erklære, at ingen af os har havt til Hensigt at skolemesterere eller at beskylde Deres Excellence for nogensomhelst Ufuldkommenhed i Deres Embedsførelse. Vi have her samtlige været af den Mening, at hine to Sagers Afgjørelse hensigtsmæssigst udsattes indtil vi vare blevne gjorte bekjendte med Statsraadsafdelingens Opfatning af samme; men vi have hverken antydet eller antaget at Herrerne, ved at undlade dette, have havt nogen saadan Hensigt, som Deres Excellence troer at skjule sig i min Henvendelse til Dem. Der er dog en højst væsentlig Forskjel paa en Begjæring om Udsættelse med Anbringelsen af en Dissents indtil en nærmere Discussion derom har kunnet finde Sted, og paa en Misfornøjelse med Tilværelsen af selve Dissentsen eller Ønsket om at denne sidste maatte holdes tilbage. Jeg behøver vel ikke at forsikkre Deres Excellence om, at ingen af os bestrider Statsraadsafdelingens

Ret til at gjøre en saadan Dissents gjældende, ja at vi endog mene at saadant er dens ligefremme Pligt. Hvor uheldig jeg end kan have været i mine Udtryk — og ingen skal være mere villig end jeg til at erkjende og beklage det — har jeg dog ikke fremført det allermindste, der kunde lade sig udlægge paa en saadan Maade. Tænker man sig Henvendelsen holdt i den Tone, der havde passet sig for samme, vilde deraf ikke kunnet være udledet andet eller mere end vor Formening om det Hensigtsmæssige og Gavnlige i at vi her vare blevne givet Anledning til at yttre os over Sagen inden den forelagdes Hans Majestæt til endelig Afgjørelse. Forholdet mellem de to Fractioner af det samlede Statsraad, de fælleds Bestræbelser for det almindelige Vel, der besjæle begge, og Ønsket om at intet Bidrag til Opnaaelsen af det rette Resultat bliver overseet, alt synes at lede til eet Maal, det nemlig, ved fælleds Kræfter at frembringe det for Staten eller den Enkelte bedste og retfærdigste Resultat. Her var ikke — saaledes som Deres Excellence forudsætter — ene tale om Nedsættelse af en Pension; havde det været Tilfældet, skulde det ikke faldet nogen af os ind at forlange nogen yderligere Adgang til at fremføre vor Mening end den vi allerede havde havt; men det maa vel lægges Mærke til at Deres Excellences Skrivelse til mig af 18 Marts udtrykkeligen indeholder, at Pensionerne burde nedsættes til $^2/_3$ Dele for at den bestaaende Regel ogsaa her kunde skee Fyldest og det deri liggende Princip blive holdt paa. Dette have vi ikke forstaaet anderledes end at Statsraadsafdelingen har antaget Tilværelsen af en bestaaende Regel og ved dennes Anvendelse villet have selve Principet saa at sige slaaet fast; skulde dette, om end kun indirecte, afgjøres af Hans Majestæt, kom Sagen unægteligen til at dreje sig om et Punkt, der i Statsraadet fremkom for sidste Gang, og hvorover Regjeringen ingen Anledning havde havt til at yttre sig. Efterat være bleven gjort bekjendt med Deres Excellences sidste Skrivelse har Regjeringen ikke seet sig istand til at forandre sin tidligere Opfatning og troer fremdeles at det ved saadanne Lejligheder er meest i sin Orden samt hensigtsmæssigst at den erholder Anledning til at blive bekjendt med Statsraadsafdelingens Anskuelser. Tilfældet er saaledes her langt fra ikke det samme som med den Holckske Sag. Man seer for Øvrigt hvor tilbøjelige vi

Mennesker ere til at paaberaabe os Antecedentier, og det maa da ikke opvække Forundring, at man griber den første Lejlighed til at henlede Opmærksomheden paa det Betænkelige, der ligger i en saadan Fremgangsmaade. Jeg har ved en anden Anledning i Skrivelse af 15 September 1859 søgt at udvikle mine Anskuelser om Forholdet mellem Statsraadsafdelingen i Stockholm og Statsraadet her. Angaaende Størrelsen af de omhandlede Pensioner er der intet at disputere; saadant kommer an paa et Skjøn; det er kun Principet vi ikke kunne erkjende, skjøndt det som sagt ikke er Sagens Realitet, men udelukkende dens Form, der har fremkaldt vore Bemærkninger. Jeg vil ikke trætte Deres Excellence med nogen yderligere Realitetsprocedure, i det jeg dog ligefrem erklærer, at jeg ikke kan være eenig med Deres Excellence i den analogiske Anvendelse af Grundlovens § 22 og Udkastet til en Pensionslov, ligesom man neppe er berettiget til den Paastand, at der haves en saadan Regel, at Pensioner almindeligviis bør fastsættes til $^2/_3$ af Embedsindtægterne. Storthinget har snart bevilget $^2/_3$, snart mindre, enkelte Gange ogsaa mere, uden at deri har aabenbaret sig noget fast Princip. At Regjeringen baade bør tage og virkelig ogsaa tager Hensyn til Storthingets Bevilgninger i disse Sager, er uimodsigeligt; derimod har man ikke troet at kunne eller burde i eet og alt tilraade Hans Majestæt at bestemme Pensionerne derefter. Regjeringen har ingen Grund til at ønske Sagen forelagt Kongen, og den haaber at Deres Excellence heller ikke vil bruge dette Expedient; Divergentsen mellem os er mere tilsyneladende end virkelig og Deres Excellence kan trygt stole paa, at vi ere meget, meget langt fra at gjøre selv den ubetydeligste Udsættelse paa Deres Embedsførelse; jeg tør nok sige, at vi gratulere baade os selv, Kongen og Staten til at der er en saadan Mand paa Statsministerposten. At der om et og andet kan herske forskjellige Anskuelser, er jo uundgaaeligt og i sig selv ingen Ulykke. Hvad de her omhandlede Sager betræffer ere vi for Øvrigt gaaede ud fra den Forudsætning, at det rimeligviis ikke er faldet Statsraadsafdelingen ind at de angik andet eller mere end en simpel Nedsættelse i Pensionernes Beløb.

— — — Førend jeg slutter maa jeg gjentagende udbede mig Deres Excellences Overbærelse med min ufrivillige Skarphed i Brevet af 25de Marts; det føles bedre end

det kan beskrives, hvor let man kan føres ind paa en Bane, man slet ikke tænkte paa at betræde. Tiden tillod mig desværre ikke at skrive Brevet om efterat Tonen deri ved Gjennemlæsningen stødte mig selv. Jeg har et Brev at skrive til Statsraad Motzfeldt og har derfor maattet skynde mig meer end sædvanligt, hvilket bedes venligst undskyldt.

1861. April 8de.

No. 20. Til Statsraad Motzfeldt.

For Hr. Statsraadens ærede af 31te som og de deri indeholdte Skrub takkes forbindtligst. Uagtet jeg efter Deres Ønske har oplæst Brevet in extenso for herværende Colleger, har jeg dog taget Skrubbene udelukkende til Indtægt for mig selv; Collegerne ere nemlig aldeles uskyldige i den uhøviske Maade, paa hvilken jeg yttrede mig for Excellencen Sibbern, rimeligviis dertil forført af et eller andet Residuum fra den forbandede Advocattid. Jeg har gjort mine Undskyldninger for Excellencen og jeg gjør dem ogsaa her for Dem, Højstærede, da jeg seer De heller ikke har kunnet frie Dem for Anfægtelser, skjøndt jeg virkelig troede, at De par excellence hævede Dem over sligt.

I Sagen selv raader en god Portion Misforstaaelse; min højstestimerede Ven vilde ellers ikke kunnet være faldet paa at hævde sin Ret til at have en fra vor divergerende Mening, til at gjøre denne gjældende hvad enten De er i Stockholm eller her.

Ingen har været dum og uforskammet nok til at fremkomme med saadanne Paastande som dem, De bestrider; vel kan jeg have forløbet mig — ufrivilligen det bander jeg paa — i min Henvendelse til Statsministeren; men jeg troer dog ikke De der kan finde slige Vejrmøller, som dem, De fægter imod. De har ganske Ret; bestod Sagen i en blot og bar Nedsættelse af Pensionsbeløbene, vilde Ingen være faldet paa at holde sig op derover, da Afgjørelsen jo forsaavidt ene afhang af et Skjøn og vi selv havde adskilligt Vrøvl med Armée Departementet angaaende Fastsættelsen in specie af Hals's Pension. De overseer imidlertid, at Sagen angik noget andet og mere. Statsministeren skriver til mig blandt andet, saaledes:

— — — — — — — — — — — — — — — —

Mine Colleger og jeg vare under de foreløbige Overlægninger blevne eenige om at foreslaae for Hans Majestæt, ved Foredragningen af Indstillingerne om Afsked for Regnskabsfører Sylow og Capitaine Hals med respective Pensioner af 500 og 350 Spd., at Pensionerne bestemtes til 400 og 312, hvilke sidste Beløb udgjøre ²/₃ Dele af de af nævnte Embedsmænd oppebaarne Indtægter. Vi have anseet det af Vigtighed for Pensions Væsenets Ordning i det Hele, at holde paa det deri liggende Princip, ligesom det for Vedkommende selv, ved en blivende Revision af Storthinget, formeentlig vil være i deres velforstaaede Interesse, ikke at være blevne særligen begunstigede ved en Afvigelse fra en bestaaende Regel. Hans Majestæt, som ved flere Lejligheder har udtalt, hvor vigtigt Han anseer det at være, inden en Pensions Lov kan istandbringes, at forberede dens Modtagelighed ved Gjennemførelsen af bestemte, mellem Regjering og Storthing ligesom stiltiende overeenskomne, Regler, gik ogsaa ind paa vor Forestilling med Hensyn til de ovennævnte tvende Pensioner.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Vi kunde ikke forstaae dette anderledes end at Statsraadsafdelingen vilde have det af Kongen udtalt som et Princip, at Pensioner burde nedsættes til ²/₃ af Embedsindtægterne, saa at den her skeete Nedsættelse skulde være det Fundament, hvorpaa der senere var at bygge, og det var ene dette man meente Regjeringen i Forvejen burde være gjort bekjendt med, overladende derefter til Statsraadsafdelingen hvorvidt den vilde følge sin divergerende Anskuelse, selv om denne ikke deledes af Regjeringen. Jeg forstaaer derfor ikke hvad ondt der skulde ligge i at vi ønskede os aabnet Adgang til at kunne yttre os over noget nyt, der ikke tidligere var blevet forhandlet i Sagen; tværtimod synes mig at samtlige Medlemmer af Kongens Raad maa finde saadant hensigtsmæssigt, ja nødvendigt, og jeg skjønner ikke hvorledes man kan paralellisere disse Sager med den Holckske; i den var der ene Tale om en vilkaarlig Nedsættelse, altsaa intet yderligere at forhandle med Regjeringen om, medens man her har havt til Hensigt at erholde fastslaaet et Princip til Efterfølgelse for Fremtiden; dette

var jo ikke og kunde ikke være omhandlet i Sagen; man lagde altsaa ind i den et nyt og tilmed et vigtigt Punkt, hvorover vi ikke havde udtalt os, og jeg mener derfor at vi have havt Ret i alt uden i de af mig brugte og ene for min Regning staaende Udtryk. Regjeringen har aldrig etableret som fast Regel nogen vis Qvotadeel ved Reguleringen af Pensioner; at den ofte, in specie ved Fastsættelse af et forholdsviis større Pensionsbeløb, har anmærket at dette dog ikke var meer end $^2/_3$ af Embedsindtægterne, er langt fra at være det samme som Anerkjendelsen af et Princip; og da Storthinget, endog for Mænd i samme Embedsstilling, snart har bestemt Pensionen til $^2/_3$dele, snart til mere, snart til mindre, kan man heller ikke deri see noget Princip. Regjeringen bør vist nok ikke lukke Øjnene for Indholden og Betydningen af Storthingets Bevilgninger, og den gjør det ikke heller; men at den blindt hen skulde følge disse, troer jeg neppe vilde være rigtigt. Imidlertid er det ikke værdt her at tale om Realiteten; om jeg ogsaa gaaer ind paa det ønskelige i at der hævdes en fast Pensionsregel — $^2/_3$ Dele — og at Sylow og Hals havde faaet for meget, følger dog ikke deraf at Regjeringen har manglet Føje til at ønske sig Adgang til at være med sidste Gang der handles om Fastsættelsen af et saadant bestemt Princip. Vi have for Øvrigt ikke havt til Hensigt at gjøre Herrerne nogen Bebrejdelse, og det er vor Troe, at de ikke have lagt Mærke til, at Sagen angik noget andet og mere end Nedsættelse af en Pension. Jeg mener derfor, man godt kan afhandle dette med hinanden uden at komme i Harnisk. For Øvrigt afholder jeg mig fra at gaae Hr. Statsraadens Argumenter mere specielt imøde, da de alle ere byggede paa Forudsætninger, som ikke ere tilstede. Undskyld den Hast, hvori disse Linjer ere nedrablede og lad mig forsikkre Dem om, at intet mellemkommende Vrøvl kan hindre mig fra at være Hr. Statsraadens meget ærbødige og oprigtigen hengivne P.

1861. April 15de.

No. 21. Til Statsminister Sibbern.

Forrige Post bragte mig Deres Excellences meget Ærede af 8de dennes, hvorfor venligst takkes, tilligemed Protocollen

af 4de og de 2 af den 6te dennes. Jeg troer ikke nogen har savnet den første; Deres Excellences Telegram af samme Dato var desuden bekjendt gjort igjennem Rigstidenden. — Det er ikke for at skyde Sagen fra os og vælte Byrden over paa Statsraadsafdelingen, at vi have overladt denne Hals og Haand over Lejrspørgsmaalet. Da de politiske Forhold, den almindelige Stemning i Sverige, Kongens Opfatning etc. naturligviis afhænger af og modificeres ved enhver mellemkommende Begivenhed, kunne vi her vanskeligen til enhver Tid kjende Omstændighederne saa nøje som der vilde udfordres for at tage det rette Partie. Forsaavidt Forholdene her hjemme undergaae nogen Forandring, der kunde have Indflydelse paa Spørgsmaalets Løsning enten i den ene eller i den anden Retning, skulle vi ikke undlade at meddele saadant, idet vi for Øvrigt gaae ud fra, at der her, selv om det antages nødvendigt, at Hans Majestæts Opmærksomhed bliver henledet paa Landmandens forknytte Tilstand, aldrig kan blive Tale om andet end at gjøre dette underhaanden. — Der kan intet være at bemærke i Anledning af den Excellencen Due tilkjendegivne Erkjendtlighed; en saadan udgaaer meest passende fra allerhøjeste Sted uden nogen Indstilling og erholder ene derved sin rette Betydning; thi en Indstilling derom maatte jo saagodtsom tvinge Kongen til en Bevidnelse, der maaskee ellers ikke vilde fundet Sted. Vi have derfor heller ikke i den Hornemannske Sag andraget om saadan Tilkjendegivelse, hvor meget vi end fandt denne at være paa sin Plads. — For Meddelelsen i Deres Excellences Venskabelige af 11te dennes, hvilket jeg har havt den Ære at modtage tilligemed Protocollen af 9de dennes, aflægger jeg herved min forbindtligste Tak. Fra Statsraadsafdelingens Side var visseligen intet andet at gjøre end hvad den har iagttaget. Jeg beklager oprigtigen at de Svenske have bragt Sagen i Gang, og jeg finder det ikke tvivlsomt, at Regjeringen vil protestere imod enhver Revision saalænge Sveriges Benægtelse af vor soleklare Ret i Statholdersagen forbliver staaende. Mere en anden Gang. &c.

1861. April 22de.

No. 22. Til Statsminister Sibbern.

— Statsraad Birch har meddelt os Excellencen de Geers Foredrag i Revisionssagen; hvorvel en og anden Bemærkning deri kan have adskilligt for sig, er det Hele dog et Opkog af gamle Satser med en ikke liden Tilsætning af Fuulhed. Den hele Sag er mig højst fatal og jeg spaaer mig ikke noget godt af den. Hvorledes jeg betragter den, har jeg tidligere underrettet Deres Excellence om. Den store Pluralitet er her af samme Mening, medens det dog ahner mig, at Lange, og tildeels Riddervold vil gjøre Behandlingen temmelig vanskelig. En infernalsk Forkjølelse har i de sidste 8 Dage tvunget mig til at holde mig inde, tildeels endog i Sengen. Da Statsraadet holdes i samme Hus, har jeg med Doctorens Tilladelse indfundet mig der. Deres Excellence kjender nu Grunden til dette Brevs miserable Tilstand og vil venlig bære over dermed. Jeg er saa mat, at jeg neppe kan holde Pennen.

1861. April 29de.

No. 23. Til Statsminister Sibbern.

Ligesiden jeg under 22de dennes havde den Ære at tilskrive Deres Excellence og til i Dag har jeg været nødsaget til ikke blot at holde mig inde men endog hindret fra at befatte mig med nogensomhelst Ting, saa ondartet og haardnakket var min Forkjølelse. Om hvad her i Mellemtiden kan være passeret har jeg til Dato liden eller ingen Kundskab. Statsraad Birch har dog lovet mig at meddele Deres Excellence, hvad der maatte ansees nødvendigt. Nu kan jeg blot erkjende Modtagelsen af Deres Excellences Telegram og Skrivelse under 22de dennes tilligemed de to Protocoller af samme Dato. Jeg gjentager mine bedste Undskyldninger for mit forrige Brev, og i det jeg beder Collegerne hilsede tør jeg anholde om, at Deres Excellence vil bevidne Statsraad Motzfeldt min forbindtligste Tak for hans venlige Skrivelse med forrige Post. — Statsraad Wergeland har i dette Øjeblik modtaget Ordre pr. Telegraph, om at Lejrsamlingen skal indstilles. —

1861. Mai 10de.

No. 27. Til Statsminister Sibbern.

Uagtet jeg veed, at Statsraad Birch meddeler Deres Excellence in specie hvad der vedkommer Justitsdepartementet, har jeg dog troet for en Sikkerheds Skyld herved at burde underrette Deres Excellence om, at Revisionssagen ikke kan ventes saa betimeligen expederet fra Departementet, at den lader sig foredrage under Hans Majestæts Nærværelse her. Derimod haaber Birch inden Højstsammes Ankomst at skulle kunne give os en fuldstændig Resumé af den Indstilling, der senere vil blive udarbejdet, hvorved vi andre ville blive saa meget lettere satte istand til at kunne privatim behandle Sagen med Excellencen De Geer med flere. Vi talede meget herom i Gaar, og jeg erfarede da, hvad jeg tidligere har antydet for Deres Excellence, at Statsraad Riddervold ikke ganske betragter Sagen som vi andre, idet han mener, at man, ved Siden af Protest mod Nedsættelse af en Unions Committée, udtrykkeligen burde erklære sig villig til at gaae ind paa en Forandring i enkelte Punkter, f. Ex. om Interimsregjeringens Sammensætning og Virksomhedssphære. Vi gjorde ham forgjæves opmærksom paa, at Spørgsmaalet for Tiden ene var, om en fuldstændig Revision af Rigsakten skulde søges istandbragt paa den fra Svensk Side opgivne Basis, og at det var en Sag for sig, om hvilken der for Tiden ikke kunde være Tale, hvorvidt vi, naar hiint Hovedspørgsmaal var blevet definitivt besvaret benægtende, ville gaae ind paa enkelte Forandringer, om saadanne af de Svenske derefter skulde blive foreslaaede. Jeg har imidlertid det Haab at Riddervold, ved nærmere Eftertanke, vil indsee sin Vildfarelse, og ikke skille sig fra os. — Mere have vi vist nok at befrygte af Statsraad Lange, der paa Grund af Upasselighed ikke var tilstede i Gaar, skjøndt jeg stoler paa, at han vil give efter, hvis han ikke bliver understøttet af Riddervold. Skulde dennes nuværende Anskuelser under fortroelige Samtaler blive meddelt Excellencen De Geer eller andre Svenske Statsraader, var det vist nok at ønske, at de ikke nu kom hertil. — —

1861. Juni 14de.

No. 29. Til Statsraad Manthey.

Jeg finder mig saa meget mere forpligtet til herved at underrette dig om, at dit Telegram af 11te dennes rigtigt er mig tilhændekommet som det samme givne Tillæg: »Fra den Norske Statsraadsafdeling i Stockholm« tydeligen viser, at du har været i ængstelige Hjørne og ikke vovet at stole paa, at jeg kunde forstaae Underskriften »A. Manthey«. — Siden jeg nu engang har forstyrret den Søvn, som du, medens du er ene Hane paa Møddingen, naturligviis stadigen tager dig, vil jeg tillige lade dig vide, at Indstillingen fra Finants Departementet om, at ingen Foranstaltning bliver at træffe i Anledning af Gerners med flere Brændeviinsbrænderes Anmodning om, at det ved provisorisk Anordning maatte blive forbudt at indføre Brændeviin fra Tyskland — blev af os bifaldt i Onsdags. Sagen har staaet saa længe, fordi vi ikke vilde være eenige med Lange i, at det gik an for Finantsdepartementet at erklære det for tvivlsomt, hvorledes Toldbestemmelserne om Brændeviin skulde forstaaes og overholdes, da vi meente det var en ubetinget Pligt for Departementet at have en fast Mening herom, hvor dubieus selve Lovfortolkningen end kunde være. Dette er Lange nu gaaet ind paa, idet han erklærer, at kun det Brændeviin, der er destilleret af Korn, derimod ikke det, der er brændt af Potatos eller andre Rodfrugter, om end med en Tilsætning af Korn, gaaer ind under Lovens Ord: »Kornbrændeviin«. Jeg afholder mig forresten fra enhver Undersøgelse af det materialiter beføjede eller ubeføjede i denne Fortolkning. etc.

1861. Juli 11te.

No. 34. Til Statsraad Manthey.

Din Skrivelse af 1ste og Telegramet af 7de erkjendes herved modtagne. Angaaende den paatænkte Handel med Retzius om Vestinske Huset bliver jeg sandsynligviis eenig med Statsraadsafdelingen; det samme bliver forhaabentlig Tilfældet med Regjeringens øvrige Medlemmer, skjøndt jeg har hørt Stemmer yttre sig i modsat Retning. Førend Nielsens Betænkning og Beregninger ere os forelagte

kunne vi imidlertid ikke have nogen bestemt Mening om Sagen. Mine Vink om Reparationerne sigte naturligviis ikke til nogensomhelst Underfundighed; jeg har blot troet det klogt for Tiden at indskrænke sine Fordringer paa Istandsættelse til det absolut Nødvendige. —

Da jeg ilede med at sende dig den forlangte Chiffernøgel, ventede jeg, at du meget snart vilde gjøre Brug af den; men du forhaster dig ikke. Vi befinder os her i en besynderlig, ingenlunde behagelig Stilling. Som Tidningerne nærmere udvise er der overalt stærk Tale om, at Hans Majestæt agter at foretage en Udenlandsrejse, og det er forklarligt, at man i den Anledning søger at pumpe os ud. Det er flaut ikke at vide noget herom; jeg for mit Vedkommende har derfor indhyllet mig i et Hemmelighedssløer, igjennem hvilket Folk har troet at skjønne saa meget, at jeg dog vidste noget, men at jeg forresten var inpenetrabel. Havde man formaaet at indrette sig saa fiint, at slet intet kunde have transpireret — hvilket vel forresten grændser til Umulighedernes Rige — skulde jeg endda med Taalmodighed og Resignation have fundet mig i at være stillet bag Døren; men nu er Situationen som sagt flau, for ikke at sige noget værre. Hvorledes hænger Sagen egentlig sammen? Kan der tænkes paa en Udenlandsrejse uden i Forbindelse med Interimsregjering? Bør der blive Spørgsmaal om en saadan uden for det Tilfælde, at Rejsen er uundgaaelig? Og er det passende paa Qvantsviis at faae en saadan Regjering istand saa silde, at Aarsagen er ophørt inden den kunde træde ind i Virkeligheden? Det Hele smager mig aldeles ikke; jeg holder ligesaalidet af Kunster som af Luftcasteller. Giv mig dog noget Lys i dette Mørke!

Den 12te Juli.

Du vil af forestaaende see, at jeg i Gaar har været i slet Humeur og saa utaalmodig, at jeg ikke kunde vente paa hvad Stockholmsposten maatte bringe mig. I Dag har jeg modtaget Protocollen af 6te og dit Brev af 8de, der tænder det af mig efterlængtede Lys. Jeg skal behandle denne confidentielle Meddelelse som af dig paapeget. Sagen er ganske fiffigt anlagt og efter Omstændighederne kunde det vel ikke gjøres bedre, dog med Undtagelse af at vi i det mindste lige saa tidligt som andre, burde været indviede

i Hemmeligheden. Rejsen skal jo gjælde de Danske Forhold? Om nu blot ikke Udfaldet maatte blive mindre behageligt paa den ene eller anden Maade! Jeg er ikke tryg. — &c.

1861. September 30te.

No. 60. Til Statsminister Sibbern.

Telegramet fra Svinesund har jeg modtaget med en blandet Følelse af Erkjendtlighed for denne Artighed, af Glæde for Deres Excellences eget Vedkommende og af Mismodighed over at vor sidste Samtale i Justitsdepartementet ikke kunde bære bedre Frugter.

1861. October 11te:

No. 62. Til Statsminister Sibbern.

— — — — Deres Excellences meget Ærede af 3die dennes, hvorfor ærbødigst takkes, har foranlediget flere alvorlige Samtaler mellem Statsraad Birch og mig. Under disse har han godtgjort for mig Nødvendigheden af, at han i Revisionssagen fra sit Standpunkt argumenterede som skeet; jeg erkjender dog at andre kunne have sine Betænkeligheder derved; men naar han desuagtet finder at burde udtale sig saaledes, gaaer det naturligviis ikke an, at nogen Anden tilføjer sin modsatte Anskuelse; thi er der nogen Ulykke i Raisonnementet, da er den allerede skeet ved Tilværelsen af Departementets Foredrag og vilde desuden komme til at staae i et end mørkere Lys, om nogen af de øvrige Raadgivere tilførte, at det eller det ej burde være sagt; saadant staaer for Departementets Regning og Collegerne have frelst deres Samvittighed, naar de have bestræbet dem for at overtyde Departementet om, hvad de meente burde være udeladt. Sagen er for Øvrigt endnu ikke kommen under Behandling, hvilket dog ventes snart at ville skee. — Statsraad Bretteville bedes takket for hans Brev af 30 Septb.

1861. October 18de.

No. 63. Til Statsminister Sibbern.

— — — For Tiden er Betænkningen over Forslaget til Rigsactens Revision Brændpunktet, i hvilket alle vore

Tanker concentreres. Paa Mandag holde vi et Extramøde blot for denne Sag, som forventes at kunne afgaae med Posten herfra Fredag den 25de, og skal Deres Excellence høre nærmere fra mig, naar Sagen er uddebateret. Birch vil selv bringe de af Deres Excellence fremhævede Betænkeligheder under Discussion. Det lader sig ikke modsige, at disse fra et almindeligt Standpunkt have betydelig Vægt; men det forekommer mig dog, at han har Ret deri, at Sagen for hans Vedkommende, væsentligst med Hensyn til hans Stilling under Ventilationerne med det Svenske Statsraad, stiller sig en heel Deel anderledes, ligesom det er vist, at Departementets Argumentation vil tabe uendelig meget hvis de incriminerede Sætninger skulle udgaae. Alt dette vil blive Gjenstand for alvorlig Drøftelse paa Mandag. Jeg forudseer imidlertid, at Birch vil vedblive sit, og jeg mener da fremdeles, at vi andre, om vi end ikke kunne tiltræde hans Synsmaade, skulde skade Sagen isteden for at gavne den, om vi vilde tilføre en muelig Dissents; jeg siger muelig; thi ligesom jeg meer og meer helder til den Mening, at Birch ikke bør tage de omhandlede Sætninger bort, saaledes veed jeg for Øjeblikket ikke hvorledes Collegerne betragte dette Spørgsmaal. Naar vi ere blevne færdige med Sagen skal jeg, som sagt, tillade mig at gjøre Deres Excellence bekjendt med Detaillerne. — — — —

1861. Oktober 25de.

No. 64. Til Statsminister Sibbern.

Næst at erkjende Modtagelsen saavel af Deres Excellences Ærede under 17de som af Telegramet under 18de dennes skal jeg tillade mig herved at gjøre Rede for, hvad der videre er passeret i Revisionssagen. Overeensstemmende med Aftalen kom denne Sag under Behandling i Mandags og blev da afgjort, i det vi alle tiltraadte Justitsdepartementets Indstilling, der dog neppe kan blive reenskreven — i 10 Exemplarer — førend i Slutningen af Ugen og følgelig ikke komme til at afgaae herfra tidligere end med næste Mandagspost; jeg siger »10 Exemplarer«, fordi vi erkjende Vanskeligheden for Statsraadsafdelingen i at tilvejebringe — i alfald inden en nogenlunde rimelig Tid — den Afskrift, der vil blive at tilstille den Svenske Justitiæ

Statsminister og derfor have troet at burde her samtidigt sørge for en saadan. — Sagen var naturligviis Gjenstand for en lang, omhyggelig Drøftelse; som Følge deraf modtog det oprindelige Udkast adskillige, ikke ganske uvæsentlige Forbedringer, og Arbejdet er nu, efter vor Formeening, et Statsskrift af ligesaa stort indre Værd som af højeste Vigtighed.

De to af Deres Excellence paapegede Punkter bleve især omdiscutterede med megen Alvor saavel paa Grund af deres store Betydning som i Betragtning af de mod samme af Deres Excellence fremsatte Betænkeligheder. Statsraad Birch henledede Statsraadets Opmærksomhed specielt saavel paa dem som paa hvad Deres Excellence i Anledning af samme har yttret, og han opfordrede enhver af os til herover at erklære sig, i det han med megen Bestemthed tilkjendegav, at det skulde være ham overmaade kjært, hvis vi kunde overbevise ham om Rigtigheden af, at de her omhandlede Tirader udgik af Departementets Foredrag, i hvilket Fald han strax vilde stryge dem. Det var imidlertid saa langt fra, at Nogen forsøgte paa at bibringe ham saadan Overbeviisning, at vi meget mere alle vare eenige i Nødvendigheden af at bibeholde den af Departementet brugte Deduction. Uagtet jeg formoder Statsraad Birch meddeler Deres Excellence Grundene herfor, anseer jeg det dog som Pligt her korteligen at gjøre Rede for vor Synsmaade. At Udviklingen fra Norsk Standpunkt vilde tabe i Styrke og Fuldstændighed om de paapegede Tirader udelodes, erkjendte vi alle; thi da kom ikke den hele Sandhed frem, og først derved vinder den Norske Betragtningsmaade den Klarhed og Kraft, som det her maatte være os af en ganske særegen Vigtighed ikke forsætligen at betage den. Der skulde følgelig aldeles extraordinære Omstændigheder til for at retfærdiggjøre Undladelsen af at benytte en for Sagen selv saa betydningsfuld Anførsel; men at saadanne Omstændigheder her ere tilstede, kunne vi ikke erkjende. Foreløbig bemærkes, at Departementet hverken nævner Excellencen Manderströms Navn eller for Øvrigt betegner Udtrykkene paa nogen saadan Maade, at Enhver maatte kunne tage og føle paa hvad det var for en Kilde, Departementet her havde øst af. Dernæst maa det ikke tabes af Sigte, at Talen ene er om Tilværelsen af factiske Omstændigheder eller om Beskaffenheden

af en til en vis Tid, paa et bestemt Sted og i en speciel opgiven Sag raadende Opinion. Bekjendtskabet med denne stod naturligviis aabent for enhver, der bevægede sig i de Kredse, hvor den udtalede sig, og Meddelelsen af den kan ikke betragtes som Excellencen Manderströms udelukkende Ejendom, over hvilken det stod til ham at raade efter Godtbefindende; det confidentielle i hans Meddelelse ligger følgelig ingenlunde i Fortællingens factiske Indhold, men deri at den af ham var udtalt til Hans Majestæts Gesandtskaber ved de udenrigske Hoffer, noget man naturligviis ikke var berettiget til at promulgere, ligesaalidet som de Reflexioner, han i den Anledning maatte have anstillet. Er nu den i Circulærskrivelsen fremstillede af (sic!) noget factisk Bestaaende stemmende med Sandhed — og det mene vi den er — da skjønnes ikke, hvorledes der skulde kunne ligge noget Utilbørligt i at benytte den; her er jo ingen af Excellencen Manderström releveret Hemmelighed bleven røbet, ingen af ham anvendt Reflexion bragt for Dagen, ligesaalidet som nogen af ham udøvet Embedshandling givet til Priis for Offentligheden; det Hele indskrænker sig til en Paastand om, at der paa Svensk Side har raadet saadan Anskuelse, som Excellencen Manderström opgiver og som han vel maatte sidst af alle ville benægte eller have noget imod, at andre paaberaabe sig til Beviis for Tilværelsen af saadant factum, selv om han var blevet ligefrem opgivet at være den Kilde, hvorfra Kundskaben herom var hentet. Meddelelsen til os maatte dog have en rimelig og fornuftig Mening; in specie maa den være knyttet til den Forudsætning, at vi i forefaldende Tilfælde vilde indrette vore Handlinger i Overeensstemmelse dermed; det skulde derfor med største Føje kunnet bebrejdes os, om vi, idet vi efter Pligt indlode os i en Argumentation, hentet fra og bygget paa de bestaaende Forhold, havde ladet der blive et væsentligt Hul i selve Expositionen; og netop de, der havde fourneret os med Materialier til at fylde dette Hul, maatte kunne bebrejde os, at vi ikke havde afbenyttet disse. Endelig maa det heller ikke oversees, at jeg efter H. M. Kongens Befaling under 5te December 1859 har oversendt Storthingets Præsidentskab en Copie af Excellencen Manderströms Circulærskrivelse med Anmodning at »dens Indhold maatte blive Storthingets Medlemmer confidentielt

meddeelt«. Mere end 100 Personer ere saaledes gjorte bekjendte med netop de Yttringer om factiske Forhold, som Departementet her støtter sig til. Ligesom nu hele Storthinget og enhver enkelt Storthingsmand maatte ansee sig berettiget, ja forpligtet til ved Behandlingen af en med disse Forhold i Forbindelse staaende Sag at tage behørigt Hensyn til en officiel Erklæring om Beskaffenheden af disses inderste Væsen, saaledes kunde Storthinget og enhver enkelt Storthingsmand ogsaa med god Grund bebrejde Departementet, om dette havde undladt at give sin Fremstilling den Fuldstændighed og Styrke, Circulærskrivelsen eller de deri releverede factiske Omstændigheder frembøde. At meddele en Authoritet sin Opfatning af noget Forhaandenværende og dog fordre, at denne ikke skal tage Hensyn dertil, vilde være modsigende, medens Behandlingen af en Sag, hvori dette Forhaandenværende just griber ind paa en betydningsfuld Maade, udisputerligen netop kræver Anvendelsen af, hvad der i et ærligt og fornuftigt Øjemed er meddeelt. Jeg veed, at mange, maaskee alle Storthingsmænd ere i Besiddelse af den Manderströmske Note i Afskrift, og det er med Vished at forudsee, at Undladelsen fra Departementets Side af at benytte den skulde i sin Tid fremkalde Bemærkninger, der hverken vilde blive Departementet behagelige eller — hvad der er det vigtigste — til Gavn for selve Sagen. Saaledes omtrent raisonnerede vi uden derved at have villet benægte Ønskeligheden af, at den omhandlede Tirade kunde været undgaaet. — Med Hensyn til hvad Departementet yttrer specielt betræffende Statholdersagen maa bemærkes, at her egentlig blot alluderes til en af Departementets Chef gjort personlig Erfaring; men da vi formene denne velbegrundet, have vi antaget, at det baade for H. M. Kongens Skyld og i Norges Interesse var af Vigtighed, at intet forbigaaes som klarligen kunde lægge for Dagen, at man fra Norsk Side havde fundet det rigtigt paa Forhaand at blive forvisset om, at denne Sags Afgjørelse overeensstemmende med Norges Ønsker ikke vilde afficere de Svenske Følelser og Opfatninger. Den foreslaaede Udeladelse af de hertil hørende Yttringer kunde letteligen tjene til Bestyrkelse for dem, der ville give det Udseende af, at man i denne Begivenhed har havt til Hensigt at overliste Kongen og stille Ham blot i Sverige ene for at naae et i Norge eftertragtet Maal.

Det Tilfælde er saaledes ikke indtruffet, hvis Mulighed jeg i mine sidste Skrivelser til Deres Excellence havde forudsat med Antydning om, hvorledes jeg troede da at maatte handle. Jeg fandt at burde sætte Deres Excellence istand til at danne Dem en fuldstændig Forestilling om de Grunde, der bestemte min Fremgangsmaade i hvilketsomhelst af de Alternativer, man her vilde have at vælge imellem, fordi det syntes mig, at saadant hørte til det Aabne og Fuldstændige, Forholdet mellem os hverken bør savne eller nogensinde har savnet. Deres Excellence har, som det lader, billiget een af mine Grunde, men med Hensyn til en anden bemærket at den »maa finde sin Bedømmelse af Enhver, efter eget individuelt Skjøn«. Jeg har dog forestillet mig at dette maatte gjælde i sin fuldeste Almindelighed om dem alle, idet jeg finder mig opfordret til at erklære, at mine her omhandlede Argumentationer ikke ere blevne meddeelte Deres Excellence, som et Dem givet Raad, men ene og alene som oplysende Præmisser til min egen Handlemaade. Uden Opfordring skulde det aldrig falde mig ind at yttre nogen Mening om, hvad Deres Excellence under en given Forudsætning burde gjøre; og selv om jeg meddeelte et forlangt Raad, vilde det være langt fra mig at tillægge dette en Ufejlbarhed, som ikke tillod nogen Afvigelse derfra. Jeg frygter for, at Deres Excellence her har misforstaaet mig, ligesom jeg paa den anden Side haaber, at Deres Excellences Yttringer om, »at De, som efter Overbeviisning ikke kan slutte Dem til det Hele, vanskeligen vil have andet Valg end den parlementariske Udvei, enhver Raadgiver har i en constitutionel Samfundsorden, at stille sig selv udenfor enhver Medvirkning«, — ikke af Deres Excellence ere meente saaledes, som Ordene forekommer mig at antyde. Under den sidste Samtale, jeg havde den Ære at have med Deres Excellence i Justits-Departementet, slog De paa noget lignende, hvilket foranledigede mig til at bede Deres Excellence vel betænke, at Fædrenelandet havde et aldeles nødvendigt Brug for Dem i den ophøjede Stilling, Deres Excellence indehaver og i hvilken De efter min og mange Andres Mening ikke — i alfald nu for Tiden — kan erstattes ved nogen anden. Allermindst kan jeg forestille mig, det skulde komme til nogen Yderlighed i et Tilfælde som nærværende, hvor der dog ikke er Spørgsmaal

om andet eller mere end, hvad der gaaer ind under Begrebet: Takt og Smag. Om saadant maa Begreberne altid blive saa forskjellige og ubestemmelige, at modsatte Opfatninger ikke synes at burde være afgjørende Motiver for nogen deraf udledet almindelig Beslutning. Jeg haaber imidlertid, at jeg har seet Spøgelser ved højlys Dag, og jeg underkaster mig villig enhver Straf, Deres Excellence maatte finde, at jeg derved har gjort mig fortjent til; ja jeg lider den gjerne, kan den i nærværende Tilfælde saa højst fornødne Eenighed derved blive opretholdt. — Deres Excellence er den første og eneste, der i Inskriptionen paa Pladen i Storthingsbygningens Grundsteen har seet et Forsøg paa at drive Dem ned fra Deres ophøjede Stilling. Jeg erkjender vist nok, at man, ved ene at følge den strængt bogstavelige Fortolkning, kan komme til et saadant Resultat; men ligesom jeg med Vished veed, at dette har ligget ganske udenfor Vedkommendes Tanke og Villie, saaledes er det mig ogsaa bekjendt, at det ene er Vanskeligheden af at gjengive Ordene »den Norske Regjering« eller »det første Medlem af Statsraadet« — saaledes som Grundloven udtrykker sig — paa Latin, der har foranlediget den nu benyttede Talemaade. Er der for Øvrigt noget utilbørligt i denne, da er Skylden ikke min; jeg er ganske udenfor Sagen og Finants Departementet med sin Sproglærer Professor Aubert maa staae for den. — Jeg har tidligere forglemt at oplyse Deres Excellence om, at den Omstændighed, at Regjeringen engang havde nævnt Raadmand Bonnevie som No. 1 til Borgermester-Embedet i Christiansand, ikke kunde hindre mig fra nu sidste Gang at indstille Assessor Rogstad, da jeg ikke havde deeltaget i Sagens første Behandling og derfor meente, at jeg nu burde votere saaledes, som jeg dengang vilde have gjort, om jeg ikke paa Grund af Sygdom havde været fraværende, &c.

P. S. Just som jeg, efter at have sluttet disse Linier, var kommen i Departementet, bragte Posten mig Deres Excellences meget Ærede af 21de dennes, hvilket Tiden ikke tillader mig denne Gang at besvare, om jeg end skulde have noget at tilføje, hvad nærværende Skrivelse indeholder. Ligeledes har jeg modtaget Statsraad Langes Brev af S. D. Jeg aflægger herigjennem min bedste Tak for begge, om hvilke jeg en anden Gang skal have den Ære nærmere at yttre mig.

1861. October 28de.

No. 65. Til Statsminister Sibbern.

Deres Excellences sidste Ærede af 21de dennes gjorde desværre en Ende paa de Illusioner, med hvilke jeg søgte at tildække hvad der i den næstforegaaende forvirrede mig i den Grad, at jeg ikke rigtig vidste, om jeg var lysvaagen eller ikke. Jeg søgte at overbevise mig om Muelígheden af, at Deres Excellence havde meent noget andet end Ordene syntes at antyde, eller at disse ialfald vare nedskrevne i et mørkt Øjeblik uden at kunne betragtes for andet end Udbruddet af en momentan Misstemning Jeg havde derfor ikke fundet mig beføjet til at gjøre andre end Statsraad Birch bekjendt dermed. Men efter at Deres Excellence i Skrivelsen af 21de dennes saa bestemt og utvetydigen havde udtalt, hvad De agtede at gjøre, om de paapegede Tirader i Justits Departementets Udkast bleve staaende, ansaae jeg det for Pligt at lade dette komme til Collegernes Kundskab, inden Sagen expederedes herfra i Dag. Da nu Statsraad Lange tillige udtrykkeligen beder, at hans Bemærkninger ved dette Udkast maatte blive Regjeringens øvrige Medlemmer meddeelte, sammenkaldte jeg disse til et extraordinært Møde i Løverdags, da det sædvanlige Statsraad var udsat til en senere Dag. Jeg gjorde da Collegerne bekjendte med saavel Deres Excellences og Statsraad Langes Skrivelser af 21de dennes, som med hvad jeg, betræffende den her omhandlede Sag, havde tilskrevet Deres Excellence baade tidligere og nu sidste Gang under 25de dennes. Deres Excellences fattede Beslutning gjorde et overmaade stærkt Indtryk paa alle; dens Realisation blev anseet for et saa stort Onde, at man ansporede Kræfterne til det yderste for at udfinde en Mulighed i at gaae Deres Excellences Ønsker imøde. Vi delibererede herom lige til Kl. 2 uden dog at kunne komme til andet Resultat end det, jeg havde den Ære at meddele Deres Excellence med forrige Post. Collegerne vilde imidlertid ikke opgive Haabet, om at Deres Excellence kunde blive omstemt ved min Udvikling af 25de dennes, til hvilken de alle henholdt sig. De meente det deraf i det mindste maatte fremgaae med Klarhed, at den Omstændighed, at H. M. Kongen havde befalet den Manderströmske Note forelagt Storthinget, til Overflod viiste, at det

ikke i nogen Maade kunde tilskrives Deres Excellence, om der var blevet eller blev gjort et yderligere Brug af denne Note end enten Excellencen Manderström selv eller Deres Excellence havde tænkt sig, da Noten confidentielt gik fra den sidste til Deres Excellence og derfra til mig. I Forbindelse hermed tillader jeg mig at henlede Deres Excellences specielle Opmærksomhed paa, at Noten meddeeltes Storthinget, inden Statholdersagen der var kommen til Behandling, at det for alle maatte være paatageligt, at Hans Majestæts Befaling d. 5 Decbr. 1859 maatte støtte sig til Ønsket om, at Noten meddeeltes Storthinget inden Statholdersagen afgjordes, naturligviis for at have Indflydelse paa den fattendes Beslutning, og at den virkelig har udøvet saadan Beslutning eller dog maa forudsættes at kunne have gjort det, da der ligesaalidet er nogen Umuelighed som nogen Usandsynlighed, at Storthinget vilde have fattet en anden Beslutning, om det ikke havde kjendt den Manderströmske Circulærskrivelse. Dennes Oversendelse til Storthinget netop paa den Tid kunde jo ikke af Storthinget betragtes anderledes end som en Erklæring fra Kongens Side om, at der ikke af Hensyn til Stemningen i Sverige kunde være nogen Betænkelighed ved at gaae ind paa den foreslaaede Grundlovsforandring. Kommer nu hertil, at Hans Majestæts Gesandter i Udlandet jo vare forpligtede til ved alle mødende Tilfælde at oplyse Vedkommende om Beskaffenheden af den i Sverige med Hensyn til Unionen raadende Opinion, saaledes som Circulærskrivelsen nærmere beskriver denne, skulde det dog være højst besynderligt, om den Norske Regjering formeentes at bygge paa et den bekjendt factum, medens alle andre, til hvem dette var meddeelt, endog maatte ansees forpligtede til at lægge samme til Grund for sine Handlinger Vi fandt fremdeles, at Departementet ikke vilde iagttage Norges Tarv paa en tilbørlig Maade, om den foreslaaede Udeladelse besluttedes, og da det ikke kan fejle, at selve Noten i saafald vilde paa en eller anden Maade blive bragt for Publicums Øjne, kunde vi intet have at svare til det Spørgsmaal, der isaafald nødvendigviis maatte blive gjort os: hvorfor have I holdt dette tilbage, da I dog vare i Besiddelse af fuldstændig Kundskab herom? Vi gaae naturligviis ud fra, at Noten indeholder den rene Sandhed, og det skulde da være vor Brøde, at vi udtalede en saadan,

ene og alene fordi vi confidentielt vare blevne meddeelte det Brug, Udenrigsministeren havde gjort af denne Sandhed, vel at mærke uden at vi have nævnt et eneste Ord om dette Brug eller de Reflexioner, han dertil har knyttet! Deres Excellence vil nemlig nu kunne overbeviise Dem om, at der blandt de Forandringer og Modificationer, Departementets oprindelige Udkast har undergaaet, ogsaa er undladt at citere noget af Noten, der kunde antages uforeeneligt med den Maade, paa hvilken den er os meddeelt. Vi have ikke troet uden Skade for Sagen at kunne gaae videre, og vi ville ingenlunde opgive Haabet om, at Deres Excellence efter at have overvejet, hvad jeg paa Collegernes Vegne har anbragt i denne vigtige Sag, vil komme til et andet Resultat end det, vi alle højligen skulde beklage; under enhver Omstændighed kan Deres Excellence være overbeviist om, at vi, af Hensyn til Dem, have strukket os saa langt, som vi fandt, at Pligt, Samvittighed og Klogskab nogenlunde tillod os. —

Den mig sendte Fortegnelse over de i sidste combinerede Statsraad afgjorte Sager har jeg overleveret Statsraad Manthey. — Med flittige Hilsener til Collegerne og i det Haab at Norges ligesaa store som gode Sag ikke skal blive tilføjet noget Ulivssaar af dets egne Børn har jeg den Ære &c.

1861. October 28de.

No. 66. Til Statsraad Lange, Stockholm.

Højstærede! Deres Venskabelige af 21de dennes blev i Løverdags meddeelt Collegerne her i Forbindelse med en Skrivelse fra H. Ex. Statsministeren. Resultatet af vore meget alvorlige Overlægninger saavel i Mandags som i Forgaars har jeg omstændeligen berettet Hans Excellence baade med forrige og nærværende Post. For ikke at gjentage de samme Bemærkninger, hvilket saa meget mere skulde genere mig, som jeg fortiden har diverse Plager, og deriblandt Gigt i Armene, er jeg saa fri at henvise Dem til Hans Excellence, der vil kunne oplyse Dem om de Grunde, vi have havt til vor fra Deres og Hans forskjellige Anskuelser. Jo oftere jeg har faaet Anledning til at overveje Sagen, desto inderligere er jeg bleven overbeviist, om Umueligheden af at stryge de paaankede Tirader uden derved i en højst væsentlig Grad at skade den hele Argumentation. Grundene

herfor har jeg opgivet for Hans Excellence, og det er mig ganske ufatteligt, hvori vor eller Departementets Brøde skulde bestaae, i det mindste nu efterat Udkastet, blandt andet netop i de af Dem incriminerede Punkter, er undergaaet væsentlige Forandringer. Hans Excellence Manderström har naturligviis ikke fortalt vore Gesandter ved fremmede Hoffer andet, end hvad der stemmede med Sandheden; Kongen kunde ikke befale Noten forelagt Storthinget uden fordi den indeholdt en saadan, som det var af Vigtighed for Storthinget at kjende; og den er jo ikke oversendt os i nogen anden Hensigt. Excellencen Manderström kan følgelig intet have imod, at vi erklære, at denne Sandhed — denne factiske Beretning — er kommen til vor Kundskab, i det vi forresten hverken nævne Kilden, hvorfra den er hentet, eller paa nogensomhelst Maade indlade os i at gjengive, hvad Noten indeholder af Excellencens egne Reflexioner o. s. v. Skulde Følgen af denne vor Indstilling blive den, at vi herefter ikke ville erholde lignende Meddelelser, da er det saa langt fra, at jeg kunde betragte dette som en Ulykke, at jeg snarere troer, vi maatte være bedst tjente med at blive holdt udenfor saadanne; thi naar det er os forbudt at afbenytte de deri indeholdte factiske Oplysninger under Behandlingen af en dermed i nøieste Forbindelse staaende Sag, indsees det let i hvilken falsk Position vi derved nødvendigviis skulde geraade. Har Excellencen Manderström ikke instrueret de ham undergivne Gesandter anderledes end de virkelige Forhold medførte — hvorom jo ingen Tvivl kan være —; og har han bemyndiget dem til at indrette deres Optræden derefter, da veed jeg virkelig ikke, hvorfor han eller nogen anden skulde betragte det som en Ulykke, at Noten blev publici juris; endnu mindre begriber jeg, hvorledes saadant skulde kunne lede til, at H. M. Kongen selv blev inddraget i Sagen. Heller ikke skjønner jeg, hvad der skulde gjøre Fremlæggelsen af selve Noten nødvendig; den er jo ikke af Departementet citeret; vi have ikke fremlagt den; hvem skulde da forlange at saa skeete? Det kunde jo ene være vore Modparter; men naar de frygter for, at den drages frem i Dagen, kunne de jo undlade at foranledige saadant, denne Frygt kunde for Øvrigt ingen anden Beføjelse have end den, at Excellencen Manderström havde senere deeltaget i Handlinger, som ej staaer i Harmonie med, hvad han i

Circulairskrivelsen havde udtalt; men isaafald maatte han tilskrive sig selv alle deraf flydende Ubehageligheder, uden at saadant paa nogensomhelst Maade kunde imputeres os.

De mener, at vi ikke tiltrænge denne Exposition af Forholdene; men er det da ikke af en ganske overordentlig Vigtighed for os at kunne møde den Svenske Paastand om det for Sverige skadelige i Unionen med den simple Oplysning: at saa var lige til Slutningen af 1859 ikke den svenske Opfatning efter competente Mænds officielle Erklæring? Paa denne kan man derfor ikke lægge Skjul, naar man kjender den; og gjorde man det, da stak man med fuld Bevidsthed og af en misforstaaet Delicatesse — for ikke at sige noget værre — under Stolen, hvad der isaafald sikkert nok paa anden Maade vilde komme frem og nødvendigviis skulde baade compromittere os og foranledige ganske andre Ulykker end en simpel, ligefrem og ærlig Relation fra vor Side nu kan gjøre. Jeg er forresten eenig med Statsraaden i Deres Forsæt ikke for Tiden at ville indlade Dem i Discussioner over de unionelle Forhold, skjøndt det er fristende nok at ønske sig Anledning til at kunne spørge Vedkommende: om de virkelig finde det anstændigt og værdigt for Sverige, efterat vi havde modsat os enhver Foreening med det men dog tilsidst erklæret os villige dertil paa visse, bestemte af os opgivne Betingelser, som Sverige antog og besvor — nu at fragaae disse, fordi man troer at have udfundet, at de kunde og burde have været Sverige fordeelagtigere? Endelig vil jeg tillade mig den Bemærkning, at enhver confidentiel Meddelelse om noget factiskt eller historiskt vel ikke til evig Tid skal blive en lukket Bog.

Da De nedskrev Deres Bemærkninger ved Departementets Udkast, kunde De naturligviis ikke have andet end dette i dets oprindelige Form for Øje; men nu, da De seer hvilke væsentlige Forandringer Departementet deri har gjort, blandt andet i de her omhandlede Punkter, og erfarer at den Manderströmske Note efter Kongens Befaling er meddeelt Storthinget — formoder jeg De vil dømme anderledes. Collegerne her have med største Taknemmelighed modtaget Deres Bemærkninger og nøje overvejet dem. Vi stride jo alle for en fælleds Sag; vi ville kun, hvad der er Sandhed og Ret; følgelig modtages ethvert Bidrag, der sigter til det samme Maal, med oprigtig Erkjendtlighed. &c.

1861. November 3die.

No. 68. Til Statsminister Sibbern.

Statsraad Birch gjorde os i Gaar bekjendte med Kgl. Majestæts naadige Proposition til Sveriges Riges Stænder af 12 April 1815 i Anledning af den med Norge Aaret forud afsluttede Forening, hvilket Dokument han ganske nyelig havde fundet i 2den Deel af »Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie«, hvor det er meddeelt af Justitiarius Berg. Han beklagede meget, at dette højst mærkelige Dokument ikke var faldt i hans Hænder under Udarbejdelsen af Justitsdepartementets Indstilling i Revisionssagen, da det er et Statsskrift af en ganske overordentlig Interesse for os, saasom det paa en ualmindelig klar, bestemt og statsklog Maade udtaler og forsvarer en Opfatning af Foreeningen diametralt modsat den, Sverige nu vil gjøre gjældende, og netop en saadan, som vi forfægte. I Departementets Indstilling vilde den have udgjort det meest slaaende Beviis paa Uefterretteligheden af Sveriges seneste Bestræbelser efter at faae Foreeningen til at blive noget ganske andet end den i Virkeligheden er; men da den nu uheldigviis ikke har kunnet blive indtaget der, anviiste han flere Maader at afhjælpe denne Mangel paa, blandt hvilke vi bleve staaende ved den, som Deres Excellence vil erfare af Departementets med nærværende Post fremkommende Continuationsindstilling. Denne mesterlige Proposition er sandsynligviis skreven af Salig Excellencen Wetterstedt; den er fra først til sidst et Forsvar for os af en saadan Vægt, at jeg er ude af Stand til at begribe, hvorledes Sverige vil vride sig fra det Dødsstød, dets moderne Machinationer derved har faaet. Denne kgl. Proposition er en af dem, der nævnes i Intimationen til Rigsakten som dem, »i Overeensstemmelse med hvilke Norges Storthing og Sveriges Stænder ere komne overeens om og have besluttet, til Bestemmelse af de mellem Norge og Sverige opkomne constitutionelle Forholde, at oprette en særskilt Rigsakt«; den paaberaabes udtrykkeligen i bemeldte Intimation som Grundlaget for Stændernes Erkjendelse og Bekræftelse af de »i Henseende til disse constitutionelle Forhold i Norges Riges Grundlov af 4 Novbr. 1814 indførte Bestemmelser«; og den nævner ikke denne Grundlovs §§ 14 og 25 blandt dem, der, som tillige vedkommende

Unionen, skulle blive at optage i Rigsakten. Kortsagt, et kraftigere Beviis for, at Sverige har antaget og besvoret, hvad det nu ligefrem fragaar, kan man ikke tænke sig. Jeg afholder mig fra videre Commentar herover som i sig selv overflødig, helst da jeg veed, at Statsraad Birch i denne vigtige Anledning henvender sig directe til Deres Excellence.

Den 4de November.

Takke maa jeg vist nok for Deres Excellences i Dag modtagne ærede Skrivelse, for den venlige, aabne og tillidsfulde Maade, paa hvilken Deres Excellence deri udtaler Dem; men jeg gjør det i Sandhed med et tungt Hjerte, siden den næsten betager mig alt Haab om nogen Forandring i Deres Excellences Beslutning om nu at ville forlade os. Jeg behøver ikke at forsikkre, at dette gjør mig meget ondt baade for Fædrenelandets og min egen Skyld. Det kunde derfor vist nok være fristende at anstille et yderligere Forsøg paa at omstemme Deres Excellence; naar jeg alligevel overvinder denne Fristelse, da er dette at tilskrive saavel den Omstændighed, at jeg veed, det alene er Sagen selv, hvortil Deres Excellence her tager Hensyn, som Umueligheden for mig i at kunne paa en klarere Maade end allerede skeet udvikle Grundene for min fra Deres Excellences forskjellige Opfatning. Ingen her har betvivlet, enten at Deres Excellence blot fulgte Deres Overbeviisning, eller at De i saahenseende var i Deres fulde Ret; men vi maae ikke destomindre alvorligen beklage, hvis Deres Excellence virkelig benytter Dem af denne Ret; om Deres Villie til at opgjøre Deres Mening efter bedste Skjøn kan der naturligviis aldrig opstaae mindste Tvivl. — Deres Excellence synes at lægge Vægt paa den Omstændighed, at Storthinget i sin underdanigste Adresse ikke har paaberaabt sig den Manderströmske Note skjøndt gjort bekjendt med den. Jeg troer dog ikke man kan tilskrive dette noget af de Alternativer, Deres Excellence opstiller; thi jeg finder det ganske rimeligt, at Storthinget fra sit Standpunkt og med specielt Hensyn til den Side af Sagen, fra hvilken Storthinget ene har taget og ene kunde tage denne som Gjenstand for en Henvendelse til Kongen, ikke havde noget Brug for denne Beviisførelse, Noten indeholder, i den reent juridiske Deduction, det har støttet Adressen til. —

Jeg kunde vistnok have flere Indvendinger at gjøre mod Deres Excellences forskjellige Argumentationer; men da jeg vel neppe vilde blive heldigere i min Udvikling deraf, end jeg hidtil har været, skal jeg ikke falde Deres Excellence besværlig dermed. Kun maa det tillades mig udtrykkeligen at tilføje, at det vel ikke kan falde vanskeligt at finde en Mand til Statsministerposten, som var istand til paa en fuldkommen Maade at præsidere i Statsraadsafdelingen og foredrage Sagerne for Hans Majestæt; men at der udfordres adskilligt Mere og af endnu større Vægt, som ikke bør savnes hos den norske Statsminister, nemlig Evnen til udenfor Statsraadet at kunne handle med Kongen, det Svenske Statsraad, tildeels og med fremmede Magters Sendebud, paa en fuldt tilfredsstillende Maade, hvortil udfordres en Statsmandsdygtighed og, om jeg saa maa udtrykke mig, et diplomatisk Anlæg og en diplomatisk Gewandthed, som hos os neppe findes selv hos de dueligste Forretningsmænd. — Naar jeg tænker mig Muligheden af, at Deres Excellence nu skulde forlade os, bliver jeg saa nedstemt, at jeg ikke kan holde mine Tanker rigtig samlede, og jeg trænger derfor meer end sædvanligt til venlig Overbærelse. — Ved nu atter at gjennemlæse Deres Excellences Brev af 31 Octbr. troer jeg at burde tilføje følgende: Dersom man kunde standse ved Marts 1860, skulde Deres Excellence visseligen have Ret i, at Kongens Udtalelse, om at Forandringen i Grundlovens § 14 var for vort Vedkommende hensigtsmæssig &c., maatte være os nok; men naar Deres Excellence seer hen til Protocollen af 7 April, mener jeg man maa erkjende Nødvendigheden af her at gaae noget videre; thi kan man nu med Sandhed sige, at Kongens Udtalelse i Nork Statsraad er et ugjendriveligt Beviis paa, at Han var eenig med Sit Rige Norge og at Han Selv har givet Svenskerne al den Forklaring de behøve med Hensyn til den Norske Stilling i denne Sag? Statsraadsafdelingen fandt det i sin Tid nødvendigt at bringe Kongen i en Position af en ganske tvivlsom Natur, og jeg troer, at Beføjelsen for os til nu at handle i samme Aand er endog langt stærkere. Man kan alene udraabe: Vee den, fra hvem Forargelsen kommer! At her skulde være Anledning til at befrygte Nødvendigheden for Kongen i at optræde mod endnuværende Medlemmer af det Svenske Raad, har jeg aldrig erkjendt; jeg mener blot, det styrker Sagen for os, at vi

ikke have bragt Kongen ind i nogen tvetydig Stilling, og dette synes lige vigtigt baade for Ham selv og for os. Om man forresten for at værge om Fødelandets dyrebareste Rettigheder maa afsløre Andres urigtige Fremgangsmaade, bliver dette for disses Regning. &c.

1861. November 11te.

No. 69. Til H. M. Kongen.

Naadigste Konge! H. Ex. Statsminister Sibbern har under 2den d. M. tilstillet Deres Majestæts Norske Regjering en underdanigst Ansøgning om Afsked i Naade fra hans indehavende Embede, af hvilken Ansøgning jeg herved tillader mig i Underdanighed at vedlægge en Afskrift. Vel anfører han ikke deri nogen Grund for dette sit underdanigste Andragende; men ligesom jeg ikke betvivler, at han allerede har opgivet eller agter at opgive for Deres Majestæt, hvad der har bevæget ham til dette Skridt, saaledes veed jeg af hans Yttringer i Breve til mig, at han er bleven foranlediget dertil ved nogle Tirader i Justitsdepartementets underdanigste Foredrag af 21 f. M., der ligger til Grund for Regjeringens underdanigste Betænkning af s. D. i Sagen angaaende en Revision af Rigsakten. Motiverne for Departementet til, imod Hans Excellences Ønske, at fastholde disse Tirader har Statsraad Birch-Reichenwald udviklet i hoslagte Fremstilling med Begjæring, at denne maatte blive Deres Majestæt underdanigst indhændiget. Vi have anseet det for Pligt ikke at foranledige Hans Excellences underdanigste Ansøgning forelagt Deres Majestæt i Statsraad inden Deres Majestæt var gjort bekjendt med Sagen og naadigst havde meddeelt os, hvad Deres Majestæt i den Anledning maatte kunne finde fornødent. Indtil vi erholde Kundskab herom, beroer Ansøgningen hos mig og vil først derefter blive overleveret Chefen for Indre-Departementet til Behandling, forsaavidt den skal gjøres til Gjenstand for underdanigst Foredrag. Jeg behøver neppe for Deres Majestæt at udtale, hvormeget Regjeringens Medlemmer beklager saavel Hans Excellences Beslutning i Almindelighed som in specie, at den er fattet ved nærværende Lejlighed.

1861. November 11te.

No. 70. Til Statsminister Sibbern.

Jeg havde noget Haab om, at Deres Excellence kunde være kommen til et andet Resultat end det bebudede, ikke saa meget med Hensyn til selve Maaden, paa hvilken Deres Excellence betragter de ofte omhandlede Tirader i Justitsdepartementets Revisionsforedrag, som betræffende hvad Deres Excellence i den Anledning burde foretage. Det forekom mig vist nok paa den ene Side lidet sandsynligt, at Deres Excellence skulde skifte Tanker i førstnævnte Henseende, efterat Fleres Udvikling af den modsatte Anskuelse hidtil havde viist sig uden Virkning; men paa den anden Side havde jeg stolet paa, at Deres Excellence ved nærmere Overvejelse kunde have fundet det i det mindste tvivlsomt om en Afskedsansøgning her vilde være paa sit rette Sted. I Sagens Realitet er Deres Excellence jo ganske enig med os og føler altsaa Nødvendigheden af, at vi alle holde sammen uden at give vore Modstandere Vaaben i Hænderne. At dette imidlertid vil blive Tilfældet, om Deres Excellence tager Anledning af denne Sag til at forlade os, synes mig desværre altfor klart; thi man vil da upaatvivleligen betragte dette Skridt som et Beviis paa, at selv den første norske Embedsmand ikke har været istand til at følge længer med sine anmassende og fordringsfulde Landsmænd. Ikkun om det her gjaldt Realiteten og et virkeligt Principspørgsmaal, synes det mig rimeligt at gribe til det yderste Middel, ikke derimod i et Tilfælde, hvor Deres Excellence blot differerer fra ós i enkelte af Argumentationerne. Billiger man ikke disse, har man vist nok baade Ret og Pligt til at forsøge paa at erholde dem rettede; men bliver Bestræbelsen frugtesløs, finder jeg ikke deri nogen gyldig Grund til at sætte Sagen paa Spidsen og skade en saa stor og god Sag. Om det fandtes nødvendigt, at Deres Excellence fralagde Dem enhver Deelagtighed i de paapegede Tirader, maatte det vel kunne skee uden just ligefrem at udhæve dem og i sig selv være langt at foretrække for en Afskedstagelse. Jeg forestiller mig nemlig, at Deres Excellence isaafald ved Sagens Foredrag kunde ligefrem sige Hans Majestæt, hvad det var De misbilligede i Indstillingen og indskrænke Dem til i Protocollen at anmærke, at Deres Excellence vel i Realiteten

tiltraadte Regjeringens Betænkning, men dog ikke kunde billige nogle af de deri opstillede Sætninger, hvilke De forbeholdt Dem nærmere til Tid og Sted at paapege. Her handles jo desuden om en Betænkning fra den Norske Regjering, af hvilken Deres Excellence ikke er Medlem. Deres Excellence er følgelig ikke paa nogensomhelst Maade deelagtig i hvad denne Betænkning indeholder. Først naar den i Statsraad forelægges Hans Majestæt opstaaer der Spørgsmaal om, hvorvidt Deres Excellence deri vil erklære Dem enig eller ikke. Betragter man Sagen saaledes, at man troer deraf vil opstaae Fare for Staten, maa det ikke glemmes at de ulykkelige Følger ikke udeblive, fordi man tager Afsked, men netop faae en meget alvorligere Characteer paa Grund af saadant extraordinært Skridt. Tilgiv mig, at jeg saa ligefrem yttrer mig om, hvad jeg lige til det sidste Øjeblik havde haabet kunde være faldt Deres Excellence ind og bragt Dem paa andre Tanker; jeg har ikke villet recensere, criticere eller hovmesterere; min Frygt for at Deres Excellence kunde bringe Deres Forsæt i Udøvelse har alene indgivet mig disse Idéer, som jeg var sangvinisk nok til at troe ogsaa kunde have virket paa Deres Excellence. Af ærede under 4de dennes og af den til Regjeringen oversendte Afskedsansøgning af 2den næstforhen seer jeg desværre, hvor fast Beslutningen maa være. Collegerne bleve i Løverdags gjorte bekjendte med, hvad der var mig tilhændekommet. Man tog sig dette meget nær og besluttede, at Sagen underhaanden skulde communiceres Hans Majestæt, samt at Ansøgningen imidlertid burde blive beroende hos mig. Jeg har derfor med Dagens Post tilskrevet Hans Majestæt saaledes, som vedlagte Copie af mit Brev nærmere udviser, og der vil intet blive gjort til Sagens Fremme, førend Kongens Svar indløber. Der er en anden Side ved Sagen, som jeg heller ikke kan forbigaae. Forudsat at hans Majestæt Selv intet har imod de paaklagede Tirader, hvad skulde da bevæge Deres Excellence til at fratræde? Om derimod Kongen er af samme Tanke som Deres Excellence, maatte da ikke Følgen i det højeste blive, at Betænkningens Forfatter eller Forfattere fik concilium abeundi? Hvorledes saadan Omstændighed skulde kunne afficere Deres Excellence eller Deres Stilling er jeg fremdeles ude af Stand til at kunne fatte. Man skal dog vel ikke rette Smed for Bager? Og til hvad Nytte blev

dette? Intet andet end Ulykke, som senere maatte faae Deres Excellence til at angre, hvad De havde givet Anledning til. &c.

Statsraad Birch vil tilstille Deres Excellence en Afskrift af den i min Skrivelse til Hans Majestæt omhandlede Fremstilling. &c.

1861. November 15de.

No. 71. Til H. M. Kongen.

Naadigste Konge! Overeensstemmende med Deres Majestæts naadige Befaling i Brev af 11te dennes har jeg underrettet Statsraad Birch-Reichenwald om, at Deres Majestæt agtede naadigst at bevilge Statsminister Sibbern den underdanigst ansøgte Afsked og at udnævne Statsraad Birch til hans Eftermand.

Paa min Opfordring til i sidstnævnte Anledning at erklære sig har Statsraad Birch meddeelt mig det Svar: »at han i dyb Underdanighed paaskjønner Deres Majestæts naadige Tilbud; men ligesom han finder, at de Forholde, som ved en tidligere Lejlighed, da Deres Majestæt i Naade havde havt en lignende Tanke, ledede til at denne blev opgiven, fremdeles for hans personlige Vedkommende ere tilstede endog i højere Grad end før — saaledes haaber han ved den min underdanigste Skrivelse af 11te dennes ledsagende Forklaring til Deres Majestæt ialfald at have gjort saadan Rede for sin Stilling til den unionelle Revisionssag, at deri ikke vil kunne findes Motiv for ham til forandret Bestemmelse selv i det Tilfælde, at det ikke maatte være lykkets ved denne Forklaring at faae hævet de Betænkeligheder, der have fremkaldt Spørgsmaalet om Ledighed i Statsministerposten ved nærværende Lejlighed«. Da Deres Majestæts naadige Brev af 11 dennes er skrevet førend min underdanigste Skrivelse af s. D. tilligemed Statsraad Birchs Forklaring var kommen Deres Majestæt tilhænde, har jeg troet at burde lade Statsminister Sibberns underdanige Afskedsansøgning fremdeles blive beroende hos mig, indtil Deres Majestæts nærmere naadige Befaling indløber mig.

1861. November 15de.

No. 72. Til Statsminister Sibbern.

Med Deres Excellences Skrivelse af 11te dennes har jeg modtaget den combinerede Protocol af 18 f. M. En naadig

Skrivelse af 11te dennes fra Hans Majestæt Kongen underretter mig om, at Hans Majestæt ikke finder at burde nægte Deres Excellence den ansøgte Afsked og at Høјstsamme agtede at udnævne Statsraad Birch-Reichenwald til Deres Eftermand. Efter naadigst Ordre har jeg meddeelt Statsraad Birch dette og med Dagens Post tilbagemeldt Hans Majestæt dennes Svar, af hvilket nedenunder findes en Copie. — Da det dog var muеligt, at Sagen kunde faae et andet Udfald, naar Hans Majestæt havde gjort sig bekjendt med den Ham under 11te dennes tilstillede Fremstilling, finder jeg fremdeles at burde lade Deres Excellences Afskedsansøgning blive henliggende hos mig, indtil jeg modtager Ordre til at lade den fremme. Endnu opgiver jeg ikke Haabet om, at dette kan undgaaes. Iallefald bliver det vanskeligt at erholde en ny Statsminister, som da heller ikke behøves, for at Regjeringens Betænkning i Revisionssagen kan blive overleveret den svenske Justitiæ Statsminister. Først naar denne atter fremkommer med de Svenskes endelige Indstilling i selve Realiteten — og dertil udfordres sikkerligen ikke saa ganske liden Tid — og Spørgsmaal om dennes Behandling i combineret Statsraad opstaar, bliver det egentlig paatrængende nødvendigt, at man har en Norsk Statsminister for denne Sags Skyld tilstede. Deres Excellences Eftermand — om en saadan Forandring ulykkeligviis skal skee — kan derfor ikke paafordres saa hastigt, og det maa supponeres at saa lang Tid vil hengaae, inden han kan indfinde sig i Stockholm, at Deres Excellence vel endnu en god Stund kan undgaae at flytte. Jeg forglemte i Brevet til Kongen at sige, at Collegerne her skulle i Morgen blive meddeelt Indholden af Hans Majestæts Skrivelse til mig. &c.

(Her følger ovennævnte Erklæring fra Statsraad Birch).

1861. November 25de.

No. 73. Til H. M. Kongen.

Naadigste Konge! Da jeg af Deres Majestæts naadige Skrivelse under 18 d. M. erfarer at H. Ex. Statsminister Sibberns underdanigste Afskedsansøgning skal foredrages til naadigst Afgjørelse, har jeg den 23de dennes fremlagt den i Statsraadet, og ledsaget af den kgl. Norske Regjerings underdanigste Indstilling afgaaer den til Stockholm med Dagens

Post. — Jeg vovede ikke at betragte Deres Majestæts naadige Skrivelse af 11te dennes som afgjørende i denne Henseende; thi Deres Majestæt havde ikke dengang modtaget min underdanige Skrivelse af s. D. og den med samme fulgte Forklaring fra Statsraad Birch-Reichenwald, saa der altid var en Mulighed i, at Deres Majestæt, efterat være bleven bekjendt med hiin Skrivelse og Forklaring, kunde opfatte Sagen paa en anden Maade end i Forvejen var Tilfældet. Denne min Fremgangsmaade motiveredes tillige ved Indholdet af Deres Majestæts naadige Skrivelse under 11te dennes, som med Hensyn til her omhandlede Spørgsmaal satte mig i nogen Uvished. Medens nemlig paa den ene Side Deres Majestæts naadige Beslutning, at ville meddele Statsminister Sibbern den underdanigst ansøgte Afsked og udnævne Statsraad Birch-Reichenwald til hans Eftermand, i mine Øjne hentydede paa, at Deres Majestæt ikke naadigst deelte Statsministerens Anskuelser, forekom mig paa den anden Side flere naadige Ytringer at vække Formodning om, at Deres Majestæt naadigst billigede de af Statsminister Sibbern nærede Betænkeligheder. Var dette sidste virkelig Tilfældet, syntes det mig klart, at ethvert Spørgsmaal om hans Fratræden nu maatte af sig selv bortfalde, og jeg burde derfor, efter min Opfatning, ikke foretage et Skridt, der under saadan Forudsætning var baade unødigt og betænkeligt. — Med Hensyn til de to Punkter i Justitsdepartementets underdanigste Indstilling i Revisionssagen, mod hvilke der er rejst Indvending, erfarer jeg af Deres Majestæts naadigste Skrivelse med dyb Smerte, at Deres Majestæt misbilliger min Adfærd, i det Deres Majestæt anseer det for at have været min underdanige Skyldighed i Forvejen, deels at begjære naadigst Samtykke til Afbenyttelsen af H. Ex. Grev Manderströms os confidentielt meddeelte Circulærnote af 7de Novbr. 1859, deels at gjøre Deres Majestæt bekjendt med de i Departementets Indstilling fremsatte Hentydninger til nogle angaaende Statholdersagen stedfundne ikkeofficielle Overlægninger. — Det maatte være mig naadigst tilladt her i Underdanighed at meddele Deres Majestæt Grundene for min Handlemaade. — Vist nok var det mig bekjendt, at den kgl. Norske Regjerings Præses i forrige Tider tilstillede H. M. Kongen saakaldte Rapporter over, hvad bemærkningsværdt der foregik saavel i som udenfor Statsraadet; men ligesom dette i min Formands Tid

næsten var gaaet af Brug, saaledes fandt jeg mange Betænkeligheder ved atter at optage denne Forretningsmaade. Indeholdt Rapporterne med Hensyn til de egentlige Regjeringssager intet andet, end hvad der stod i de underdanigste Indstillinger, synes det mig utilbørligt at besvære Hans Majestæt dermed; og indeholdt de noget udenfor Indstillingerne, meente jeg, at det slet ikke var i sin Orden, at Hans Majstæt bibragtes saadan Kundskab, uden at Kongens øvrig ansvarlige Raadgivere derom var vidende. Naar det paa den anden Side fandtes hensigtsmæssigt, at Hans Majestæts naadige Opmærksomhed henledededes paa noget, der ikke ret vel kunde gives Plads i selve Indstillingen, troede jeg at man, efter forudgaaet Overlæg inden den Norske Regjering, ikke kunde henvende sig til Hans Majestæt ad en mere passende Vej end gjennem den Norske Statsminister. Jeg har derfor ogsaa — med Undtagelse af et Par Tilfælde, i hvilke Deres Majestæt naadigst befalede mig at henvende mig directe til Deres Majestæt Selv — bestandig underrettet Statsministeren om det Nødvendige, for at det af ham kunde blive Deres Majestæt underdanigst meddeelt. Ved givne Lejligheder har jeg havt Anledning til underdanigst at gjøre Deres Majestæt bekjendt med denne min Opfatning, der, efter hvad jeg forstod, vandt naadigst Bifald. Det kunde saaledes ikke falde mig ind her at handle anderledes. Havde der end været noget, som paa Forhaand burde underdanigst forelægges Deres Majestæt, maatte jeg antage dette skeet ved Statsminister Sibbern, der allerede i September Maaned havde til mig omtalt det formeentligen Utilbørlige i de to heromhandlede Passus af Departementets Indstilling. — Men al Qvæstion om nogen speciel Virksomhed fra min Side i denne Retning maatte falde bort, siden jeg, uagtet den modneste Overvejelse, aldrig har kunnet overbevise mig om, at hine Passus indeholdt noget utilbørligt. Hverken H. Ex. Grev Manderström eller Circulærnoten af 7de Novbr. 1859 findes nævnte i Indstillingen. Departementet udtaler blot i Almindelighed, at der gaves endnu i Novbr. 1859 »ikke blot utvetydige, men ogsaa, paa Grund af Vedkommendes Stilling og nøje Bekjendtskab med Forholdene i Sverige destomere vægtige Udtalelser i den Retning, at Revisions Spørgsmaalets snare Behandling fremdeles ligesaalidt fra Svensk som fra Norsk Side kunde med Føje ansees som paatrængende, og at Behandlingen i ethvert

Fald maatte komme til at foregaae i en anden Aand end den, der havde udtalt sig igjennem hiin private Rigsdags-Motion, samt at de i dennes Præmisser indeholdte Klagemaal over de nugjældende Foreenings-Vilkaar og over den Norske Nation ingenlunde havde fundet nogen Støtte i den da raadende Opinion, men at de meget mere var Gjenstand for almindelig Misbilligelse som baade ubetimelige og overdrevne«. Vel har Departementet nærmest havt Circulærnoten for Øje; men ligesom dette ikke siges, saaledes er det ikke urimeligt, at Departementet ogsaa fra andre Kilder har hentet sin Kundskab. — Noten var meddeelt Deres Majestæts Gesandtskaber ved fremmede Hoffer som Ledetraad ved forefaldende Begivenheder. De maatte betragte de opgivne factiske Omstændigheder som stemmende med Sandhed og være endog forpligtede til ved Hjælp deraf at berigtige enhver dem forebragt, i en anden Retning gaaende Opfatning af Stemningen i Sverige. Men denne Adgang og Forpligtelse til at bygge paa denne factiske Basis kunde formeentlig ikke være mindre for Departementet og den Norske Regjering, og det skjønnes ikke rettere end, at det maa have været en væsentlig Hensigt med Notens Meddelelse, at man i paakommende Tilfælde kunde støtte sig til et saadant Fundament. Jeg har følt mig saa meget mere bestyrket i Rigtigheden af denne min Opfatning som det Confidentielle i Notens Meddelelse, efter mit Begreb, ikke angaaer det Objective — eller den deri skeete Fremstilling af factiske Forhold, hvilke laae aabne for Almeenheden — men ene og alene kan vedkomme det Subjective — eller det Brug, H. Ex. Greve Manderström deraf har gjort; og dette sidste berører Departementets Indstilling aldeles ikke.

I det andet Punkt udtaler Justits Departementet sig saaledes: »Denne Forudsætning om, at man ikke i Almindelighed i Sverige vilde fæste nogen Interesse ved Bibeholdelsen af den allerede længe i Virkeligheden ubenyttede Adgang for Kongen til med en Svensk Mand at kunne besætte et enkelt Norskt Embede, har udentvivl ogsaa havt sin Indflydelse paa den næsten fuldkomne Samstemmighed, med hvilken Storthingets Beslutning i 1859 blev fattet. Thi saa stadigt og stærkt som man fra Norsk Side altid har fastholdt en Grundsætning, at der angaaende Forandring af Bestemmelser i Norges Grundlov, som ej have Sammenhæng

med Rigsakten, ikke retteligen kan forhandles af eller imellem andre end de Norske Statsmagter indbyrdes, saa har man dog derfor ikke været uopmærksom paa det Ønskelige i, at en Forandring, som, uden i Virkeligheden at berøre nogen unionel Ret eller Interesse for Sverige, dog efter Udseendet kunde tillægges nogen Betydning i den Svenske Folkeopinion, helst maatte skee paa en Tid, da den rette Erkjendelse af Broderfolkenes gjensidige Stilling har naaet frem til en saadan Klarhed, at der ikke engang i den sidst antydede Retning kunde blive nogen betænkelig Anledning til Misforstaaelse og Anstød. Den Mening, at et saadant Tidspunkt var indtraadt i 1859, og at altsaa Spørgsmaalet om en Forandring med Statholder Embedet da kunde, uden Ulemper fra nogen anden Side, paa ny bringes frem til Afgjørelse ikke blot som et i formel Henseende reent norskt Anliggende — hvorom der ikke vides paa den Tid, ligesaalidet som tidligere fra nogen Kant at være yttret Tvivl — men ogsaa med et i Realiteten gunstigt Resultat, denne i Norge, som anført, dengang almindeligt raadende Mening blev paa samme Tid ogsaa deelt inden Kredse i Sverige, hvor det paalideligste Kjendskab til Forholdene og Opinionen der i Landet maatte forudsættes at være tilstede.«

Dette er en af Statsraad Birch-Reichenwald personlig gjort Erfaring, til hvilken han har troet at maatte tage Hensyn. Den Norske Regjerings øvrige Medlemmer kunne ingen Tvivl nære om, at denne hans Opfatning stemmer med de virkelige Forhold, og de have saa meget mindre fundet at burde derved gjøre nogen Bemærkning, som de ingensomhelst Grund have havt til at sætte disse Ord i Forbindelse med de ikke officielle Overlægninger, der gjennem Deres Majestæt og ikke uden Deres Majestæt kunne faae deres Tilværelse. Der nævnes intet om saadanne Overlægninger og jeg har heller ikke opfattet Yttringerne som om de sigtede til saadanne, om hvis Tilstedeværelse jeg desuden ikke har havt nogen Kundskab. — Endelig tør jeg i Underdanighed bemærke, at det i ethvert Fald vilde have været ubetimeligt, om jeg i ovennævnte Anledning havde besværet Deres Majestæt med nogen underdanigst Indberetning. førend d. 21 Octbr. sidstleden, da Departementets Indstilling refereredes og Sagen afgjordes i Statsraadet; thi i Forvejen var det umuligt at vide hvilke Forandringer Departementets Indstilling

under Sagens Behandling der kunde undergaae, ligesom det ogsaa virkelig blev Tilfældet, at flere saadanne vedtoges. Jeg behøver for Øvrigt ikke i Underdanighed at henlede Deres Majestæts naadige Opmærksomhed paa, at den foredragende Statsraad er eneraadig over sin Indstilling og at det paa ham alene beroer, om han, efter Anledning fra sine Colleger, deri vil foretage nogen Forandring. — Disse have været mine Motiver til ikke at behandle nærværende Sag paa anden Maade end skeet er, nemlig overeensstemmende med min bedste Overbeviisning. — Jeg beklager højligen, at jeg derved har paadraget mig Deres Majestæts Mishag, og da Deres Majestæt under saadanne Omstændigheder ikke kan være tjent med, at jeg beholder min Stilling, fordrer saavel Pligt mod Deres Majestæt som hvad jeg skylder min egen Ære, at jeg forlader denne. Imidlertid vover jeg underdanigst at haabe, at Deres Majestæt naadigst tillader, at jeg opsætter med definitivt at anmelde mit Ønske herom, indtil det kan skee i Forbindelse med den Redegjørelse Regjeringen efter naadigst Dictamen af 16de dennes har at afgive, hvilken forhaabentlig vil med næste Post blive herfra afsendt.

1861. November 25de.

No. 74. Til Statsminister Sibbern.

Jeg har havt den Ære at modtage Deres Excellences omstændelige Skrivelse af 18de dennes og gjort herværende Colleger bekjendt med den. Ligesom jeg aldrig har betvivlet, at Deres Excellence har fulgt Deres Overbeviisning, saaledes stoler jeg paa, at Deres Excellence ogsaa antager, at det samme er Tilfældet med mig, naar jeg her ligefrem erklærer, at jeg ikke kan tiltræde de af Deres Excellence fremhævede Anskuelser ligesaalidet som de derfor anbragte Grunde. Jo oftere jeg kommer til at behandle og følgelig at tænke over denne Sag, desto mere bliver jeg bestyrket i Rigtigheden af min Opfatning. Det skulde ikke lede til noget, om jeg vilde give mig til atter saa at sige at procedere denne Sag; begge Parter have til ingen Nytte anbragt omtrent alt, hvad de have at paaberaabe sig, og dermed faaer det nu beroe, hvor beklageligt end Schismaet med sine Følger kan blive. Imidlertid maa jeg dog endnu bemærke, at

jeg ingenlunde begriber, hvorledes Deres Excellence med Deres Opfatning har kunnet finde det rigtigt at opgive Sagen for Personens Skyld — om jeg saa maa udtrykke mig. Naar Deres Excellence antager, at Regjeringens Betænkning vil afstedkomme alle de Ulykker, De forudseer, da mener jeg det havde været Deres Excellences ubetingede Pligt ved alle lovlige Midler at søge disse Ulykker saavidt mueligt forebyggede. Dette skeer aldeles ikke derved, at Deres Excellence fratræder Statsministerposten, et Skridt, som netop forøger Ulykken ved den Vægt, Modpartiet naturligviis vil lægge derpaa, og som allerede har havt den fra enhver Side bedrøvelige Følge, at Regjeringen ved det kgl. Dictamen er bleven tvunget til at fremdrage for Lyset den Note, som Deres Excellence netop frygter for at see indblandet i Sagen. Ved at fratræde slipper Deres Excellence vel for at have noget med denne at gjøre; men denne selv bliver dog tilbage med alle sine af Deres Excellence forudseede Consequentser. Mon det ikke havde været rigtigere og just constitutionelt, om Deres Excellence havde udført, hvad Deres Embedsstilling medførte, nemlig at foredrage denne Sag for Hans Majestæt i Statsraad, samt derunder gjort Kongen opmærksom paa de Ulykker, der efter Deres Mening nødvendigviis maatte flyde af at en Betænkning af saadant Indhold oversendtes den Svenske Justitiæ Statsminister? Burde Deres Excellence ikke have fraraadet Kongen at afbenytte den nu foreliggende Betænkning og tilraadet, at Regjeringen blev paalagt paa ny at tage Sagen under Overvejelse samt at afgive ny Betænkning med Forbigaaelse af de to incriminerede Punkter? Og naar Regjeringen da, som rimeligt var, ikke vilde eller kunde gaa ind herpaa, maatte da ikke Følgen blive, at dens Medlemmer fratraadte, og at Kongen skaffede sig et nyt Statsraad, som var villigt til at gaae ind paa hans Anskuelse? Dette havde været den constitutionelle Fremgangsmaade. Hvad det betyder, at Deres Excellence gaaer Deres Vej, skjøndt De har Kongen med Dem, og at Birch, som er af en modsat Anskuelse, skulde remplacere Dem, forstaaer jeg aldeles ikke. Dog, det nytter ej nu at tale videre herom, og Posten venter. — Deres Excellences Ansøgning gaaer i Dag til Stockholm med Indstilling, principaliter om at dens Afgjørelse udsættes for at komme i Forbindelse med Hovedsagen, og subsidialiter om at Afskeden naadigst ind-

vilges. Den principale Indstilling er motiveret derved, at jo ethvert Spørgsmaal maa bortfalde, naar Hans Majestæt billiger Deres Anskuelser og handler derefter; thi isaafald har Deres Excellence ingen Grund til at forlade Deres Embedsstilling forsaavidt en saadan skal hentes fra den unionelle Revionssag.

1861. November 25de.

No. 75. Til Statsraad Bretteville.

Telegrammet og Brevet af 18de dennes med de til det sidste hørende Protocoller har jeg modtaget, og med næste Post fremkommer forhaabentlig de Oplysninger, det mærkelige Dictamen af 16de forlanger. Svaret bliver naturligviis ærligt og aabent uden Hensyn til Følgerne for os personligen; vi ere alle belavede paa disse og antage, at Kongen, hvis han virkelig billiger Excellencen Sibberns og maaskee Fleres Anskuelser, intet andet kan gjøre end at dimittere os for at skaffe sig et andet Statsraad, der er villigt til at afgive en ny Betænkning med Udeladelse af de farlige Punkter. Men gaae vi, hvorfor skal da Sibbern ogsaa gaae? Der er jo ingen Mening heri. — Du siger, at Kongen før Statsraadet havde gjort sig bekjendt med Betænkningen og fremmødte i dette forsynet med det da protocollerede Dictamen. Men hvem i Herrens Navn har da her fungeret som den ansvarlige Statsminister? Du maa jo staae for det Hele, siden Sibbern har fundet det passende at absentere sig istedet for constitutionsmæssigen at bekjæmpe vort rigsfarlige Attentat og først at gaae, naar dette ikke lykkedes ham. At baade de, der faae Medhold hos Kongen, og de, med hvem dette ikke er Tilfældet, skulle abdikere, er jo reent hen i Natten. Der er noget mystiskt for mig i, at Sibberns Ansøgning, — som forresten fremkommer med denne Post — skal indvilges og at Forsøg gjøres paa at faae Birch til at remplacere ham. Om man vilde undgaae det Rigsfarlige, maatte Birch vel være den sidste, der kaldtes til Statministerposten. — Hans Majestæt har naadigst tilkjendegivet mig Sit højeste Mishag med, at jeg ikke paa Forhaand deels har forlangt Hans Samtykke til Benyttelsen af den Manderströmske Note, deels underrettet Ham om, hvad Departementet siger betræffende Statholdersagen. Jeg har med Dagens Post

udførligen meddeelt Hans Majestæt mine Grunde for ikke at have gjort nogen af Delene, og erklæret at jeg efter dette finder ikke længer at kunne blive staaende paa min Post. Mit definitive Ønske vil fremkomme i Forbindelse med de os afæskede Oplysninger. Du har altsaa Ret i, at Sagen antager store Dimensioner; men jeg toer mine Hænder og er glad ved at slippe for at have mere at bestille med Statssager efter den, mildest talt, curieuse Maade, paa hvilken jeg nu mærker at andre tage dem.

1861. November 27de.

No. 76. Til H. M. Kongen.

Jeg anseer det for min Pligt herved underdanigst at ansøge Deres Majestæt om Afsked i Naade fra mit indehavende Embede med Pension.

1861. November 29de.

No. 77. Til H. M. Kongen.

Naadigste Konge! Jeg har herved i Underdanighed at indberette, at de den Norske Regjering ved Deres Majestæts naadige Dictamen af 16de dennes affordrede Oplysninger bleve afgivne i Statsraadet den 27de dennes, og at den Norske Regjerings underdanigste Indstilling i denne Anledning afgaaer til Stockholm med nærværende Post.

I Forbindelse hermed og i Henhold til min underdanige Skrivelse af 25de dennes undlader jeg ikke lige underdanigst at underrette Deres Majestæt om, at jeg den 27de dennes har indgivet min underdanigste Ansøgning om Afsked i Naade fra mit indehavende Embede og afleveret den til Statsraad Møinichen, der fungerer i den kgl. Norske Regjering som Præses, naar jeg har Forfald.

1861. November 29de.

No. 78. Til Statsraad Bretteville.

Med Posten i Dag afgaaer Regjeringens Indstilling angaaende de os ved Dictamen af 16de dennes afæskede yderligere Oplyninger. Du vil deraf erfare, at Vi ingen Anledning have havt til at følge dit venskabelige Raad om Forsig-

tighed; thi her var intet at stikke under Stolen, hvortil vi heller ikke vilde have været villige. Er nu Fanden virkelig kommen løs, da maae de bære Skylden, der have manet ham frem. Imidlertid troer jeg ikke, der er nogen Fare paafærde, selv efterat det nu er kommet for Lyset, som vi havde bestræbet os for at skjule; thi Sagens Simpelhed og Uskyldighed maa ligge klar for ethvert Øje, der med Upartiskhed og Fordomsfrihed kan læse. Vel har jeg for Excellencen Sibbern og Statsraad Lange yttret, at jeg ogsaa delede de af den første fremhævede Betænkeligheder; men vel at mærke, dengang havde jeg kun flygtigen og uden at finde noget Anstød læst Departementets Indstilling; det var først Excellencens Udvikling, der bragte mig paa den Troe, at den Manderströmske Note virkelig var citeret og noget af de med Hans Majestæt førte Raadslagninger røbet, og som følgelig bevægede mig til at ryste paa Hovedet. Men hvor overrasket blev jeg ikke, da jeg gav mig til at studere Indstillingen og deri ikke fandt det allerringeste af de antydede Utilbørligheder! Citatet om Opinionen i Sverige er almindeligt og kan ikke mere henføres til Excellencen Manderström end til enhver anden; der berettes simpelthen hvad tusende andre ligesaagodt kunne have erfaret, og man kommer slet ikke ind paa det confidentielle Feldt eller det, som udelukkende tilhører Manderström og ikke kunde være meddeelt af nogen anden. Ved at læse Indstillingen kan Ingen falde paa at sige: »dette er Manderströms Ord«; selv de, der kjendte Noten, kunde i det højeste lægge Mærke til, at Departementets Kilde stemmer med Manderströms Udsagn, og han kunde dog mindst af alle være misfornøjet med, at andre havde beskrevet Stemningen paa samme Maade som han. Naar man altsaa havde ladet Betænkningen gaae sin egen Gang, kunde Manderströms Navn aldeles ikke været blandet deri; og selv nu, da man, mirabile dictu, tankeløst har fremmanet det Spøgelse, man var saa ræd for, er det hele Udbytte dog alene det: at andre have gjort og Birch-Reichenwald faaet Kundskab om en Erfaring, der stemmer med Excellencen Manderströms Opfatning. Ikke et Ord er yttret om den Anvendelse, Manderström selv deraf har gjort, kort sagt intet af det, som logice gaaer ind under Begrebet »Confidentiel«; kun hvad der paa Troe og Love er meddeelt som en Hemmelighed skal bevares som saadan, ikke derimod

det, der, fordi det er alles Ejendom, intet har med Hemmeligheden at skaffe; det er ikke kommet og kunde ikke komme udelukkende fra Manderström; det tilhører enhver. — Hvad nu de omtalte »velunderrettede Kredse« angaaer, da nævnes jo intet, aldeles intet om Overlægninger med Kongen. Birch-Reichenwald har nu selv forklaret, at han derved sigter blandt andet til, hvad flere af det Svenske Raad havde ladet sig forlyde med; men selv deri er jo Kongen ikke indblandet. Hvad er det da for en uberettiget Snak om, at her er sigtet til Majestæten? Jeg er bange for, man har engang faaet dette i Hovedet eller ladet sig fortælle det saalænge, indtil man selv troer det. Kunde og vilde Vedkommende blot læse med rolig Eftertanke uden at lytte til Æventyr, maatte den nøgne, uskyldige Sandhed jo ligge nøgter, usminket og utilsløret for Dagen. Jeg venter dog ikke, at dette nu vil skee, da man vel neppe formaaer at bortmane det Blændværk, der engang har faaet Overhaand. Du siger, at Noten beviser saare lidet, og det samme paastaaer Sibbern nu; det er ikke min Mening; men lad saa være; desto uskyldigere maatte Afbenyttelsen deraf blive, om en saadan end kunde siges at have fundet Sted; Sibbern har dog forhen været af en anden Tanke; thi han har for mig yttret, at man ved at tage den dertil sigtende Tirade ud af Indstillingen vilde berøve denne en meget væsentlig Grundsten. —

I Onsdags leverede jeg Møinichen, der i mit Forfald nu er Regjeringens Præses, min Afskedsansøgning, hvorom jeg med Dagsposten har underrettet Hans Majestæt. Jeg var jo gjerne bleven staaende til 1864, da jeg havde kunnet fejre mit 50-aarige Embedsjubilæum; men der levnedes mig nu intet Valg; man har dog en Ære at vaage over.

Vi ere blevne eenige om, at alt hvad der vedkommer baade Hovedsagen og alle dens Affødninger skal føres i den hemmelige Protocol. — Jeg gjorde Regjeringen i Onsdags bekjendt med, hvad jeg den 25de havde tilskrevet Kongen, og lader herved, til Efterretning for Statsraadsafdelingen, følge en Afskrift af bemeldte mit Brev. Min Fremgangsmaade taaler Dagens Lys, hvorfor jeg ogsaa er i alle Henseender roelig, hvad min egen Person angaaer, medens jeg ikke er lidet ængstelig for Sagens offentlige Følger. Er den falden i uansvarlige, fremmede Raadgiveres Hænder, som jeg

kunde fristes til at troe, vil jeg ikke for alt i Verden være i dens eller deres Sted, som have givet Anledning dertil.

1861. December 1ste.

No. 79. Til Statsraad Bretteville.

Endskjøndt det er lidet rimeligt, at nærværende Linier, som jeg afsender med Posten i Morgen, ville naae Stockholm inden du begiver dig paa Vejen hid, vil jeg dog herved underrette dig om, at dit Telegram af Gaars Dato indløb mig i Formiddag. Det er meget rigtigt og godt, at Hans Majestæt kommer til Christiania; thi som Sagerne nu staae, antager jeg Højstsamme faaer vidtløftige og vigtige Ting at ordne, der vanskeligen lade sig udføre i Stockholm paa en tilfredsstillende Maade; ialfald ikke uden med stor Tidsspilde. Det havde været højligen at ønske, at Hans Majestæt havde fattet denne Beslutning inden den 16de dennes, hvorved det beklagelige Dictamen kunde været undgaaet. Jeg havde ogsaa helst seet, at Beslutningen om Rejsen til Christiania ikke var bleven fattet, førend Posten i Morgen havde bragt vort Svar paa bemeldte kgl. Dictamen. Det syntes mig laae temmelig nær, at Indholdet af dette Svar maatte have en væsentlig Indflydelse paa, hvad der dernæst kunde være at foranstalte fra højeste Sted. Allerede Fredag Aften fik jeg at vide, at Kongen agtede sig hid; thi Hans Majestæt havde samme Eftermiddag pr. Telegraph underrettet »General«, ikke »Statsraad« Wergeland derom. Men saalænge intet var meldt Regjeringen, kunde og vilde jeg ikke betragte Sagen som definitivt afgjort. — Det blev da Alvor med Statsministerens Afsked; jeg beklager det højligen, baade fordi jeg for mit Vedkommende yderst nødig seer Sibbern forlade en Post, som jeg virkelig ikke veed, hvem der kan udfylde, og i endnu højere Grad for hans egen Skyld; thi den Tid maa komme — seent eller tidligt — da han vil erkjende, at han har bibragt Sagen og sig selv et Dødsstød, hvis Følger Ingen kan afværge. Jeg stolede lige til det sidste paa, at han vilde faae Øjnene op — og Kongen med ham — for at det Valg, han gjorde, ikke blot var skadeligt, men i sig selv ligesaa unødigt som uconstitutionelt. Det nytter ham ikke at forsvare sig med, at han intet vilde foretage sig, hvorved de anklagede Tirader droges frem i Dagen; thi da han ved at

gaae ikke kunde tage Sagen med sig, maatte han vide, at Punkterne ikke paa den Maade lode sig begrave; ja det burde været ham klart, at de netop ved hans Fratræden vilde faae end stærkere Betydning og det just i den Retning, han betragtede som skadelig for Unionen. Jeg kan ikke andet end finde, det havde været Pligt for ham i Forvejen, i det mindste at forvisse sig om, hvorledes Kongen betragtede disse Departementets eller Regjeringens Yttringer; var da Kongen af en anden Mening end han, og vedblev han at troe at de indeholdt noget farefuldt, først da kunde der være Anledning for ham til at nedlægge sit Embede; men tiltraadte Hans Majestæt de af ham nærede Betænkeligheder, mener jeg fremdeles, at hans Afsked er ubetimelig, urimelig og i højeste Maade inconstitutionel. Jeg skulde meget betvivle, at der i den constitutionelle Verden findes et Exempel paa, at kgl. Raadgivere fratræde saalænge de have Støtte i Kongen, og man vil nu efter al Sandsynlighed faae see det Curiosum, at samtlige Raadgivere gaae deres Vej, skjøndt de udgjøre to mod hinanden staaende, skarpt afsondrede Partier. Har Sibbern Ret i sin Betragtningsmaade, vil Kongen ikke kunne erholde hans Plads besat; thi hvilkensomhelst anden Statsminister maatte jo, fra samme Synspunkt, erklære, at han ikke kunde paatage sig at referere omhandlede Sag i dens dahavende Skik; efter Sibberns Principer lod dette sig ikke gjøre af Nogen saalænge Betænkningen var uforandret; thi hvad der her gjælder om den ene, maatte ogsaa gjælde om den anden. Sibbern kan ikke herimod indvende, at dette ikkun passer paa alle dem, der betragte Qvæstionen fra samme Side som han; thi uagtet jeg vistnok erfarer, at man har meent, at selve Chefen for Justitsdepartementet — Indstillingens Forfatter — skulde være den rette Mand, kan jeg dog aldrig overbevise mig om andet end, at Kongen, naar Han, skjøndt eenig med Sibbern, bevilgede denne hans Afsked, aldrig kunde vælge nogen til hans Eftermand, førend Han havde forvisset sig om, at denne var eenig med Sibbern i at abandonnere Regjeringens Betænkning. Her er altsaa en mærkelig Confusion tilstede, i det alt bevæger sig i en Cirkel, som løber sammen til et fælleds Punkt, hvorfra det er udgaaet. Det er glædeligt, at vi snart skulle samles, om Anledningen dertil end er bedrædelig. Blandt andet kan jeg vel da faae at vide til

hvilken Mening du og Lange bekjender Eder, noget, der til Dato er et X for mig; Lange har vel været eenig med Sibbern, men jeg haaber han er det ikke længer. Om I havde antaget, at Tiraderne qvæstionis burde været undgaaede, kunde I jo aldrig have forholdt Eder tause og passive ved Dictamenet af 16de dennes; thi for Eder maatte det da have været bedre, at de stode der i en tvetydig Skikkelse, end at de skulde blottes saaledes, at den befrygtede Sandhed kom for Dagens forræderske Lys. At I ikke have modsat Eder dettte Dictamen, synes mig derfor beviser, at I slutte Eder til os, som vel finde det unødigt og uklogt, at Taagen adspredes, men dog ikke troe, der ligger nogen Ulykke i, at den rene Sandhed derved bliver aabenbaret. Jeg bemærker udtrykkeligen, skjøndt vist nok til Overflødighed, at jeg intet har imod, at du lader Sibbern og Lange læse, hvad jeg her og tidligere har meddeelt dig vedkommende Regjeringssagerne; jeg skulde endog ønske, at du indviede dem deri, da jeg helst seer, at alt hvad jeg i Embedsmedfør foretager mig kommer til samtlige Collegers Kundskab, og dertil regner jeg, hvad denne Sag betræffer, ogsaa Sibbern. I dette Øjeblik, Kl. $7^1/_2$ Aften, modtager jeg dit Telegram af Dags Dato, og sender følgelig ikke dette afsted. Du skal faae det ved din Ankomst hertil.

1861.

Herr. Statsråd.

Sibbern har i underdanighet gjort mig bekant med, att han genom Norrska Regeringen insändt sin underdaniga ansökan om Nådigt afsked från sin innehafvande plats, som Statsminister.

Ehuru jag med verklig ledsnad och saknad skall se Sibbern lemna en plats till hvilken jag i sinom tid kallade honom med fullt förtroeende, en känsla å min sida han äfven vid sin afgång skall få behålla, hyser jag för hvarje redlig öfvertygelse för mycken aktning att jag skulle vilja motsätta mig hans anhållan, grundad på hans egen öfvertygelse. Den sak genom hvilken Sibberns utträdande ur mit Norrska Statsråd kommer att föranledas skall jag, när Norrska Regeringens betänkande kommer att för mig i Statsrådet föredragas noga öfverväga och skall jag, med det uppdrag mig är

ålagdt som styrande öfver de tvenne förenade Rikena; att åt hvardera af dem tillförsäkra deras genom Riksakten öfverens kommna rättyheter äfvensom att genom sämja och godt förstånd befrämja Föreningens lycka, hvilket från början utgjort och alltid skall utgöra föremålet för min uppriktiga sträfvan, fatta det beslut Jag finner ändamålsenligt.

För ögonblicket är min tanka fästad å fyllandet af den vigtiga och under nuvarande förhållanden särdeles ansvarsfulla post, hvilken genom Sibberns afgång skall komma att blifva ledig.

Statsrådet Birch Reichenwald har som den hvilken författat Norrska Regeringens betänkande närmast varit i tillfälle att göra sig fullständigt bekant med Revisionsaken i sin helhet och detaljer.

Min afsigt är derföre att kalla honom till Stockholm medelst att ofördröjligen nämna honom till Statsminister i Sibberns ställe. — Jag álägger derföre Herr Stats Rådet jemte att äfven meddela nämnda min afsigt till ledamöterna af Norska Regeringen, härom att underrätta Stats Rådet Birch hvars svar Herr Statsrådet äger att utan dröjemål låta komma til min Kännedom.

Jag förblifver Eder välbevågen

11te Oct. (sic!) 1861. Carl.

Modtaget med Posten den 15de November 1861.

Petersen.

No. 138. **1861.**

Herr Statsråd.

Jag har emottagit brefvet af d. 11 dennes jemnte den framställning af Statsrådet Birch, som medföjlde. Våra bref hafva korsat hvarander. I min Skrifvelse till Herr Statsrådet af samma dato ligger redan svaret på det jag med sista posten fått emottaga. Jag har deri uttrykt min afsigt att bevilja Statsminister Sibberns afskeds ansökan, emedan jag måste erkänna hans rättighet att med sig sjelf uppgöra de skäl som föra honom till ett dylikt steg, och efter emot-

tagandet af mitt bref d. 11 anser jag sålunda att expedierandet af Sibberns afskedsansökan måst påfölja.

Af framställningen som medföljde Hr. Statsrådets bref, har jag inhemtat, att i Regeringens betänkande hänsyftats till ett circulair till mina utrikes Be[ski]ckningar af 7. Nov. 1859, hvilket confidentiellt medelats Norska Regeringen och äfven enligt min befallning på samma sätt (confidentiellt) meddelats Storthinget, likasom en annan hänsyftning i nämnde betänkande stöder sig till icke officiella öfverläggningar, som genom mig med ledamöter af mitt Svenska Statsråd egt rum.

Jag har sedan jag underhanden erhållit dessa meddelanden från Hrr. Statsrådet, ansett saken kräfva, att Regeringen i Christiania i officiel väg till mig inkommer med förklaringar, på det att jag derefter, innan jag befaller någon öfversändning af betänkandet till Justitie Stat Ministern, kan fullständigt och officiellt dömma om deras beskaffenhet.

Jag vill dock i detta mitt bref anmärka, att i afseende å hänsyftningen i officiella betänkandet til det (sic!) Confidentielt meddelade depechen, mitt medgifvande härtill icke blifvit begärt. Såsom Preses i Norska Regeringen har Herr. Statsrådet icke anhållit om mitt Samtycke, hvarken directe till mig, eller genom Statsministern. Detta hade jag kunnat vänta äfvensom att på förhand erhålla kännedom om de hänsyftningar till de officiella öfverläggningar som genom mig, och enligt min tanka ej heller utan Mig kunnat ega rum. När de officiella förklaringarne inkomma skall jag närmare taga dem under öfvervägande. Jag finner det, med afseende i hvad som nu skett, ändamålsenligt, att Hrr. Statsrådet för framtiden, som fallet i förra tiden varit, altid varit, inkommer till mig med vanliga rapporter om hvad som i Regeringen förhandlas och som för mig kan vara af vigt att veta, så att jag deraf kan vara i tid i full kunskap derom.

Jag förblifver Eder välbevågen

18 Nov. 1861. Carl.

Just nu erhöll jag Herr Statsrådets bref jag skall tänka herpå utan att något ändras hvad jag äfven skrifvit.

No. 145. **1861.**

Herr Statsråd.

Jag har emottagit Statsrådets sista skrifvelse, men skall härå uppskjuta svara tilldess jag kommer till Norrige. Såsom redan thelegrapheradt ämnar jag om Thorsdag afresa härifrån och hoppas vara i Christiania Lördag afton dock detta är ej fullt säkert, ankomsten skall närmare bestämmas per thelegram.

Jag önskar genom denna resa sjelf få personligen hört min Norska Regerings tanka äfvensom att åt ledamöterna sjelfva lemmna tillfälle att för mig fullständigt få förklara deras mening. Då skall jag så mycket lättare kunna fatta mitt beslut såväl i ett som i annat afseende.

Eder välbevågne

Decemb. 2. 1861. Carl.

KRONPRINS CARLS RAPPORT AF 14. AUGUST 1856 TIL KONG OSCAR I OM HANS IAGTTAGELSER PAA HANS STORE REISE I NORGE.

Efterstaaende Rapport findes i Afskrift mellem de Papirer, der er efterladt af afdøde Brigadelæge, Sanitetsmajor Jacob Vogt, som atter har modtaget dem efter sin Fader Statsraad J. H. Vogt. Den er stillet til Raadighed for Historisk Tidsskrift af Hr. Høiesteretsassessor V. Scheel.

Afskrift af en underdanigst Rapport fra H. K. H. Vice-Kongen til Hans Majestæt Kongen, dateret Hovedqvarteret Værnæs ved Leiren paa Størdalshalsen den 14de August 1856.

Under min Reise har jeg gjort endeel Iagttagelser, hvilke jeg ikke vil undlade at meddele Deres Majestæt:

De Dele af Landet, gjennem hvilke jeg har passeret, ere, ved Siden af sine Naturskjønheder, fulde af Ressourcer saavel for Agerbruget som Skovdriften; men til Følge af at de Steder, der egner sig til Dyrkning, hverken ere udskiftede eller opmaalte, befinder Folket sig i en ufuldstændig Kundskab om Værdien af disse dyrkbare Strækninger. De ligge øde, og fordærve ved sine sumpagtige Bredder ikke allene de dyrkbare Jordarter, hvoraf de bestaae, men ogsaa Beskaffenheden af den i Nærheden deraf allerede opdyrkede Jord.

At formode, at de private Jordeiere skulle af egen Kraft ansee sig at være i Stand til at opdyrke disse Myr-

Strækninger, vilde være en illusorisk Drøm, ogsaa af den Grund, at Laane-Indretningerne for saadanne Foretagender i Norge ere ordnede paa en for Staten fordeelagtig, men for den private lidet opmuntrende Maade.

Statens Optræden for saadanne Foretagenders Fremme bør ikke indskrænke sig til at være passiv, naar Lysten til at forbedre Jorden er vakt i en Menighed; thi ellers kjølner Iveren og Foretagendet opgives, eller ogsaa strander det, af Mangel paa Midler, i sin Begyndelse, og virker derfor afskrækkende paa andres Efterlignelse. — Dersom Staten kunde for større Foretagenders Gjennemførelse levere Communen Arbeids-Kræfter, bortfaldt derved Behovet af egentlige Capital-Laan; men man aabnede Muligheden for en Commune at fremme sin egen Udvikling. — Det vilde være at befrygte, at Lysten til Forbedring, som tydeligen har givet sig tilkjende paa flere Steder, skulde ophøre, dersom Staten forsømte at benytte det rette Øieblik; thi denne Lyst fordrer ligesaa megen Veiledning som Opmuntring, og naar man paaminder sig, at Norge ikke har store og formuende Eiendomsbesiddere, vil det indsees, at enhver Forbedring, der kræver Opoffrelse af Capital, bliver tilsidesat, og, som Følge heraf, de nuværende mislige Forholde vedvarende. Dette gjælder saavel for Agerbrugets som Fædriftens Vedkommende. —

Det er allerede afgjort at »ensädes-systemet«, eller ikke at ombytte med Eng og Ager, er en Fordærvelse, og dette bliver endnu værre, naar man erfarer, at paa de fleste Steder her i Norge den Skik er gjældende, bestandig at saae samme Slags Sæd paa den samme Agerdeel, samt at benytte Engen til Bete om Vaaren, og derved neppe faae nogen Høavling, — hvorimod denne maa erstattes paa Skovens Bekostning, deels ved Græsgang, hvorved den unge opvoxende Skov ødelægges, deels ved uforsvarlig Afhugning af Løv for Creaturenes Næring. — Det bedste Middel for at kunne redde Norge fra en haard Fremtid, hvormed Landet trues ved Skovenes Ødelæggelse, er: at søge at faae de Skov-Almindinger, som endnu staae tilbage, udskiftede til private, hvorved det bliver muligt, for den, som vil frede og passe sin Skovpart, at erholde ubehindret Rettighed til at drage Omsorg for samme, og ved Siden heraf, ved Oprettelsen af et Forst-Institut, at tilveiebringe et Personale,

med tilstrækkelige Kundskaber i Skovhuusholdningen, for at gaae dem tilhaande, der søge Oplysning. —

De allerede oprettede Landbrugs-Skoler vise gode Resultater; men naar man tænker sig et Amts store Udstrækning og Communicationernes Vanskelighed, indseer man let, hvorledes Bonden, som desværre endnu hænger ved gamle Vaner, paa mange Steder knap anseer det for sin Fordeel at søge at tilegne sig en ny Lærdom — ukjendt for hans Forfædre, og herved bliver disse Skolers Nytte i Begyndelsen formeget partiel og altfor langsomt almindelig. — Jeg skulde være af den Formening, at paa samme Tid som Staten bør tilveiebringe Landmaalere, hvis Pligt det skulde være mod en vis billig Erstatning fra Communens Side, at opmaale saavel Udmark som Myre, Staten ogsaa burde lønne to à tre Agronomer, hvis Skyldighed bestod i at reise om og undervise Almuen i Forbedringer af Agerbruget, samt derhos gratis, eller mod nedsat Betaling, levere Frøe af nyttige Græssorter, hvorved opnaaedes, at Staten altid kunde regne paa duelige Subjecter til sine Landbrugs-Skoler, og at det blev muligt for den private, endogsaa i fjerne Bygder, at erholde Frøesorter, hvis Indkjøb og Transport ellers vilde blive ham for kostbar. At Communen ogsaa til en vis Grad bør bidrage i saadanne Anliggender, er baade billigt, og nødvendigt for at vække Interessen; men ligesaa vigtigt er det, at Staten deeltager, da man herved sikkrer sig den Fordeel paa en hensigtsmæssig Maade at kunne gribe ind i disse economiske Forbedringer, og derved frembringe en mere rationel Udvikling i det Hele.

Med Hensyn til private Foretagender, som f. Ex. Vestnæs Myren, eller Myrdyrkninger, der af Staten allerede ere understøttede, anseer jeg det for Sammes ubetingede Pligt at opbyde alle muelige tænkelige Midler, saa at Staten kan vinde Tillid hos den private i de Foretagender, den vil understøtte, og derved selv opnaae en gavnlig Udvikling ved de i hver Commune udrettede Forbedringer.

At Fiskerierne, som give mange en betydelig øieblikkelig Indkomst, indvirke skadeligen paa Lysten til Jordbrug, er en kjendt Sag, og hverken vinder Districtet i Moralitet eller Velstand. At troe, at disse Dele af Landet, fordi deere Kyst-Strækninger, savne tjenlig Jord til Agerbrug og til Production for eget Behov, er en Feiltagelse. Climatiske

Forholde og Jordens Frugtbarhed erstatte for en stor Deel den mindre betydelige Vidde. Ofte skulde Staten kunne undvige at afhjælpe mangen haard Nød, om den beflittede sig paa just i disse Egne at befordre Agerbruget og Fædriften. Indkjøb af Korn skulde da blive mindre nødvendigt i trange Aar, og Udvandringerne skulde af sig selv aftage, naar med Jordens Forbedring Indbyggerne ogsaa fik en større Kjærlighed for samme. — Dampskibs-Communicationer, i en mere vidtomfattende Scala end nu, i Fjordene paa Vestkysten skulde i ikke ringe Grad bidrage til at ophjælpe disse Egne, ligesom det af Ingenieurer foreslagne Veiarbeide mellem Norges Vestlige og Østlige Deel baade synes at være den rigtige Retning og det letteste med Hensyn til Omkostninger.

At Jædderens Undersøgelse og Udskiftning vilde baade blive lønnende og nyttig, synes temmelig let afgjort i Betragtning af at Jorden er af en frugtbringende Beskaffenhed og Hindringerne ere lidet vanskelige at overvinde. — Den Masse af Indsøer, som nu give en tarvelig Gevinst ved et mere eller mindre heldigt Fiske, kunne blive nyttige og fortrinlige Græsgange, om deres Vandstand bestemtes og flere derefter udtømtes. — Bleve de Norske Elve regulerede, skulde deraf en ganske uhørt Fordeel opstaae, naar man betænker at de fleste dyrkbare Myrstrækninger holdes under Vand af en oversvømmende Elv, og dette mangen Gang for at anbringe et ilde construeret Saug- eller Mølle-Brug.

Hvad den civile Embedsstand betræffer, har den megen Detail-Kundskab, men ringe Indsigt i politiske Spørgsmaal. Svævende mellem Regjeringens Gunst med Hensyn til Befordring og Frygten for Storthinget, som engang skal revidere deres Pensioner, danner den dog et tilbageholdende Element. Paa Storthinget ere Embedsmændene de eneste, som ved deres Oplysning kunne modvirke Bonde-Majoritetens Eensidighed; men ofte for gamle til at kunne med Iver fremdrive forskjellige for Communen nyttige Foretagender, forlidt gagerede for at kunne optræde med Værdighed i Forhold til deres Stilling, blive de just derved ofte udelukkede fra Valg. — Til Følge af den Velstand, som vedbliver at udbrede sig, stige Priserne, og Jordbrugeren, som eier Producterne, forøger sin Velstand, paa samme Tid som dette

gjør ham selvraadig. — En civil og militair Pensions-Lov er maaske vigtigere end en mindre betydelig Gageforhøielse.

For at vedligeholde den Selvstændighed, som Dommer-Standen endnu har, maa en betydeligere Forøgelse finde Sted af dens Indtægter, saasom Dommer-Embederne, der før vare indbringende ved Sportler, ikke længere kunne ansees saaledes, da de Sager, som før indbragte de fleste Sportler, mere og mere ophøre.

Amtets første Civil-Øvrighed, Amtmanden, er nu saa lænket til sit Contoir, at ringe Tid levnes ham; og skal han gjøre Reiser enten af Pligt eller dreven af Interesse for at gjøre sig bekjendt med sit District, kan det Offentlige ei kræve af ham den samme hurtige Expedition af Sagerne, som naar han holder sig hjemme. Skal en Amtmand kunne lede Sager af Vigtighed og ei overraskes af opkommende Spørgsmaal i Amtsformandskabet, hvor han selv er Ordfører, maa han forud lære at kjende Personer og Communens Interesser — en Kundskab, som ikke erhverves paa Contoiret. Den juridiske Kundskab, som disse Embedsmænd maae besidde, leder dem let til Opfyldelsen af Lovens Bogstav; men Interessen for almindelige af Tidens Behov fremkaldte Spørgsmaal maa sættes tilside; thi der gjælder den individuelle Dygtighed og ei blot Expeditions-Talentet. Jo mere Communal-Forholdene udvikle sig og opnaae, som her i Norge, en høi Grad af Selvstyrelse, jo mere Tid kræves det for Amtmanden, for at følge med deres Fremskridt; og jeg troer, at Ansættelsen af en Contoirfuldmægtig med fast offentlig Løn vilde være det bedste Middel for at skaffe Amtmanden Tid og pecuniair Forbedring, begge Dele lige nødvendige, om Regjeringen skal kunne fordre af en Amtmand, hvad man burde kunne vente af en saadan Embedsmand.

Præste-Standen, forlidt concentreret, kan desværre ei optræde som en samlet Stand, deels fordi mange Præstekald ere for slet aflønnede, deels fordi mange indbefatte saa store Districter, at Reiserne til flere Kirker optage den Tid, som ellers kunde anvendes til Modarbeidelse af secterisk Udbredelse, eller til den indre Omsorg for den dem betroede Hjord. At dele disse store Præstekald, med Bibeholdelse af en tilstrækkelig høi Løn, er vistnok paabegyndt; men i væsentlige Fald staaer endnu meget tilbage at ønske.

Hvad Armeen angaaer, er det glædeligt at see de Fremskridt, den gjør Aar for Aar. Folket er vel skikket til Soldater; flere Dele af Materiellet ere gode, ihvorvel man endnu ikke paa langt nær kan sige, at det er tilstrækkeligt, og Aflønningen for Befalende og især for hvervede Tropper er ikke høi nok. Den største Vanskelighed, som ligger i Veien for Opnaaelsen af et ønsket Maal, er det altfor gamle høiere Befalings-Personale, hvis Alder og physiske Svaghed hindrer dem fra at sørge for Disciplinen, og paa samme Tid indgiver dem en Ligegyldighed i at følge med den Udvikling, som senere krigerske Tider og mueligens kommende nye Farer kræve.

ET BIDRAG TIL PETER DASS' BIOGRAFI.

VED

ROAR TANK.

Under Gjennemgaaelsen af Kilderne til den norske Historie under Kong Christian den femte fandt jeg tilfældig et Bidrag til Belysning af Peter Dass' Liv, som ikke tidligere har været meddelt. Ved at følge dette Spor videre har jeg fundet følgende Bidrag til Digterens Biografi.

1. Blandt Kancelli-Indlæggene fra 1672 findes følgende to Ansøgninger, der begge er skrevet med Peter Dass' Haand; de gjengives her med Originalernes Skrivemaade.

a) Peter Dass' Ansøgning om at blive Huskapellan hos Hr. Henrik Dinclow.

Stormægtigste Høybaarne Første
Aller Naadigste Arfve Herre oc konge.

Den Wnderdanige Forsichring, att Min Aller Naadigste Arfve Herre Jblant Alle Høybaarne Guder paa Jorden Er som en Gudz Engell, och Mod sine fattige Wndersaatter paa Alle tider och Stæder en Naadig Herre, hafver Min Wværdige och Ringe Persone fordristiget Ederss Kongelig Majestat *supplicando* att søge, Att Efftersom

Hæderlig Hr: Hendrich *Dingkloug Residens* till Næsne, *Raens* och Dønnis Kiercher formedelst goed och Welbedaget Alderdom hafver Mig W-værdige begiæret tillige med sig Kiercherne at betiene, att Jeg Hannem paa hans Alderdom ved min Ringe tieniste Nogen besværlighed Kunde Afftage, och hafver Hand Sielfver herom paa mine Vegne till Eders *Kongelig Majestat* Aller Wnderdanigst *suppliceret*, dett forbemælte Hr: Hendrichs Medfølgende *Supplication*, for Eders Kongelig Naade Andrager, fuldkommen Wdviiser.

Jndfalder derfor till min Aller Mildeste Arfve Herre och Konge min Alsom Wnderdanigste bøn, Eders *Kongelig Majestat* aff Medfødde *Kongelig* Mildhed vilde mig fattige Karll Eders Kongelig Naadige bekræfftelse her paa bevilge, att Jeg med forbemælte Hr: Hendrich Kiercherne paa hans Alderdom maa betiene, och om det behager Gud, Jeg hans dage offverlefve skulle, Eders *Kongelig Majestat* vilde aff Naade da forWnde Mig samme Ringe leylighed, Och for Min tieniste Wdi den Afvigte Præstis sted att *succedere*, Hvilchen Ederz Kongelig store Naade och Mildhed vilde Gud, som er Riig paa gafver, Rigelig belønne, Hvilchen Jeg ogsaa Wden Affladelse vill beede, dett Hand Eders *Kongelig Majestat* Wdi All Lychsalighed och Et *florerende regimente* vilde opholde, *conservere*, Welsigne.

Eders *Kongelig Majestatz* Aller Underdanigste och ydmygeligste
Petter
Petterson
Dassius.
Egen haand.

Eftersom H. Hendrich dingkloug, som aff hosføiede Allerunderdanigste *Supplication* erfares, anholder till med-

tiener at haffue udi sin høye Alder, *Supplicanten* Peter *Dassium*, oc at hand effter hans død udi kaldet maa *succedere*, oc bem. *Dassius* derpaa Eders Kongl. May^{tts} *confirmation* Allerunderdanigst begierer, indstilles deris samplige ansøgning som siunes billig till Eders Kongl. May^{tts} Naade.

Kiøbenhaffn den 6 Julii 1671. V. F. Guldenlewe.

b) Hr. Henrik Dinclows Ansøgning:

Aller Naadigste Arffve Herre och Konge,

Jeg fattige Ordetz Tienere Hendrich Hendrichsøn *Dinclow*, Residerende till Næsne och Raens Menigheder, liggende paa Helgeland Wdi *AlstahoW* Sogne-Kald, formedelst graa haar och flux paaløbende Alderdom haffver Aarsage att Søge om En Person, som Mig med tiden kunde være behielpelig, Och hafver Nærværende *Studiosus* Petter Pettersøn *Dassius* mig sin tieniste tilbiudet; Hvis Omgiengelse Mig befalder, och haabis att kunde blifve Gudz Menighed till opbyggelse; Jndflyer Jeg derfor *Supplicando* till Eders Kongelig *Majestat*, dett Eders Kongelig *Majestat* vilde saadan Min och hans Wilkaar Wdj Naade Ansee, och Lade Mig Nyde forbemælte *Studiosum* Petter Pettersøn *Dassium* fremfor Nogen Anden, hvilchen, Naar och da Mig Nogen Legemlig Svaghed Angriber, Kunde kiercherne opwarte, Saa Jngen Anden Person sig maa Jndtrenge Mig fattig Mand till fortrychelse; Och om saa skier, Hand ofverlefver mine dage, Eders *Kongl: Majestat* vilde hannem aff Naade forwnde brødett och Wdi min sted at *succedere*, Saadan Eders *Kongl*: Naade vilde Gud, som er Riig paa gafver Riigelig belønne, Och till diz

Widere haffver Jeg Ombedett Min Hæderlig Sogne Herre att Ville Haand Wndertegne.

Edersz Kongelig Majestat allerunderdanigste

Hendrich Dingklaug.
Egh.

Jackob Hermandssøn
Borchmand
UWærdig *Pastor* till Alsta-
Houg gield, egen
Hand.

2. Blandt Rigsarkivets Koncepter til aabne Breve findes under 22. Januar 1672 følgende, der dog her gjengives med Nutidens Skrivemaade, da Koncipistens ingen Interesse har:

C. 5.

G. A. V. at eftersom Henrik Henriksøn Dinclow, residerende Kapellan til Næsne og Raens Menigheder, liggende paa Helgeland udi Alstadheir (!) Sognekald i vort Rige Norge, formedelst Alderdom og Svaghed en Medtjener skal behøve, da haver Vi efter hans allerunderdanigste Ansøgning og Begjæring allernaadigst beskikket og forordnet saa og hermed beskikker og forordner Peter Dassius til at være hans HusCapellan til be[t] Næsne og Raens Menigheder, saafremt han helles (!) efter foregaaende Examen til Prædikeembedet dygtig befindes, og dersom han imidlertid udi Lærdom, Liv og Levnet sig tilbørligen og skikkeligen forholder, maa og skal han be[t] Henrik Henriksøn Dinclow, om han hans Død overlever ubehindret succedere.

Forbiud. etc.

Hafn. 22. Janu. 72.

H. Geheime R. Griffenfelds Ordre.

3. Aabent Brev af 17. Sept. 1673 viser imidlertid, at Peter Dass endnu ikke er viet til Præst. Det lyder:

C. 5.

G. A. V. at Vi efter allerunderdanigst Ansøgning og Begjæring allernaadigst haver tilgivet og efterladt, saa og hermed tilgiver og efterlader Peter Petersen Dassius, Studiosus, sin med hans trolovede Fæstemø begangne Leiermaals Forseelse, saa han desuagtet til Præstekald eller andre geistlig Bestillinger, hvor det ellers lovligen ske kan, maa antages og befordres. Desligeste haver Vi og allernaadigst bevilget, at han saavelsom bem[te] Kvindes Person, med hvilken han samme Leiermaal beganget haver, maa denne Gang for aabenbare Skriftemaal være fri og forskaanet; dog skal de derimod tiltænkt være noget efter deres Middel og Leilighed, samt Superintendentens billig Sigelse til næste Hospital at udgive, saafremt de denne Voris Benaading agter at niude.

Forb. etc.

Hafn. d. 17. 7br. 73.

Efter H. Geheime Raad H. Griffenfelds Ordre.

Disse Ansøgninger og Kongebreve har, saavidt jeg kan se, ikke tidligere været benyttet ved Behandlingen af Peter Dass' Biografi[1]. De viser, at der kan have været henimod et Aar mellem Peter Dass' første Ansøgning og dens Indvilgelse. Der er saa kommet Forhindringer i Anledning af hans »Liv og Levnet«, og det har trukket ud med den unge Peter Dass' Ansættelse hos Hr. Henrik.

Den hidtil antagne Ansættelse af Hr. Peters Embedsaar kan da efter dette i nogen Grad berigtiges.

---

[1] I Historisk Tidsskrift, Række II, B. 3, S. 276 findes trykt Peter Dass' Afskedsansøgning af 1702.

Rektor A. E. Erichsen, hvis grundlæggende og vistnok i det store og hele afsluttende Arbeide man skylder det indgaaende Kjendskab til Peter Dass, udtaler i sit af den norske historiske Forening i 1891 udgivne Skrift Dassiana S. 10: »Naar man sammenholder de forskjellige Opgaver baade af ham selv og Andre, maa man komme til det Resultat, at han indtraadte i geistlig Stilling i Begyndelsen af 1673.« Nærmere har man ikke kunnet komme Tidspunktet, før nærværende Kongebrev kjendtes. Men nu opstaar en Uoverensstemmelse mellem det her gjengivne og Hr. Peters egne Erindringer. Det hele var en lang og omstændelig Historie. Den udaterede Ansøgning er tidligst skrevet i de første Maaneder af 1671, saa kommer Statholderens Paategning d. 6. Juli 1671, og først den 22. Januar 1672 følger Tilladelsen til, at Peter Dass maa vies til Prest. Imidlertid er der kommet Hindringer i Veien, og Indvielsen er foreløbig udsat. Dette resulterer i den nu tabte Ansøgning om Eftergivelse for Leiermaalsforseelse; Eftergivelsen faar han d. 17. September 1673. Den sidstnævnte Dag er altsaa Peter Dass endnu »Studiosus« og endnu ikke Hr. Henriks Huskapellan. Man maa nu ved Expeditionen af denne Skrivelse til det fjerne Nordland se hen til den Senhed, hvormed de tidligere Ansøgninger og Breve har fulgt hinanden i denne for Regjeringen ubetydelige Sag. Den hurtigste Postforsendelse fra Kjøbenhavn til Akershus tog fire eller fem Dage. Statholderen var netop denne Høst sterkt optaget med meget Arbeide og mange Reiser. Af Statholderens Skrivere er antagelig Brevet expederet til Trondhjems Biskop Magister Erik Pontoppidan, der samme Aar var tiltraadt; og er det kommet i hans Hænder i Oktober, er det meget raskt for Datidens Kommunikationer at være. Det er muligt, at Peter Dass er viet til Præst i Slutningen af 1673; men det turde være rimeligst at sætte

hans høitidelige Tiltrædelse til Begyndelsen af 1674. Peter Dass og hans første Biograf har vistnok ikke erindret eller ikke villet erindre den Sinkelse, som indtraadte. Usandsynligt er det heller ikke, at Peter Dass har hjulpet den gamle Hr. Henrik lidt i hans Embedsgjerning allerede før den sidste Indvielse. Han er vistnok indtraadt i Egteskab forinden, og Bevilgningen var ganske sikker og en almindelig løbende Expedition i Danske Kancelli.

Det andet Sted i Peter Dass' Livshistorie, som opklares ved det sidste Kongebrev, er nævnt i Rektor A. E. Erichsens Udgave af de samlede Skrifter, Bind I, Side XI—XII: »At dømme efter en Vise, som tillægges Petter Dass, maa et fortroligere Forhold mellem dem (ↄ: P. D. og hans Hustru Margreta Andersdatter) allerede tidlig have fundet Sted.« Dette fortroligere Forhold er ved Kongebrevet tilstrækkelig opklaret. Dog maa det straks betones, at denne Oplysning ingen Plet sætter paa Peter Dass' eller hans Hustrus Karakter. Den, der har noget Kjendskab til Datidens Kulturforhold, ved, at Trolovelsen i moralsk og retslig Henseende var en fuldt saa bindende Akt som Brudevielsen. Lignende Kongebreve til unge Teologer findes i stort Tal fra Kong Christian den femtes Tid. I 1673 faar saaledes to andre unge Præster: Didrik Muus d. 3. Juni og Peder Frantsen Flor d. 6. August ganske den samme Efterladelse. Først naar det rige Materiale, der foreligger, er bearbeidet, er det muligt at udtale nogen helt begrundet Mening om Datidens moralske og etiske Opfatning i Norge. Kun saa meget tør antages, at den norske Geistlighed dengang i denne Henseende vistnok har den samme Opfatning, der endnu langt senere gjør sig gjældende blandt den norske Bondestand, blandt hvilken den levede og hvis Livsvilkaar den delte; thi først de store Præstekalds Indehavere har

staaet paa et bredere økonomisk Grundlag som Handelsmænd og Driftsherrer.

Baade Gyldenløve og Griffenfeld er med ved Expeditionen af den første Sag, Griffenfeld ogsaa ved den sidste. Griffenfelds Ordre er dog tilfældig, og det behøver ikke at vise, at han var mere fordomsfri mod Geistligheden, end Tiden i sin Almindelighed var. Flere lignende Kongebreve er udstedt efter andre Embedsmænds Ordre. Peter Dass' Forhold var — som antydet — meget almindeligt og regnedes i Kancelliet som en løbende Expeditionssag, der afgjordes ved en ubetydelig Bøde. Peter Dass' og hans Fæstemøs økonomiske Forhold har paa det Tidspunkt i deres Liv neppe været meget gode. Havde Biskop de Fine, der gik for at være en meget streng Herre, fundet noget særligt at udsætte paa den unge Mand, havde Nordland ikke faaet sin kjære Hr. Peter til Alstahaug. Han var da maaske kun bleven en stakkels forsulten Skriverdreng af en gammel Studiosus, der skrev navnløse, glemte Rim.

Tiden var mild i sine Domme over Medmennesker, selv om Lovbudene var strenge. Den høie Regjering i Kjøbenhavn vidste nok, at det var koldt og mørkt der langt mod Nord i det vidløftige, ubekvemme og vidt udstrakte Rige Norge. Det var ikke saa let at leve alene der. Statholder Gyldenløve siger: »Es ist nicht gut, dass der Mensch allein lebe, *absonderlig in Norweg*!«

4. Nogen Ansøgning eller Udnævnelse til residerende Kapellan til Næsne findes ikke i Rigsarkivet og har maaske heller ikke nogensinde existeret[1]. Derimod findes saavel hans Ansøgning om som hans Udnævnelse

[1] Se A. E. Erichsen, Petter Dass' Samlede Skrifter, Bind I, S. XV.

til Sognepræst til Alstahaug. Petter Dass' egenhændige Ansøgning med Originalens Skrivemaade lyder:

Stormæctigste, Høybaarne første,
Aller Naadigste Arfve-Herre och Konge.

Jeg W-Værdig ordetz tienere, Petter Petterson dass Residerende Capellan till Nesne och Raens Menigheder, liggende Wnder Alstahoug hovedKald paa helgeland i Norlandene, Nedkaster mig *supplicando* i allerdybeste Wnderdanighed for min Aller Naadigste Arfve Kongis *trone*, At efftersom H. *Peder Meyer*, Sognepræst till Alstahoug Kald er ved døden afgangen, och Jeg Wværdig hafver nu tient Wnder samme Kald, som *Residerende capellan* henved 16 Aars tid, 9 Aar i min formands tid wden all løn, och siden 7 aar effter hans død, och imidlertid intett hafft andet end det w-visse at lefve aff, Att Eders *Kongelig Majestat* i Naade ville denne min lange tieniste Ansee, och forwnde mig Wdj den affaldne H. Peder Meyers stæd at være Sognepræst till Alstahoug Kald paa *Helgeland* i Norlandene, och nyde det, som hand det tilforne nydet hafver, Gud ville saadan Eders Kongelig *Majestatz* store Naade Rigelig belønne, och Jeg bliffver

Eders *Kongl. Majestatz*
Aller Wnderdanigste Arfve
Wndersaatt, och tienere med liff
och blod.

Petter Petterson
Dass.

Denne Ansøgning findes mellem Indlæg for 1689. Dertil kommer saa mellem aabne Breve selve Udnævnelsen.

C. V.

G. A. V. at Vi allernaadigst haver beskikket og forordnet, saa og hermed beskikker og forordner Her Peter Petersen Dass, hidindtil Residerende Capellan til

Nesne og Raens Menigheder i Nordlandene i Vort Rige Norge, til at være herefter Sognepræst til Alstahoug Præstegjæld sammesteds udi forrige nu ved Døden afgangne Sognepræstes Her Peder Mejers Sted. Forbiud. etc.

Hafn. d. 18. May 1689.

Som man ser, er Peter Dass' Ansøgning ikke dateret; den er ialfald saa tidlig skrevet, at der i det lille Ord *henved* kan rummes en ikke saa ganske kort Tid. I sine Embedsansøgninger paa den Tid pleiede Præsterne hverken at forkorte sine Tjenesteaar eller at udmale sine Kaar bedre, end de var. Snarere kan man stille Tvil, om det har været »wden all løn«, at Hr. Peter har tjent; Offer var ikke Løn, kun Gaver, uvisse Indtægter.

Begge de sidste Breve er benyttet af Rektor Erichsen, men — saavidt vides — ikke før offentliggjort.

LITERATUR.

Manuel Historique De La Question Du Slesvig, publié sous la Direction de Franz De Jessen (473 p. 8vo.). Copenhague MCMVI.

Dette betydelige skrift, der udgives af »De samvirkende sønderjydske foreninger«, er ikke en oversættelse af den tidligere af de samme foreninger udgivne »Haandbog i det nordslesvigske spørgsmaals historie« (694 sider), men et selvstændigt verk, beregnet paa udenlandske læsere. Direkte oversat fra den danske haandbog er kun professor Wimmers afhandling om runemindesmerkerne, professor J. Steenstrups om stedsnavnene og bibliotekar Elberlings om delingstanken. Andre af haandbogens artikler er omarbeidede og sammentrængte, men flere er helt udeladte, og isteden er en række helt nye artikler kommet til.

Verket fastslaar som en videnskabelig kjendsgjerning, at Sønderjylland er et gammelt dansk land med en oprindelig helt dansk befolkning (danske runemindesmerker, danske stedsnavne forekommer lige til Eider, dansk folkesprog). Der redegjøres for de vigtigste statsakter vedrørende hertugdømmet Slesvigs forhold til den danske krone fra 1332 til 1863, for aarsagerne til det tyske sprogs indtrængen paa slesvigsk omraade, for den danske sprogordning 1850—52, der karakteriseres som ret frisindet, omend ikke udadlelig, for den slesvigske delingstanke, der strandede paa den danske politiks feilsyn, og endelig for den politiske og diplomatiske udvikling, der førte til krigen 1864, til London-konferencen og freden i Wien 30te oktober s. a., hvis officielle text gjengives. — Cand. polit. Fr. Jürgensen West redegjør for de ved denne fred hidførte forandringer i det danske monarkis og i hertugdømmet Slesvigs territoriale forhold.

Danmark afstod ved freden 335 □ mil med 996 662 indbyggere eller omtrent 1/4 af monarkiets hovedlande og 1/3 af deres befolkning. En artikel af mag. art. H. V. Clausen om den nye grænse mellem Danmark og Slesvig er ledsaget af et kart, der tillige giver oplysning om de tidligere geistlige jurisdiktionsgrænser samt om de kongerigske enklavers beliggenhed og omfang i Slesvig. Professor Matzens store, interessante afhandling om optantspørgsmaalet falder i 5 afsnit, der handler om indfødsretten, optionen, reoptionen, optionsfristen og de hjemløse. Han fastslaar, at optanterne retslig seet ikke kan udvises og peger paa, at denne sætning ogsaa er hævdet af de danske domstole, men at de prøissiske myndigheder har fornægtet den og derved sat sig udover Wienerfredens artikel 19. — Derefter redegjør bibliotekar Elberling for freden i Prag, ved hvis paragraf 5 nationalitetsprincipet anerkjendtes som grundlaget for det slesvigske spørgsmaals løsning, og en fransk oversættelse meddeles af de tyske texter saavel til fredstraktaterne i Prag af 23de august 1866 som til den i Wien af 11te oktober 1878. I en ny artikel paaviser derpaa hr. cand. polit. West, at befolkningen i Nordslesvigs 4 amter (Haderslev, Aabenraa, Tønder og Flensborg) i tiden fra 1867 til 1900 er gaaet tilbage med 6 612 indbyggere (fra 266 800). I det samme tidsrum er udvandringsoverskuddet for de nævnte Amter 61 404 personer; det økonomiske tab, som denne udvandring har voldt Nordslesvig, beregnes til 120 mill. reichsmark. I 1901 var antallet af slesvigere, bosatte i Danmark 23 670. Særdeles interessant er mag. art. Clausens redegjørelse for sprogforholdene med det dertil hørende store sprogkart. Det viser sig, at af den fast bosiddende befolkning er 3,6 % tysktalende, 1,4 % tvesproget, men 95 % dansktalende. Af Nordslesvigs 148 000 indbyggere taler de 139 000 dansk, og over hele Sønderjylland tales det danske sprog af omtrent 155 000 mennesker. I 9de afsnit gives derpaa en detaljeret skildring af skolens og kirkens successive fortyskning, af den danske presses udvikling, af befolkningens kamp for bevarelse af sit modersmaal, og endelig af Nordslesvigs politiske historie siden 1864. Af en hertil knyttet valgstatistik sees, at det danske stemmetal ved valgene i tiden fra 1871 til 1886 sank fra 18 725 til 11 616; men siden har det hævet sig jevnt og naaede i 1903 til 14 395.

Det store, særdeles dygtigt redigerede verk, der bringer saa mange nye og grundige undersøgelser, er forsynet med en række udmerkede karter. Det foreligger trykt i kun 750 exemplarer, der paa udgiverens foranstaltning sendes gratis til samtlige stormagters og adskillige mindre europæiske staters udenrigsministerier, til de store verdensblades redaktioner saavelsom til de betydeligste bibliotheker. Hensigten med dets udgivelse i det franske sprog er udtalt i forordet: man vil dermed give lederne af den almindelige opinion, statsmænd, politikere, historikere og publicister verden over, et materiale i hænde, der kan sætte dem i stand til at danne sig en selvstændig mening om det nordslesvigske spørgsmaal. Verket skal saaledes danne en gavnlig modvegt mod de ofte meget eensidige tyske fremstillinger, som hidtil har dannet grundlaget for diskussionen hver gang det nævnte spørgsmaal har været bragt paa bane i Europas eller i Amerikas presse. Nogen anden speciel foranledning har skriftet ikke.

Wilhelm Berg, *Bohusläns Forntid*, udgivet paa bekostning af Bohusläns Fornminnesförening (118 sider). Göteborg 1906.

Siden Holmberg og Brusewitz udgav sine skrifter om Bohuslens topografi og historie, er der i vort naboland sat et ikke ubetydeligt arbeide ind paa en videnskabelig udforskning af dette landskabs rige fortidsminder. Frugterne heraf er for størstedelen nedlagt i det bekjendte og særdeles værdifulde tidsskrift, »Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns forntidsminnen och historia«, der nu udgives af Fornminnesföreningen (tidligere udg. af lenets »Hushållningssällskap«). En af de flittigste bidragsydere til dette tidsskrift, hr. Wilh. Berg i Göteborg, der har indlagt sig megen fortjeneste ogsaa af vort lands historie ved sine udgravninger og undersøgelser af en række historisk merkelige steder i lenet (slotsruinen paa Ragnhildsholmen, Dragsmark kloster, Augustinerklosteret i Konghelle, Lindholmens slotsruin m. fl.), har nu i et mindre skrift søgt at sammenfatte hovedtrækkene af, hvad man ved om Bohuslen i den forhistoriske tid og begyndelsen af den historiske frem til slutningen af 1100-aarene. Forfatteren giver indledningsvis en rask oversigt over niveauforholdene under kvartærtiden, paaviser

derpaa de ældste vidnesbyrd om menneskenes optræden og skildrer deres liv gjennem sten-, bronce- og jernalderens forskjellige perioder. Han kan her bygge paa de systematiske undersøgelser af lenets forhistorie, som er foretaget, foruden af ham selv, tillige af mænd som O. Montelius, G. Gustafson, Emil Ekhof m. fl. Ganske vist er disse undersøgelser ikke fuldendte; kun 8 af landskabets 18 herreder er systematisk gjennemforskede; men allerede dette er dog meget mere, end de fleste egne paa den skandinaviske halvø kan rose sig af, og hertil kommer endnu, at de undersøgte distrikter — Tanum, Kville, Sotenes, Stangenes, Lane, Indlands Fräkne, Oroust og Tjörn — efter al sandsynlighed er de arkæologisk vigtigste dele af lenet. Under skildringen af den historiske tids begyndelse omtaler forfatteren flere interessante fund fra den ældre middelalder, som han har gjort under sine udgravninger. Det lille underholdende skrift er forsynet med en række smukke illustrationer og 4 karter. Det er at beklage, at det præsenterer sig som en afsluttet bog og ikke som første del af en større samlet fremstilling af Bohuslens historie op til nutiden. Et saadant verk vilde være paa sin plads nu, da Holmberg's og Brusewitz's i sig selv svage arbeider paa grund af de mange senere specialundersøgelser er blevet ganske forældede.

Dr. Osc. Alb. Johnsen.

REGISTER.

REGISTER.

Rettelser:

Side 30, L. 11 f. o. Jarle, læs Jarl.
» 35, L. 6 f. n. Mœri, læs Mæri.
» 136, L. 12 f. n. Baldershagen, læs Baldersvaagen.

Den norske historiske Forening 1905.

Aarsberetning for 1905.

Den norske historiske Forening har i 1905 udgivet:

Historisk Tidsskrift, 4de Række, 3die Binds 4de og 5te Hefte (Side 257—398 + Register, Titel, Indhold og Aarsberetning).

Aug. Chr. Manthey's Dagbøger for Aarene 1856—1874, 1ste og 2det Hefte (S. 1—160).

Aarsleveringen udgjør ialt 21 Ark.

Ifølge Foreningens Regnskab for 1905 udgjorde:

1. **Indtægterne:**

Kontingent	Kr.	2 319,75
Indvundne Renter af Holsts og Vogts Legater	»	170,78
Salg af ældre Skrifter	»	508,19
Norske Medlemmer af »Dansk historisk Forening«. Indbetalt Kontingent . .	»	175,00
	Kr.	3 173,72

2. **Udgifterne:**

Honorar	Kr.	517,00
Trykning	»	1 265,50
Kommissionsgebyr	»	127,60
Transport	Kr.	1 910,10

Transport	Kr.	1 910,10
Rabat for Salg af Skrifter	»	169,40
Portoudgifter	»	46,83
Expeditør og Kasserer	»	600,00
Revision.	»	40,00
Korrektur & Register	»	188,00
Annoncer	»	5,34
Tilfældige Udgifter	»	20,00
Juridisk Assistance	»	61,58
Saldo fra 1904	»	965,20
	Kr.	4 006,45

Underskuddet udgjør saaledes *Kr. 832,73* pr. 31/12 1905.

Livsvarige Medlemmers Fond udgjorde pr. 31/12 *1905 Kr. 583,16* mod *Kr. 502,92* ved Udgangen af 1904.

Kristiania, Oktober 1906.

Yngvar Nielsen. Ludvig Daae. Absalon Taranger.
Ebbe Hertzberg. Alexander Bugge.

Generalforsamling afholdtes 13de November 1906, hvor Aarsberetning for 1905 oplæstes. Tilstede var 27 Medlemmer.

Formanden, Dr. Yngvar Nielsen, fremsatte Forslag om, at Foreningen skulde ansøge om et Tilskud af Nansenfondet til Støtte for sin Virksomhed. Dette vedtoges enstemmig.

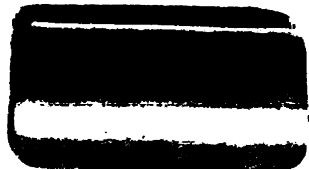
Formanden meddelte videre, at Bestyrelsen havde erholdt Fru Calla Wiel Nilsens Samtykke til, af de Midler, hun skjænkede Foreningen til Fremme af lokal-

historisk Forfatterskab, at udgive Hefter af et særeget Bind af Tidsskriftet. Der paafulgte en Diskussion om Hensigtsmæssigheden af at optage den lokalhistoriske Virksomhed som en Del af Foreningens Arbeide. En Række af Talere, Lærer Lorens Berg, Stortingsmand Myrvang, Stortingsmand Aaen, Lærer Gran, Rigsarkivar Hertzberg, Professor Taranger, Kandidat Kolstad og Formanden udtalte sig for, at det vilde være heldigt, om man saaledes kunde udvide Arbeidsfeltet. Rigsarkivar Hertzberg hævdede samtidig, at Foreningens hovedsagelige Formaal fremdeles maatte blive den videnskabelige, historiske Forskning.

Til at forberede en saadan Udvidelse nedsattes en Komité bestaaende af Formanden og Professor Taranger, for Bestyrelsen, samt Odelstingspræsident Berge, Stortingsmand Myrvang og Lærer Berg.

Bestyrelsens udtrædende Medlemmer Professorerne Daae og Nielsen samt Rigsarkivar Hertzberg gjenvalgtes. I et derpaa afholdt Møde af Bestyrelsen gjenvalgtes Professor Nielsen som dennes Formand.

Printed
in
Norway

